T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİMDALI
SOSYOLOJİ BİLİMDALI

BEYAZ YAKALI YAŞAM TARZLARI: İSTANBUL VE ANKARA ÖRNEĞİNDE NİTEL BİR ANALİZ

Zehni ÖZMEN

DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Mustafa AYDIN

Konya-2015

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİMDALI
SOSYOLOJİ BİLİMDALI

BEYAZ YAKALI YAŞAM TARZLARI: İSTANBUL VE ANKARA ÖRNEĞİNDE NİTEL BİR ANALİZ

Zehni ÖZMEN

DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Mustafa AYDIN

Konya-2015

TEŞEKKÜR

Çalışmamım her aşamasında bilgi, öneri ve de en önemlisi akademik özgürlük sağlamak gibi yardımlarını esirgemeyen, aynı zamanda insani ilişkilerde de verdiği sonsuz desteğiyle bu tezi hazırlamamı ve bitirmemi sağlayan danışman hocam sayın Prof. Dr. Mustafa AYDIN'a, doktora programı boyunca hem hocalık ve hem de ağabeylik yapan sayın Prof. Dr. Köksal ALVER ve Doç. Dr. Ertan ÖZENSEL'e, tez izleme komitemde bulunan sayın Prof. Dr. Abdullah KOÇAK'a, tez jürime katılma nezaketini gösteren sayın Prof. Dr. Murat ÇEMREK'e, eski bölüm başkanımız sayın Prof. Dr. Beğlü DİKEÇLİGİL'e, bu tezi bitirebilmem için lazım gelen şartların oluşması hususunda bölümümüzde bana destek olan başkanımız sayın Doç. Dr. İlkay ŞAHİN'e, bölüm meslektaşlarım Yrd. Doç. Dr. A. Yonca GENÇOĞLU'na, Yrd. Doç. Dr. Oltan EVCİMEN'e, Öğr. Gör. Dr. Faruk KARAARSLAN'a ve Öğr. Gör. İbrahim NACAK'a, Konya'daki işlerimin yürütülmesi hususunda epeyce bir yardımı dokunan sayın Arş. Gör. Dr. İslam CAN'a ve Arş. Gör. Ahmet GÖKÇEN'e, süreç boyunca tezi bitirmem hususunda hem dinleyip hem de sürekli beni "sıkıştırarak" çalışmamı sağlayan meslektaşlarım sayın Yrd. Doç. Dr. M. Serdar KÜTÜK'e, Yrd. Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL'e, Yrd. Doç. Dr. M. Çağlar BAYDOĞAN'a, Yrd. Doç. Dr. Neşe YILMAZ BAKIR'a, Arş. Gör. Sedat DOĞAN'a ve her konuda desteğini esirgemeyen dostum ve hocam sayın Doç. Dr. Koray DEĞİRMENCİ'ye teşekkür ederim.

Zehni ÖZMEN

Nisan 2015, Kayseri

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Zehni ÖZMEN
Numarası	114105001005
Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji Anabilim Dalı / Sosyoloji Bilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa Aydın
Tezin Adı	BEYAZ YAKALI YAŞAM TARZLARI: İSTANBUL VE ANKARA ÖRNEĞİNDE NİTEL BİR ANALİZ

ÖZET

Çalışma, küreselleşme ve neoliberalist politikaların özellikle 80'lerden sonra parlattığı kısaca "beyaz yakalı" olarak adlandırılan şehirli, iyi eğitimli, genç-orta yaştaki profesyonellerin yaşam tarzları ve bunların mekansal ayrışmasının karşılaştırılmasına odaklanmaktadır. Buradaki amaç en temelde, günümüz Türkiye'sinde hayata atılmak üzere olan ya da atılmaya hazırlanan genç insan çoğunluğu için ideal bir yaşammış gibi duran; aynı zamanda iyi eğitimli, şehirli, prezantabl, kariyer gelişimine önem vermek, kariyer sahibi olmak ya da kaliteli bir yaşam sürmek vb. gibi özelliklerle örülü olduğunu düşünülen profesyonel hayatların meydana geliş süreçlerini, bu hayatların sürdürülme çabalarını, hangi farklı faydalar için yaşandığında ne tür farklı "insanlar" yarattığını/yaratabileceğini hem makro düzeydeki kuramsal önermelerden yola çıkarak hem de yaşadığımız toplumdan içinden mikro düzeyde çeşitli kesitler sunarak araştırmaya, göstermeye ve açıklamaya çalışmaktır.

Araştırma özel sektör ve Kamu sektöründe çalışan profesyonelleri İstanbul ve Ankara örneğinde karşılaştırmalı olarak ele alacaktır. İstanbul'da (özellikle Maslak civarında) ulusal ya da çok-uluslu finans/bilgi teknolojisi/danışmanlık şirketlerinde çalışan iyi eğitimli, yabancı dil bilen, prezantabl olduğu düşünülen ve kariyer gelişimine oldukça önem veren genç-orta yaştaki profesyonellerin ve bunların Kamu sektöründeki (özellikle Kamu özerk kurumları ve bakanlıklardaki) muadillerinin yaşam tarzlarına odaklanacak olan bu ilişkisel analiz, bunu gerçekleştirirken her iki tarzın mekansal boyuttaki ayrışmasına özellikle önem verecek ve bu ayrışmayı olabildiğince yeni bir sosyolojik bakış açısıyla derinlemesine analiz edecektir.

Anahtar Kavramlar: Beyaz yakalılar, yaşam tarzı, sosyal tabakalaşma, mekan, tüketim, üretim, beğeniler.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	Zehni ÖZMEN
	Numarası	114105001005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji Anabilim Dalı / Sosyoloji Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa Aydın
	Tezin İngilizce Adı	White-collar Lifestyle(s): A Qualitative Research in the cities of İstanbul and Ankara

SUMMARY

The main objective of this doctoral thesis is to study, analyse and understand the corporate lifestyle of young/middle aged, urban, well-educated, well-dressed and multi-language speaking professionals who either work for multi-national companies in headquarters or for the government in ministries/corporations in Turkey in terms of that under what circumstances those lives are pursued, how they are constructed and sustained, what kind of sacrifices should be made along the way, what are common characteristics of a “yuppie” or these “white-collar professionals” and so on.

The thesis is specifically focused on two groups of professionals. The first one works for multi-national companies’ interests or broadly for maximization of capital and the other one works for the government or broadly for the general benefits of public. For the field study related to the first group, I have chosen the professionals who work for some finance, information technologies, and consulting firms in Maslak Istanbul to interview. For the rest of the field study, I have chosen the professionals who work for the ministries and governmental organizations in Ankara to interview. With the assistance of the data coming from the field, there will be

qualitative analysis of both professionals' lifestyle that reflects upon the space or show itself via the space. I will approach work place, city and house as a part of the lifestyle in order to understand social and cultural codes of these professionals based on production, consumption and last but least taste.

Keywords: White-collars, lifestyle, social stratification, space, consumption, production, taste.

İÇİNDEKİLER

BEYAZ YAKALI YAŞAM TARZLARI: İSTANBUL VE ANKARA ÖRNEĞİNDE NİTEL BİR ANALİZ

BİLİMSEL ETİK SAYFASI i
DOKTORA TEZİ KABUL SAYFASI iii
TEŞEKKÜR v
ÖZET vii
SUMMARY ix
İÇİNDEKİLER xi
KISALTMALAR xiii
GİRİŞ 1
BÖLÜM 1: Ne Tür Bir Sosyoloji Anlayışı? 15
BÖLÜM 2: Yaşam Tarzı 37
BÖLÜM 3: Nasıl Beyaz Yakalı Olunur? 63
BÖLÜM 4: Çalışma Mekanı 95
BÖLÜM 5: Şehir 119
BÖLÜM 6: Ev 147
SONUÇ 175
KAYNAKÇA 181
ÖZGEÇMİŞ 197

KISALTMALAR

AA	Aylak Adam
AVM	Alışveriş Merkezi
CC	Carbon Copy (Karbon Kopya)
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BOBO	Bourgeois Bohemian (Burjuva Bohem)
BCC	Blind Carbon Copy (Gizli Karbon Kopya)
CEO	Chief Executive Officer (İcra Kurulu Başkanı ya da Genel Müdür)
CIP	Commercially Important Person (Ticaretle Uğraşan Önemli Kişiler)
CV	Curriculum Vitae (Özgeçmiş)
DSG	Direkt Schalt Getriebe (Çift Kavramalı Şanzıman Sistemi)
EİAŞ	Elektrik İletişim Anonim Şirketi
EPDK	Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu
ERP	Enterprise Resource Planning (Kurumsal Kaynak Planlaması)
FYI	For Your Information (Bilgilerinize)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İİBF	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
KPSS	Kamu Personeli Seçme Sınavı
MT	Management Trainee (Yönetici Adayı)
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi

RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
TDI	Turbocharged Direct Injection (Turboşarjlı Direk Enjeksiyon)
THY	Türk Hava Yolları
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
VW	Volkswagen
YOS	Yeni Orta Sınıf

GİRİŞ

Bebek, Arnavutköy, Mangerie, Lucca
Erkek Acetobalsamico'cu kızlarsa Pucca
Cabarnet Sauvignon'a yeter mi cukka
Hesabını bilmedin beyaz yakalı[1]

Yan departmanda bir kişi zam mı almış
Ulan yükselmek için illa adamın olacakmış
Yoksa uzaya roket göndersen müdüre yaranılmazmış
Sen bir "task"i "outsource" etmedin de, biz mi atladık beyaz yakalı?[2]

Karaköy'de yeni bir mekan açılmış
Menüsünde ahtapot "popisi" varmış
Makarnalarını Şili'den ısmarlarlarmış
Hayatın antin kuntin beyaz yakalı[3]

Jalapeno'ya ısrarla halapeno dedin
Fa-ji-ta güzel seçim diyen garsonu yerdin
Starbucks'ta dosyalarını masaya serdin
Şekil peşinde ömür geçirdin beyaz yakalı[4]

İş teslim etmek için patrona mail atarken pek bir darlandın
Halbuki alayını cc'ye koyup arkadaşını satarken pek bir rahattın
Biliyoruz acımazsın hak edene bcc de yaparsın
Koskoca Outlook'un utanma sebebisin beyaz yakalı[5]

Eyçar, faynens, edmin köpeğin olsun
Yıl sonu cebin bonusla dolsun
Internal meetinglerde sen bir idolsün
Bunu dayına anlat beyaz yakalı[6]

---

[1] #beyazyakalı *hashtag*'inden bir dörtlük. Erişim tarihi 16 Eylül, 2014 https://eksisozluk.com/entry/38711606
[2] #beyazyakalı *hashtag*'inden bir dörtlük. Erişim tarihi 16 Eylül, 2014 https://eksisozluk.com/entry/38733114
[3] #beyazyakalı *hashtag*'inden bir dörtlük. Erişim tarihi 16 Eylül, 2014 https://eksisozluk.com/entry/38711606
[4] #beyazyakalı *hashtag*'inden bir dörtlük. Erişim tarihi 16 Eylül, 2014 https://eksisozluk.com/entry/38752649
[5] #beyazyakalı *hashtag*'inden bir dörtlük. Erişim tarihi 16 Eylül, 2014 https://eksisozluk.com/entry/38733114
[6] #beyazyakalı *hashtag*'inden bir dörtlük. Erişim tarihi 16 Eylül, 2014 https://eksisozluk.com/entry/38711606

Kahve bağımlılığıyla övüneceksin
Kimsenin bilmediği balığı sen bileceksin
Ölürsen Alaçatı'ya gömüleceksin
Toplantı schedule et beyaz yakalı[7]

Yıllardır bahsi yapılır; gençlik nereye gidiyor diye. Bugün memleketimizde iyi eğitim görmüş, üniversitelerde binbir hayallerin eşliğinde okumuş, üstüne masterlar yapmış, sosyalliklerini en üst seviyede tutarak yaşamaya (ç)alışmış gençlerimiz neler yapıyor kısmına odaklandığımızda çok net bir şey görebiliyoruz. Kendini unutmaya zorlanmış bir kuşak, adı belki de "Tutturabildiğine TL" kuşağı. Kapitalizm denilen çarkın içinde sıkışan bu insanları bu şekle sokan, o şekilde kalmalarını denetleyen mekanizma da vaktinde onlar gibi orada sıkışan ağabeyleri ve ablaları; durumun en dramatik yönü de bu zaten. Ama bizler daha ne istediklerini (büyümek ya da büyüdüğünü sanıp olduğu yerde sayarak başkalarının büyümesini sağlayanlar) bilmeyenlerin kucağına fırlatılan ve en büyük korkusu teslimiyetin olmadığı yerde "yok olmak" olan bir zavallılık ve çaresizliğinin figüranlarıyız. Ve bu korku yani aç kalmak, bir gelecekten yoksun bırakılmak içimize öyle işlemiş ki tüm geçmişimizi ve zekamızı faraziye bir gelecek uğruna feda edebiliyoruz. Steril ortamlarda, paravanlar arasında, arayüzler arkasında, yüzlerimizde maskeler dünyaları kurtardığımızı sanıyoruz veyahut kendimizi. Bizler anlamsızlık ve para dilemması arasında sıkışıp kalmış yeni çağın komprador namzetleriyiz.

Sekiz sene evvel, içinde bulunduğum ruh halini tarif etmek için bir iş başvurusu e-postasında yukarıdaki italik satırlara başvurmuştum. O günlerde de bugünlerde de iyi bir orta öğrenim eğitimi almak, belli başlı üniversitelere girebilmek, sonrasında mezun olup plazaları mesken tutmuş bir şirketten *offer* (teklif) almak ve böylece *corporate* (kurumsal) takınılacak dünyaya adım atmak ya da özel sektörü bir kenara itip bir devlet kurumunda kariyer uzmanı olmak, akabinde sürdürülen hayatlarda bir kalite tutturmak, güvenlikli sitelerin "güvenli" duvarlarına sığınmak ve ardında barınmak, ilginç hobilerle ilgilenmek, maceracı aktiviteler peşinde koşmak, her en az üç-beş günlük tatilde yakından uzağına farklı coğrafyalara

[7] #beyazyakalı *hashtag*'inden bir dörtlük. Erişim tarihi 16 Eylül, 2014 https://eksisozluk.com/entry/38711606

seyahat etmek, Vedat Milor'dan görüp yemeğin en kalitesini, en pahalısını ya da en lezzetlisini yiyeceğim diyerek kendini yaşadığı şehrin yakın ya da uzak semtlerine ya da memleketin tamamına atmak, bütün bunlarında yanında entelektüel faaliyetlerden de geri kalmamak ve de belki de hepsinden önemlisi bunların hepsini sosyal paylaşım siteleri üzerinden başka gözlerin seyrine açmak artık neredeyse -özellikle günümüz için konuşuyorum- sıradan şeyler. Konunun sıradanlığı bahse konu örneklere ulaşmanın kolaylığı ya da zorluğuyla ilgili değil. Bir kesim genç insan için yukarıda kısmi olarak bahsettiğim bu tarz, "hedef hayat" kapsamında öğrencilik yıllarından başlayarak imrenilen, iş hayatına atıldıktan sonra da sahip olmak için çabalanan yegane tarzdır. Mevzunun sıradanlığının altında hayata atılmak üzere ya da henüz atılmış yeni mezun gençlerimizin -onların deyimiyle- "kafa" düzeyinde bu duruma daha baştan alışık ve hevesli olması yatmaktadır.

Bu tarzın oluşumunu, kökenlerinde bulunan motivasyonları, geçirdiği evre ve değişimleri, dönüşümleri ve sonuçlarını tek bir seferde ya da metinde açıklamak elbette mümkün değil. Nihayetinde günümüz dünyasının her bir parçasının diğer parçasıyla çoğu zaman doğrudan ve yahut en kötü haliyle dolaylı olarak bağlı olduğunu ifade eden küreselleşme fikrine, hepimiz en azından belli bir süredir yürekten inanıyoruz ve bu da bizleri ister istemez, hemen yanı başımızdaki olguları anlamaya çalışırken en az küreselleşme kadar makro olan modernleşme, kapitalizm ve postmodernizm gibi başka terimlere başvurmaya zorluyor. Sosyal bilimler adı verilen bilimsel uğraşıdan da, özellikle şimdilerde yukarıda özetleneni yani çok disiplinli, çok yönlü, bütüncül olmasını beklemek gerekir zaten. Böyle bir anlayışı benimseyen bir araştırmacı için hemen yanı başındaki, hatta bir dönem bir parçası olduğu bir olguyu, bir oluşumu, bir dönüşümü, bir ayrışmayı araştırmak ve anlatmak bir vazife olarak görülmelidir.

Dolayısıyla bahsi geçen araştırmacının şahsım olduğu tez çalışması örneğinde içine gireceğim dünyayı seçerken bu hassasiyetleri göz önünde bulundurup çalışmanın konusunu küreselleşme ve neoliberalist politikaların özellikle 80'lerden sonra parlattığı kısaca "beyaz yakalı" olarak adlandırılan şehirli, iyi eğitimli, genç-orta yaştaki profesyonellerin yaşam tarzları ve bunların mekansal ayrışmasının

tartışılması olarak belirledim. Bu çalışmanın amacı en temelde, günümüz Türkiye'sinde hayata atılmak üzere olan ya da atılmaya hazırlanan genç insan çoğunluğu için ideal bir "yaşam"mış gibi duran; aynı zamanda iyi eğitimli, şehirli, prezantabl, kariyer gelişimine önem vermek, kariyer sahibi olmak ya da kaliteli bir yaşam sürmek vb. gibi özelliklerle örülü olduğunu düşünülen "profesyonel" hayatların meydana geliş süreçlerini, bu hayatların sürdürülme çabalarını, hangi farklı faydalar için yaşandığında ne tür farklı "insanlar" yarattığını/yaratabileceğini hem makro düzeydeki kuramsal önermelerden yola çıkarak hem de yaşadığımız toplumdan içinden mikro düzeyde çeşitli kesitler sunarak araştırmaya, göstermeye ve açıklamaya çalışmak olacaktır.

Burada bahsi geçen "kaliteli/kalifiye/kariyer uzmanı/plaza insanı" (ya da yeni orta sınıf) beyaz yakalı kategorisinin temellerinin atılması, benden iki üstteki kuşağın ve çoğunlukla da hemen bir önceki kuşağın, Bourdieu'nün en temel kültürel sermaye aracı olarak gördüğü eğitim sayesinde yaptığı "zıplamalar" sonucunda kentlileşmesiyle oluşmuştur. Elbette ki bu zıplamaların sayısı yüksek, dağılımı da çok geniş ol(a)mamıştır. Çeşitli uluslararası ticaret antlaşmaları ve örgütlenmeler ile 70'lerde temelleri atılan küresel dünya ekonomisi ve onun neoliberal politikaları kapitalist sermayenin dünyadaki dolaşım hızını iyice arttırmış ve dünyayı farklı coğrafyalarda kesintisiz süregiden yekpare bir piyasaya dönüştürmüştür. Dünyanın güçlü ekonomileri inovasyon ve strateji dışındaki üretim, dağıtım ve satış benzeri operasyonlarını kendi merkezlerinden dışarıya doğru kaydırarak (neticede devir, sembolik olan üzerinden değer yaratma devridir) ve "angarya" sayılabilecek iş ve süreçlerini iş gücünün görece daha ucuz olduğu coğrafyalarda yaptırtmaya başlamıştır. Bu da uluslararası finans ağının bankalar, borsalar ve piyasalar aracılığıyla periferiye doğru genişletilmesi, çevre aktörlerin de dahil edildiği ortak yatırım hamlelerinin gerçekleştirilmesi, mal ve hizmetlerin efektif dağıtımı için lojistik altyapının kurulması, çevredeki süreçlerin optimizasyonu ve denetimi için gerekli danışmanlık ve denetim birimlerinin oluşturulması, en nihayetinde de bütün bu süreçlerin eşgüdümlü hale getirilmesi ve aynı zamanda sembolik değerin üst-yapısal olarak belirlenmesi için gereken bilişim ve telekomünikasyon altyapılarının kurulması ve merkezle birleştirilmesi anlamına gelmekteydi.

Memleketimiz bu küresel genişleme payesinden 80'lerden itibaren nasibini almaya başlamıştır (özellikle bu dönemi ele alan çalışmalar için bkz. Kozanoğlu, 1993; Bali, 2011). Yabancı sermayenin ülke ekonomisine ya da memleket ekonomisinin küresel sermayeye eklemlenmesiyle birlikte bankacılık, finans, danışmanlık, denetim, bilişim, telekomünikasyon, reklamcılık ve medya gibi sektörler gelişmiş ve buralarda istihdam edilmek üzere iyi eğitim almış, birkaç yabancı dil bilen, yüzü Batı kültürüne dönük yöneticilere ve yönetici adaylarına ihtiyaç hasıl olmuştur. Bu durum, istihdam edilecek personelin yetiştirilmesi gibi bir başka ihtiyacı da doğurmuştur. Devletin özelleştirmelerle ekonomik alandan peyderpey çekilmeye başlaması ve böylece yabancı sermayenin ortaklaşa yatırım hamleleri üzerinden enerji, otomotiv, inşaat, perakende satış, zincir mağazacılık ve hizmet gibi ülkemiz sektörlerine girmesi bu niteliklere sahip personelin bu alanlardaki istihdamın artmasına yol açmıştır.

Beyaz yakalılar kategorisinin bu tez çalışması özelinde ilgilendiğim iki türünün yani plaza profesyonelleri ve bunların Kamu'daki muadili kariyer uzmanlarının özellikleri Barbara Ehrenreich'ın (Aktaran: Kozanoğlu, 1993: 55-56) profesyonel orta sınıf karakteristiğinden hareketle şu şekilde sıralanabilir: 1) Meslek: Birçoğu holdinglerde, bankalarda, Kamu kuruluşlarında yani modern ve büyük örgütlerde çalışırlar. 2) Belirleyici özellikler: Uzun bir eğitimi tamamlamış ve buna ilişkin unvanları alabilmiş kişilerdir. Yaşam boyu mesleki gelişmeleri izlemeleri, kendilerini geliştirmeleri beklenir. 3) Gelir: Genelde toplum ortalamasının üzerinde kazanırlar. Kendilerine benzeyen insanların yoğunlukta olduğu bir semtte yaşayıp öyle ya da böyle bir ev sahibi olurlar. 4) Yaşam Tarzı: Mütemadi bir şekilde alt sınıflardan kaçar ve üst sınıfları kovalarlar. Sosyal çevreleri de kendi gibi olan insanlardan meydana gelir. "Gelişmiş" zevklerinin ve hobilerinin olduklarına inanılır ya da inanırlar.

Milton Berman ise *yuppie* (kentli genç profesyoneller ya da sınıf atlayabilecek kentli profesyoneller kategorilerinin kısaltması olarak kullanılmaktadır) teriminden yola çıkar ve bu kategoriye girenleri hırslı, rekabetçi, kendine güvenen, sınıf atlama ihtimali yüksek olan 25 ile 39 yaşları arasındaki yöneticiler olarak tarif eder.

Berman'ın *yuppie*'sinin özellikleri şöyledir: Genelde metropollerde yaşarlar. İşkolik olduklarından eve iş götürebilmekte, hatta gerekirse hafta sonlarında bile çalışabilmektedirler. Ajandalarına bakmadan gündelik hayatlarını planlayamamaktadırlar. İşte çok fazla vakit geçirdiklerinden dolayı yaşamak için genelde işe yakın semtleri tercih ederler. Şehir merkezinde inşa edilen rezidanslarda ya da restore edilen yapılarda yaşarlar. "Markalı" ürünleri tüketmeyi tercih ederler, yoğun olmalarından dolayı genelde dışarıda, özellikle de otantik restoranlarda yemeklerini yerler. Teknolojiyi oldukça yakından takip ederler. Evlilik, çocuk sahibi olma gibi hedefler genelde kariyer meselesinden sonra gelir (Berman, 2008: 1072-1073).

Bu kategorinin memleketimizdeki yansımalarına baktığımızda kabaca şu tespitlerin yapıldığını görürüz: "… bunlar, yabancı dil bilen, muhtemelen yurt dışı ilişkileri sağlam, diploma gerektiren mesleklere sahip insanlar, ya da iyi okullara giden ve bu tür mesleklere sahip olacak öğrenciler"dir (Keyder, 2014). Yeni orta sınıfın kabaca iki maaşlı aile, muhtemelen bir veya iki çocuk oluştuğunu ifade eden Keyder, bu insanlar arasında Kayseri gibi şehirlerde yaşayan; eğitim, dünyayla ilişki, teknolojik beceri açısından YOS'un sahip olduğu özelliklere sahip olan muhafazakârların da bulunduğunu eklemeyi ihmal etmez. Ergur (2012: 51) ise bu hususla alakalı daha spesifik bir analize girişmiş ve bu insanların yaşadığı hayatları özetleyen "hermetik yaşam döngüsü" adını verdiği kapalı site, kapalı işyeri ve alışveriş merkezi üçlüsünden oluşan bir döngüden bahsetmiştir.

Tezde ele aldığımız konu ziyadesiyle önemlidir çünkü içinde yaşadığımız toplumu doğrudan ilgilendirmektedir. Her türlü eğitimin gençlerin kendi hayatlarını kurabilmeleri adına meslek edinme süreci olarak algılandığı, üniversite sayısının bir hayli arttığı, "temiz" ve "garanti" iş sahibi olmanın neredeyse ülke gençliği ve onların ebeveynleri için en temel amaç olduğu günümüzde bu hayatlara ulaşmak için verilen uğraşların bir hayli zorlaştığı, adaylar arasındaki rekabetin acımasız olduğu, hedeflerine ulaşan gençlerin oralarda tutunabilmek için çok daha fazla zorlandığı, bu hayatlarla birlikte gelen tarzın kişileri bazen kendi aralarında, çoğu zaman da toplumun genelinden ayrıştırdığı ve sosyal mesafeler yarattığı, kişilerde çeşitli

duygusal travmalara ve psikolojik rahatsızlıklara sebep olduğu artık apaçıktır. Buradan hareketle, meselenin ileriye dönük yaratabileceği toplumsal rahatsızlıklar da göz önüne alındığında bahsi geçen süreçleri ve hayatların sürekli gündemde tutulması özellikle sosyal bilimlerle uğraşanlar için elzem olmaktadır. Sayıları henüz çok az olsa da, başka alanlarda örneğin sinema, edebiyat ve sosyal medya gibi konuya çeşitli dikkat çekme girişimleri bulunmaktadır.[8] Öte yandan bu tarz girişimlerin akademik alandaki sayısı şu an itibariyle oldukça yetersizdir. Dolayısıyla alandaki bahsi geçen boşluğu kapatmaya yardımcı olacağını düşünülen bu tez ve benzerlerinin sadece bu özelliği düşünüldüğünde bile önemi ziyadesiyle büyüktür.

Konuyla ilgili yukarıda atıf yapılan haricindeki yerli çalışmalara baktığımızda erken örneklerinden biri Beğlü Dikeçligil'in değişik yaşama tarzlarını yaratan özün maddi olmayan unsurlarca biçimlendirildiğini iddia ettiği Yaşama Tarzı ile Gelir Seviyesi Arasındaki İlişki (1980) adlı makalesidir. Günümüzün önemli çalışmalarının başındaysa Bora, Üstün ve Erdoğan vd.'nin Boşuna mı Okuduk? Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği (2011) adlı kitabı gelmektedir. Eser Türkiye'deki beyaz yakalı işsizliğin sosyal ve psikolojik yanlarına odaklanmaktadır. Özellikle bahsi geçen işsizliğin bir sosyal deneyim olarak nasıl yaşandığıyla ilgilenen çalışma şu ve benzeri sorulara sahadan da gelen verilerle cevap vermeye çalışmaktadır: Üniversite mezunu işsizler işsizlikle nasıl baş etmektedirler? Mezunlar ne tür ayrımcılık mekanizmalarına tabi kaldıklarını düşünmektedirler? Güvencesizleşen dünyada nelere ne kadar güvenebilmektedirler? İşsizlik deneyiminin orta sınıf "değerleri" ve "kimliği" ile etkileşimi nasıldır?

Bir diğer çalışma Irmak Karademir'e aittir. "Different Facets of New Middle Classness: A Case Study In The City of Ankara" (2009) adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezi iki temel sorunun cevabını vermeye çalışmış, bunu da objektif ve sübjektif olmak üzere iki düzlemde uygulamaya koymuştur. Ankara'daki beyaz yakalılara odaklanan tezin iki temel sorusu şu şekildedir: Ankara şehrinde yapısal olarak beyaz yakalılar olarak adlandırılan yeni orta sınıfa ait kişilerde bulunan nesnel özellikler (ekonomik sermaye, kültürel sermaye, cinsiyet ve yaş kompozisyonu ve sınıf geçmişi

[8] Romanlar (bkz. Çelik, 2011 ve Bayer, 2013), kitaplar (bkz. Mogan, 2014; Aygül, 2010; Aygül, 2012a; Aygül, 2012b) sanal platformlar (bkz. Plaza Eylem Platformu: http://plazaeylem.org/)

vb. gibi) nelerdir? Yeni orta sınıf içerisinde bu temel özelliklere sahip olanlar kendilerini nasıl ayrıştırmaktadır?

Yusuf Yüksel'in Esnek Kapitalizm ve Maddi Olmayan Emek Üreticileri (2008) isimli yayınlanmamış doktora tezinin iddiası odur ki; son otuz-kırk yıl içerisinde üretim tekniğindeki değişmelere paralel olarak yeni çalışma biçimleri, meslekler, meslek algıları, organizasyon yapıları ortaya çıkmış ve bu süreci takiben yeni bir iş hayatı türü zihinlere kendisini yerleştirmiştir. Bununla birlikte üretim tarzı ve çalışma hayatındaki bu değişimler yeni bir çalışan sınıfının da doğmasına neden olmuştur. Çalışma bu yeni çalışan sınıfın ideal tipini ortaya çalışmaktadır.

Bir diğer çalışma Rıfat N. Bali'nin Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar (2002) isimli kitabıdır. Türkiye toplumunun 1980 sonrasından bu yana geçirdiği hızlı dönüşümü ve dönüşümün içeriğini; serbest piyasa ekonomisinin hakimiyeti, tüketimin insan kimliklerini belirleyen temel unsur oluşu, günlük yaşamın renklenmesi ve Amerikanlaşması, işadamlarının giderek medyatik olması, yüksek gelir düzeyine sahip Beyaz Türkler'in "kara kalabalıklar"dan uzaklaşarak korunaklı sitelere yerleşmesi, zevke düşkünlük ve seçiciliğin statü imgesine dönüşmesi gibi konular üzerinden ele alan bu çalışma, son yirmi yılın gazete ve dergilerinde titiz bir arşiv çalışması yaparak dönüşümün kaydını gözler önüne sermektedir.

Başka çalışmada yani Yuppieler, Prensler ve Bizim Kuşak'ta (1993), Kozanoğlu dünyada ve Türkiye'de; "başarı ve kazanma"nın, paranın, "*business*"ın, statünün, kariyerin yükselen değer oluşuyla ortaya çıkan ve bu eğilimin simgesi olan *yuppie*'leri; *yuppie*'lerin hası ve bürokrasinin koçbaşları olarak gördüğü "prensler"i ve bu iki kesime ait olanlara yürekten gıcık olan kendisinin de dahil olduğu 57'liler kuşağını birlikte tartışmaktadır.

Konuyla ilgili yabancı kaynaklara baktığımızda öne çıkan birkaç tanesinin şunlar olduğunu görürüz. Tony Bennett, Mike Savage vd.'nin Culture, Class, Distinction (2009) adlı çalışma eşitsizlik olgusunun çağdaş formlarıyla doğrudan ilişkili olduğu düşünülen kültürel sermaye konusu üzerine yapılan tartışmalara

önemli bir katkıdır. Günümüz Britanya'sının kültürel pratikleri üzerine ulusal bir çalışma olan kitap aynı zamanda Bourdieu'nun klasik çalışmalarından biri olan kültür ile sınıf arasındaki ilişkileri, alandaki yeni tartışmaların ışığı altında yeniden gözden geçirmektedir. Bu gözden geçirme sınıf, toplumsal cinsiyet, etnisite, müzik, film, televizyon, edebiyat, sanatsal tüketim, sportif faaliyetler, yemek pişirme kültürü, bedensel ve kişisel bakım pratikleri gibi konuları ve onların arasındaki ilişkileri kapsamaktadır.

Bir diğer çalışma David Bell ve Joanne Hollows derlediği Historicizing Lifestyle: Mediating Taste, Consumption and Identity from the 1900s to 1970s (2006) isimli kitaptır. Bu orijinal çalışma beğeni, medya ve yaşam tarzı arasındaki ilişkiyi, 1900'lerden 1970'lere dek olan süreçte kuvvetli ampirik veriler sunarak ve alandaki önemli tartışmalara yer vererek analiz etmektedir. Günümüz ile geçmiş arasındaki bağlantıyı, süreklilikler ve süreksizlikler üzerinden değerlendiren çalışma böylece yaşam tarzının temsili ve tarzın kişiyle olan ilişkisini daha iyi ortaya koymaya çalışmaktadır.

Diğer bir yabancı çalışma David Brooks'un Bobos in Paradise: The New Upper Class and How They Got There[9] (2001) adlı kitabıdır. Brooks bu ç ok satan "ilginç " kitapta gü nü mü z ü st sınıfını tanımlamak iç in yeni bir kavram ortaya atıyor: Bobo. Kapitalist burjuva dü nyasının ö zellikleri ile onun karş ısında duran bohem hippi kü ltü rü nü birleş tiren bir kavramdır bobo. Bilgi ç ağ ının kü ltü rel sonuç larıyla boğ uş tuğ umuz gü nü mü zde karma bir yaş am tarzı sü ren yepyeni bir kuş aktır onlar.

Derek Wynne ise Leisure, Lifestyle and the New Middle Class (1998) adlı eserinde Pierre Bourdieu'nün alandaki çalışmasına yaslanan bir kuramsal bağlam üzerinden yeni orta sınıflardaki kimlik kavramının sosyal oluşumu tartışmaktadır. Çalışma bu tartışmayı iki tez üzerinden ele alır: I) Yeni orta sınıflardaki sosyal

[9] Amerikalı gazetici David Brooks'un (2001) literatüre kattığı bu ifade İngilizce Burjuva (BOurgeois) ve Bohem (BOhemian) sözcüklerinden türetilen bir sentezi yani burjuva sınıfı ile bu sınıfa şiddetli tepki gösteren bohem yaşamlı aydınlarının sentezine gönderimde bulunmaktadır. Kendilerini sınıfsal, dinsel ya da etnik kökenleriyle değil de, sahip oldukları eğitim ve profesyonel alandaki meritokratik başarılarıyla tanımlayan BOBO'lar 60'ların solcu bohemliği ile 80'lerin neoliberal bireyci burjuvalığını birleştirmektedir (Aktaran: İnan, 2012: 227).

kimliğin boş zaman ve kültürel tüketimdeki ağırlığı üretim faaliyetindeki ağırlığından daha fazladır. II) Bahsi geçen sosyal pozisyonun oluşum süreci, kimliğin oluşumunu belirleyen en etkin göstergenin sınıfsal pozisyon olduğu tezinin doğruluk derecesini ölçmek için kullanılmaktadır.

Ve tabi ki alanın en önemli çalışması Pierre Bourdieu'nun Distinction A Social Critique of the Judgement of Taste (1984) adlı eseridir. Bourdieu bu çok önemli çalışmasında estetik zevklere dayanan bir toplumsal tabakalaşma kuramı geliştirmiştir. Onun kuramında kişinin sosyal dünyayla estetik tercihler üzerinden kurduğu ilişki, kişinin o dünya içerisindeki statüsünü ve aşağı sınıftan olanlar arasındaki sosyal mesafesini belirleyen ana unsurdur.

Bu tezin temel araştırma yöntemi bir vaka analizi olarak tasarlanmıştır. Çoğunlukla nitel veri toplama teknikleri kullanılan tezde, toplanan veriler ilgili alan literatürünün sağladığı kuramsal çerçeveyle harmanlanarak tartışılmıştır. İstanbul ve Ankara kentlerinde tezde bahsedilen profili taşıdığı düşünülen onar katılımcıyla 2014 yılının Haziran ayı içerisinde bazen görüşmecilerin evlerinde, bazen iş yerlerinde, bazen gittikleri bir restoranda, bazen kafelerde derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerden elde edilen veriler tezin tartıştığı meseleye bilgi akışı sağlamış ve de aynı zamanda çalışmanın "insansızlaştırılmış" bir sosyolojiye dönüşme ihtimalini bertaraf etmeye çalışmıştır. Özellikle Ekşi Sözlük ve kullanıcı *blog*'ları gibi site yazarlarının ve *blog* sahiplerinin kişisel görüşlerini paylaştığı internet sitelerinde yapılan sanal araştırmalar mülakatların sağladığı veri akışına fazladan destek vermiştir. Ayrıca "insan"la iç içe olan bir sosyoloji anlayışı ilkesinden hareketle, mevzu bahis konularla ilgili olarak tez yazarının yani benim, kişisel geçmişindeki olaylara, örneklere ve duyduğu hikayelere yeri geldikçe başvurulmuştur.

Yeni bir sosyoloji anlayışı gerekli midir? Böyle bir anlayış gerekliyse bu yeni yaklaşımda makro ve mikro olanın bütünlüğü nasıl olmalıdır? Gündelik hayatın, yaşadığımız toplumu anlama ve açıklamadaki önemi nedir? Bu tarz ve benzeri sorulardan hareket eden birinci bölüm tez çalışmasında ele alınan konunun ne şekilde sosyolojikleştirileceği meselesini özellikle dert edinecek ve Bruno Latour'un aktör-

ağ teorisinden epeyce bir faydalanacak. Devamında refleksif bir edayla, niçin istediğim gibi yazamadığım hususunun nedenlerini deşeceğim, buradan memleketin tarihsel süreksizliğine, Lacan'ın ayna metaforundan hareketle milletçe yaşadığımız kafa karışıklığına değineceğim ve oradan da memleket sosyolojisi hakkında neler düşündüğüme bağlanacağım. Sosyoloji kelimesinin köküne, bu kökten hareketle nerelere doğru gidilmesi gerektiği hususlarına ve sosyal olanın ne olduğu konusuna, oradan disiplinin doğuşuna doğru ilerleyen bir hatta Lacan ve Zizek'ten örnekler vererek ve başta Latour olmak üzere diğer düşünürlerin atıfları eşliğinde devam edeceğim. Son olarak günümüz sosyoloji kültürünü kökünden sarsmaya çalışan çeşitli meydan okumalardan bahsedeceğim.

Bir "tarz" sahibi olmak ya da oluşturmak nasıl bir şeydir? Yaşamın tarzı nasıl olur ve kendini nasıl gösterir? Yaşam tarzının mekanla ilişkisi hangi spesifik süreçlerle örülüdür? Bu tip soruları kendisine başlangıç noktası kabul eden ikinci bölüm yaşam tarzı kavramına odaklanacaktır. İlgili literatürün bu kavramı nasıl ele aldığına kısaca değinerek başlayacak olan bölümde tarzın üretim tarafından mı yoksa tüketim tarafından mı belirlendiğini bulmaya çalışacağım. Her iki tarafın da imkan ve sınırlılıklarına hayali örnekler üzerinden değinecek bölüm hangi tarafın ağır bastığı hususunda önce tüketim diyor gibi gözükecek ama sonrasında kararsız kalacaktır. Tüketim yoğun hayatımıza somut bir örnek vermek için sıradan bir günümün sıradan detaylarını paylaşacağım. Günümüz beyaz yakalı dünyasından popüler tüketim pratiklerini sıralayıp, üzerine sahadan minik eklemelerde bulunacağım. Günümüzde tüketimin nasıl olup da "üretim"leştiğini yani bir tür "üretim"e dönüştüğünü kanıtlamaya ve bu tuhaf dönüşümün taşıyıcılarının kimler olduğunu göstermeye çalışarak bölümü bitireceğim.

Beyaz yakalı işlerin daha doğrusu beyaz yakalı hayatların ortaya çıkışı ve gün geçtikçe talep görmesi Türkiye'nin modernleşme serüveninin neresine denk düşmektedir? Günümüz Türkiye'sinde yaşayan gençler niçin "temiz" işler daha doğrusu "temiz" hayatlar peşinde koşmakta ve tüm hazırlıklarını bu hedef doğrultusunda yapmaktadır? Beyaz yakalı bir profesyonel olmak için ne tür vasıflara sahip olmak ve hangi engelleri aşmak gerekir? "Kağıt üzerindeki" tüm engellerin

aşılması bu hayata ulaşmanın kesin garantisini vermekte midir? Bu ve benzeri sorulardan hareket eden üçüncü bölüm beyaz yakalı olma serüvenini hem makro hem de mikro düzeyde ele almaya çalışacaktır. Kendi kişisel hikayemden yola çıkarak meseleye giriş yapacak, üniversite mezuniyeti sonrasında bir beyaz yakalı adayını kariyer açısından nelerin beklediğine somut örnekler verecek, oradan kendi ailemin kent hayatına geçiş hikayesine bağlanacak ve sonrasında meselenin makro düzeydeki köklerine yani memleketin ilk yıllarına hatta daha ötesine kadar uzanacağım. Geç Osmanlı, erken Cumhuriyet döneminden ve bu dönemlerin küresel dünya ekonomisine eklemlenmesinden bahsedecek, hikayeyi bu dönüşümün en çok hissedilir olduğu 80'lere kadar getirip beyaz yakalılarının kabaca nasıl bir profile sahip olduğunu anlatacağım. Plaza beyaz yakalısı ya da beyaz yakalı kariyer uzmanı olmak için nelerin gerektiğini kendi hayatımdan örnekler, görüşmecilerin aktardığı deneyimler, literatürden ve sanal ortamlardan atıflar eşliğinde açıklamaya çalışarak bölümü bitireceğim.

Genel olarak çalışma eyleminin tanımı, önemi ve gereği nedir? Beyaz yakalılar ne tür mekanlarda çalışmaktadır? Bu mekanların oluşumunu küresel sermaye, kapitalizm, modernite ve postmodernite vb. gibi makro süreçler ne şekilde etkilemektedir? Beyaz yakalılar niçin ve nasıl çalışır? Bu ve benzeri soruların cevaplarını bulmaya çalışacak olan dördüncü bölüm çalışma mekanına odaklanacaktır. Çalışma aktivitesinden ne anlaşıldığını tarif etmekle başlayacak olan bölüm burada daha çok literatürden faydalanacaktır. Hayali örneklerden insanların niçin çalıştığını ya da çalışmayı bırakmadığını göstermeye çalıştığım bölümün devamında konuyu beyaz yakalılara bağlayarak tartışmanın alanını daraltacağım. Devamında hem plaza hayatı hem de Kamu beyaz yakalısının hayatı hakkında görüşmecilerin anlattıklarından, sanal ortamdaki verilerden yararlanarak çeşitli durumlar, örnekler, hikayeler ve hissiyatlar aktaracağım. Akabinde plaza beyaz yakalısının en ilginç özelliği olan "plazaca dili"nden bahsedecek ve bölümü bitirirken de bu hayatların insan karakterine neler yaptığına değineceğim.

Şehir aslında nedir? Bir şehrin sınırları nerede başlar nerede biter? Beyaz yakalı hayatların şehirle ne tür ilişkileri vardır? Şehir, beyaz yakalıyı nasıl üretir ve

tüketir? Bu durumun tersi nasıl gerçekleşir? Dahası hangi süreçler üzerinden bu durum gerçekleşir? Bu soruları akılda tutarak genel bir girişle kentin kökenlerinden başlayıp şehir hayatına, bu hayatın ilişkilerine, maddi ve manevi koşullarına literatürden bolca atıfla gelecek olan bölüm, şehirde maddi olan ile sanal olanın ilişkisine değinerek meseleyi beyaz yakalılar bağlamında özelleştirecektir. Beyaz yakalıların şehirde nasıl yaşadığına, şehirdeki ayrışmanın somut ya da kurmaca örneklerine değineceğim bölümün devamında mekanımız yeri geldiğinde 19. yüzyıl Paris'i, yeri geldiğinde 21. yüzyıl Ankara'sı, İstanbul'u ya da Kayseri'si olacaktır. Devamında beyaz yakalı görüşmecilerimizin yaşadığı şehirden ne anladığını onların ifadelerine başvurarak somutlaştırıp bölümü bitireceğim.

Ev nedir ve nasıl oluşur? Beyaz yakalı çalışanlar evlerini seçer ve kurarlarken nasıl düşünür ve hareket eder? Evleri, evdeki hayatları ve aile hayatları nasıldır? Bu kişiler mahrem alanlarında ne, nasıl üretir ve neyi tüketirler? Bu tarz sorulara cevap vermeye çalışacak olan son bölümümüz Heideggger'den başlayıp Bachelard'a, Urry'ye, Madanipour'a, Morley'e ve Benjamin'e uzanan bir hatta genel bir ev bahsi ile başlayacaktır. Akabinde beyaz yakalılar özelinde güvenlikli siteler meselesine uğrayarak daralacak olan bölüm, görüşmecilerin evlerinden ve ev deneyimlerinden bahsederek nihayetlenecektir.

BÖLÜM 1: Ne Tür Bir Sosyoloji Anlayışı?

İstatistikler mini etek gibidir … Güzel fikirler verir ama en önemli parçaları gizlerler.*

Ebbe Skovdahl[10]

Karl Marx kulübede saraydakinden farklı düşünülür demiş (Aktaran: Baker, 2012: 63). Böyle bir atıfla başlıyor olmamım temel sebebi bu tezi okuduğunuz satırlar aracılığıyla vücuda getirenin bir beden olduğu ve bu bedenin de nerede olduğunun düşünebilme eylemi açısından atıftaki mekansal ayrışmayı geçerli kılacak şekilde önemli olmasıdır. Bir saraydan yazmıyorum bu satırları, bir kulübeden de yazmıyorum ama eğer yazdığım yer bunlardan birine benzetilecekse bu elbette kulübe olacaktır. Sivas'ın merkezine seksen kilometre uzaklıktaki bir köyden fakirlik yüzünden Kayseri'nin şehir meydanına beş kilometre uzaklıktaki başka bir "köye" (ama şimdilerde merkez ilçelerden birinin mahallesi) göçen bir geniş ailenin inşaatında babamın da amcalarımın da çalıştığı ve kıt paralarıyla yapabildikleri o zamanlar kulübeden az hallice olan ama şimdilerde -geçen kırk yıllık sürede yapılan çeşitli kısmi müdahaleler neticesinde- artık bir müstakil ev olarak değerlendirilebilecek yapının mezarlık manzaralı odasından yazıyorum bu satırları.

Tez çalışmasının farklı temalarından biri olan "Ne tür bir sosyoloji" başlıklı bu bölüme bu detaylarla başlamam, aslında çok temel bir dertle ilgili. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu dert tez kapsamında ele alınan konunun nasıl "sosyolojikleştirileceği"[11] meselesi ve aslında derdin vücuda getirilme şeklinin ana

---

* Aksi belirtilmediği müddetçe metinde geçecek bütün çeviriler tez yazarına aittir.

[10] Dönemin Aberdeen futbol takımı koçu. Bkz. Erişim tarihi 15 Aralık, 2014 http://www.highbeam.com/doc/1G1-81205498.html

[11] "Sosyolojik bilgi üretme protokollerine uygun olarak üretilmediği ve sınanmadığı müddetçe, hiçbir şey sosyolojik değildir. Hiçbir şeyin kendinde sosyolojik bir yönü yoktur; bir şey ancak sosyolojikleştirilir. Sosyolojikleştirme, sosyolojinin bilgi üretme protokollerini işletip bir araştırma nesnesi oluşturmak suretiyle, bir şeyi sosyolojinin derdi haline getirmek demektir. ... Bu,

akım bir yol olmayacağını da baştan belirtmem gerekiyor. Bu derdi şöyle özetleyebilirim: Bir gerçekliği, arkasından konuşarak tarif etmektense, o şeyi çağırıp burada ve şimdide kendisini göster(ebil)mesini sağlamak. Gerçekliği bir şey olarak değil de bir süreç olarak ele aldığımı da hemen buraya ekleyeyim.[12] Dolayısıyla (kendi) gerçekliği(mi)n –kısmi olarak elbette- kendini göstermesi ancak onun tarihinden, ilişkilerinden ve muhtemel geleceğinden bahsedilerek gerçekleştirilebilir.

Dışarıda, orada duruyormuş gibi gözüken oysa içinde olduğum (kendi) nesnel gerçekliği(mi)n burada yani kağıt üzerinde meslek olarak icra ettiğim bir disiplinin bilgi üretme protokollerine ve kanonik eğilimlerine uyarak bilimsel araştırmaya konu olacak şekilde birbirinin üzerine kapanacak şekilde temsil edilmesi temelde imkansızdır. İçinde gözlemcinin de bulunduğu o "nesnel" gerçeklik kağıt üzerine mutlak suretle kategorize edilerek, filtrelenerek, sınıflandırılarak yani bir kayba uğratılarak, yani "öznel" hale getirilerek taşınacaktır. Bu "taşıma"[13] işleminin meydana getirildiği mekan sosyoloji disiplini ve taşıma işleminin aktörü bir doktora programı öğrencisiyse o zaman ben dahil bu disiplinle uğraşan her araştırmacıya en başta düşen görevin en azından disiplinin etimolojik köküne rücu edecek şekilde onun "insansız" bir hale gelmesini engellemek olmalıdır. Öte yandan maalesef Durkheim'ci bir akıl yürütme biçimiyle onca senedir bireylerin toplamından da öte olduğu iddia edilen bir toplum hayalinin göklere çıkarıldığı ve toplum denilen bu bulutlar yığınından aşağıya yani insana –hatta Bruno Latour'un aklına uyacak

---

sosyolojikleştiren açısından, alanın kavramsal ve teknik alet çantalarına asgari hâkimiyet anlamına gelirken, sosyolojikleştirilen açısından ise, bir sosyolojik bilgi nesnesi haline gelebilmesi için geçirmesi gereken sürece işaret eder. Söylediklerimizin, sosyolojikleştirme etkinliğini akademi içine kapatmak anlamına gelmediğini bilhassa vurgulamamız gerekir: Esas olan, bizzat etkinliğin kendisi ve onun dayandığı prosedürdür. Bu mesai henüz harcanmayı beklemektedir ve zaten temel itiraz noktalarımızdan biri de "sosyoloji uzmanı" kanaatlerinin sosyoloji mesaisinin önüne geçmesine ilişkindir: Sosyoloğun bir şey üzerine konuşması, o şeyi sosyolojikleştirmez." (Öğütle ve Göker, 2014: 12).

[12] David Harvey bu hususta şöyle diyor (2011: 213): "Çok temel metodolojik bir soru sorarak başlamak isterim: Süreç ile biçim arasındaki ilişki nedir? … Benim çalışmalarımda - tarihsel, coğrafi materyalist bakış açısından ve diyalektik gelenekte oldukça etkili olan- daima takip etmeye çalıştığım yaklaşım biçimlerinden bir tanesi süreçlerin şeylerden daha öncelikli olduğunu söylemektir. Bizler şeylerden ziyade süreçlere odaklanmalıyız ve şeyleri süreçlerin birer ürünü olarak düşünmeliyiz."

[13] Fransız sosyal bilimci Michel Callon ve Bruno Latour bir çevirme/tercüme sosyolojisinden bahseder. Bu sosyolojinin temel iddiasına göre buluşlar başarılı olurlar çünkü ilgili diğer aktörlerin çıkarları da bu yeni girişimlerin içerisine tercüme edilirler. Örneğin Latour'a göre Pasteur'ün meşhur çalışması başarılı olmuştur çünkü Pasteur yaptığı araştırmanın içerisine veterinerler, çiftçiler ve çiftlik hayvanlarının çıkarlarını da "taşıyabilmiştir" (Bruce ve Yearley, 2006: 4).

olursak insan-olmayana da- doğru in(e)meyen bir memleket sosyolojisinin, araştırmaya koyulduğum gerçekliğe nüfuz etmemi engellediğini düşünmekteyim. Şu an bu satırları "kötü" bir sosyolojinin niyet taşımakla yükümlü bir "aracı"sı ile "iyi" bir sosyolojinin nasıl yapılacağına tam da bilemeyen bir "ortamcı"sı arasındaki karşıtlığın her iki tarafına gidip gelerek yazmaktayım.[14]

Buradan Ulus Baker'in (2012: 52) konuyla ilgili tespitlerine başvurarak devam edelim; Gabriel Tarde'ın en büyük rakibi olan Emile Durkheim sosyolojinin sınırlarını belirleyecek bir yöntemsel çerçeve yaratmaya çalışırken bireyselliği psikolojinin sularına göndermiş ve böylece bir olgu olarak toplumsalın *sui generis* statüsünü korumaya çalışmıştır. Baker'e göre toplumsal olgular sadece bireyin ötesine geçen şeyler olarak düşünülmezler, aksine bireyselliğin yok edildiği, yaptırımın devreye girdiği yerde ortaya çıkarlar ve böyle olunca da -olgular bireysel ya da öznel olarak tanımlanan her şeye karşı koyduğundan- işbölümü gibi kutsal ve avami nosyonları insani olandan değil, toplum olarak adlandırılan ontolojik varlıktan türetilirler; bu da toplumsal tip denilen oluşların yok oluşu demektir. Margaret Archer'ın (1996) başka bir bağlamda "indirgemeci birleştirme" (İng. *downward conflation*) dediği özellikle Durkheim ile ilişkilendirilen bu tarz bir sosyoloji anlayışında ajanlar ortadan yok olur ve insanlar sosyal yapı ve normların uygulayıcı otomatları haline gelirler.

Ancak şimdilerde biz "küçük" düşünürlerin elinde işlemeye çalışacak olan bu tarz eski usul pozitivist ve teorik olanı fazlasıyla ön plana çıkaran bir sosyoloji perspektifinin vereceği sonuç "yağmadan gürleyen bir sosyoloji" olacaktır. Cilt cilt basılı eserlerde vücuda gelmiş o devasa düşünce birikiminin büyük laflarıyla dolu hipotez bulutları birbirleriyle çarpışacak, içindeki elektriği o büyük lafları tekrar ederek/ettirerek boşaltacak ve sonrasında belki kendi hipotezlerini yanlış kullanan sosyal bilimcileri çarpacaktır. Böyle bir anlayış malumu yeniden ve yeniden ilan etmekten öteye geçememektedir. Latour'un "toplumsalın sosyolojisi" diye adlandırdığı böylesi bir sosyolojide önceden bilinenin dışında açıklanabilecek hiçbir

[14] Latour'a göre bir aracı anlamı dönüştürmeyerek taşıyan şey ya da itkidir; onun girdilerini tanımlamak, aynı zamanda onun çıktılarını tanımlamaktır. Oysa arabulucuda bunu yapmak asla yeterli değildir. Durumun girdilerinin özgüllüğü her seferinde dikkate alınmalıdır. Arabulucular taşıdıkları anlamı ya da nesneyi dönüştürür, tercüme eder ve kayba uğratırlar (Latour, 2007: 39).

şey yoktur (Aktaran: Gane, 2004: 84). Bilimsel gözükmek niyetiyle önceden bilinenin biz küçük düşünürlerce sürekli tekrar edilmesinin (muhtemelen) okunmayacak bir literatür kirliliği yaratma tehlikesi de vardır.[15] Araştırma konumla ilgili olduğunu düşündüğüm kaynakları okurken metinlerin içine girdikçe mevcut eğilimin şu olduğunu gördüm; disiplini kuran ve önünü açan "tescilli" metinlerin dışında kalan çalışmaların çoğunun, öncekileri tekrar eden ve onların hipotezlerini kanıtlamaya çalışan brikolajlar olduğunu.

Kendimden de biliyorum ki Latour'un "toplumsalın sosyolojisi" dediği türden bir bilimsel faaliyet bu brikolaj efektini yaratmaktaydı. Örneğin -gerçekliğin tikel bir parçası olması bağlamında- iş yerinde yaşadığım "yapısal" sıkıntılarımdan biri olan işsel tatminsizliğimi (hemen burada birinci tekil şahıstan ya birinci çoğul şahsa ya da edilgen yüklem yapılarına doğru bir kaydırma yaparak, sanki bu, bilimsel olmanın olmazsa olmaz şartıymış gibi[16]) Karl Marx'ın yabancılaşmasıyla, ast-üst ilişkilerini Max Weber'in meşruiyetiyle, yönetenlerin tahakkümünü Michel Foucault'nun iktidar ilişkileriyle, şehrin ışıklı pasajlarında gerçekleşen kayıtsız (Fr. *blasé*) salınmaları Walter Benjamin'in flanörüyle, büyük şehirlerin kalabalıkları arasında hissedilen yalnızlıkları Georg Simmel'in yabancısıyla, çelişik davranış biçimlerini Durkheim'in anomalisiyle, iktidara duyulan arzuyu Friedrich Nietzsche'in güç istenciyle, sonu gelmeyen istenci Baruch Spinoza'nın ya da Jacques Lacan'ın arzusuyla, bütün dertlerin altında yatan, hissedilen ama bir türlü bilinemeyen nedenleri Sigmund Freud'un bilinçdışısıyla, yüzer-gezer halimizi Gilles Deleuze'ün *rhizome*'siyle, bağlantılarımızı Manuel Castells ve Latour'un ağlarıyla, şehir haklarını Henri Lefebvre'ün şehirciliği ve David Harvey'in coğrafyasıyla,

[15] Latour'un (2007) bilimsel yayın hususunda çok provokatif tespitleri vardır. Misal sorar Latour "Bir anlatım nedir?" diye ve cevaplar; bir anlatım, lazer yazıcının birkaç milimetre kalınlıktaki kağıt demetinin üzerine bıraktığı karaltıdan oluşan oldukça sıradan bir metindir. Ona göre bu metinler bazen 10,000 kelimeden oluşur ve genellikle bir düzine insan ya da eğer şansınız yaver giderse birkaç yüz kişi tarafından okunur. Hatta der ki 50,000 kelimelik bir doktora tezini okusa okusa yarım düzine insan okur (tez danışmanınız epey bir kısmını okudum diyorsa şanslısınızdır) ve onlar da "okudum" diyorsa bu gerçekten okudukları anlamına gelmez; ya göz atmışlardır ya da yarın bir gün atıfta bulunurum diye bir köşeye sıkıştırmışlardır (122-123).

[16] Latour'a göre (2007) sosyal bilimciler nesnelerin yokluğunu mucizevi bir şekilde gizleyen bir objektif tarzın varlığına inanmaktadır ve onların bu objektif tarzdan anladıkları sıklıkla gramer trükleridir mesela pasif form, birinci çoğul şahıs "biz" ve bir sürü dip not düşmek gibi (127).

kayırmacılığa kadar varabilecek olan bağlılıklarımızı ise İbn-i Haldun'un kabile asabiyetisiyle anlatmaya ve açıklamaya başlıyoruz.

Bu tarz bilimsel etkinliğin ürünlerinde, analiz edilmeye çalışılan olgulardan doğrudan etkilenen insanlar aslında bir durum komedisi dizisinin figüranları gibidir. Kameranın odaklandığı yakın plan bir resimde dizinin (sosyal teori) başkarakterleri bir kafede (Marx, Weber, Durkheim ve bir dolu yan karakter…) yemek yer, içer, konuşur ve tartışırlar. Ama biz insanlar öte yandan bu resimde hemen arka masalarda –miş, mış (oturuyor, yiyor, konuşuyor) yapan odak dışı flu karaltı olarak gözüken figüranlar olarak durur ve rabarba olarak duyuluruz. Analizi yapanın aktörler ile alakalı örnekleri çoğunlukla figüranların kestikleri rol kadar sahtedir ya da içinden tüm insaniliği boşaltılmış şekilde yapay ve geneldir. Bütün benzetmelerimizi bir kenara bırakıp günümüz sosyal bilimcisinin işlediği konuları nasıl ele aldığına gerçekten baktığımızda mevzuların suya sabuna dokunmadan değerlendirildiğini görürüz. Örneğin "çalışanlar emeklerine ve kendilerine yabancılaşmıştır" diye başlar –ben de dahil olmak üzere- günümüz sosyoloğu. Oysa Latour diyor ki (2004: 183) "ne zaman biri 'sistem', 'küresel olan', 'yapı', 'imparatorluk', 'dünya ekonomisi' ya da 'organizasyon' dese, Aktör Ağ Teorisinin ilk refleksi şunu sormak olmalıdır: 'Hangi binada? Hangi büroda?'"

Latour'a göre (2007: 30) farklı bakış açıları arasında kurulacak olan rölativist bir bağlantı daha sağlıklı objektif yargılara ulaşmak adına toplumsal sağduyunun sunduğu mutlakçılıktan daha sağlam bir araç gereçtir ve bu nedenle kişi analizine şu tip önermeler kurarak başlamamalıdır: Toplumsal oluşumlar (x)'ten meydana gelirler. Çünkü oradaki (x)'in yerine ne koyarsanız koyun (birey fail, örgütler, ırklar, küçük gruplar, devletler, kişiler, üyeler, irade gücü, libido, biyografiler veya alanlar gibi) çok farklı bir şey söylemiş olmayacaksınızdır. Durkheim'in "sui generis toplum"u, Luhmann'ın "otopoetik sistemi", Bourdieu'nun "alanların sembolik ekonomileri" ya da Beck'in "refleksif modernite"si eğer "filmin" sonunu getirmişsek çok sağlam senaryolardır ama henüz perde kapanmamışsa dünyayı doğrudan onların üzerinden görmek çoğu zaman yanıltıcı olacaktır (Latour, 2007: 189).

Keşke dünyanın tüm insanları sosyal etkileşimlerine sadece şu üç mod üzerinden girebilseydi; mesela Marksist kuramdaki gibi maddi altyapı tüm sosyal ilişkileri belirleseydi, ya da Bourdieu'nün eleştirel sosyolojisindeki gibi bir "ayna" basitçe sosyal farkları gösterseydi ya da Erving Gofmann'ın etkileşimciliğindeki gibi aktörler sahnede sadece rol kesselerdi; işte bu harika olurdu lakin öyle değil, her ne kadar bu kuramlar doğru olsalar da maalesef kolektifleri meydana getiren ilişkileri - buna insan-olmayanla ilişkiler de dahil- anlamakta ve açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar (Latour, 2007: 84). Buradaki mesele kategorilere savaş açmak meselesi değildir; aksine, savaşmak yerine "Bir kategori kişiyi o kategorinin konusu haline mi yoksa doğrudan kendisi haline mi getiriyor?" gibi eleştirel sorular sorabilmek meseledir ve bilimsel özgürlük de kategorilerden tamamıyla kurtulmak değil, sadece "kötü" olanlardan kurtulmaya çalışmaktır (Latour, 2007: 230). Moda sözcüklerin tamamı aslında aynı kaderi paylaşırlar: Gösterdiklerini iddia ettikleri tecrübeler ne denli çok olursa, sözcüklerin kendisi o ölçüde bulanıklaşır; elinin tersiyle bir kenara ittiği ne kadar Ortodoks hakikat varsa, o ölçüde tartışılmaz kurallar olurlar, üstelik sözcüklerin başlarda yakalamaya çalıştığı cinsten insanilik artık yoktur, terimin doğru anlamış gözüktüğü şey doğru kabul edilir ve önümüzde duran dünyanın niteliği haline gelir (Bauman, 2012: 8).

Soruyorum size diyor Latour (2007: 50); saha çalışmasının sunduğu bütün o somut verileri bir kenara bırakıp onun yerine aktörlerin size söylemediği, dahası inkar de ettiği görünmeyen verilerle iş gören bir disiplini bilimsel olarak niteler misiniz? Latour'a göre bu şu demek değildir; bırakalım bütün o görünmez değişkenleri ve ne yaptıklarını *bildiğine* inandığımız aktörlerin kendilerine odaklanalım. Hayır, aksine sosyal olguları açıklarken niçin dikkatli olmalıyızın sebebi şudur; görünmez değişkenler birbirlerine öyle bir bağlanmıştır ki bu bağlantıları içeren paketin içeriği kontrol edilememekte ve disiplin sosyolojiden çıkarak hazır kahve gibi "hazır psikanaliz"e dönmektedir. Bütün bu anlatılanlar literatürden ve külliyatın kahramanlarından, mitoslarından topyekün bir azad olma çabası olarak algılanmamalıdır. Buradaki dert analizin odağında olmasında gerekenler ile arka fonda olması gerekenler arasında gerçekleştirilecek basit bir yer değiştirme niyetidir. Aslında gidilecek olan yol iki tanedir: Ya basitçe teorinin peşine

takılacak ve daha işin başında analiz düzeyimizi ve gruplarımızı belirleyeceğiz, ya da aktörleri takip edip onların bıraktığı izlerden bir yerlere varmaya çalışacağız (Latour, 2007: 179). Kanaatimce analiz küçük insanlara ve onların küçük dertlerine[17] de odaklanmalı ve o büyük düşünürlerin büyük düşünceleri aynen konferanslarda soru soracağım diye eline mikrofon alıp soru sormak yerine yorum yapan seyirci gibi süregiden tartışmaya bir katkı olmalıdır. Bilime konu olan nesneler sosyal olanı açıklayabilir yoksa tersi değil diyor Latour ve ekliyor (2007: 99) "hiçbir deneyim benim kendi gözlerimle gördüğümden daha vurucu değildir."

Aslında bu tez çalışmasına tam da böyle bir dertle başlamışken Latour'un "sosyolojinin laboratuvarı" (2007: 127) dediği metin aşamasına geçildiğinde bu derdin arkasındaki motivasyon motoru; yazılacak şeylerin küçüklüğü, fazlaca öznel olma ihtimali, meselenin sosyolojikleştirilemeyeceği ihtimali, kullanılan dil akademik midir yoksa değil midir, büyük bir düşünüre ya da disiplinin ciddiye aldığı bir düşünürün bir tespitine atıfta bulunmadan ya da o tespitin provokatif etkileriyle ayartılmadan bir cümle bile yazamamak gibi endişelerle teklemeye başladı. Nitekim şu an tam da böyle ruh halinin içerisinde bulunmaktayım. Niçin yazamadığımı zorlama olsa da az Marksist sos ekleyerek yanına Foucault ve Lacan'ı koymayı unutmadan elbette –az önce söylediklerimle çelişkili gözükecek şekilde yukarıda yakındığım metodolojik eğilimin tam da içine düşerek- ve Nilüfer Göle'den de esinlenerek memleketin 19. yüzyıldan bu yana içinde olduğu bir "tarihsel süreksizlik" durumu ile açıklayabilirim.[18] Daha da ilginç olanı; memlekete özgü

[17] Örneğin, Dilek Zaptçıoğlu mütevazi olmak hakkında şunları söylüyor (2012: 248): "Bir suikast sonucu yaşamını yitiren eski İsveç Başbakanı Olof Palme, demokrasinin hiç heyecan vermeyen bir gündelik uğraşlar silsilesi olduğunu anlatır. Babaların doğum izninden yararlanması, çalışma sürelerinin kısaltılması, yeni kreşler ve okullar açılması, büyük ütopyaların yanında nedir ki? Bir insan, ünlü olmaya çalışmak yerine bir okulda öğretmenlik yaparak eleştirel düşünceye vakıf, düşünen, sorumlu ve özgür kuşaklar yetiştirmeyi hayatının anlamı haline getirebilir. Avrupa, böyle bir yol üzerinde ilerlemektedir; oysa Türkiye gibi ülkelerde iyi eğitim almış bir insanın böylesine "azla yetinmesi" çok zordur: Kişinin ön plana çıkma zorunluluğu, toplumu ve ülkeyi toplu halde geri plana itmenin en geçerli yoludur. Oysa demokrasi tam da göze çarpmayan, bilinmeyen, alçak sesli, mütevazı işlerden ve bu işleri yaparak kendini iyi hisseden bireylerden oluşur. Eşitlik düşüncesine dayandığından ütopyacı üstad düşünürlere bağımlı değildir. Düşünce her zaman önemlidir - ama hiç kimseyi toplumda diğerinden daha "önemli" kılmaz."

[18] Göle memleketin içinde bulunduğu durumu "zayıf tarihsellik" ve "akordsuz modernlik" teziyle açıklıyor. Diyor ki (2008: 23) "... zayıf tarihsellikte toplumsal aktörler arasındaki birinci ilişki zamana dairdir: bugünün var olamaması. Tarihselliğin içsel ve yapısal bir süreç olarak yaratılamamış olması ve dolayısıyla Batı'nın tarihine olan bağımlılık, toplumsal aktörlerin bilincine de yansıyor. Kendi yarattıkları tarihle kendilerini tanıyamayan, özdeşleştiremeyen aktörler toplumlarına

hemen hemen her olguyu bu süreksizlikle açıklayabilecek oluşumdur. Zaten asıl problem de budur. Mevzu insanı ve onun kültürünü ilgilendirdiğinde hiçbir şeyin basit bir açıklaması yoktur ama bir yandan da vardır.

Tam burada Latour gibi düşünüp olguları açıklamak adına bir durumu yaşayanın, onu tecrübe edenin ve yapanın kendisini için en doğru kelimeleri bulacağı varsayımından hareketle sadece insana dönersem (kendime dönüyorum), o zaman içinde bulunduğum durumun açıklaması şöyle olur (inanırsanız elbette): Tarihsel bir süreksizlik yaşayan memleketimin bir bireyi olarak bu yargının geçerliliğine mevcut durumun sonuçlarından yola çıkarak ikna oluyorum. Şöyle ki ortak bir tarih üzerinden taşınması ve aktarılması gereken her ne varsa, tarihsel olandaki bir kopukluğun neticesinde kesintiye uğrayacak, bu da en başta kültürü ve o kültürden etkilenen herkesin kafa karışıklığı yaşamasına neden olacaktır. Burada aklıma Lacan'ın (2001: 3) "imgesel"i ve o evrenin kaynağındaki ayna metaforu geliyor.[19] Lacan'ın aynası, bebeğin motor koordinasyonu sağlayan -aynen bir yap-bozun dağınık parçalarının birleştirilmesinde olduğu gibi- bir yansımanın/hayalin metaforudur. Bu hayali imge, tespih tanelerini (motor beceri yoksunluğunun yarattığı dağınıklık) bir arada tutan ip gibidir. Bu tespih tanelerinin bir de simgesel evreye yani dile denk düşen boyutu vardır. Simgesel yavrunun dil alanına girmesiyle başlayan evredir. Başlarda bebek için sadece kendisi ve annesi vardır. Sonra birden bu dünyaya başka biri daha girer: Baba. Dahası baba ortadan kaybolsa bile adı hep oradadır. Neticede çocuk "Ben" demek zorunda kalır çünkü bir "O" varsa bir "Ben" vardır – sadece iki kişinin olduğu bir dünyada ben demenin gereği yoktur, herkes kendini bilir çünkü. Böylece öznenin simgeseldeki kurulumu gerçekleşmiş olur.

Lacan, öznenin kurulma sürecinde gerçekleşecek bir *kesintinin* nelere yol açabileceğini Robert isimli altı yaşındaki çocuğun yaşadıkları üzerinden şöyle anlatır

---

yabancılaşıyorlar." Göle aynı çalışmasının başka bir yerinde şöyle yazıyor (12): "Tarih zincirlerinin birbirinden kopukluğu, gelenek ile modernliğin birbirini beslememesi, rasyonalizmin sanayi medeniyetine, pozivitizmin bilime dönüşememesi, ekonomik gelişme ile demokrasinin birlikte gitmemesi, geçmişle bugünkü zamanın halkalarının birbirinden kopukluğu, Batı-dışı toplumların ortak özelliğidir. ... Batı-dışı modernliği, zihinsel alan ile eylem alanının birbiriyle bütünleşmediği, toplumsal dönüşümlerle siyasal yaptırımların iç içe geçemediği, modernliğin yerel kültürel örgütlerden evrilmediği, farkı alanların birbirine tekabül etmeden bir arada yaşadığı akordsuz bir modernlik olarak tanımlanabilir."

[19] Ayrıca bkz. Rose, 2010; Homer, 2005; Fink, 1996.

(Aktaran: Rose, 2010: 166). Bu çocuk bir nesneye ulaşmak isteyip uzandığında hareketini tamamlayamamaktadır. Vakanın daha da ilginç tarafı, hareket kesildiğinde çocuk kaldığı yerden eyleme devam edememekte ve sürekli başa dönmektedir. Bu noktadan hareketle benzer bir ilişki kurarak kendi özelimizdeki kesintiye örnek olarak "tuhaf" modernleşme serüvenimizi başlatan Tanzimat'ı verebiliriz. Çünkü geçen onca zamana rağmen memleket insanı için hala Robert'inkine benzer bir kafa karışıklığı yaratmış/yaratabilmektedir. Böylece tarihsel bütünlük parçalanmış ve memleket her şeyiyle beraber tarihsel bir süreksizliğin içine girmiştir.[20]

Meseleye çeşitli sorularla yaklaşalım ve böylece niçin yazamadığım ya da niçin kötü yazdığım konusuna bağlanmamızın yolu açılsın. Misal şöyle bir soru güzel bir sorudur: Memlekette bir sosyoloji geleneği var mıdır? Ya da şöyle soralım: Memlekete has bir sosyoloji ekolü var mıdır? Kurtuluş Kayalı (2010a; 2010b) bu sorulara tarihsel süreksizlik iddiamızı pekiştirecek şekilde kabaca şöyle cevap vermektedir; memlekette bir sosyoloji geleneği yoktur, olanı da siyasetin esaretinden kurtulamamıştır. Benim açımdan şunlar önemli sorulardır: Fragmanvari bir tarihle kendine has bir sosyoloji disiplini ve üslubu geliştirememiş, kendine has olmayanı da eşyanın doğası gereği bölük pörçük almak zorunda almış yerli malı bir sosyolojide bir bütünlük nasıl kurulabilir veya bir gelenek nasıl var edilebilir? Bana göre böyle bir geleneğin olmadığı açıktır. Niçin yazamadığım ya da kötü yazdığımın nedenlerinden bir tanesi budur - en azından kendi doğru kelimelerimi seçerek ifade edebildiğim bir tanesi budur.

Tekrar başa dönecek olursam yani bir şeyi tecrübe eden kişi kendisi için en doğru kelimeleri bulur meselesine, o zaman şu soruyu sormam gerekir; istediğim gibi

[20] Bu süreksizlik meselesi nüfuz ettiği alanlarda kurum, kuruluş ve bireylere kanaatimce özne olamayan Robert sendromu yaşattırmaktadır. Misal, Kayseri'de mobilya üzerine uzmanlaşmış çok büyük bir şirketin ithalat operasyonunda çalıştırılmak üzere alınmıştım ve daha ilk günden özne olamayan Robert kafasını tecrübe etmiştim. Sorumlu yöneticiler beni doğrudan üretimin içine göndermişti. Bunun sebebimi sorduğumda aldığım cevap daha önceki kısa iş deneyimlerimde de duyduğum cevaplara çok benziyordu: "İşin mutfağını öğrenmelisin!" "Talaş tozunu yutmalısın!" "Kanepe nasıl yapılıyor görmelisin!" Şirketin üretim süreçlerinde görev almıyor, nihai ürünün perakende satışını yapmıyor, ithal edilecek nihai ürünün ya da ham maddenin karar verme süreçlerine dahil edilmiyor, sadece ve sadece önceden ithal edilmesi kararlaştırılmış ürünlerin operasyon işlemlerini yapıyordum. O nedenle toz yutturmalı oryantasyonun niçin önemsendiğini de anlamıyordum. Bu kafayı hemen hemen her yerde ve her türlü insanda görmekteydim, hala da görüyorum.

yazamıyor oluşumu bağlandığım yerin ve nasıl bağladığımın bilimsel olma iddiası ne kadar geçerlidir? Çünkü yazamıyor oluşumu doğrudan şu kelimeleri seçerek de açıklayabilirdim; yazamıyorum çünkü beceriksizim, çünkü üşengecim vb. gibi. İlk elden kendim için seçtiğim kelimeler bunlar olduğunda, kurduğum bu mantıkla Simmel'in yabancısını "asosyal herifin teki" diye, Marx'ın proleterini "beceriksiz köylü" diye, Baudelaire'in flanörünü de "serserinin teki" diye açıklama hakkına kavuşurum. Özetle yapı ile aktör arasında sıkışır kalırım. Kafam karışık olduğu için de an gelir Latourcu (Gabriel Tarde'ın açtığı yoldan gitmek bağlamında)[21], an gelir Bourdieu'cu (Durkheim'in izinden gitmek bağlamında)[22] olurum. Ve yahut ikisi birden olurum; Latour'cu gibi gözükür ama Bourdieu'cu gibi konuşurum – az önce yaptığım gibi.

Bu süreksizliğin içinde olan hiçbir kurum –hangi çapta olursa olsun- kendi bütünlüklü hayalini göremediği için birlikte bir tüzel kişilik meydana getirdiği ve dolayısıyla sürekli etkileşim halinde olduğu bireylerine bir özgüven verememektedir. Neredeyse, topyekun bir şekilde özne değilizdir. Disiplin edici kurumlarımızın ne tür bir özgüven aşıladığını da düşündükçe –aile, okul, ordu, iş yeri vb. gibi- daha başından sakat kurulan özneliğimizin bırakın toparlanmasını aksine daha da fazla törpülendiğini görüyorum. Vaktiyle aynı dertten muzdarip olmuş olması gereken insanların başını beklediği kurumların nezdinde (her ne kadar diploma(lar) sahibi, kendi kendimizi eğitmiş, seyyah olup dünyayı gezmiş ve doğduğumuz andan beri bir dolu yaşanmışlıkla cisimleşmiş olsak bile) paramparça olduğunu düşündüğüm bu kültürün artık, hangi parçasıyla karşılaşıyorsak –bu yeni başlanılan bir iş olabilir, bir duygusal birliktelik olabilir, araba sürmeyi öğrenmek olabilir vb. – sanki az önce orada dünyaya gelmişiz gibi, sanki hayatlarımız kendi içinde birbiriyle alakası

[21] Fransa'da sosyolojinin doğduğu ilk zamanlar iki ana gelenek mevcut: Sosyalin sosyolojisi ve hareketliliğin ya da geçişliliğin sosyolojisi (Latour'dan aktaran: Gane, 2004: 82). Latour ikincisinden yani Tarde'ın açtığı yoldan gitmeyi tercih ediyor çünkü toplumun durağan bir şekilde kavramsallaştırılmasından rahatsız, doğru olanın şeyler arasındaki mobil ilişkilere odaklanmak olduğunu ve bu tarzı ilk uygulayanın da Tarde olduğunu söylüyor (Aktaran: Gane, 2004: 11). En başından beri sosyoloji geleneğinin dışında bırakılmaya çalışılan Tarde aslında çok önemli bir şahsiyettir; misal, Foucault mikro iktidar kavramını, Deleuze yaratıcı tekrar ve evrensel farka dayalı metafiziğini ve Latour da Aktör Ağ Teorisi'ni geliştirirken Tarde'ın çalışmalarından esinlenmiştir (Candea, 2010: 1).

[22] Misal, Latour'a göre (Aktaran: Gane, 2004: 89) Fransız sosyolojisi olası Durkheim'ciliğin en kötüsü olan Bourdieu'nun aslında o kadar da eleştirel olmayan "eleştirel" sosyolojisinin içinde boğulmuştur.

olmayan paralel evrenlere bölünmüş gibi, sanki hafıza ya da bilinç diye bir şey yok da bizler sadece birer bedenmişiz gibi sıfırdan eğitilecek boş levhalar muamelesi görmekteyizdir.

Bu durumun doğal bir sonucu olarak sürekli geçişler yaptığımız bu çoklu hayatlar dizgesi bir noktadan sonra bizleri çok kişilikli karakterler haline getiriyor ve hangi parçanın içinde olduğumuzu unuttuğumuzda ya da işimize gelmeyen durumlarda "unutmuş" gibi yaptığımızda ya da o parçanın nişanesi olan bir sembol haberimiz olmadan değiştirildiğinde; astımız olan çalışanlara tebaamız gibi davranmaya, evdeki ahaliye kraliçe ya da prenses muamelesi yapmaya, arkadaşlarımıza da bizleri eğlendirmekle yükümlü birer soytarıymış gibi davranmaya başlıyoruz. Böyle bir kafanın hakim olduğu bir memlekette bir kurumun diğer bir kurumdan farklı olması elbette beklenil(e)mez. Hayatımı idame ettirmek üst-hedefli yıllar sürmüş zahmetli bir arayışın neticesinde kısmen de olsa karakterime uygun diye dört elle sarıldığım akademisyenlik mesleğini icra ederken hem lokal hem de global (postmodern olanın) olan parçalanmışlığın yarattığı sıkıntılardan etkilenmiyor olmam mümkün değildir diyorum. Burada ortaya koyulacak en dürüst tavır belki de Zizek'in dediği gibi (Aktaran: Konner ve Taylor, 2005) ortada bir hata olduğunu kabul edip, bu hatanın sonuçlarını üstlenerek sonuna kadar gitmek olmalıdır. Evet, kabul ediyorum; ben o lokal süreksizlik ile küresel kopukluğun bir yaratığıyım ve nostaljik bir edayla da olsa aynadaki görüntümü bulmaya çabalıyorum. Faydasız olduğunun farkındayım ve daha da can sıkıcı olanı her çabam da biraz daha batıyor oluşum; bunu da biliyorum. Öyle ki, bütünlüğü olmayan bir disiplininin her defasında yarıda kalan hareketine baştan değil, kalınan yerden başlamak gerektiğinin ne kadar önemli olduğunu ve bunu başarmamız gerektiğini söylüyorum ve bunu yazamamak üzerine yazmakla yapıyorum. Bundan daha postmodern ne olabilir ki?

Özetle –Adorno'ya selam vermeyi unutmadan- bizim memleketimizde daha en başından yanlış kurulmuş bir disiplini doğru yaşayamayacağımızı iddia ediyorum. "Nasıl birlikte yaşarız?" gibi temel bir sorudan doğan bir disiplini neredeyse hiçbir sorunumuzu çözemeyecek şekilde kullanıyor değil miyiz? Yanı başımızdaki soru(n)ları bırakıp ya da bu soru(n)lardan hareket edip cevapları için çok uzaklardaki

başka bir hayale bolca atıfla başvurarak cevaplar bulmaya çalışan bir anlayış henüz adam akıllı bir şeyler söyleyemeden gittiği diyarda yolunu kaybedip sonlanmak zorunda kalacak/kalmaktadır. Marx'ın kendisine seçtiği doktora tez konusunu aklınıza getirin: "Demokritos ve Epikuros'un Doğa Felsefeleri" ve bu çalışmanın felsefe külliyatında nereye denk düşebileceğine dair bir tasarımda bulunun. Marx gibi büyük düşünür karşısına felsefenin "cücelerini" alarak kendisine –o tarihsel hayalin sağladığı avantajla- çok spesifik bir tez konusu seçebilmişken, bizim sosyal bilimcilerimiz tez çalışması için karşılarına kendi alanlarının "devlerini" seçebilmektedirler. Misal, Ahmet Çiğdem'in savunduğu "Toplumsal Rasyonalite Sorunu: Max Weber ve Jürgen Habermas Üzerine Bir Çalışma"[23] isimli doktora tezi bu duruma iyi bir örnektir.

Bu kafa karışıklığının giderilmesi hususunda neler yapılması gerektiğine dair küçük bir düşünür aklıyla bir şeyler söylemek istiyorum. Bu memlekette sosyal bilimlerin öncelikli olarak –belki de zorunlu olarak, olabildiğince çok sayıda ve kendi aralarında eşgüdümlü hatta ortak- çalışması gereken konu; tarihsel süreksizliğin başladığı muhtemel noktadan günümüze kadar geçen zamanda yaşanan potansiyel kırılma anları olmalıdır. Bu toptan çabayla birlikte mesleğin yeni elemanları için neyin araştırılacağı, buna nereden başlanılacağı ve kimin muhatap alınarak diyalektik bir çabaya girişileceği sorusunun yaratabileceği kafa karışıklığı da ortadan kalkabilecektir. Dahası bu girişimlerin üreteceği birikimin daha üstten yapılacak ayrı bir çalışması da yaşadığımız kafa karışıklığının ne kadarının yerelden, ne kadarının küresel olandan kaynaklandığını görmemizi sağlayacaktır.

Birlikte yaşamak eylemi sosyoloji disiplininin odak noktasıdır. Eylem disipline adını bile vermiştir (Turner, 2008: 18). Maalesef memleketteki sosyoloji anlayışı yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı ithal ikameci mal gibi olduğu için sosyoloji kelimesini yanlış çevirmiş ve bu disiplinin uğraşması gereken meseleyi insani olan aşağılardan yapısal olan yukarılara doğru kaydırmıştır. Tarde böyle yapılarak çok yanlış bir yola girildiğini belirtmiş ve Durkheim'in pozitivist zorlamalarıyla mevzunun psikolojik tarafının sosyal olandan kovulduğunu

[23] Bu çalışma gözden geçilerek sonradan kitap haline getirilmiştir. Bkz. Çiğdem, 2007.

söylemiştir (Latour'dan aktaran: Gane, 2004: 83). Latour'a göre Tarde en az Comte, Spencer ve Durkheim kadar sosyoloji biliminin kurucusudur fakat eline aldığı her şeyi psikolojikleştiriyor (aslında tam tersini yapmıştır) suçlaması yapılarak alanın dışına itilmiştir. Oysa onun psikolojilerarası adını verdiği şeyden kastı psikolojik olanın kendisine değil sosyal olanı meydana getirdiğini düşündüğü dolaşım halinde olan nesnelere odaklanmaktır (Aktaran: Gane, 2004: 84).

Sosyolojinin asıl konusu tam da o birlikte yaşama pratiğinden kaynaklanan ilişki tipidir ve sosyoloji insaniliğinden uzaklaştırıldığı müddetçe değişimin dinamizminden uzaklaşacak ve taşlaşacaktır. Misal, bu hususta Bourdieu sosyolojinin en temel meselesinin kolektiflerin varoluş biçimleri olması gerektiğini şiddetle vurguluyor (Aktaran: Weininger, 2005: 250). Latour (Aktaran: Gane, 2004: 11) ise doğrudan "toplum" olarak anlaşılan bir "sosyal"[24] anlayışının sosyal bilimcilerin topladığı verileri üzerine basitçe yansıtmaktan, bilineni tekrar bildirmekten, manevi bir rahatlık vermekten ve sosyologların meseleleri genelleştirmekten başka bir işe yaramadığını öne sürüyor. Latour'un toplumsalın sosyolojisi dediği bu anlayışta her türlü aktivite (hukuk, bilim, teknoloji, din, organizasyon, siyaset, yönetim vb.) hepsinin arkasından işleyen benzer toplumsal oluşumlarla ilişkilendirilerek açıklanabilmektedir (Aktaran: Gane, 2004: 77-90). Bu birinci anlayışta Latour toplumsalı gerçekliğin ayrı bir parçası yani jeolojiden, biyolojiden, iktisattan farklı bir parça olarak görür. Öte taraftan ilkinin karşısına ilişkilerin (İng. *associations*) sosyolojisi adıyla konumlandırdığı anlayıştaysa Latour yukarıda sayılı aktivitelerin ardında -toplum olarak kavramsallaştırılsın ya da tersi - işleyen bir şey olmadığını anlatır; yani sosyal olan toplumsal gerçekliğin homojen ayrı bir parçası değil, sosyal olmayan unsurları (misal hukukun bir parçası ya da bir

[24] "Sosyal"in ne olduğu meselesine ilişkin başka bir iddia Jean Baudrillard'dan gelmiştir. Sessiz Yığınların Gölgesinde (1983) adlı çalışmasında Baudrillard "sosyal"i ikinci simülakra düzeyinin (yani kitlesel üretim ve sınıf ilişkilerinin) bir efekti olarak ele alır ve kodların büyük çaplı dolaşımının dijitalleşmesiyle birlikte sosyalin ortadan kaybolduğunu iddia eder. Kısacası sosyal evrensel bir hakikat iddiası olmayan kitlesel üretimin geçici bir çıktısı olan yalnızca bir efekttir (Aktaran: Gane, 2004: 5). Bir diğer iddia Robert Castel'a aittir. Robert Castel, Les Métamorphoses de la Question Sociale adlı eserinde toplumların toplumsallaşma tarzları bakımından türdeş olmadıklarını söyler. Ona göre, "sosyalsiz toplumlar", üyeleri arasındaki bağları tesis ederken özgül faaliyet konularında uzmanlaşmış, kurumlara başvurmayıp ailevi, komşuluğa dayalı ya da mesleki temelde kendiliğinden karşılıklı bağımlılık ilişkilerini esas alan birincil toplumsallaşma tarzına özgü düzenlemeler tarafından yönetilen toplumlardır (Aktaran: Özatalay, 2012).

laboratuvar deneyi gibi) birbirine özgül bir şekilde bağlayan bir harekettir. Sosyal olanı bir sirkülasyon olarak görmek demek; onu bir bütün olarak değil, bütünün bir parçası olarak görmek demektir. Buradan bakıldığında sosyal olan gerçekliğin hiyerarşik düzeylerinde (makro ya da mikro) ayrı ayrı değil, aksine her yerinde görülebilir çünkü gerçekte "büyük olan, küçük olanın basitleşmiş halinden daha büyük değildir (Latour, 2002: 83)."

Dolayısıyla herhangi bir beşeri ilişkiye ya da oluşuma, sosyal olmayan bir yerden bakmanın mümkünatı yoktur. Sosyal olan, sosyolojini tanımı gereği zaten daha en başında oradadır. Sosyolojinin kökeninde yatan toplumsallığın zihinlerimizdeki somut karşılığını buldurtacak ve böylece bireyin empati becerisini ve kapasitesini arttıracak örnekler vermek gerekir ki sonrasında sosyallik ilişkisinin bireyler arasında nasıl ve ne şekilde ortaya çıktığı anlaşılsın ve bu idrakin ardından da –her ne kadar toplum mühendisliği kokan bir izlek de olsa- daha iyi bir birlikte yaşama pratiği geliştirilebilsin. Benim sosyal olandan anladığıma uygun en iyi iki örnek Slavoj Zizek ve Jacques Lacan'dan gelmiştir. Lacan'a matematikçi arkadaşlarından Andre Weiss bir mantık bulmacası öğretmiştir (Aktaran: Başer, 2010: 108-109): Bir hapishanede yatan üç tutukluyu çağıran müdür onlara şöyle der: "Baylar nedenini söylemeyeceğim ama içinizden birini serbest bırakmaya karar verdim. Kimin olduğuna karar vermek için de bir sınav yapacağım: renkleri farklı beş tane disk var burada, üçü beyaz ikisi siyah. Hangi rengi seçtiğimi söylemeden sırtlarınıza bunlardan birer tane koyacağım. Kim kendi rengini diğerinden önce bulursa onu serbest bırakacağım". Sonra üçünün de sırtına beyaz disk koyar ve bekler. Belli bir süre birbirlerine bakan üç mahkum aynı anda kendisinin beyaz olduğunu söyleyerek ileri çıkar. Müdür bunu nasıl anladıklarını sorduğunda, mahkumlar şöyle cevap verir: Ben bir beyazım. Bunu nasıl mı anladım şöyle: Baktım ki yanımdakiler beyaz o zaman dedim ki, eğer ben beyaz olsaydım diğer ikisi bundan şunu çıkarırdı: "Eğer biz ikimiz siyah olsaydık; diğeri hemen kendinin beyaz olduğunu anlar ve çıkardı. Çıkamadığına göre biz ikimiz siyah değiliz. İkisi de beyaz olduklarını düşünmesinden olsa gerek benim gibi çıkamadıklarına göre, demek ki ben de onlar gibi beyazım."

Diğer örnekte de benzer bir akıl yürütme vardır (Zizek de muhtemelen Lacan'dan esinlenmiştir). Zizek'in (2004: 200) hayali örneğinde piyasada tuvalet kağıdı bolluğu yaşanmaktadır, fakat birdenbire "tuvalet kağıdı bitecek" diye bir söylenti çıkar ve tuvalet kağıdı kıtlığı yaşanır. Zizek' göre basitçe kendi kendini gerçekleştiren bir kehanet durumu değildir bu. Şöyle ki bu hayali evrendeki her birey "tuvalet kağıdı bitecek" söylentisine karşı şöyle bir akıl yürütür; "Ben salak değilim, piyasadaki kağıt bolluğunun farkındayım ama bu söylentilere inanan, bu söylentileri ciddiye alacak ve ona göre davranacak bir dolu salak olduğunu da biliyorum. Şimdi bu salaklar deli gibi tuvalet kağıdı almaya başlayacaklardır, öyle olunca da gerçekten kağıt kıtlığı olacaktır. O yüzden piyasada yeteri kadar tuvalet kağıdı olduğunu bilsem de gidip bol bol tuvalet kağıdı alayım." Toplumsal etkinin ortaya çıkması için bir söylentinin ya da bir bilginin gerçekte var olup olmadığı önemli değildir; öyle olduğunun farz edilmesi yeterlidir. Çünkü birey bildiği şeylerin kesin olduğuna inansa bile, gündelik hayatında he daim başkalarını hesaba katarak hareket eder. Etmediği takdirde, aynen hayali evrende "bu bir söylenti, tuvaleti kağıdı stoklamaya ne gerek var" diyen birinin kağıtsız kalması gibi, toplumsal hayatın birçok nimetinden eksik kalabilir.

Lacan'a göre (Aktaran: Başer, 2010: 110) toplumsala katılmanın ardında böyle bir akıl yürütme mantığı vardır; bir insan, bir insanın ne olmadığını bilendir ve insanlar kendi aralarında insan olduklarını kabul ederler ve o nedenle bir an evvel insan kendinin insan olduğu öne sürmelidir yoksa diğer insanlar onun insan olmadığını kanıtlayacaktırlar. Toplumu oluşturan bireyler olarak kendimizin ne olduğunu kendi kendimize bilmemiz ve ona göre hareket etmemiz toplumsala doğru şekilde katıldığımız anlamına gelmez. Bir birey olarak ancak başkalarının gözünden kendimize bakıp, başkasıymış gibi kendimiz hakkında karar verip, bu düşünceler temelinde kendimizi ileri sürer ve başkalarıyla olan ilişkilerimizi bu temelde kurarsak; işte o zaman toplumsala doğru şekilde katılmış oluruz.

Toplumsal katılmayı sağlayan bir araya gelişler mutlaka toplum formunda olmak zorunda değildir. Gruplar, yığınlar, birlikler, topluluklar vb. gibi başka tarzlarda gerçekleşebilir. Bu bir araya gelişlerden insanoğlunun kaçması, uzak

durması mümkün değildir, çünkü teknik olarak onu insan yapan şey bu sosyalleşme, toplumsallaşma sürecinin ta kendisidir. Kendi zihinsel berraklığımızı bırakıp başkalarınca söylenenleri ve onların fikirlerini yineleyerek yaşadığımız oranda ve son derece bireysel kişiler olarak toplum hesabına hareket eden bireylere doğru evrildiğimizde yani birer toplumsal robot olduğumuzda gerçekleşir bu durum (Gasset, 2007: 161-162). Kafeinsiz kahve, diyet kola, kalorisiz çikolata nasıl bir şeyse, toplumsallaşma da öyle bir şeydir.

Wallerstein'a (1991: 71) göre toplum kavramıyla ilgili temel sıkıntı kavramın, gerçek etkisini akışkanlıkta gösteren sosyal olguları kristalize ederek şeyleştirmesi ve durağan hale getirmesidir. Oysa Laclau ve Mouffe'un (1985: 88) belirttikleri gibi toplumun geçerli bir analiz konusu olarak ele alınması imkanlı değildir çünkü aslında "tamam"a ermiş hiçbir şey yoktur ve bir toplumu diğer toplumdan ayrıştırabilecek farklılık alanlarını sabitlenebilmesi ve dolayısıyla bu alanların kurulabilmesi mümkün değildir. Lacancı psikanalizden faydalanarak geliştirdikleri bu teze göre sosyal ilişkiler demeti mütemadi bir şekilde sökülmekte ve bu söküklerin toplum adı verilen hayalin içinde hegemonik bir şekilde acilen doldurulması ya da dikilmesi gerekmektedir. Lakin bu müdahalelerin işe yaraması mümkün değildir çünkü hangi sökük dikilirse dikilsin, tamama ermiş hiçbir sistem mümkün olmadığından ortaya başka sökükler çıkacaktır. Dolayısıyla Latour'a (2007: 241-242) da uyarak toplumun her şeyin içine gömüldüğü bir bütün olmadığını aksine bu "her şey"lerin içinde dolaşan, bağlantıları ayarlayan ve her bir oluşa kendini başkasına göre ölçme imkanını tanıyan bir şey olduğunu kabul etmenin daha mantıklı olacağını düşünmekteyim.

C. Wright Mills (2010: 13) insanın en büyük düşmanının modern toplum olduğunu ve onun insanı emeğinden uzaklaştırdığını, kendisine yabancılaştırdığını, siyasi iktidarı ile onu her tarafından sarıp sarmaladığını, ulus üzeri anarşisinin yarattığı korku ile ruhunu kemirdiğini iddia ediyor. Dolayısıyla sosyoloji, modernitenin doğurduğu bu tarz *moral* meselelerle ilgilenmek üzere tarihin belirli bir anında (Avrupa ve Kuzey Amerika'da endüstriyel kapitalizmin doğuşuyla birlikte) ortaya çıkmış bir disiplindir diyebiliriz (Ritzer, 2007: 4607; Urry, 2000: 10).

Sosyolojinin ortaya çıkışını anlamak için öncelikli olarak sosyal bilimlerin ortaya çıkışını anlamak gerekir. Temelde iktisat, siyaset ve sosyoloji disiplinlerinden oluşan ve kökleri on altıncı yüzyıla dayanan sosyal bilimler, modern dünyaya ait bir girişimdir ve amacı; kuruluşunda üzerine düşeni yaptığı ve parçası olduğu modern dünyada gerçeklik hakkında ampirik, sistemli ve dünyevi bilgi üretmeye çalışmaktır (Wallerstein vd., 2008: 12). Sosyal bilimleri kuran öncü düşünürler, disiplinleri metodolojik bakımdan doğa bilimlerinden farklı görmez ve gerçekliğin tam olarak anlaşılabilmesi için rasyonel olarak farklı bilgi kümelerine bölünmesi gerektiğine ve bu farklı alanların uzmanlaşma istediğine inanırlar (Wallerstein vd., 2008: 16).[25]

Zygmunt Bauman (2010: 13) bilimlerin ayrışma noktalarına değinirken kimsenin bir yıl yaşlanarak tarihten sosyolojiye geçmediğini ve bu ayrımların öğretilmiş olmaları sonucunda ortaya çıktığını belirtmiştir. Ona göre bu ayrımlar akademik olanın işbölümünden kaynaklanmaktadır. Görünen o ki dünyayı determinist yasaların yönettiği inancı iş görmemeye başlamış, hatta doygunluğuna ulaşmıştır; şöyle ki, determinist yasalarla yönetilen dünya anlayışı, değişim yönündeki potansiyel anarşik hareketlerin teknokratça denetimini sağlamak için çok uygundur ama tam olarak üzerine düşeni yapamıyordur (Wallerstein vd., 2008: 19). Wallerstein ve meslektaşlarına göre bunun nedeni siyasal olarak tekili, belirlenmemiş olanı, hayal edileni savunan; teknokratik değişmeye direnen, insan unsurunu daha kendiliğinden ve radikal biçimde sosyo-politik arenaya sokmak için mücadele eden başkaca bir araya gelişlerin var olmasıdır ve bu dünyada yaratıcılığın ve hayal gücünün var olduğu düşüncesi bu bir araya gelişlerin davasına hizmet etmektedir. Pozitivizmin eksik bıraktığı işi tamamlayacak olan hümanistik bir bilim anlayışı ve onun iktisat, siyaset ve sosyoloji gibi alt disiplinleri yanındaki uzmanlaşma baskısıyla birlikte bu ihtiyaca binaen doğmuştur (Wallerstein vd., 2008: 19). Öte yandan uzmanlaşma yönündeki bu yapısal baskı ilerleyen zamanlarda mümkün olmadığı gibi, gerekli de olmadığı halde çoğu araştırma tekniğini tam ve

[25] Lyotard'ın Habermas'a yönelttiği modernlik eleştirisi bu kapsamda önemlidir zira (Aktaran: Frisby, 2012: 24): "... eğer modernlik başarısızlığa uğramışsa, bu başarısızlık, bir tarafta yaşamın bütünlüğünün parçalanıp uzmanların sınırlı yetkinliğine terk edilmiş bağımsız uzmanlık alanlarına ayrılmasına meydan vermiş olması; diğer yanda somut bireyin "yüceliğinden arındırılmış anlamı" ve "yapısızlaştırılmış biçimi" -özgürleşmeden ziyade Baudelaire'in yüzyılı aşkın bir süre önce tarif ettiği o muazzam ennui (iç sıkıntısı) şeklinde- deneyimlemeye başlamasına yol açmış olmasıdır."

kesinmişçesine sunarak doğa bilimlerini maymunca taklit eden bir sosyoloji anlayışının doğmasına neden olmuş, sosyologlar sık sık belirsiz soyutlamalardan oluşan teoriler kurgulamakla kalmamış ve gerçeklik hakkında sağduyulu her insanın kendi çabasıyla düşünebileceği şeyleri zor kelimelerle ifade etmeye çalışmışlardır (Zijderfeld, 2007: 13).

C. Wright Mills, 1950'lerde Birleşik Devletler'deki sosyoloji ahvalini özetlediği kısa bir makalesinde vaktin sosyolojisini üç kampa ayırarak (bilim adamları ve bunların en belirgini ulu istatistikçiler[26], büyük kuramcılar, sosyologlar) birincisinin fizik biliminin doğal fenomene yaptığından yola çıkarak toplumu ve tarihi bükebileceğine ve böylece değiştirebileceğine inandığını, en başta da ulu istatistikçiler olmak üzere kendilerinden başka kimseye bir şey ifade etmeyen denklemlerle konuştuklarını iddia etmiş; ikincisinin ise 75 sayfada anlatılacak olanı içinden çıkılamayacak bir jargonla 500 sayfada anlatarak kuramlarını ve mesleklerini mistifiye etmeye çalıştıklarını söylemiştir (Aktaran: Gülhan, 2014: 28-29). Benzer bir minvalde Herbert Gans geçen yüzyılın sonlarında şöyle yazmıştır (Aktaran: Göker, 2014: 129):

> ... son on yıldır filan, sosyolojinin itibarı azaldı. ... itibar kaybının [dışsal] sebepleri [olduğu gibi] ... sosyolojinin kendi zaafları da var; bariz olanla çok vakit kaybeden aşırı jargon, istatistik ve bulgu üretimi; beceriksizce açıklanmış teorik meselelerle uğraşmak; dönemin su götürür entelektüel ve kültürel modalarının pek çoğuna gereğinden fazla hayranlık beslemek gibi.

Günümüz sosyolojisinin gidebileceği üç ana yol vardır; a) diğer bilimlerin verilerinden yola çıkarak toplumun genel bilimi olma yolunda ilerleyen ana akım sosyoloji mirasıyla garantiye alınmış bilindik sosyoloji vizyonunu sürdürmek, b) ilkini fazla kapsamlı, asalakça ve yuvarlak bulanlar için disipline edici bir uzmanlaşma ve sosyolojik araştırmaya dayalı bir kavramsallaştırma eşliğinde sınırları sıkıca belirlenmiş dar bir alanda iş gören bir sosyolojiyle yetinmek, c) her ikisine de karşı çıkanlar içinse; asıl sosyolojinin, sosyolojinin dışında yapıldığına

[26] Kemal İnan bu hususta şöyle diyor (2012: 85): "Doga bilimlerindeki gibi kesinliği yüksek yasaların yokluğunda sosyal bilimlerin kullandığı matematik, varolanı ve yakın geçmişi yansıtan istatiksel teknikler olmaktadır. Genelde bilgisizliğin ya da yasasızlığın olduğu yerde kuramsal taht istatistiğe terk edilir. Öte yandan insan davranışlarını etkileyebilecek ve önceden öngörülemeyen olaylar, sonuçları istatistiksel yöntemlerin öngöremeyeceği yönde biçimlendirebilmektedir. Sovyet sisteminin çöküşü ve Arap baharı akla gelen iki örnek[tir]."

inanıp disiplin ötesi bir yoldan gitmek (Ritzer, 2007: 4616). Yeni dönem sosyolojinin diskuru kabaca şu önermelerin üzerinde gelişmiştir: i) bir bakış açıları çeşitliliği durumu mevcuttur ve bunları tek bir çatı altında toplayan toplum diye bir kavram yoktur, ii) sosyolojik kavram ve önermeler insani sağduyudan çok da ayrı şeyler değillerdir, iii) sosyolojik ilerleme diye bir şey olmayabilir, onun yerine teorik buluşlardan bahsetmek daha doğru olur, iv) teorik buluşların çıktığı en önemli kaynak aslında sosyolojinin parazitvari karakterinden (sosyolojik olmayanı sömürmesi bağlamında) gelmektedir (Urry, 1995: 42).

Wallerstein (1999: 10-19) günümüz sosyoloji kültürünü çok ciddi sorular sorarak kökünden sarsmaya çalışan ve farklı alanlardan gelen çeşitli meydan okumalardan bahsetmektedir. İlki Sigmund Freud ve onun rasyonalite meselesine doğrudan bir tehdit olarak düşünülebilecek bilinçdışı kavramıyla ilişkilidir. İkincisi Abdel-Malek'in zaman algısına dayalı oryantalizmi eleştirerek Avrupamerkezciliğe kafa tutmasına ilişkindir. Üçüncüsü Fernand Braudel'in iki boyutlu zaman algısını kabul etmeyerek çoklu zaman algıları üzerine söyledikleridir. Bir diğeri Ilya Prigogine'in doğa bilimleri alanından gelen dengesizlik ve kompleksite teorisidir. Beşincisi feminizmdir. Sonuncusu ise Latour'un doğrudan modernite kavramına bilindik anlamını çürütmeye yönelik getirdiği "modernite varolmamıştır" itirazıdır.

Günümüzde ise sosyoloji kendine dönüşlülüğü esas alan, insan yaşantısıyla gerçek bağlantılar kurma heveslisi yep yeni vizyonlara bürünmüştür (Gouldner'den aktaran: Ritzer, 2007: 4612). Mesela Bauman (2010) gündelik ve toplumsal hayata sosyolojik bir boyuttan bakmanın anlamını, bu bakışın kazandıracağı kavrayış zenginliğini, tektipliğin ve tamamlanarak donmuş görüşlerin değil, toplum yaşamında müphemliğin kabulüne dayalı bir düşünme tarzının önemini vurgular. Mills (2010: 5-6) de benzer hassasiyetlerden yola çıkarak ihtiyaç olunanın tarih ile biyografiyi birlikte kavrayacak bir "kafa yapısı" olduğunu söyler. Bu kafa yapısı kişiye insan ile toplum, biyografi ile tarih, kendi ile dünya arasındaki oyunu kavramayı ve aynı zamanda bir perspektiften diğerine geçmeyi (makrodan mikroya, siyasetten psikolojiye, dini olandan askeri olana), en alakasız olaylar ile en mahrem olaylar arasında gidip gelmeyi, ikisi arasındaki ilişkiyi görmeyi ve akabinde de

mahrem hayatlar ile sosyal gerçeklikler arasında alaka kurmasını sağlayacaktır (Frade, 2009: 23). Latour ise Aktör-Ağ Teorisi'nde (2007: 23) sosyalin tanımlanışı ve düzenlenişinin analizi yapana değil, aktörün kendisine bırakılmasını öğüt veriyor ve aktörlere diyor ki "biz sizleri disipline etmeye ve kategorilere oturtmaya çalışmıyoruz; kendi dünyanızı kendinizce seçmenizi sağlıyoruz ve sonrasında nasıl olup da bunları seçtiğinizi açıklamanızı isteyeceğiz."[27] Bu tarz sosyolojide odak noktası ilişkilerdir çünkü bu anlayışta toplum diye bir şey yoktur, sosyal alan yoktur, sosyal bağ yoktur; gözlenebilir bağlantılar üreten arabulucular arasında vuku bulan sadece üslup farklılıkları vardır (Latour, 2007: 108).

Mesela Bauman için, doğru sosyoloji akademik dergilerde yapıldığı gibi veriler üzerinden kendi kendine gönderim bulunulduğunda değil; şiirlerdekine benzer bağlantılar kurdukça ve yorumsayıcı oldukça vardır. Başka bir ifadeyle, doğru sosyoloji aynen kurucu babaların (Durkheim, Marx ve Weber) yaptığı gibi önceliği "sosyal teoriye–sabitlenmiş–ampirik–kanıtların yanlış tutarlılığı"ndan ziyade kendimizi anlattığımız hikayenin grenlerindeki tutarsızlıklara vermekle sağlanır (Aktaran: Blackshaw, 2010: 75). Tam burada Marx'ın meşhur deyişini ayakları üzerine oturtmanın vakti gelmiştir -Latour'a uyarak- diyebiliriz (2007: 42): "Sosyal bilimciler dünyayı çeşitli biçimlerde dönüştürmüşlerdir; ama aslolan onu yorumlamaktır." Sosyolojinin yaratıcı anının ürünleri olan Marx'in proletaryası, entelektüeli, lümpen-proletaryası, küçük burjuvası; Weber'in Protestan veya Püriten'i; Veblen'in aylak sınıfı; Sombart'ın burjuvası; ve Simmel'in göçmeni, yoksulu, yabancısı ve Yahudisi gibi toplumsal tiplere dayalı bir sosyolojinin terkedildiğini ve böylece sosyolojinin icat etmeyi bıraktığını söyleyen Baker'e göre kaybolan bu paradigmanın son ortaya çıkışı ellilerde C. W. Mills tarafından çizilen

[27] "Latour'un sosyolog olarak teklif ettiği, insanları ve eşyaları sayıklatmaktır diyebiliriz. Sayıklatmak; söylenenlerden bu tecrübenin çıkarımını yapmaktır. Tecrübenin kendisi ise asla kendi başına izole değildir. Bir network'ün içerisinde bir parçadır. Ve yapılması gereken bu network'ün bir haritasını çıkarmaktır. Temelinde Bourdieu tarzı bir sosyolojiyle Latour arasındaki fark da budur. Mesela Bourdieu sosyolojisinde olduğu gibi farklı habitus'larda farklı işaretlerin sahip olduğu fonksiyonlar üstüne bir sosyolog olarak "refleksiyon" iddiasıyla yazarsanız … [varacağınız] sonuç sadece daha fazla ve daha fazla materyal üreten fakat ürettiği materyal ile bir fark yaratamayıp kendi çıkışsızlığını suçluluk duygusuna ve boş bir "siyasi farkındalığa" yol açacak bir kısır döngüye çeviren bir sosyoloji [olacaktır.]" (bir takim dis mihraklar, 2010).

“beyaz yakalı” tipiyle gerçekleşmiş ve maalesef bundan sonra sosyoloji bir tür kanaatler yığınına dönüşmüştür (2012: 28-62).

Kanaatlerin ortalamasını alan bir filtreye dönüşen sosyoloji katıksız bir kanaat soruşturma merciidir artık; bunun epistemolojik olarak bir sonraki aşaması sosyal bilimlerin kanaatler hakkındaki kanaatler haline gelmesidir (Baker, 2012: 65).[28] Oysa ki -Baker’in (2012: 104) de belirttiği üzere- tipler icat eden bir disiplin olarak sosyolojinin aynen sanatta olduğu gibi, tikelden yola çıkarak evrenseli elde edecek bir kapasiteye doğru evrilmesi gerekir; misal romanda bu, çağını temsil eden bireyin sunuluşundan ziyade toplumsal tiplerin gündelik hayatta belirişiyle ortaya çıkar. Bu bağlamda temsil ile gündelik hayat arasında somut bir bağlantı vardır denilebilir ve buradan hareketle yapılan her sosyoloji (siyaset, tarih, kültür, iktisat vb. gibi) aslında gündelik hayat sosyolojisidir ve yahut olmalıdır (Baker, 2012: 104) Örneğin Henri Lefebvre (Aktaran: Moran, 2005: 169) devrimi bir tür bütüncül eylem, radikal bir kopuş ya da mutlak bir yenilenme olarak gören modern miti, hakiki değişimin gündelik hayatın mütevazi dönüşümlerinden geldiğini belirterek eleştirmiştir. Ona göre gerçek değişim gündelik hayatın yapıtaşlarındaki değişimdir ve insanoğlunu gündelik hayatı önemsemeyip üzerinden atladıkça daha yüksek mevkilere ya da kendisi hakkında daha kutsal hakikatlere ulaşamayacaktır. Çünkü Lefebvre insanoğlunun gerçek varlığının gündelik hayatı olduğuna inanır. Otobüs ve trenlere nasıl bindiğimiz, ofiste nasıl çalıştığımız, nasıl araç kullandığımız, trafikte nasıl sıkışıp kaldığımız, arabalarımızı nasıl park ettiğimiz ve evlerimizde nasıl yaşadığımız çok önemlidir çünkü Lefebvre’ün iddia ettiği biçimiyle hakiki toplumsal değişim aslında bunlar üzerinden gelir.

Bir masaldaki dev aynı masaldaki cüceden asla ve asla daha büyük değildir (Latour, 1988: 30). Latour’a göre bu, şu demektir; anlattıkları hikayelerde (kuramlarda da diyebilirsiniz) sosyal yapı, süreç, yaşanmışlık, geniş çaplı etkiler, büyük çaplı çıkarlar vb. gibi adları taşıyan karakterler işin pratiğine bakarsanız bu

[28] “Pierre Bourdieu, sürekli medya organlarında boy gösterip kanaatler üzerine kanaatler üreterek belirli türden bir sermaye biriktiren, görünürlük peşindeki sosyal bilimcileri de içeren kişiler için “doksozof” tabirini önermişti[r]. Bilgi karşısında üretimi, dolaşıma sokulması ve tüketimi daha kolay ve hızlı olan kanaati sevenler anlamındaki kelimenin bir karşılığını da gerektirdiği ‘"uzmanlık büyüsüne atfen, ‘kanaat teknisyeni" olarak kullanabiliriz” (Öğütle ve Göker, 2014: 10).

hikayelerde anlatılan küçük karakterlerden daha büyük değillerdir tıpkı bir masalda olduğu gibi; iki metrekarelik bir tabloda bir muharebe de resmedilebilir bir elma da, lakin bu birinin diğerinden daha büyük olduğu anlamına gelmez. Makro olan mikro olanın küçük çapta güçlendirilmiş ya da standartlaştırılmış halidir (Latour'dan aktaran: Gane, 2004: 89). Latour için kurumlar birer piramit ya da küre gibi değil, mikro olanın azıcık güçlendirilmiş türevleri gibidir ve bu yüzden bir monadoloji (yani saha çalışması) yapmak, belki de istatistik toplamaktan daha işe yarar sonuçlar verecektir.

BÖLÜM 2: Yaşam Tarzı

> Kendi biletimi kendim kesmek istiyorum. Yüksek teknoloji sektörü muazzam bir alan. Yazılım geliştirme sektörünün önde gelen şirketlerine halkla ilişkiler programları oluşturmalarında yardımcı oluyorum. Şahane bir kariyer yapmayı öğreniyorum. Kendimi sahile atmak istiyorum. West Coast'ta büyüdüm. Okyanus her daim ikinci evim oldu. Ne zaman işleri yoluna koyma hususunda düşünmeye ihtiyacım olsa, buraya gelirim. Tırmanmaya devam etmek istiyorum. Her yıl, şirketteki önemim artıyor. Yöneticilerim mesleki gelişim ve akıl hocalığı desteği vererek gelişimim hususunda bana yardımcı oluyor. Kendimi yeniden okulda gibi hissediyorum. Afrika'ya gitmek istiyorum. Seneye giderim, umarım. (Yeri gelmişken, sağlık güvencemiz harika.) Olabileceğim en iyisini olmak istiyorum. Başarabileceklerim konusunda eğer bir sınır varsa. Oranın neresi olduğundan ya da oraya ne zaman ulaşacağımdan emin değilim. Umarım hiçbir zaman da emin olmam (Aktaran: Brooks, 2001: 135)

Bugünlerde "sıkı" bir temel eğitim almak, "iyi" bir üniversite bitirmek, moda deyimle "prezantabl" olmak, prestijli bir iş sahibi olmak hatta mümkünse bu işlerin bir "plaza" işi –yani ilgili kurumun/kuruluşun "genel merkezi"nde- olmasını sağlamak ya da "garantili iş" kapsamında bir devlet kurumunda kariyer uzmanı olmak, sonrasında yaşanılan hayatlarda bir kalite tutturmak, "marjinal" eğlenceler peşinde koşmak, "entelektüel" faaliyet alanlarıyla ilgilenmek ve o alanlardan –mesela edebiyattan, sinemadan ya da müzikten- "anlamak", imkan buldukça farklı coğrafyalara seyahat etmek ve oralardaki dünyaları keşfetmek, öyle herkesin ilgilenmediği farklı hobilerle –mesela Hobbit'lerle- uğraşmak artık neredeyse "sıradan" şeyler. Meselenin sıradanlığı bahsedilenlere ulaşmanın kolaylığı ya da zorluğuyla ilgili değil elbette. Memleketin bir kesim genç insanı için yukarıda bazı özellikleriyle bahsettiğim bu tarz, "hedef hayat" bağlamında artık neredeyse öğrencilik yıllarında imrenilen, iş hayatına atıldıktan sonra da sahip olmak için çabalanan yegane tarzdır. Meselenin sıradanlığının altında hayata atılmak üzere ya da henüz atılmış genç insanlarımızın -onların deyimiyle- "kafa" düzeyinde bu tarza önceden alışık ve hevesli olması yatmaktadır.

Bu tarzın oluşumunu, kökenlerinde yatan nedenlerini, geçirdiği evre ve değişimleri, dönüşümleri ve sonuçlarını tek bir kalemde ya da cümlede açıklamak elbette mümkün değil. Nihayetinde günümüz dünyasının her bir parçasının diğer parçasıyla çoğu zaman doğrudan ve yahut en kötü haliyle dolaylı olarak bağlı olduğunu ifade eden küreselleşme fikrine, hepimiz en azından belli bir süredir yürekten inanıyoruz ve bu da bizleri ister istemez, hemen yanı başımızdaki olguları anlamaya çalışırken en az küreselleşme kadar makro olan modernleşme, kapitalizm ve postmodernizm gibi başka kavramlara başvurmaya zorluyor. Fakat önceden de belirttiğim gibi benim hissedilir olguları açıklamak konusundaki tavrım öncelikli olarak makro olandan yana değil. Bu nedenle yukarıdaki tarzla doğrudan alakası olduğunu düşündüğüm yaşam tarzı meselesini "bir "tarz" sahibi olmak ya da oluşturmak nasıl bir şeydir ya da yaşamın tarzı nasıl olur ve kendini nasıl gösterir?" gibi "büyük" sorular sorarak ama bunlara "küçük" cevaplar vererek ele almak istiyorum. Öncelikli olarak yaşam tarzı literatürde neye/nereye denk geliyora bakmakla başlayalım.

Richard Johnson'a (2002: 211) göre yaşam tarzı şu ikisinin yani gündelik hayatın zorunlu olarak sürdürülmesi gereken pratikler ile anlam dünyaları, kimlik biçimleri ve psiko-sosyal süreçler gibi konulardan oluşan kültürel özelliklerin kendince anlamlı bir dünyada birleştirilmesinden oluşmaktadır. Anthony Giddens'a (1991: 82) göreyse yaşam tarzı az çok düzenlenmiş bir tür örüntüye sahip olan davranışsal yaklaşımlar ile alışkanlıklar kümesinden oluşur ve yaşam tarzlarının oluşumlarında sosyoekonomik şartların etkisi olduğu kadar rol modellerin bilinirliği ve grup baskılarının da etkisi vardır. Benim de hem fikir olduğum şekliyle aslında birbirinden farklı iki tip yaşam tarzı anlayışı bulunmaktadır; bunlardan bir tanesi egzersiz, diet, beslenme, alkol ve sigara bağımlığının etkilerinden yola çıkan kişisel bakım ve sağlık odaklı konuları kapsarken, diğeri sınıf yapısı ve sosyal tabakalaşma hakkında fikir verebilecek beğenileri kapsayan kültürel tüketim alışkanlıklarına odaklanmaktadır (Reed ve Cucumel, 2010: 18).

Mike Featherstone (2007: 64-80) bireylerin bir yaşam tarzı oluşturmaya bu denli heves etmelerini gündelik hayatın estetikleştirildiği postmodern kültüre

bağlamaktadır. Ona göre tüketim kültürünün günümüz kahramanları artık, "sıfır farkındalık"la gelenek ya da alışkanlıkların peşine takılmaktan ziyade, kişiselliklerini yansıttığını düşündükleri giyim-kuşam, pratikler, deneyimler, dış görünüş, vücut dili vb. unsurların kolajından oluşan kendi yaşam tarzlarını birer proje gibi kendileri dizayn eder olmuş durumdadırlar. Mesela burada sahaya dönüp, "nasıl bir yaşam tarzına sahipsiniz?" diye sorduğumda görüşmecilerden aldığım cevaplardan örnekler vermek istiyorum. Ankara'lı beyaz yakalı uzmanlar çoğunlukla şöyle cevaplar verdiler: "Çok sıradan, çok yavan;" "bir parça sıradan, bir parça sıra dışı;" "monoton ama ortalama değil;" "popüler, Batı'ya dönük;" "iyi aile babası olduğum, mukadderatçı;" "basit, aile odaklı, hatta sıradan," "çok şükür güzel," "sığ;" "rahat, konforlu;" "sıradan da değil, sıra dışı da değil." İstanbul'lu beyaz yakalı profesyoneller ise çoğunlukla şunları söylediler: "Sıradan," "*so far so good*," "herkes ne yapıyorsa öyle," "memleketin yüzde doksan beşinden farklı," "karakterli," "o an ne istiyorsam onu yaptığım;" "mazbut, mutaassıp denemez, sıkıcı, sağa yakın;" "normal, sıradan," "kariyerli," "zevke düşkün."

Kapitalist üretim modeline geçildikten ve bu modelin Fordizm, Taylorizm gibi türevleriyle uzmanlaştırılmasından beri, üretim faaliyetinin emek harcanan kısmında –ki Marx'a göre insanı insan yapan en temel faaliyettir, öte taraftan Ludwig Feuerbach'a göre ise tüketmek böyle bir faaliyettir[29] - bir özgürlük ya da yaratıcılık imkanı artık neredeyse mevcut değil.[30] Günümüz insanı için iş denilen şey belki de nereden başlayıp nerede bittiğini bilmediği bir sürecin küçük bir parçasıyla meşgul olmak sadece. Temel ihtiyaçlarımızın çoğunlukla doğrudan karşılandığı kapitalizm öncesi bir zamanda yaşamıyoruz artık. Böyle zamanlarda ya da benzerlerinde yaşıyor olsaydık "yaşama" tarzımızı belirleyen nitelikler gerçek ihtiyaçlarımızı karşılamak için yaptığımız eylemler üzerinden belirlenebilirdi. Örneğin "avcılık ve toplayıcılık

[29] "İnsan yediğidir!" diyen Feuerbach, Hristiyanlığın Özü adlı çalışmasında fizyolojiden de yararlanarak dışsal doğanın insanın yediği üzerinden içselleştirildiğini iddia etmiş ve böylece özne/nesne ikililiğinin üstesinden gelmeye çalışmıştır. Ona göre dışarıdaki gerçeklik verili bir durum değildir, gerçekliğin duyusal pratikler üzerinden ele geçirilmesi gerekmektedir. Bizler dışsal gerçekliğe fizyolojik ihtiyaçlarımız sayesinde bağlıyızdır. Bu bağlantı aktif bir bağlantıdır çünkü dışsal gerçeklik ancak tüketim ile içselleştirilebilmektedir (Aktaran: Turner, 2008: 160).

[30] Akademide göreceli olarak bu özgürlük kısıtlamasından çeşitli kaçış imkanları bulunmakta; özellikle de bireysel araştırma faaliyetleri ve bunların metin olarak kayda geçirilmesi olduğu gibi, ama hiyerarşik bir düzenleniş üzerinden gerçekleştirilen kolektif akademik işlerde ya da akademinin idari işlerinde aynı kısıtlayıcı durum pekala mevcuttur.

benim için bir yaşam tarzıdır" diyebilirdik. Günümüzde böyle diyenler mevcut ama iki tarz arasında birinin yaşamın sürdürülmesine doğrudan etki de bulunmak, diğerindeyse keyif için yapılan bir aktivite olmak gibi temel bir fark var. İngilizcenin yardımıyla aradaki farkın ayırdımına daha kolay ulaşabiliriz; şöyle ki, avcı ve toplayıcı kabileler döneminde yaşayan biri için avcılık "*a way of life*" anlamında bir yaşam tarzıyken, boş vakitlerinde tazısıyla birlikte keklik, ördek, tavşan vb. hayvanları avlamaya giden günümüz insanı için "*lifestyle*" anlamında bir yaşam tarzıdır.[31]

Buradan hareketle bu farklı "tarz"ların birinin hayatın kazanılması bağlamında üretim, diğerinin de kazanılanların harcanması bağlamında tüketim tarafında olduğu söylenebilir. Ancak günümüzde, yaşam tarzı deyince akla ilk gelen düşüncenin beğenilerle örülü bir tüketim anlayışı olması daha ağır basan bir gerçektir. Kavramın çıkış noktası sınıfsallık ve statüyle yakından ilişkili olsa da 80'lerden itibaren eski statik anlamından uzaklaşarak çok daha geçişken ve sınırları belirsiz bir özellik taşımaya başlamıştır (Ahıska ve Yenal, 2006: 5). Ahıska ve Yenal'a göre bunun nedenleri sınıf egemenliğinin daha da anonimleşerek "kültür"ün içine gizlenmesi ve hayat tarzlarının modelleşerek aynen metalar gibi dolaşıma girmesidir. Küresel çapta kurgulanan yaşam tarzı modellerinin özellikle internet, dergi, gazete, televizyon, sinema gibi kitle iletişim araçlarıyla yerele kadar taşındığını iddia eden Ahıska ve Yenal, bu sürecin yarattığı en önemli çıktının kültürün piyasa ve tüketimle bütünleşmesi olduğunu, bu bütünleşmede de -tüketim kültürle, kültür de tüketimle tanımlandığından- kültürel göstergelerin aynı zamanda toplumdaki hiyerarşilerin aracı haline geldiğini söylerler.

İnsanların epey bir çoğunluğunun kapitalizm ağacının meyvelerinden nasiplendiğini önermesini kabul edersek, baş aşağı duran Marx'ı ayaklarının üzerine

[31] Solvay Gerke (2002) gerçekte satın alamayacağı ürün ve hizmetleri alıyormuş gibi yaparak o hizmet ve eylemlere yapışık modern yaşam tarzına sahipmiş gibi davranmayı neolojizm yaparak "hayat tarzılama" (İng. *Lifestyling*) olarak adlandırıyor. Gerke'ye göre bu tarzın Endonezya'daki örneklerini şöyledir: Bazı aile ve genç insanların McDonalds veya Pizza Hut gibi görece stratejik mekanlarda sırf başkaları tarafından görülebilmek için saatlerce oturmaları ya da yine ünlü hazır-yemek zinciri restoranlarının poşetlerini sokakta gerçekte içi boş olmasına rağmen sırf oralardan paket yemek almış gibi gözükmek için taşımaları vb. (2002: 147). Bunun yaşadığım yer Kayseri'deki karşılığı cepte taşıdığı kürdanla öğünlerden sonra et yenmese dahi sırf öyle sanılsın diye diş kurcalamaktır mesela.

şunu iddia ederek oturtabiliriz diyor Corrigan: Artık, günümüz toplumlarının ana motoru üretim değil, tüketimdir. Odak noktası Marx'ın geliştirdiği üretim araçlarının organizasyonuna bağlı sınıfsal meselelerden Weber'in öncelikli olarak başını çektiği statü grupları arasındaki çekişmelere doğru kaymıştır (Corrigan, 1997: 1). Bunun bence çok temel bir sebebi var -yukarıda özgürlük kısıtı bahsinde ipuçlarını vermiştim; şöyle ki, bir zamanlar (kapitalizm öncesi dönem), ihtiyaçlar bağlamında nisbi bir üretim-tüketim dengesi vardı. Böyle olunca da insanlar kendilerini tükettikleri üzerinden değil de ürettikleri üzerinden tanımlayabiliyorlardı. Öte yandan meslek edinme açısından o dönemlerin bu zamanlar kadar kısıtlayıcı olduğunu düşünüyorum. Örneğin, avcı ve toplayıcı bir kabilede çiftçiliğe doğru kayabilmenizin devrimci ya da *pioneer* (öncü) kabilinden bir niteliğiniz olmadıkça imkanı pek yok gibidir. Bir derebeyin tebaası olarak bir ortaçağ köyünde hem karnınız doysun hem de ekip-biçtiğinizin fazlasını derebeyine terk edin diye kullanımınıza bırakılmış bir miktar toprakla -yine az öncekine benzer nitelikler taşımadığınız takdirde ki nadiren olur bunlar- bir burjuvaya doğru evrilebilmenizin imkanı pek yoktur.

Bütün o kısıtlara rağmen, o dönemin insanının; emeğiyle kendisini ortaya koyduğu, ifade ettiği ve böylece var ettiği söylenebilir çünkü tersi, yani tüketim eğilimleri üzerinden kendini gösterebilme –var etme- imkanı henüz mümkün değildir. Üretim ve tüketimin nisbi olarak dengede olduğu bir zamanda kişinin kendisini kolaylıkla ayrıştırabileceği ne bir ürün yelpazesi, ne de bu ürünlerin tüketilerek gösterilebileceği kamusal alan bolluğu ve ortaklılığı vardır. Ayrışmak için bu tip detaylı ve zahmetli süreçlere gerek de yoktur; kapalı bir tabakalaşmanın olduğu böylesi bir dünyada soylu olmak için sadece bir soyludan doğmak yeterlidir. Üstelik tabakalaşmayı oluşturan doğuma dayalı ayrışmaların mevcudiyetlerini sürdürebilmeleri için -biyolojik olanın dışında- bir de sosyal olarak kendilerini yeniden gizli gizli inşa etmelerine gerek yoktur. Misal bir yaşam tarzı olarak şövalyeliği ele alalım; bu yaşam tarzında bir şövalyenin nasıl tükettiğinden ziyade – pazarda ürünleri az bulunan bir ustadan kılıç ya da balta[32] satın almak vb. gibi değil aksine şövalyenin sergilediği onurlu bir davranış neticesinde böyle bir aksesuarla

[32] Cemal Can Dinç ve Hande Kandur isimli iki müteşebbis sanıyorum ki tam da böyle bir ihtiyacı gidermek adına şehirli insanlara tasarım baltalar satmaya çalışmaktadır. Bkz. http://comeback-axe.tumblr.com (erişim tarihi 16 Temmuz, 2014).

ödüllendirilmesi söz konusudur- şövalyelik unvanını hak edip etmediğinin anlaşılacağı bir süreçle ilgisi vardır.[33]

Oysa günümüzde işler tam tersi şekilde yürümektedir. Yaptığımız işlerden yola çıkarak beyaz yakalı profesyoneller için "*a way of life*" cinsinden bir yaşam tarzı tanımlamasını elde etmemiz oldukça zordur. "*Auditing*" (finansal denetim) benim için bir yaşam tarzıdır diyemem çünkü yaptığım işin içeriği hayatımla ilgili bütüncül bir tarz belirlememe izin vermez.[34] Yaptığım iş, tanıdığım ve tanımadığım birçok insanla beraber yapılan devasa bir işin çok küçük bir parçasından ibarettir.[35] Burada söz konusu olan, - misal bir gün için- para fikrinden bağımsız düşünülemeyecek dokuz saatlik bir emeğin harcanmasından daha öte bir şey değildir. Üstelik işimi yaparken –mesleğimi icra ederken bile diyemiyorum çünkü birçok iş doğrudan bir meslekle ilişkilendirilemiyor bile- kapitalizm öncesi dönemlerde olabileceği kadar da özgür değilim. Yaratıcılığa imkan verecek bir şeyler üretme olanağının çok az iş alanları için mümkün olabildiği ve iş denilen şeyin iyi yapılma ölçütünün daha hızlı ve daha çok yapmak olduğu günümüz dünyasında yaptığımız işler üzerinden bir tarz geliştirebilme imkanı oldukça sınırlıdır.

Günümüz dünyasında yapılan iş üzerinden bir tarz geliştirebilmenin zorluğunu, emeğin piyasadaki dolaşım yavaşlığına bakarak rahatlıkla anlayabiliriz. Bir siyaset bilimi ya da bir işletme bölümü mezununun, bir işletme mühendisinin ya da bir endüstri mühendisinin bir de yeni mezunsa, günlük çalışma zamanı olan dokuz saatlik emeğini satabileceği müşteriler (yani işverenler) bulması oldukça zordur. Mesela bir endüstri mühendisliği bölümü mezunu olarak bir bankanın müfettişlik

---

[33] Aynı durum "centilmen" için de geçerlidir. Örneğin, Elizabeth dönemi İngiltere'sinde centilmen unvanı sadece kazara doğumla başan gelen bir unvan olarak değil, aynı zamanda başlı başına belirli bir yaşam tarzını ifade etmek için kullanılırdı. Centilmen olmak için doğru bir kuşak silsilesinden gelmek önkoşuldu ama tek başına yeterli değildi çünkü centilmen demek aynı zamanda belirli bir stile göre yaşamaktı; örneğin düzgün eğitim görmek, oturup kalkmasını bilmek, avamdan ayrı giyinmek, sadece belirli işlerle vakit geçirmek, büyük ve zevkli bir şekilde döşenmiş bir evde yaşamak, aşağı gördüklerinle muhatap olmamak yani özetle sınıfsal seçkinliğini bir anlığına olsa bile unutmamak gibi (Tofler, 1971: 305). Şövalyelik hususunda ayrıca bkz. "Şövalye Aşkı ya da Şey Olarak Kadın" (Zizek, 2011).

[34] Günümüzdeki bazı meslekler için istisnai durumlar mevcuttur; örneğin, doktorluk ya da avukatlık gibi.

[35] Örneğin Auditing hizmeti veren çokuluslu PWC şirketinde yüz elli yedi farklı ülkeden yaklaşık iki yüz bin kişi çalışmaktadır. Bkz. http://www.pwc.com/gx/en/about-pwc/facts-and-figures.jhtml (erişim tarihi 16 Eylül, 2014).

sınavına giremezsiniz yani dokuz saatlik emeğinizi müfettişlik yaparak satamazsınız. Aynı şey işinden yeni ayrılmış ya da işine son verilmiş tecrübeli çalışanlar için de geçerlidir. Bir endüstri mühendisiyseniz, on yıl boyunca maaşlı bir işte çalışarak ERP (Kurumsal Kaynak Planlaması) danışmanlığı işini öğrenmiş ve bu konuda uzmanlaşmışsanız, işinizden ayrılma ya da kovulma ihtimalinizde sadece kendi alanınızda yeniden iş bulma imkanınız vardır yani dokuz saatlik emeğinizi satmak için başka bir şirketin maliyet muhasebesi departmanına başvuramazsınız. Bu tip örneklerin sayısı rahatlıkla arttırılabilir. Öte taraftan bir Kamu kuruluşunda uzman olarak çalışıyorsanız, kolay kolay işinizden ayrılmaz (Kamu sınavlarına hazırlanmak "iş"ini kolaylayanlar bu kapsama girmez çünkü onların daha iyi bir kuruma geçmek için kendi kurumlarından ayrılabilme ihtimalleri ve imkanları vardır) ve işten atılamazsınız- bu da o kurumun kapısından girdiniz mi emekli olana kadar dokuz saatlik emeğin garantili satışı anlamına gelir.

Buradaki resme şöyle geriye doğru çekilerek geniş plandan bakılacak olursa kabaca şunu görürüz: Kalifiye beyaz yakalı emeğin cisimleştiği işlere ulaşmak oldukça zordur; iyi bir eğitim almak gerekir, ki yıllar sürer, aldığınız eğitim hem maddi hem de manevi anlamda birleştirici değil ayrıştırıcıdır; kendinize benzemeyen insanlarla etkileşim sıklığınız düşerken (iyi bir eğitimi çok az kişinin alabildiğini varsayıyoruz) bir yandan da istihdam olanakları kapsamında spesifik bir yere doğru yönlendirilirsiniz, "hayatınızın işini" (harfi harfine hayatınızın işidir çünkü büyük ihtimalle bütün hayatınız boyunca yapacaksınızdır) bulmak amacıyla içinde arkadaşlarınızın da bulunduğu birçok insanla çok çetin bir yarışın içerisine itelenirsiniz ve böylece çalışma hayatınız boyunca sürecek olan karakterinizin aşınma süreci de başlar. O andan itibaren hem o işte tutunabilmek hem de gelecekteki muhtemel işlere girme yolunda değerinizi arttırmak adına her türlüsünden *mobing*'e maruz kalarak (ileride benzer bir makama ulaştığınızda muhtemelen benzer bir *mobing*'i kendiniz yaparak) çalışmak ya da çalışıyormuş gibi davranmak zorunda kalırsınız – ki her iki çalışma tarzı da gayet makbuldür. Kişinin bir tarafta sadece insan olduğu, diğer tarafta ise çalışan olduğu böylesi dünyada (Lefebvre, 1991: 31), üretim eylemi tarafındaki yaşam tarzınız sizin kendinize

özgürce yakıştırdığınız eylemlerle değil, sizin üzerinize başkaları tarafından yapıştırılan eylemlerle belirlenir.

Meselenin tüketim boyutuna geçildiğinde, dokuz saatlik emeğin karşılığında verilen paranın geçerliliği ve dolaşım hızına inanamaz ve hayret edersiniz çünkü günlük emeğinizin karşılığı olan meblağ ile piyasalarda ona denk düşen her ürünün satın alınabileceğini görürsünüz. Hiçbir piyasa –özel bir durum olmadıkça- size "sizin paranız burada geçmez" demeyecektir. Yarı uzmanlaşmış işçi bolluğunun dünyasında kültürele katılım icra edilen meslekler ya da geleneksel roller üzerinden değil, toplumun tamamı için üretilen nesnelerin tüketimi üzerinden gerçekleşmektedir (Touraine, 1971: 197).[36] Tüketimde olan şey belirli ihtiyaçlara özgü nesneleri tüketmek değil, arzunun kendisinin arzulamasında olduğu gibi sırf tüketmek için tüketimdir, burada ihtiyaçlar birey ile nesne arasındaki bir ilişkiye gönderimde bulunmaz ve bir sistem zincirinin üretilmiş parçaları gibi iş görürler (Baudrillard'dan aktaran: Corrigan, 1997: 20). Baudrillard'a göre tüketime angaje olduğumuzda gerçekte satın aldığımız şey nesnenin kendi ya da işlevi değildir, orada gerçekleşen aynı temsil zincirinin içerisindeki bir kodu kullanarak kendimiz hakkında başkalarına bir tür iletişim sinyali göndermektir (Aktaran: Slater, 2003: 155).

Literatürde bu tarz tüketimi ifade eden terim gösterişçi tüketimdir. Thorstein Veblen'in geliştirdiği bu tarz tüketimde daha önce de belirttiğimiz gibi amaç tüketilen ürünün kendisi ya da işlevi değil nesnenin üzerindeki haledir. Lakin buradaki, saygınlık görme maksatlı mülk edinme isteğini Marx'taki meta fetişizmi ile karıştırmamak gerekir çünkü Marx'ta fetiş nesnenin kendisinde, Veblen'deyse nesnenin dışındadır (Aktaran: Lavelle, 2012: 37). Veblen için statü sembolünün yegane maksadı sadece işaret olmaktır: Misal antik eser toplamaya yönelik bir

[36] Varlığımızın bir uzantısı olması bağlamında mülkiyetin önemini kavrayan ilk düşünür Hegel'dir. O, bireylerin kendi kişiselliklerini sahip olduğu nesnelere işleyebildiklerini düşünmüştür. İradelerini nesnelere aktarabilen insanların, bu şekilde varlıklarını birbirlerine yansıttıklarını iddia eden Hegel'e göre çalışmak, emek etkinliğinden ziyade yaratıcı bir dışavurumdur ve buradan ortaya çıkan ürün iki şeyin sembolüdür: Dünyadan nasiplenmek ve bu nasiplenmenin sahibin kişisel karakterinin yansımasına eklemlenmesi. Sahip olduğumuz nesneler kişiliğimizin birer uzantısıdır ve mülkiyet aslında kişisel özgürlüğümüzün bir dışavurumudur (Rifkin, 2001: 130)

eylemin gösterdiği yegane şey kişinin buna kendisini adayabilecek kadar bol vakti ve parası olduğudur, daha başka bir şey değil (Aktaran: Slater: 2003: 154). Para harcamak ve harcananlar etrafında geliştirilen "değer yaratma/yaratabilme" hususunda sağlanan bu inanılmaz özgürlük, günümüzde yaşam tarzının niçin daha çok tüketim eğilimleri üzerinden anlaşıldığının cevabını da vermektedir.

Merkezi, gürültücü, göz alıcı, ussal ve yayılmacı olan bir üretim biçimi, tüketim olarak nitelenen başka bir *üretim* biçimiyle örtülmüştür: Bu üretim kurnaz olduğundan dağınık gibi gözükse de aslında her yere sızmıştır (De Certau, 2008: 45) Bu bağlamdaki en iyi okumalardan bir tanesi John Fiske'in gündelik hayatı mikro siyaset olarak ele aldığı De Certau okumasıdır. Fiske'e (Aktaran: Moran, 2005: 10) göre boş zaman ve tüketim makro olana karşı koymanın en iyi araçlarıdır çünkü iktidarın yoğunlukla hissedildiği sınıf ya da işyerlerinde olduğu gibi öyle kolay kolay denetlemezler. Fiske bir kültür metasının satılmayı takiben üreticisinin kontrolünden çıktığını ve böylece gündelik hayatın bir parçası olduğunu iddia eder. Lakin Bourdieu ve onun izinden gidenler aksi yönde düşünmektedirler. Onlara göre nesneler rastgele işaretlerdir. Tam da orada yani görece serbest bölgeler olan boş zamanın ve tüketimin gerçekleştiği yerde öznelerin iktidarın bu bağlamdaki tahakkümünün maskelenmesinin aracısı olan beğenilerle sosyal konumların hiyerarşisini yeniden ürettiklerini iddia ederler (Aktaran: Hennion, 2005: 132).

Tüketmenin üretmekten daha kolay ve keyifli gözüktüğünü kabul etmek gerekir; en azından günümüz insanı için bu böyledir. Çay demlemek çay içmekten zordur çünkü her şeyden önce bir demlik, bir çaydanlık, çay, su, bardak, gerekirse şeker ve yanan bir ocak bulmayı/bulundurmayı/edinmeyi gerektirir. Bunların hepsini bir araya getirmek emek ister; hepsini satın alacak parayı bulmayı gerektirir – çalışarak, dilenerek ya da çalarak; artık hangisi meşrebinize uygunsa. Önceki emekler yetmez yanına anlık olanları eklenir; çaydanlığa su konulur ve ateşte kaynaması beklenir, kaynamış su az bekletilir, demliğin içine bir miktar çay konulur, sonrasında üzerine su dökülür ve çayın demlenmesi beklenir ve bir yandan da çaydanlıktaki suyun sıcak tutulması gerekir. Servis edilirken harcanan çabayı da unutmamak gerekir. Herkesin bildiği bir işi bir dolu gereksiz detayla niçin anlattığım

merak edilebilir. Bu detayların paylaşılma sebebi bir şeyi üretmenin (gerçek bir üretim bile değildir bu; ne çayı ekmiş, toplamış, işlemiş ne de çay demlemek ve sunmak için gerekli metali eğip, bükmüşüzdür.) bir şeyi tüketmekten çok daha kompleks ve zahmetli bir süreç olduğunu burada, kağıt üzerinde temsili de olsa ne kadar bir *yer* kapladığını, ne kadar bir *zaman* aldığını ne kadar çok *ilişki* gerektirdiğini somut bir şekilde göstermeye çalışmaktır. Evet, kabul etmek gerekir; tüketmek de bir süreçtir ama basittir. Görece az zaman alır; "oradan iki çay ver!" demeniz yeterlidir ve ayağınıza kadar getirilir, kolaydır; bir küp şekeri hiç zorlanmadan bardağın içine atıp bir kaşıkla karıştırabilir ve yine zorlanmadan ağzınıza götürebilirsiniz. Keyif verir; tadı hoşunuza gider, susuzluğunuzu giderir, tatmin olursunuz (yeter ki cebinizde iki çay alacak kadar paranız olsun).

Ancak gerçek bir "süreç" *kompleksite* gerektirir. Bu da ilişki demektir. İlişki bağımlılığı gerektirir. Süreç -adı üzerinde- vakit alacaktır. Hazır süreçler yoktur; birine "hadi iki dakikada arkadaş olalım" diyemezsiniz. Sürecin bir tarihi, dolayısıyla da bir hafızası vardır. Özetle, gerçek mahiyette üretmek bir süreçtir; zahmetlidir, zor elde edilir ve adı üzerinde ("süre"ç) vakit alır. Lakin, insan tercihen zahmet sevmez, kolaycıdır ve bir an evvel olsun ister (çünkü anne karnında alışmışızdır[37]). Emek ile bireysellik arasındaki ayrımın ortaya çıkmasından –emeğin hızla parçalı bir karaktere bürünmesini de ekleyelim- bu yana bireyin bir tarafta sadece insan olduğu, öte taraftaysa çalışan insan olduğu bir bölünmüşlüğün (Lefebvre, 1991: 31)[38] sadece

[37] Lacancı psikanalitik kuramda insan yavrusu doğduğunda tam olma halini kaybeder; o artık eskisi gibi değildir yani eksiktir. Eksik olmak, annenin bedeninden kopmuş olmanın yarattığı hadım edilme, bir uzvu eksik olma ya da daha doğrusu, kendisinin birinin eksik bir uzvu olması durumudur. Bu durum dil öncesinde, insan yavrusu için kopmuş olduğu bedene geri dönme ihtiyacı olarak ortaya çıkmakta ancak özne dilin alanın girip bu eksikliği simgesel olarak ifade etmeye başladığı zaman eksik, tatmini mümkün olmayan bir arzuya, asla ele geçirilemeyecek bir nesneye duyulan arzuya dönüşmektedir. Bkz. Birkan, 2005: 228.

[38] Beyaz yakalı işler üzerinden iddia ettiğim parçalanma ve dolayısıyla yabancılaşma durumunun mavi yakalı işlerde yaşanandan hangi açılardan farklı olduğunu burada belirtmem gerekiyor. Aradaki fark işçi sınıfının "yanlış" bilinçten uyanma olasılığının beyaz yakalı profesyonelinkinden daha yüksek olmasıdır. Çünkü işçi sınıfına kalifiye olma imkanını veren eğitimler beyaz yakalıların aldıkları eğitime göre daha az kafa karıştırıcıdır. Yaptıkları iş de görece çok spesifik bir uzmanlık ya da hiç uzmanlık gerektirmediğinden yanlış bilinçten uyanma/ayıkma yolunda görece daha az etkilidir. Öte taraftan beyaz yakalıların –görece daha fazla ve yoğun- aldıkları eğitim ve yaptıkları işlerin "sözde" uzmanlaştırıcı (gerçekte kafa karıştırıcı) niteliği, bu kesimin gittikleri "yanlış" yoldan geri dönebilmelerine pek izin vermez. Aldıkları eğitimin (memleketimizde verilen "eğitimin" aydınlatıcı etkileri olduğu kadar bağnazlaştırıcı ["okumuş eşek" lafı bunun olgusal karşılığıdır] etkileri de vardır. Aydınlatıcı etkileri teoriktir; söylem düzeyinde gerçekleşirler ve birlikte yaşama pratiği bakımından

insan tarafında yani çalışmaktan kalan kısımda (boş zaman) bir şey kalmamıştır [(9 saat çalışma süresi + ortalama 1 saat işe gitme-gelme süresi + toplam 3 saat yemek ve ihtiyaç molası + ortalama 7 saat uyku) = 20 saat → 24 saatlik bir günden geriye kalan sadece 4 saat]. Bu vakitsizliğin üzerine bir de tüketim lehine olan kişisel üretim-tüketim dengesizliğini (otuz yıllık bir hayatta üç aşağı beş yukarı mesleğe yönelik en çok bir kaç şey olabilirsiniz; misal öğrenciyken part-time bir *barista* (espresso hazırlayan kişi), mezuniyetten sonra daha yerleşik bir iş bulana kadar geçen dönemde özel ders veren bir eğitmen, emekli olana kadar çalışacağınız işte de bir emekçi olabilirsiniz; öte yandan otuz yaşındaki bir hanım iki yüz adet çanta sahibi olabilir -öyle birini tanıyorum kendisi akademisyen) ekleyin. Kapitalist ideolojinin insan modelini yani *homo economicus*'u ve bir kola şişesinin üzerinde de yazan sloganını *Ask for more!*'u (Daha fazlasını iste!) unutmayalım burada; işte o vakit, günümüz insanının kendisini ağırlıklı olarak ifade ettiği eylemin çoğunlukla tüketim olması kaçınılmazdır. Sıradan bir günümün detayları bu iddiamı kolaylıkla kanıtlayacaktır.

Herhangi bir sabah –özel bir durum olmadığı müddetçe- diğer bütün sabahlarda olduğu gibi ama hafta sonu ve tatil günleri hariç aynı saatte, 08.00'de Amerika Birleşik Devletleri'den çocukluk arkadaşıma rica minnet getirttiğim Apple

---

pozitif dönüştürücü etkisi pek yoktur. Eğitim üzerinden gelen bağnazlaşma eğitimin içeriğinden ziyade onun edinildikten sonraki ayrıştırıcı etkilerinden kaynaklanır. Eğitimle gelen soyut kazanımlar somut kazanımlara doğru gideceğinden ya da gittiğinden bu imkana ulaşan insanlar hemen kendilerini bu imkana ulaşamayan insanlardan görece üstün görmeye meylederler. Bunun da dereceleri vardır; eğitimi çok olan az olandan, iyi olan kötü olandan vb. sosyal olarak uzak durmaya çalışır), sonrasında da üzerine koydukları *business* odaklı formasyonların ve icra ettikleri aşırı spesifik işlerin hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olabilmektedir. Gördükleri görece fazla ve yoğun eğitim basit düşünme pratiklerini olumsuz etkileyebilmektedir. Lisede matematik ve fizik gibi derslerden başarılı olmak, üniversite sınavına girip derece yapmak ve sonrasında üniversitede diyelim ki mühendislik ya da işletme eğitimi görmek kişilere karar verme anlarında doğru ve çabuk hareket etme kabiliyeti kazandırmayabilmekte hatta tam tersine yol açabilmektedir. Bir mevzuyu bütün yönleriyle düşünmek her durumda işe yarar bir yöntem olmayabilir. Bazen sadece eyleme geçmek en işe yarar sonuçları verebilir. Bu profilin girişimcilik alanındaki kişisel başarı hikayeleri pek azdır. Bilgisayar yazılımı teknolojisine başvurarak bir benzetme yapacak olursak, kapitalist ideoloji mavi yakalı işçilerin kafasını Scheneier algoritmasıyla formatlamışsa -işçi sınıfı bilinci üzerine rastgele üretilen sayılar ile yedi kez (7-pass) konumlandırma yapan başka bir bilinci (yani "yanlış" olanı) yazmışsa- kalifiye beyaz yakalıların kafasını Gutmann algoritma modeliyle formatlamıştır -"yanlış" bilinci, tüm ihtimalleri hesap edip otuz beş (35-pass) farklı konumlandırma yaparak yazmıştır. Kapitalizm formatlanan bu kafalara kendi işletim sisteminin otomatik güncellemelere açık en son sürümü kurmayı da unutmamıştır. Dijital ortamdaki silme işlemleri için bkz.
http://www.trsec.net/threads/gutmann-metodu-35-kez-silme-nedir.308/ (erişim tarihi 16 Eylül, 2014).

Iphone S4'ümün alarm aplikasyonundan çalan Pink Floyd'un "Julia's Dream" şarkısıyla uyanırım. Boyun ağrılarımı azaltsın diye Yataş'tan aldığım ekoterapi yastığım özel bir yastık çünkü yaslandığınızda boynunuzun şeklini alıyor. İşe yarayıp yaramadığından emin değilim, hala rutin boyun ağrılarıyla uyanıyorum. Bedenimin rutin temizliği için gittiğim banyonun malzemeleri fiyat, işlev ve boyut açısından görece uygun olmasından ötürü çoğunlukla Kayseri'de üç şubesi olan Koçtaş'ın hemen otogarın yanındaki şubesinden alındı; ürünler oldukça basit ve fabrikasyon.

Sakalımı "kirli sakal" kesme özelliği olan -Kayseri'nin en büyük ve en çok müşteri alan iki AVM'sinden biri olan Kayseri Park'taki Teknosa'dan aldığım Phillips markalı tıraş makinesiyle keserim. Amerika Birleşik Devletleri'nden internet üzerinden sipariş ederek getirttiğim –gelmesi on gün sürdü ve ürünlerin gümrükten çekilmesi için kargocu firmaya yetkilendirme belgesi göndermek zorunda kaldım ama gümrük vergisi ödemedim çünkü satış firması vergiyi doğrudan gömleklerin fiyatına baştan yansıtmıştı- J.Crew markalı Mauritus'ta imal edilmiş olan Flannel desenli gömleğimi ve Kayseri Park Levis mağazasından satın aldığım denim isimli kumaşının Kayseri'deki Orta Anadolu firmasında üretildiği, imalatınınsa Türkiye'nin bir şehrinde gerçekleştirildiğini bildiğim Avatar Worn modelli kot pantolonumu giyerim. Japonya'dan satın aldığım Samsonite marka çantamın içine Kayseri İpeksaray AVM Vatan Bilgisayar mağazasından aldığım Apple Macbook Pro dizüstü bilgisayarımı koyarım. Koçtaş'tan aldığımız vestiyerin altındaki dolaptan yine Amerika'daki arkadaşıma getirttiğim Toms Botas marka keten kumaştan yapılma ayakkabılarımı giyerim – ayakkabı firmasının satın alınan her bir çift ayakkabı için zor şartlarda yaşayan çocuklara yardım etmek gibi bir sosyal sorumluluk politikası var.[39]

Okula gitmek için üç yıl kadar önce babamla epey bir zahmete katlanarak satın aldığımız –gidip bayiden satın alma konusundaki zahmetten bahsediyorum- Volkswagen Golf 1.6 TDI motor, DSG şanzıman aracımıza binerim. Bu marka araçların satışlarında genelde uzun süreli sıralar oluyor. Bu sırayı beklememek için Türkiye'deki bütün Doğuş Otomotiv bayilerini aradım ve hemen hemen hepsinde

[39] Detaylı bilgi için bkz. http://www.toms.com/improving-lives (erişim tarihi 16 Temmuz, 2014)

benzer bir bekleme süresinin olduğunu öğrendim. Sadece bir tanesinde, Uşak'taki bayide sıra beklemeden bu aracı alabileceğimizi öğrendim. Araç Türkiye'ye gelmek üzere yoldaydı. Kayseri'den aracı kaporayla rezerve ettim. Yalnız, Uşak'taki satış bayi aracın şehir dışına satılması istemiyordu çünkü aksi halde aracın bakım-servis hizmetlerini satamıyor olacaktı. Aracı alabilmek için babamın ikametgahını Uşak'a aldırttık.

Oturduğum eve yaklaşık beş kilometre uzaklıkta bulunan çalışma odama yani üniversiteye iki bulvar, bir tramvay hattı ve on trafik ışığı geçerek yaklaşık 20 dakikada varırım. Kahvaltı etmek için hemen yakındaki kantine gider ve yiyecek bir şeyler sipariş ederim. Muhtemelen asgari ücretle çalışan bir kantin görevlisinin hazırladığı peynirli gözlemeye 4 lira, bir bardak çaya ise 1 lira veririm. Kahvaltıdan sonra odamdayımdır. Bilgisayarda Mail adlı yazılım üzerinden e-postalarımı kontrol ederim. Üniversitenin Teknokent'inde hizmet veren bir yazılım şirketinin hazırlamış olduğu Nvision isimli elektronik belge yönetimi sistemine girerek bölüm içi bilgilendirme yazılarına ve üzerime verilmiş bir görev olup olmadığına bakarım. Tez çalışmamla ilgili aldığım notları işlediğim veri tabanı yazılımı programı Bookends'te bir süre çalışırım. İnternetten indirdiğim elektronik metinleri yine Japonya'dan aldığım ilk nesil Apple Ipad üzerinden okur; bazen de, internetten sipariş ettiğim basılı kitapları eski usul yöntemle okurum. Ama devamında yine elektronik ortama geçer ve Office Word programı aracılığıyla yazdığım tez dosyasına gerekli düzeltme ve eklemeleri yaparım; öğle arasına kadar geçen vaktin özeti bu şekilde.

Öğle yemeğini okulun içinde kalacaksam, genelde iki farklı yerde yerim; ya okulun yemekhanesinde ya da başka bir fakültenin görece yemekleri daha çeşitli ve iyi olan kantininde. Azımsanmayacak sıklıktaki kampüs dışı yemek çıkışlarındaysa - son zamanlarda giderek ünü artan gurme Vedat Milor'un NTV'deki Tadı Damağımda programına hazırladığı pidelerle vaktiyle konu olan- yerel bir lokanta işletmesinin kampüsün hemen yakınındaki şubesine giderim. Öğleden sonralarım mesai anlamında pek farklı geçmez. Aralara, memlekette neler olup bittiğine bakmak için elektronik ortamda gazete okumak, sosyal ağımdaki insanların neler yaptığına ve paylaştığına bakmak için Facebook profilimi ziyaret etmek girer. Dönüş yolum –

alternatif bir güzergahtan gittiğim için- sadece dört trafik ışığı geçerek yirmi beş dakika sürer.

O gün akşam programımda bisiklete binmek varsa, Kayseri Forum AVM Nike mağazasından aldığım şort ve tişörtümü giyer, İngiltere'den online sipariş ettiğim kolsuz bisiklet ceketimi, yine bir başka AVM olan Meysu Outlet'ten aldığım Çek Cumhuriyeti menşeli Loip marka sırt çantama koyar, Gittigidiyor isimli internet alışverişi sitesinden aldığım Amerikan askerlerinin taktığı Ess marka güneş gözlüğümü takar ve nihayetinde Scott marka Sportster 30 modelli şehir bisikletime binip üniversiteden tanıdığım doktor arkadaşımla buluşmak için yola düşerim. Arkadaşla buluştuktan sonra yapılan yirmi dakikalık pedal çevirme bizi şehrin gürültüsünden, betonlarından ve trafiğinden kurtulduğumuz alternatif dağ yoluna götürür. Otuz kilometre kadar bisiklet sürer ve sonrasında evlere dağılırız. Akşam sporundan sonra ilkokulu dışarıdan bitirmiş, yurt dışı işçi emeklisi babam; yıllarca kocasını memlekette çocuklarıyla beklemiş, ilkokul mezunu ev hanımı annem ve Orta Doğu Teknik Üniversite Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü mezunu, şimdilerde Kamu sektöründe iş arayan işsiz kız kardeşimle birlikte akşam yemeğini yeriz. Sonrasında ben odama çekilirim. Kayseri sanayi sitesinden aldığım ofis masasının üzerinde duran Apple Imac 20 inç masaüstü bilgisayarıma şömine DVD'sini koyar ve yanan odun parçalarından gelen çıtırtı sesleri eşliğinde Ipad'imden bir şeyler okumaya koyulurum. Sonrasında da internetten dizi izleyerek uyumaya çalışırım ve böylece sıradan bir gün benim için biter.[40]

Kendimden sizlere yani genele, bir günden de seneye doğru perspektifi kaydırdığımda çıkan resim ise kabaca şu detayları içerir. Hareket teknolojisi sayesinde eliniz kumanda yaparak akıllı televizyonunuzu kontrol edersiniz,[41] *enter*'a basar mektup atarsınız, ortalama on beş dakika ayakta bekleyerek aldığınız üstünde adınızın yazdığı kağıt bardaklardan kahve yudumlarsınız, elmalı bilgisayarlarınızdan

[40] Özelden genele veya tersine doğru sürekli Millsçi köprüler atılması konusunda ısrarcıyım ve bu satırların yazarı olan ben, sanki bir tarla sincabı gibi metinde bulduğum her boşlukta kafamı uzatarak kendimi göstereceğim; mevzu tam da bir önceki bölümde anlatılan edilgenleşmeye az da olsa karşı koymak.

[41] Görsel anlatım için bkz.
http://www.youtube.com/watch?v=s_cOy6EBiOo (erişim tarihi 16 Temmuz, 2014).

online sipariş geçersiniz, etrafınızdaki onca yabancı insanla tanışmamak için elinizden geleni yapar ama akıllı telefonlarla resmini çektiğiniz ayağınızı Instagram'a koyarsınız, çift kavramalı otomatik şanzımanlarla gaza basarsınız, ütü istemeyen nano teknolojili gömlekler giyersiniz, kuzu yünü ayakkabılarınızı çorapsız giyersiniz, "duvar saati" büyüklüğünde kol saatleri takarsınız, modern kasap restoranlarda –mesela Butcha'da[42] - elli beş liralık New York usulü *steak*'in yanına bir kadeh de *Cabernet-Sauvignon* söylersiniz, ufacık MP3 çalara "insan kafası" kadar kulaklık takarsınız, beş yıldızlı otellerin şehir manzaralı *gym*'lerinde *spinning* yaparsınız, *Seabird*'le Haliç'ten Alaçatı'ya uçarak gidersiniz,[43] Bebek ve Arnavutköy'ü mekan belleyip Mangerie'den[44], Lucca'dan[45] çıkmazsınız; Dem Cafe'de 12 liraya çay[46], House Cafe'de[47] 13 liraya limonata içer, bir de eve Nespresso makine alır, her sabah *one shot espresso* çakarsınız; kahvaltıyı Kale'de edersiniz, geceleri alemlere akıp *cosmo* ve *mojito*'lar eşliğinde *party*'lersiniz; evdeki konsept *wining and dining* olduğunda parmesan ve mozarella'ya burun kıvırır, başlangıç olarak *Bruschetta, Carpaccio e vino*[48] ikram edersiniz; *windsurf* için Alaçatı'ya*, snowboard* için St. Moritz'e*, kitesurf*' için Kanarya Adaları'na, *scuba diving* için Ölüdeniz'e, *kitesurf* için Erciyes'e ve *bohem* takılmak içinse Kelebekler ve Kabak Vadisi'ne gidersiniz.

Örneğin Ankara'lı beyaz yakalı Yalçın[49] hobi kapsamında ahşap oymacılığına başladığını aktarıyor. Her zaman heves ettiği, nasıl bir şey olduğunu görmek istediği, bu aktiviteyle ilgili henüz bir kursa gitmediğini ama en kısa zamanda gideceğini söyleyen Yalçın, evdeki ilk denemelerinde elini bile kesmiş. Eşi Gökçe, bu aralar hobi olarak hiçbir şeyle ilgilenmediğini ama nadiren de olsa fotoğraf çekmek için bir yerlere gittiklerini anlatıyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Her ikisi de bir vakitler motosiklet kullanmışlar ama Türkiye'de, motosiklet kullanmak için uygun koşullar

[42] Bkz. http://butcha.com (erişim tarihi 16 Temmuz, 2014).
[43] Bkz. http://www.flyseabird.com/index.php/onlineticket (erişim tarihi 16 Temmuz, 2014).
[44] Bkz. http://www.mangeriebebek.com (erişim tarihi 16 Temmuz, 2014).
[45] Bkz. http://luccastyle.com (erişim tarihi 16 Temmuz, 2014).
[46] Bkz. http://www.demkarakoy.com/ (erişim tarihi 16 Temmuz, 2014).
[47] Bkz. http://www.thehousecafe.com (erişim tarihi 16 Temmuz, 2014).
[48] Bkz. http://www.italyada.net/bruschetta-carpaccio-e-vino-3130/ (erişim tarihi 16 Temmuz, 2014).
[49]Görüşmecilerin kişilik haklarını korumak için onlara müstear isimler verme gereği duydum. Dolayısıyla bundan sonra metinde geçecek görüşmeci isimleri aksi belirtilmedikçe müstear isimlerdir.

olmadığı kanaatine vardıkları için bu sevdalarından vazgeçmişler. Başka bir Kamu çalışanı beyaz yakalı Ahmet hobi olarak değerlendirilebilecek ilgisinin Beşiktaş futbol takımı, Formula 1 ve NBA basketbol ligi olduğunu, bunlarla ilgili haberleri düzenli olarak yabancı internet siteleri takip ederek edindiğini aktarıyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Hatta futbol ekonomisine ayrıca bir ilgisinin de olduğunu ekliyor. Arkadaşlarıyla birlikte bir internet kafeye gidip aynı anda *online* olup Call of Duty adlı bilgisayar oyununu altı saat boyunca oynayabildiklerini de araya sıkıştırıyor. Başka bir beyaz yakalı uzman Selim hiçbir hobisinin olmadığını ama klarnet çalabilmeyi ve doğa yürüyüşlerine katılabilmeyi çok istediğini ifade ediyor (kişisel görüşme, Haziran 2014).

Plaza beyaz yakalısı İstanbul'lu Nihal bir yıl boyunca bir kaligrafi kursuna gitmiş, hatta buradan edindikleri sayesinde üç-dört arkadaşının düğün davetiyesi zarflarının üzerine davetlilerin isimlerini yazmış (kişisel görüşme, Haziran 2014). Bunun yanı sıra İngilizce haricinde tamamıyla kariyer hedefleri doğrultusunda (çalıştığı bankanın yabancı ortaklarının dili) başka bir dil daha öğreniyor. Eşi Bahattin bir ara yelkenli kursuna gitmiş, yemek pişirmeye meraklı olduğu için Taksim'de günü birlik verilen bir suşi hazırlama eğitimine katılmış (kişisel görüşme, Haziran 2014). Eşi Bahattin'in ve kendisinin sporla pek alakasının olmadığını aktaran Nihal'in gözlemlediğine göre plaza insanları arasında yaygın olan spor etkinliği *gym*'e gitmektir; şirketindeki herkesin *gym*'e gittiğini söyleyen Nihal, öğle arasında spor yapanların sayısının fazlaca olduğunu örneğin Metro City'nin altında Essporto adlı *gym*'e gidenler gibi, bunların genelde kardiyo egzersizi çalıştıklarını ya da yüzdüklerini aktarıyor. 20-30 yaş arasındaki bekarların karşı cinsle tanışmak için, 30-40 yaş arasındakilerin sağlık için, karşıda oturanlar ise [Anadolu yakası] sabahın köründe iki saat trafikte zaman kaybetmemek için işe erken çıkıp salona uğradıklarını düşünüyor.

Bir diğer plaza beyaz yakalısı Hüseyin Basri hobilerinin olmadığını ama hobiden sayılabilecek "elit zevklerinin" grafik roman ve Star Wars (Yıldız Savaşları) evreni olduğunu ifade ediyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Seyahatten keyif aldığını ama ataletten yeterince yapamadığını dile getiren H. Basri "zorla

götürülmem lazım çünkü tabiatta kendi haline bırakıldığımda bulunduğum yerde durmaya devam eden bir yapım var" diyerek devam ediyor. Yaşam tarzının mazbut olduğunu ama mutaassıp denilemeyeceğini vurgulayan görüşmeci kendi hayatına içeriden bakıldığında dindar denilemeyeceğini ama İstanbul koşullarında ya da çalışma hayatında öyle gözükebileceği ihtimaline de yer veriyor. "Kırk kişilik katta [çalıştığı plazadan bahsediyor] dört kişi oruç tutuyor, yedi yüz kişilik binada belki on beş kişi Cuma'ya gidiyordur. Bu koşullarda muhafazakar dindar görünüyor olabilirim" diye de ekliyor. Yaşam tarzı denilince kimlik siyaseti anladığını belirten H. Basri, bunun nedenini yaşam tarzı meselesinin üzerine binebileceği kültürel eyleme, aktiviteye ya da ilgiye dayalı bir altyapının bulunmamasına bağlıyor. Yaşam tarzı olayının güncel tartışmasının içki vb. gibi konular etrafında dönmesini de bu duruma bağlayan görüşmeci, seküler kesimin içinden tiyatro, bale, opera vs. gibi aktivitelere giden insanların çok az olduğunu, memleketin kültürel anlamdaki "tek tük" başarısının bir gelenekten doğmadığını (Nuri Bilge Ceylan ve Orhan Pamuk'u örnek veriyor), bu başarıya imza atan sanatçıların dünyalılaştıklarını ve bu şekilde başarılı olduklarını da ekleyerek bu konudaki kanaatini pekiştiriyor.

Öte yandan bankacılık sektöründe çalışan başka bir beyaz yakalı profesyonel Özgür'ün öğrenciliğinden beri sürdürdüğü çok ilginç bir etkinliği var; profesyonel hayata atıldığından beri de ısrarla sürdürdüğü bu etkinlik, her yıl İstanbul Film Festivali'nin gerçekleştiği Nisan aylarında çalıştığı şirketten iki hafta izin alıp, günde yaklaşık üç adet festival filmine gitmek (kişisel görüşme, Haziran 2014). Ortamdan hoşlandığını, sabah iş için değil de bunun için uyanmayı sevdiğini, değişik ülkelerin filmlerini izleyerek o ülkelere ait kültürleri öğrenmenin kendisini mutlu ettiğini aktaran Özgür festivale bu şekilde gide gele simaen tanıdığını, adını bilmediği sadece filmlerde selamlaştığı insanlar olduğunu da ekliyor. Müziğin hayatında çok önemli yer kapladığını söyleyen Özgür, yurt içinde ya da yurt dışında olmak üzere sık sık konserlere gittiğini anlatıyor. En son Black Sabbath konseri için eşiyle birlikte Amsterdam'a gitmiş olan Özgür aynı zamanda amatör olarak bir yerel grupta davul çalıyor. Grubun diğer elemanlarının da beyaz yakalı olduğunu (biri enerji sektöründe yönetici, bir diğeri de aynı şirkette mühendismiş) söyleyen Özgür canları ne zaman

isterse mekan ayarlayıp konser verdiklerini, her hafta düzenli olarak prova yaptıklarını, ağırlıklı olarak *blues* ve *rock* çaldıklarını ifade ediyor.

Otuz senelik koca bir hayata üretmek bağlamında çok az şey sığdırabilen insan (birkaç diploma, birkaç ilişki, birkaç iş vs.), öte yandan bir seneye bir paragraf önceki resimde sıraladığım eylemlerin çoğunu rahatlıkla sığdırabilir. Çok olanın az karşısındaki gücü de devreye girince, bir tarzın oluşturulmasının anahtarı öncelikli olarak bolca tüketmek gibi gözükür. Fakat sonradan, bu durum kaliteli (ürünlerin kalitesinden değil, tüketim eylemini saran zamanın kalitesinden bahsediyorum) olana doğru evrilecektir. Misal bu bağlamda Sharon Zukin (Aktaran: Sennet, 2007: 142-143) tüketici alışkanlıkları hakkındaki bir çalışmada alışverişle ilgili çok temel bir ikilemi dile getirmiştir: Günümüz tüketicisi satın alacağı ürünler hakkında önceki kuşakların sahip olduğu bilgi ve deneyime sahip değildir. Zukin'e göre tüketiciler ürünün nasıl yapıldığının gerçek bilgisine değil, yüzeysel bilgisine sahiptir. Yüzeyselden kastı ürünün kalitesi göz ucuyla kestirebilme, farklı üretim teknikleri hakkında sınırlı bir fikir sahibi olma ve ürünün pazara geliş hikayesini düşünebilecek bir hayal gücüdür. Başka türlü ifade ettiği şekliyle, modern tüketici bir ustanın gerçekte ne yaptığını bilmeden bir usta gibi düşünmeye çalışmaktadır.

Bugünün insanı Michelangelo'nun yaptığı gibi koca bir mermer bloğunu yavaş yavaş işleyerek değil, on bin parçalı tüketim yap-bozunun her bir parçasını diğerine uydurmaya çalışarak bir resme, bir stile, bir tarza ulaşmaya çalışır. Böyle bir çabanın neticesinde ortaya çıkan resmin de yapay olması kaçınılmazdır. Bu evre zamanla dönüşür; şöyle ki, modanın doğası gereği hem ayrışmak hem de benzeşmek için ya onlar gibi tüketir ya da ötekiler gibi tüketmezsiniz. Ama bu onlar (yukarıdakiler) ve ötekiler (aşağıdakiler) feodal düzenin vassal ve süzereni gibidirler; sürekli yer değiştirirler, siz aşağıdakilerden üsttekilere benzemeye çalışarak ayrışmaya çalışırsınız. Üsttekiler de siz onlara benzemeyesiniz diye –özellikle de siz benzedikçe- daha çok ayrışmaya özen gösterirler ve bu durum böyle paradoksal bir şekilde devam eder (Simmel, 2008b: 107). Bu bağlamda Simmel'e uyarak modanın

da ikili bir işlevi olduğu söylenebilir: Moda hem belli bir toplumsal çevreyi bir arada tutar, hem de o çevreyi diğerlerine kapalı hale getirir.[50]

Homofili örüntülerinin yani "kendilerine benzeyenle bir araya gelme ve ilişki kurma" eğiliminin sosyal ağların kurulmasında çok önemli bir etkisi vardır (Bottero, 2005: 168). Örneğin, Bourdieu (1984: 243) beğenilerin bir eşleştirme aracı olduğu söyler; beğeniler sadece renk uyumlarında değil, duygusal ilişkilerin başlamasında bile kendini göstermektedir. "Beğeniler sınıflandırır; sınıflandıranı da sınıflandırır" diyen Bourdieu, böyle söyleyerek birer toplumsal özne olan insanların neyi zevkli ya da zevksiz veya neyi ince ya da kaba bulduklarına göre sınıflandırıldığını vurgulamıştır (1984: 6). Özetle, beğeniler hangi sınıfa ait olduğunuzun işaret levhalarıdır (Bourdieu, 1984: 2).[51] Burada bahse konu olan estetizm kendini zıddı üzerinden meydana getiren bir estetik anlayıştır: Yüksek kesimler kendilerinden aşağıda olduklarını düşündükleri kesimlerin tercihlerinden (işçi sınıfı insanlarının evlerine dağ, orman, günbatımı manzarası resimlerini asması gibi) uzak durarak *gusto*larını (İt. zevk) yaratırlar. Dolayısıyla dövülmüş kahve ile çekilmiş kahve tüketmek arasındaki fark basit bir fark değildir (Douglas, M. ve Isherwood, B., 1979: 74).[52] Modaya dayalı bu yer değiştirmeleri kolaylaştıran ve hızlandıran bir kaç şey vardır; hazır tüketim araçlarının bolluğu, parayla herkesin her şeyi alabilmesine

[50] Simmel (2008b: 106-109) modaların daima sınıf modaları olduğunu söyler: "Yüksek tabakanın modaları, kendilerini alt tabakaların modalarından ayırır; ne zaman ki alt tabakalar yüksektekilerin modalarını devralmaya başlar, o zaman yüksek tabaka bunlardan vazgeçer. ... Toplumsal formlar, giysiler, estetik değerlendirmeler, insanın kendini ifade ettiği tüm stiller, modanın yarattığı kesintisiz dönüşümler çerçevesinde kavranıyorsa, o zaman moda -yani yeni moda- bu bakımlardan sadece üst zümrelere etki eder. Alt tabakalar üsttekilerin stilini sahiplenmeye başladığında, üsttekilerin kendi etraflarına çektiği sınırı aşmış, o modayla simgelenen sınıfsal bütünlüklerini ortadan kaldırmış olurlar; işte o zaman üst zümreler o modadan vazgeçip, yine kendilerini geniş kitlelerden ayırt etmelerini sağlayacak başka bir modaya yönelirler."

[51] Bourdieu tüketim meselesini iki boyuttan ele alır (Slater, 2003: 155): İlkinde tüketimin kültürel boyutu ekonomik yapıların derinlerine kadar işlemiş sınıf yapılarını sadece yansıtmakla ya da yeniden üretmekle kalmadığını, aynı zamanda iktidar ve sınıf yapılarının kurucusu olarak ele alınır. Diğerindeyse, habitus nosyonu yapı ile aktör arasında bir harita gibi işlev gören arayüz olarak değerlendirilir: Habitus kavramı aktörleri sınıfsal farkların bilinçli kullanıcıları ya da onların bir tür kuklaları olarak görmez, orada aktörlerin daha çok, toplumdaki nesnel konumlarını bedensel pratikler aracılığıyla nasıl içselleştirildiği gösterilmektedir.

[52] Bryant Simon'a göre bizler aslında satın aldığımız ürünlere kendimiz hakkında bir şeyler söylesin diye ödeyebileceğimizin en fazlasını vermekteyizdir çünkü bu yolla kendimizi başkalarından ayrıştırır ve istediğimiz gibi görünür hale geliriz. Simon tüketim özelinde günümüzde vuku bulanın; ihtiyaç, istek ve beklentilerimizin toptan bir şekilde fiyatlanması olduğunu söyler. Örneğin yüzyılı icadı olan Ipod'un yaptığı budur; rahatlığı, keyfi ve bir kimlik aracı olmayı birleştirmiştir. Starbucks'ın latte'si de bunu yapmıştır, hatta daha iyi yapmıştır çünkü bunu yılların ham maddesinden yola çıkıp çok daha ucuza başarmıştır (Simon, 2009: 7).

olanak veren tüketim eyleminin demokratik karakteri (çünkü üretim faşist, tüketim demokratiktir) ve orijinal ürünün sahtesini üreten kopyacı ekonomiler.

Bu paradoks içerisinde tarzının kaybolduğunu düşünen bir azınlık kitle (Bourdieu'nun deyimiyle yeni küçük burjuva) tüketim alışkanlıklarında –mevzunun başındaki "*a way of life*" kabilinden bir hevesle emeğin üzerinde çalıştığı ürün ile yabancılaşmamış o idealdeki ilişkisine özenen ve otantisite arayan - bir süreçleşme, bir bütünlükçü uzmanlaşma yoluna gider ve buradan da muhtemelen arkalarından gelecekler için bir *trend pioneer* ya da *trend setter*'lık görevini üstlenirler.[53] Kendilerini yaşam sanatı uzmanı olarak gören yeni küçük burjuvazi zevk, sefa ve özgürlük temelli yeni yaşam tarzı modellerinin geçerliliğini ve itibarını arttırmak için ellerinden geleni yapmaktadırlar (Bourdieu'dan aktaran: Osgerby, 2006: 92). Bu yeni orta sınıf habitusunun davranışlardan, tutumlardan ve beğenilerden tutun da yemeye, içmeye, spor aktivitesine, müziğe, modaya ve ev döşemeye kadar her yerde kendini gösterdiğini iddia eden Bourdieu, yeni orta sınıf ile geleneksel orta sınıfın spor alanındaki ayrışmalarını şu şekilde örnekler: Eski orta sınıf futbol, güreş vb. gibi geleneksel sporları tercih ederken, yeni orta sınıf *trekking*, bisiklet, motorsiklet, yelken, kano, okçuluk, rüzgar sörfü, kayak ve kaya tırmanışı gibi daha maceracı sporlara yönelmektedir (Bourdieu, 1984: 220).

Bir yandan gösterişçi tüketim bir yandan da sınırları zorlamak için yapılan bu tarz maceracı sporlar, aktiviteyi gerçekleştirenlerden ciddi mahiyette bir kültürel sermaye ve emek koymalarını ister. Çünkü bu sporları yapmak, o aktivite sanki bir ritüelmişçesine hazırlanmayı, alakalı araç ve gereci edinmeyi, onların bakımını ve belki de en önemlisi, yaşanılan deneyimin paylaşılacağı ortamlara girmeyi

[53] Bourdieu meşru kültürün ne olduğu tartışmalarında bahsi geçen "aşağıya sızma etkisi" olarak çevrilebilecek iktisat teriminden bahseder. Bourdieu bu etkinin sosyolojik yorumunda "seçkin" olduğu düşünülen eylem ve nesnelerin üzerinde mütemadi bir çekişmenin var olduğunu iddia eder. Ekonomik ya da kültürel açıdan zengin olan kesim yani baskın sınıf ya da onun fraksiyonları tarafından en başından benimsenen bu eylem ve nesneler, zamanla aşağıya doğru yayılmaya başlarlar. Bourdieu'ya göre bu yayılma herkese ulaşacak bir noktaya ulaştığında ya da ulaşacağı anlaşıldığında, bahsi geçen eylem ve nesneleri başlarda sahiplenen öncü gruplar yavaştan bu alışkanlıklarını terk etmeye ve kendi zevklerinin "elit" olduğunu kanıtlayacak yeni eylem ve nesneleri ele geçirmeye doğru meylederler. Taklidin güya ağırlıklı olduğu bu çekişmede, baskın sınıf ya da onun fraksiyonlarından bir tanesi liderlik görevi üstlenir ve "beğeni belirleyici" olarak hareket eder (Bourdieu, 1984: 247-256). İşçi sınıfı bu çekişmede öne atılmak hususunda hem gerekli sermayeden yoksun hem de fıtratı gereği ters eğilimlere sahip olduğu için bu eylem ve nesnelere karşı çekinik ve hevessiz durur (Bourdieu, 1984: 96).

gerektirmektir (Bourdieu, 1984: 91-92). Meseleye Bourdieu'nun yorumlarından hareketle yaklaşıldığında yaşam tarzı modeli promosyonlu bu sporların ardındaki duygunun iki şeyin kesişimden ibaret olduğu söylenebilir; seçkin tüketim eylem ve nesnelerine yönelerek ayrıcalıklı gözükmek ile bir süreliğine de olsa düzenin sıkıcılığından düzenden bağımsız steril sınırları zorlayarak (üstelik kimseye zerre faydası olmayacak bir can kaybının riski de alınarak) uzaklaşmak. Burada yine sahadan örnekler vereyim. Görüşme yaptığım insanların neredeyse çoğunluğu aslında aktif olarak bir sporla ilgilenmiyor. Beyaz yakalı erkek Kamu uzmanları ve özel sektör profesyonelleri görünürde yeni orta sınıf olsalar da spor seçimine geldiğinde gelenekselleşip nadiren yaptıkları sporun halı sahada futbol oynamak olduğunu söylediler. Yine çoğunluğu bir *gym*'e yani spor salonuna epey de para ödeyerek (örneğin bir görüşmesi Ankara'da yıllık üyelik ücreti olarak 2400 tl vermiş) yazılmış ama bir ya da iki defa gittikten sonra bırakmış. Arada nadiren olsa da fazla zorlamadan koşu, yürüyüş ve bisiklet sporuyla ilgilenenler var; Ankara'lılar mekan olarak daha çok Eymir Gölü, İstanbul'lular ise Caddebostan sahili ve Boğaz'ı tercih ediyor. Bourdieu'nun yeni orta sınıf sporları dediği türden aktiviteyle ilgilenen sadece bir kişi var; düzenli bir şekilde hem tenis oynuyor hem de *snowboard* yapıyor. Tenis ilgisi onu Roland Garros tenis turvunasına maç izlemeye Paris'e kadar götürmüş, aynı şekilde *snowboard* da Les Trois Vallées'ye yani Fransız Alpleri'ne. Ama öz önce de dediğim gibi futbol ya da beyaz yakalılar özelinde halı saha futbolu görüşme yaptığım her erkek profesyonelin istisnasız oynadığı ya da vaktiyle oynadığı spor olarak karşımıza çıkıyor.

Tüketim kültürü arzuların bastırılması istemekten ziyade, arzuların seri biçimde üretilmesini, uzantılandırılmasını ve detaylandırılmasını bekler (Turner, 2008: 29). Geleneksel olandan uzaklaşma durumunu moderniteye ilişkilendiren Giddens (1991: 8) insanların kendilerini birer proje olarak inşa etmeye (tüketim pratikleri üzerinden gerçekleşen bir kendiliktir bu proje) çalışmasından bu yana yaşam tarzları meselesinin kişilerin kendilerini tanımlama ve yeniden tanımlama süreçlerindeki en önemli unsuru olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte gelişen yaşam tarzı medyasının ahlaki ve estetik olarak gelişebilmemiz bağlamında hayatlarımızı yenilememize yardımcı olacak fırsatlar sunduğu da söylenebilir

(Moseley'den aktaran: Bell ve Hollows, 2006: 4). Lakin yaşam tarzı medyasının önemi bu alana salt fikir üretmekten kaynaklanmamaktadır; asıl işlevi yaşam tarzı modellerini "okunur" yani görünür hale getirmesidir (Bell ve Hollows, 2006: 5).

Bauman'a göre (2001: 147) günümüz insanının yaşadığı kimlik bunalımının nedeni yaşam tarzı modellerinden hangisinin seçileceği, seçilenin nasıl sürdürüleceği ya da ne şekilde görünür kılınacağı[54] sıkıntısı değildir yalnızca; asıl problem değişen yaşam tarzı modellerinin hızına nasıl yetişileceği, benimsenen model demode olduğunda ya da ayartıcı gücünü yitirdiğinde bundan nasıl haberdar olunacağı meselesidir. İnsanoğlunu hiçbir dönemde bu kadar çok seçenekle karşı karşıya kalmamıştır diyen Tofler'a göre (1971: 311) yaşanılan kimlik krizi kitle toplumunun sözde seçeneksizliğinden değil, tam tersine karşımıza çıkan seçeneklerin çokluğundan ve karmaşıklığından kaynaklanmaktadır: Süper-endüstriyel devrim bu seçenek bolluğu üzerinden bizleri niteliğin konuştuğu yepyeni bir düzleme taşımıştır ve seçimler artık, bu yeni düzlemdeki yaşam tarzı modelleri arasındadır. Bu aşırı seçenek bolluğu bir yandan da bireyleri kimlik krizine sokan kişilik sorgulama orjileri, özünü arama ve içe kapanma gibi süreçlere doğru itelemektedir (Tofler, 1971: 311).

Öyle ki, kendimizi bir gruba ilişkilendirmediğimiz zaman bir kimlikten yoksun gibiyizdir bu zamanlarda. Scase (2007: 128) yaşam tarzı kabileciliğinin[55] özünün tam da bu olduğunu söylüyor: İnsanları birbirine bağlayan şey yaş, gelir ya da meslek benzerliği veya fiziksel yakınlık değildir artık; ziyadesiyle, beraberce paylaşılan değer yargıları ve ilgilerdir. Metalaşma sürecinin yoğunlaştığı bu zamanda sermaye bir yandan benzer dünyalar yaratırken, bir yandan da gösterge imajlar üzerinden yapay farklılar yaratmaktadır. Bu farklılıkların bir yanılsama olduğunu söyleyen

---

[54] Bu görünürlük meselesiyle ilgili olarak bir arkadaşım bir cümlesini burada paylaşmak istiyorum. Bir kış tatilinde beraber Uludağ'a *snowboard* yapmaya gittiğimizde günlük güneşlik bir gün yakalayan arkadaşım *lift*'lerde pistin başına her çıkışımızda yüzündeki maske ve gözlüğü çıkararak doğrudan güneşe dönüyordu. Bunun niçin yaptığını sorduğumda "para yediğimiz belli olsun" demişti. Çünkü ona göre kayak tatili yapmak herkesin yapabileceği bir şey değildi ve kışın ortasında bronzlaşmak ancak bu şekilde mümkün olduğundan o, işyerinde kimseye doğrudan söylemese bile hafta sonu dağda kaydığını herkesin anlayacağına inanıyordu.

[55] Michel Maffesoli'nin (1996: 76) neolojizminde bu durum bireylerin ayrıksı ritüeller ve tüketim alışkanlıkları dayalı kolektif kimliklere kendilerini adaması anlamına gelen "yeni-kabilecilik" terimiyle ifade ediliyor.

Debord'a göre (Aktaran: Ercan, 2000: 208) bu gösteriye kendini kaptıranları birbirine bağlayan şey, tam da onların tecritlerini sürdüren, merkezde kurulu geri dönüşsüz ilişkilerdir: Gösteri ayrı olanı birleştirmektedir ama ayrı olarak birleştirmektedir. Eskiden insanların kendilerini ilişkilendirdiği en temel dayanak, onların hayatına kurulu bir düzen getirmeyi de sağlayan meslekleriyken yani bir yaşam tarzı kabilesinin bir üyesi olsalar bile, bu onlar için ikincil bir aktiviteyken (örneğin, önce banka müdürü sonra bir beysbol ya da futbol takımının taraftarıyken), artık öncelikli olarak yaşam tarzına dayalı bir kabilenin üyesidirler ve eğer çalışıyorlarsa, o da bahse konu yaşam tarzının sürmesini sağlayacak parayı kazanmak içindir (Scase, 2007: 128)

Bu zamanlarda bir hippi "tertemiz" bir üst düzey profesyonel yönetici olabildiği gibi, bir profesyonel yönetici de kolaylıkla paraşütle serbest düşüş atlayıcısı olabilmektedir (Tofler, 1971: 311). Bu dönüşümlerde bir önceki tarzdan edinilen dış görünüşün ve oradan gelen tutum ve davranışların rahatlıkla unutulabildiğini söyleyen Tofler'a göre bir soru insanı çark ettirir: Bu mütemadi dönüşümlerinde kişinin kendisinden kalan nedir, orada bir ortak kendilik var mıdır? Çoğu için bu sorunun cevabı çok kısıtlı bir kendiliktir diyen Tofler, diğerleri için meselenin kendilik değil, "seri kendilikler" meselesi olduğunu da söyler. Yaşam tarzı modellerinin çokluğu kişinin oturaklı bir kendilik oluşturmasına ve sürdürmesine meydan okumaktadır (Tofler, 1971: 321). Ona göre çeşitliliğin geçicilik ve yenilikle birleşmesi demek, toplumun bir roket hızında tarihi bir adaptasyon krizine girmesi demektir ve bu ortamın çok kısa ömürlü, tekinsiz ve kompleks karakteri milyonlarca insanın uyum kabiliyetini tehlikeye sokmaktadır: Bu tehlikenin adı "gelecek şoku"dur.

Meselenin siyasi boyutuyla ilgili olarak Bauman, kişisel özgürlüğün -öyle bir şey varsa tabi- bütün çekiciliğiyle birlikte tüketim özgürlüğü üzerinden geldiğini söyler. Durum böyle olunca; toplumun yeniden üretimi, sosyal entegrasyon ve bireysel hassasiyetler gibi meseleler bu özgürlüğün içerisinde halledilmekte yani eskinin sorun çıkaran fikir ve kültür tartışmaları sorunsuz bir şekilde yayılabilmekte; bir dolu yaşam tarzı modeli, siyaset, ahlak ve estetik vb. gibi mevzular rahatlıkla

gelişebilmektedir (Bauman'dan aktaran: Watson, 2001: 64). Lakin Bauman burada ilginç bir paradoksa dikkat çeker; bahsi geçen ifade özgürlüğünün iş bu insanların hayatları hakkında kararlar alan siyasi iradeye geldiğinden işlemediğini ve tüketim ve ifade özgürlüğünün aslında, bunlar siyaseten etkisiz olduğu müddetçe sağlandığını belirtir. Bir toplumda yaşam biçimi seçmelerini değiştirerek çok önemli toplumsal sonuçlar alınamayacağını ve dolayısıyla kavramı kullanırken dikkatli davranmayı ve ona aşırı bir otonomi yüklememeyi salık veren Tekeli'ye göre yaşam stilleri, bireylere toplumda statü taleplerini ortaya koyma ve bunlar üzerine müzakere etmek olanağı vermektedir sadece (2009: 22).

Özetle bugünün insanı yaşam tarzını belirlerken eski insanlar gibi hayat idame ettirmedeki temel eylem olan emek üzerinden tanımlayamamaktadırlar çünkü kapitalizmle birlikte emek yek başına bir varlık olarak kalamadığı gibi parçalara ayrılarak binlerce çeşide bölünmüştür. Dahası kapitalizm tüketimi de aynı kazığa bağlamıştır. Aradaki fark tüketim nesnelerine ulaşmada –paranın geçerlilik ve likidite becerisi sayesinde- demokratik bir havanın olması ama aynı demokratik tavrın emeğin dolaşımında yoğun bir şekilde bulunmamasıdır. Yani üretim faşist, tüketim demokratiktir. Bu tip zorunluluklar insanların tarz oluşturma sürecinde ister istemez, tüketim yönelimli olmalarına neden olmaktadır. Yaşam tarzı meselesinin doğru anlaşılması için, aynen hakikatle ilgili meselelerin tamamında olduğu gibi meseleye bütünlükçü yaklaşmak gerekir. Tarzın yansıdığı eylem bağlamında tüketmek kadar üretmek de – ya da tam tersi- önemlidir. Dahası hem üretimin hem tüketimin yansıdığı mekanlar da önemlidir. Dolayısıyla kişinin bedeni bilincin mekanıysa, bahse konu bilincin ve sahibinin nasıl bir üretim sonucu üretildiğine, tüketildiğine örneklerle odaklanmak gerekir. Aynı şekilde vaktimizin en çok geçtiği mekanlara doğru gidip bu zamanki haliyle neyi nasıl ürettiğimize yani çalıştığımıza da bakmak gerekir. Çalışmaktan kalan zaman özellikle evlerde geçirilen kısım bu yaşamsal bütünlüğün bir diğer mekansal boyutudur. Ve tabi ki şehri de unutmamak gerekir.

Fotoğraf 2.1

Nitelikli Kahveye Giriş ve Uygulamalı Pour Over Atölyesi'nden bir fotoğraf.[56]

[56] Coffe Calls internnet sitesindeki haberde şöyle diyor: "Dün Mitte ve At Origin Coffee ortaklığında 'Nitelikli Kahveye Giriş ve Uygulamalı Pour Over Atölyesi' yapıldı. Türkiye'de tek direct fair trade yapan At origin Coffee'den, Mitte'de Chemex ve Hario ile sunduğu Afrika single origin kahvelerinden, 3 Etiyopya, 1 Rwanda denedik. Her ülkeyi kendi tadı ve karakteristik özellikleriye tanımak için single origin kahve deneyiminin inceliklerini anlatan Volkan Bey'in (at origin sahibi ve head baristası) kahve üzerine bilgisi ve tutkusunu gördükçe, içinizden sessizce anlatmaya devam edin lütfen diyorsunuz." Haber için bkz.
https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=929425667079130&id=861761830512181
(erişim tarihi 16 Temmuz, 2014).

BÖLÜM 3: Nasıl Beyaz Yakalı Olunur?

> 27 yaşında, dört yıl önce ülkenin prestijli [prestiji] geçmişinde kalan ya da hiç olmayan! bir okulundan üniversite mezunu olarak hayata atılmış, akabinde bu dört yıllık süre boyunca bir türlü kendisine uygun bir iş bulma becerisini gösterememiş, akranlarınınkine benzer işlerde çalışmamış ve mücadele etmeden [ekmekten] kaçmış, hep iş piyasasını, şirketleri ve insan kaynakları departmanlarını suçlamış, sonucunda depresyona girip hayatını sorgulamaya başlayan, kronik depresyon modunda etrafa boş boş bakan ve "ben ne işe yararım?" sorusunu her dakika soran zihni bulanık genç tipi sanırım spesifik olarak bendenizi yukarıdaki güruhun [iş arayan genç insanlar] içerisinde ön plana çıkarır. (Özmen, 2006)

Sekiz sene evvel onlarca başarısız iş başvurusunun yarattığı hayal kırıklığını tüm ulusa anlatmak için alıntıdaki satırlara başvurmuştum. Kendime uygun işi bulamamaktan yana çok dertliydim ve bu derdin kişisel bir dertten daha öte bir dert olduğunu kanıtlamanın çok önemli olduğunu düşüyordum.[57] 2001'deki ekonomik krizin ardından memlekette bazı şeyler çok zorlaşmıştı, iş bulmak da bunlardan bir tanesiydi. Belli bir miktar yılı hem yapısal hem de araçsal zorunluluklarla üniversite eğitimi alabilmeye harcamış olan bizler yani yeni mezun gençler edindik sandığımız akademik bilgi ve tecrübeye bizleri istihdam edecek kesimlerin saygı duyacağını sanıyorduk. Başlarda benim böylesine bir beklentim yoktu. Sonradan belirli bir zorundalığın –istediğin hayatı değil ihtiyacın olan hayatı yaşamak zorundasın- iyice anlaşılması neticesinde oluştu. Yükseköğrenime başlamadan evvel söylenen "bu okulları bitirin sizi havada kaparlar" söyleminin koca birer yalan olduğunu

[57] Bauman'a göre sosyal örgütlenmelerden, daha doğrusu deregüle piyasa yapısı ve uluslararası sermaye dolaşımından kaynaklanan problemlerin yanlış bir şekilde kişisel başarısızlıklar olarak algılanması son zamanlarda oldukça artmıştır. Bu anlayışa göre örneğin, kişi eğer işsizse kendini mülakatlarda başarıya ulaştıracak donanıma sahip olmadığından ya da iş bulma olayını yeteri kadar zorlamadığındandır; özetle pısırık olmasındandır. Ya da diyelim ki kişi eğer kariyer yolunda terfi alıp alamayacağından emin değilse ve geleceğinden endişe duyuyorsa, bunun sebebi kişinin iş yaptığı insanları yeterince etkileyememesinden ve başardığı işi pazarlayamamasından kaynaklanmaktadır (Bauman, 2001: 47). Neoliberalizmde işsizlik gayriiradi veya gayriihtiyari bir durum değildir; bireysel bir tercihin, mesela aylaklığın "marjinal faydası"nı yeğlemenin bir sonucudur ya da işgücü piyasasındaki maliyetlerin düşük olmayışının veya emek rejiminin esnek olmayışının yarattığı geçici bir durumdur (Bora ve Erdoğan, 2011: 21).

mezuniyetten sonra geçen her bir senenin sonunda daha da iyi anlamıştım. Bu olumsuz hava 2001 Krizi'yle taçlanınca memleketi terk etmenin en iyi yol olduğunu düşünüp Avusturya'da eğitimime devam etme kararı aldım. Bu çabanın ardındaki asıl niyet lisansüstü eğitim sonrası iş bulup orada kalabilmekti. Bir süre sonra başka bir ülkede kurulacak bir hayatın –eğitim, iş, çevre- çok daha fazla zaman alacağını anladım ve memlekete geri döndüm. Şahsım için kendi memleketinde yaşamak ve çalışmak kaçınılamayacak bir zorunluluktu artık.

Aslında ben, içinde yetiştirildiğim aile kültürü göz önüne alındığında fazlasıyla hayalperest, hatta belki de oldukça "şımarık" biriydim – en azından ebeveynlerimin gözünde öyleydim. Neticede daha iyi yaşam koşulları için köyünü terk etmiş bir geniş ailenin şehirde doğan ilk çocuğuydum. Babam ilkokul mezunu bile değildi – sonradan dışarıdan sınava girerek diplomasını almıştı- ve yurt dışına işçi olmak için giden ilk kuşak gurbetçilerdendi. Memleketin zorlu şartları ailemizi daha ilk elden ikiye bölmüştü. Bir baba geçim derdi yüzünden Avusturya'nın dağ yollarında elde kürek asfalt atarak dile kolay ailesinden uzakta tam otuz yedi sene geçirecekti. Bu adam oğlunun kendisiyle aynı yolu takip etmesini istemiyordu. Yurt dışındaki gurbetçi işçilerin çocukları genelde "okuyamaz", babaları da bu çocukların yurt dışına gitmelerine ve kendileri gibi işçi olmalarına ön ayak olurdu. Bu süreç bizim yakın çevremizde yaygın bir eğilimdi ama babam benim bu yoldan gitmemi istememişti çünkü içinde bulunduğu şartlardan ve Avrupa kültüründen nefret ediyordu –ama oğlu tam tersi bir eğilim gösterecekti. Dolayısıyla benim hiçbir zaman, eğitim için bile olsa yurt dışına gitmemi ya da oraya yerleşmemi istemedi.

Esnaflıktan anlamayan yani ticari becerisi olmayan bir geniş ailenin (amcalar, yengeler ve kuzenlerden oluşuyordu ve köyden kente göçüş neticesinde üç çekirdek aile birbirine yapışık iki evlik alanda beraber yaşıyordu) beraberce girişeceği ticari teşebbüsler talihsiz bir şekilde neticelenecekti; örneğin Akdeniz bölgesinden seyyar satış için kamyonla karpuz ya da portakal getirilecek ama ucuz olsun diye alınan bir kamyon isli kara portakalın satılabilmesi için tüm aile diş fırçalarıyla portakal temizleyecekti. Böyle bir ortamın içinde büyüyen bir çocuğun ileride Kayseri'nin yerli ahalisinin bazı çocukları gibi esnaf olması da beklenemezdi. Zaten ailenin bir

sermayesi de yoktu, olanla da –pederin gurbette biriktirebildiği- böylesine bir risk alınamazdı. Sosyo-ekonomik koşulları bizimkisine benzer ailelerde yetişen bir çocuğun "hayatının kurtulabilmesi" sadece okumakla gerçekleşebilirdi ancak orada da şöyle bir problem vardı; sülalede okumak gibi bir gelenek ya da bir eğilim yoktu.[58]

Bu bağlamdaki tek örnek savcı olabilmeyi başarmış uzak bir akrabamızdı ve bu örnek ailenin okuyamamış "bir küçük boy" büyükleri –küçük amcalarım ve ikinci derece büyük kuzenlerim gibi- için bir imrenme vakası, okuması umulan ben gibi küçükleri içinse "hukuk" okuma gereksiniminin bir propaganda aracıydı. İlk ve orta öğrenimim boyunca özendirilen diğer okuma üst-eylemli seçenekler ise askeri okullar üzerinden subay ya da mevcut konjonktürel iklimden etkilenmeli "Siyasal"a gidilerek devlet büyüğü –kaymakam, vali vb. gibi- olunmasıydı. Askeri okul sınavlarını kazanamadım, sınavın yapıldığı İzmir ilk büyük şehir deneyiyimdi ve hayatımda ikinci kez deniz görüyordum – ilki ondan dört sene evvel ilkokulda gittiğim izcilik kampı sayesinde Hatay'da gerçekleşmişti. "Hukuk oku" düsturu bütün çocukluğum boyunca kulaklarımda bir seçim otobüsü *jingle*'ı gibi yankılandığından olacak, okuyabilecek oluşum kuvvetlendikçe bu seçenek bende antipati yaratmış ve o nedenle de üniversite tercihlerimin en altına konulmuştu – bunun büyük bir hata olduğunu şu an itiraf ediyorum. Kamu yönetimi okuma ihtimalim ise mahalleden tanıdığım okumuş ağabeyleri olan arkadaş çevremin ters propagandası neticesinde baştan ihtimal dışı kalmıştı.

---

[58] Görüşmecilerin çoğunun hikayesinde okuma geleneğini başlatan insanlar, onların bir kuşak öncesi yani ebeveynleri; ama Kamu'da uzman bir beyaz yakalı var ki, onun bu hususdaki geçmişi benimkine biraz benziyor. Yine bir Anadolu kenti çocuğu olan Selim, ailesinde ve akraba çevresinde üniversite eğitimi alan ilk kişinin kendisi olduğunu söylüyor. Babasının başlarda inşaatlarda çalıştığını, hatta memur maaşını beğenmeyip bu işi yaptığını, ama bir akşam yüzündeki tozu toprağı silerken bu durumun böyle gitmeyeceğine karar verdiğini ve dışarıdan orta öğrenim okuyarak devlet memurluğunu sınavını kazandığını aktarıyor. Kendisinin de çok zor şartlarda okuduğunu aktaran Selim, ilkokulda örneğin, beşinci sınıftayken, öğretmeninin personel azlığından dolayı ilk üç sınıfı kendisine emanet ettiğini de belirtiyor. İlk kültür şokunu lisede yaşayan Selim, bir köylü çocuğu olmasına rağmen, bu durumun kültürel boyutunu ilk defa ciddi ciddi lisede hissettiğini anlatıyor. Bu durumun üniversite eğitimini aldığı Ankara Siyasal Bilgiler Fakülte'sinde de devam ettiğini, yabancı liseden mezun bölümdaşları olduğuna epeyce bir şaşırdığını da ekliyor. Köyüne olan bağlılığının hala devam ettiğini vurgulamayı da unutmuyor. Babasının kendisiyle övündüğünü çünkü bu sürecin onun gözünde –kendi hikayesiyle kıyasladığında- bir başarı hikayesi olarak görüldüğünü anlatıyor. Ama Selim'e göre kendi hikayesi sıradan bir hikaye; "bir süreci işletiyorum, bu okula [Ankara SBF] girenler ne yapıyorsa ben de onu yaptım" diyor.

Hala görüştüğüm sayılı çocukluk arkadaşlarımdan olan bu çevrenin –ki dört erkek kardeştiler- içinde bulunduğum ortamdan alışıldık olanın tersine bir hareket yaparak çıkabilmemim sağlanması noktasında bendenize ciddi katkıları olmuştur. Kayseri'nin ağırlıklı olarak Çerkes kökenlilerin yaşadığı bir köyünden merkezindeki semtimize (Argıncık) yerleşen işçi bir baba ile ev hanımı bir annenin çocukları olan bu dörtlünün en büyüğü içinde yaşadığımız varoş mahallenin genel eğilimlerini kırarak Hacettepe Elektronik Mühendisliği'ni kazanmış ve hem kendi kardeşleri için hem de küçük kardeşleri üzerinden benim gibiler için büyük şehirlere doğru okuma yolunun açılması bakımından "akıncı" görevini üstlenmiştir. Küçük kardeşlerinin sırasıyla mühendislik, Harp Okulu ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni kazanmış olması ve okullardaki hayatların heveslendirici bir tondan bana aktarılması önümde duran yapısal engelleri - varoşta yaşıyor ve görece daha kalitesiz bir lisede okuyor oluşum, ailede okuma geleneğini olmaması gibi- aşabilmemim önünü açmıştır.

Dershanede aldığım üniversite sınavına hazırlık eğitiminin ve yönlendirmelerinin desteğiyle nihayet, ikinci kez sınava girişimde Marmara Üniversitesi İngilizce Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü kazanabilmiştim. Dahası sınava girenler arasındaki ulusal sıralamada Türkçe-Sosyal puan türünden ilk bin kişinin arasına da girmiş ve mezun olduğum devlet lisesinin tarihinde çok az öğrencinin başarabildiği bir hareketi, hatta belki de bir ilki gerçekleştirmiştim. Bu hareket, içinde yaşadığım şartlar düşünüldüğünde bizim aile özelinde biraz sıra dışı bir hareketti. Ama bir yandan da, memleketin son elli yılını dikkate aldığımızda yani kırsalın 50'lerle beraber başlayan dönüşümüyle birlikte köyden kente göçün neredeyse bir tür zorunluluk haline geldiği bir ortamda şehirlerde işçileşen köylü ailelerin çocuklarının ya da köylerde yaşamaya devam eden ailelerin çocuklarının sınıf atlama aracı olarak oldukça da sıradan bir yoldu.

Kendi örneğimde yani evebeynleriminkinden farklı olarak sınıfsal hatta gerçekleştirdiğim zıplama[59] – ilerleyen sayfalarda sahadan topladığım verilerin de

[59] Bottero diyor ki sosyal hareketlilik meselesi tarif edilirken daimi suretle dışarıdan bir gözle yaklaşılmakta yani gerçekte hareketin öznesi olan bireylerin düşüncelerine atıfta bulunulmamaktadır. Oysaki bu tip hareketlilikler çoğunlukla deneyimleyenin gözünden ele alındığında vardır ya da yokturlar (Bottero, 2005: 81). Sosyal hareketlilik meselesinin nasıl tecrübe edildiğinin gereğini bu

teyit edeceği üzere- akranlarımda, bizimkinden bir kuşak evvel yani onların bir üst kuşağı olan ebeveynlerince gerçekleştirilmişti. Maddi ve kültürel sermayenin görece az olduğu köyde yaşayan ailelerin bu zıplamanın aktörü olan (benim akranlarımın baba ya da anneleri olan) çocukları şehirdeki üniversitelere gidebilmiş, bu gidişatın ardından da yoğunlukla Kamu kuruluşlarında buldukları işlerle (çoğunlukla öğretmenlik gibi) köylülükten şehirliliğe geçişin önünü açmış; maddi, kültürel ve dolayısıyla sosyal sermayelerini arttırmak suretiyle ileride doğacak olan yeni orta sınıfın temellerini atmışlardır. Ancak, orta sınıflaşarak gerçekleşen bu spesifik dönüşümün demografik dağılım açısından geniş bir karşılığının olduğunu söyleyemeyiz çünkü "okumak" hayat şansları bakımından herkese değil, "başarılı" bir azınlığa sunulan bir seçenektir. Köylü halkın şehirleşmesi ise daha çok bu nüfusun işçileşmesi –sosyal haklar bakımından oldukça yetersiz olan ve güvensiz bir gelecek vadeden bir işçileşme burada sözü edilen- ve şehrin hemen çeperinde bir varoş kültürü yaratmasıyla gerçekleşmiştir.[60] 1950'lerde tarımın teknolojileşmesiyle başlayan bu sürecin altmış dört sonra bile bugün hala devam ettiğini söyleyebiliriz.

Sürecin 70'lerdeki kısmına somut örnekleri yakın çevremden verebilirim. Baba tarafımın ahalisine yani büyükbabam ve onun sekiz çocuğunun köyden kaçış sürecine burada kısaca değinebiliriz. Misal, büyükbabam memleketin çoğunluğu oluşturan köylüler gibi atalarından kalma bir miktar toprağıyla Sivas'ın Şarkışla ilçesinin küçük bir köyünde tahıl tarımı yapan ve böylece kendisi ve ailesinin hayatını sürdürmeye çalışan bir çiftçi. Tarımla uğraşmadığı zamanlarda Ankara'ya gidip geçici olarak kapıcılık yapıyor ya da Nevşehir'deki inşaatlarda 15-20 yaş aralığındaki çocuklarıyla (babam da onlardan bir tanesiymiş) birlikte amele olarak

---

alıntıda ifade edildiği şekliyle önemsediğim için bütün bir bölümü neredeyse kendi deneyimlediğim sınıfsal dönüşümün hikayesi olarak tasarladım.

[60] Bu hususta, emekli bir kalifiye beyaz yakalı yöneticinin bir *Facebook* grubunda paylaştığı yorumlarını günümüz siyasetinin yakın zamanda geçirdiği dönüşümü anlamak adına dikkate değer buluyorum. Şöyle diyor Ahmet Behçet Akalın (2014b): "Eskiden köylülük önemli bir oranda iken Marx'ın tanımladığı yedek işgücü ordusunun oranı düşüktü, düşük olmasına rağmen yedek olduğu için belli umutları, toplumla belli entegrasyon kanalları vardı, her an savaşa hazır olmak gibi her an bir işe sahip olma umudu ve beklentisi. … Sonra dünya ve Türkiye değişti. Köylülük oranı hızla düştü, ancak büyük kitleler yedek işgücü ordusunun saflarına bile davet edilmediler. Onlar artık 'sınıf dışı' ve 'toplum dışı'ydılar. Bununla da kalmadı, kapitalist sistem işçi sınıfının tüm kazanımlarını değişik yollarla bir bir elinden alarak, sınıfı bir tür kendisi için sınıf yapacak tüm niteliklerinden kazıdı, sınıfın nitelik kompozisyonunu değiştirdi. … yeni kapitalizmin sınıf ve toplum dışı ilan ettiği, köylülüğü tasfiye ederek kentlerin çeperlerine yığdığı" [kitlelerdi artık onlar].

çalışıyor. Kendisi ve hanımı erken sayılabilecek yaşlarda vefat edince çocukları -demin kırsaldan kopuş diye nitelendirdiğimiz süreçte- çoğunlukla birbirine benzeyen yollar izleyerek köylerini terk ediyor.

Önce hep beraber Kayseri'nin o vakitler bir köyden farksız olan Argıncık semtine göç ediyorlar. Niyetleri Kayseri'nin inşaat vb. sektörlerdeki işlerde amele olarak çalışmak. Yalnız bu süreçte babam ve birkaç biraderi yurt dışına işçi olarak gidebilmeyi beceriyor. Sekiz kişilik kardeş ekibinden sadece üç numaralı kardeş ve en küçüğü gurbete gitmeyenlere (ya da gidemeyenlere) dahil oluyor ve temelli olarak Kayseri'de kalıyor. Üç numaralı amcam bizimkilerin toptan Kayseri'ye göç etmesine öncülük eden kuzenleriyle ortak bir kamyon satın alıp yöredeki inşaatlara malzeme götürme işine girişiyor. Kuzeninin bu fikre ön ayak olmasının temel nedeni askerde şoförlüğü öğrenmiş olması; görüldüğü gibi köyde ilkel yöntemlerle tarım yapma dışında vasıfsız olan bu insanların hayatında devletin askerlik gibi bazı zorunlu süreçleri çok belirleyici olabiliyor.[61] En küçük amcam ise üniversiteyi kazanamıyor ama belediyenin açtığı memurluk sınavında başarılı oluyor ve bu şekilde bir iş sahibi oluyor.

Avrupa'ya giden biraderlerin "akıncı"sı sayılabilecek olanı yani en büyüğü 70'lerde vuku bulan gurbette işçi olma furyasına bir kooperatif vesilesiyle katılıyor ve Avusturya'ya yerleşiyor. Hemen, bir ya da iki yıl sonra bu sefer babama, sonra da babamın bir büyüğüne ve bir küçüğüne Avusturya'da işçi olabilmesi için "istek" yapıyor. Böylece babamın bir büyüğü hariç –onun başvurusunda teknik bir problem çıkıyor ve o da sonrasında Kayseri'de inşaatlara kamyonla malzeme götürme işi yapmak zorunda kalıyor- diğer iki küçük biraderinin işçi olmasına vesile oluyor. Babam, babamın ağabeyi ve biraderi ilk gittikleri zamanlar inşaatlarda çalışıyorlar, şartları daha iyi olduğu için bir süre sonra asfalt işçisi olmaya karar veriyorlar. İki numaralı birader Almanya'daki maddi şartların daha iyi olduğunu düşünerek yine bir kooperatif üzerinden oraya başvuruyor ve Köln'deki Ford fabrikasında işçi olarak

[61] Zorunlu askerlik hizmetinin alt kesimlerden gelen çocuklar için hala bizim örneğimizdekine benzer beceriler kazandıran bir işlevi olduğu söylenebilir. Dahası alt ve üst gelir gurubu gibi farklı koşullardan gelen gençlerin zorunlu olarak birbirleriyle olan etkileşimini kurucu bir işlevi de vardır. Aslında "askerlik" meselesi sadece bu çapta ele alınabilecek bir mesele değildir. Hemen her kurumun organizasyon yapısının kökenlerinde "askeri" mantığın izleri sürülebilir.

çalışmaya başlıyor. Orada tanıştığı döner dükkanı işleten gurbetçi bir ailenin oğluyla kız kardeşinin evlenmesine vesile oluyor ve böylece halam da Hollanda'ya yerleşiyor. Altı numaralı amcam köyümüzdeki akraba-tanış çevresi sayesinde başka bir gurbetçi ailenin kızıyla evleniyor ve böylece o da Almanya'ya yerleşiyor. Şu an, zor şartlardaki bir dolu farklı işte çalıştıktan sonra girdiği üst segment otomobillere sinyal kolu vb. parçalar yapan bir şirkette[62] işçi olarak çalışıyor.

Avrupa'ya gurbete giden insanların ve onların ardında bıraktıklarının ve de Alman insanının yaşantısına topluca damgasına vuracak olan bir olgunun nasıl başladığının izlerini bu hikayede rahatlıkla görebiliyoruz. Anadolu insanının köyden şehre doğru kopuşu köylerin yakın çevresindeki küçük şehirlere olabildiği gibi, doğrudan İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlere bazen de -aynen yukarıda anlattığım hikayede olduğu gibi- memleket sınırları içinde kalmayıp Avrupa'nın birçok kentine doğru olmuştur. Başı çeken kuşak ve onların gurbette doğup büyüyen çocukları ve de birbirini takip eden her iki kuşağın temsilcilerinin çeşitli yollarla; evlenme, "turist"ik ziyaret gibi, Türkiye'den götürdükleri –hatırı sayılır miktarda dönercilik yapan esnaf ve nadiren de yüksekokul okuyabilen bir kesim haricinde- bu süreçte işçiden başka bir şey olamamışlardır.

Anne tarafımın köyden kopuşu baba tarafıma göre biraz daha "yerel" kalmıştır. Annemin de içinde olduğu dokuz kardeşin dördünü oluşturan kızlar, evlenmeleri neticesinde birer ev hanımı olarak Sivas ve yakın çevresindeki il ve ilçelerine dağılmış; kalan beş erkek çocuktan en büyüğü ile en küçüğü aynen deminki hikayede olduğu gibi köydeki "çevre"den faydalanarak tanıştırıldıkları gurbetçi ailelerinin kızlarıyla evlenip Almanya'ya gidebilme imkanına kavuşmuştur. Büyük dayım uzun süreler yine Köln'deki Ford fabrikasında işçi olarak çalışmış, en küçüğü de Ravensburg civarındaki bir lastik firmasında işçi olabilmiştir. Diğer üç erkekten en büyüğü köyde kalmış ve baba mesleğine devam etmiş, onun bir küçüğü evlendiği eşinin yaşadığı Bursa'ya yerleşmiş ve orada köy pazarlarında terlik satan küçük çapta bir esnaf olmuştur. Sonuncu kardeş ise mezun olduğu ticaret lisesinden sonra

[62] Bkz. http://www.kostal.com (erişim tarihi 20 Eylül, 2014).

girdiği sınavı kazanmasıyla birlikte Edirne'ye memur olarak atanmış ve böylece bir iş sahibi olabilmiştir.

Kırsaldan kopuşun bir parçası olan gurbetçilik olgusu sadece Almanya'da şu an üç milyonluk bir Türk azınlığın nedenidir. Ancak kırsaldan kopuşun asıl yoğunluğu oluşturanlar ulus-içinde gerçekleşen şehre göçün beraberinde getirdiği sosyal haklar bakımından güvensizleşerek işçileşmek ve maalesef büyük şehirlerin çeperlerinde varoşlar oluşturarak yaşamak zorunda bıraktığı kesimlerdir. Kopuş sürecinin bir diğer parçası kırsalda yaşayan bir kısım köylü çocuğunun üniversitelerde okuma imkanını elde edebilmesi ve sonrasında da Kamu'da bir memuriyete atanabilmesiyle gerçekleşmiştir. Benim ailemin ve vakti zamanında bizimki gibi çevre illerden Kayseri'ye göçen komşularımızın köyüyle bağlantıları kopmadığından buralardan gelen haberler sayesinde hala köyde yaşayan bir kesim insanın örneğin Kayseri'de, bir fabrika işine girebilme hevesiyle köyünü terk ettiğini duyabiliyor ve görebiliyoruz. Duyum ve tecrübelerimize dayanarak son iki sürecin günümüzde de hala devam ettiğini söyleyebilirim.

Kendi kuşağımın kabaca 1975 ile 1985 yılları arasında doğduğunu kabul edersek, buradan yirmi beş yıl geriye gittiğimizde (ortalama yirmi beş yaşında çocuk sahibi olduklarını varsaydığım için) bir üst kuşağın 1950 ile 1960 aralığında doğmuş olabilecekleri iddia edebiliriz. Aynı mantıkla bir üst kuşağa doğru gidilmesi de bir üst kuşağın 1925 ile 1935 yılları arasında doğması anlamına gelecektir. Özetle, bu üç kuşaklık yaklaşık hesap aslında kabaca ülkenin Cumhuriyet tecrübesine denk gelmektedir. Bunlardan önceki üç kuşak da kabaca imparatorluktan ulus-devletine geçişi ve Tanzimat'la başlayan Osmanlı modernleşmesine denk gelir. Bu dönemde ulusal ve ulus-ötesi siyasi çalkantılar, savaşlar, dış borçlar, reform hareketleri vs. olmuştur. Osmanlı ekonomisinin uluslararası ekonomiye eklemlenme çabası da ya da ters bir bakış açısıyla uluslararası ekonominin Osmanlı'ya eklemlenme çabası da yabancı devletlerin Osmanlı'ya verdiği borçları geri alabilmesinin tek yolu olarak düşündüğü Düyun-u Umumiye'nin başını tuttuğu ham madde sömürüsüne dayalı küçük çaplı "atölyeleşme" ve gayrimüslimler üzerinden yürüyen bir komisyonculuk ticaretinden öteye gidememiştir (Aktar, 1990). Özetle, Osmanlı'nın son döneminin

yeni cumhuriyete iktisadi anlamda pek de bir şey bırakmadığını söyleyebiliriz. Geçişin bırakılabildiği en büyük miras devlet geleneği ve bürokratik yapılanma olmuştur (Ortaylı, 1995).

Bu bürokratik geleneğin içinde yetişenler ve onların yetiştirdikleri[63] (ya da yeniden ürettikleri diyelim) hem Osmanlı hem de yeni Cumhuriyet modernleşmesinin taşıyıcıları olmuştur. Erken dönem Cumhuriyet'in kabaca iki ahalisi[64] vardır: Yukarıdakiler (askeri-idari-bürokratik merkezi oluşturan azınlık) ve aşağıdakiler (çoğunlukla köylü nüfus). İki kesim arasında az önce saydığımız sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel nitelikler açısından dikey bir derecelenme mevcuttur. Bu iki kesimin arasında kalan Gayrimüslim ve Müslümanların oluşturduğu bir tüccar, esnaf, zanaatkar kesim de bulunmaktadır. Gayrimüslim kesimin hem Osmanlı'nın son dönemindeki tehcirle, hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki mübadeleyle memleket nüfusundaki oranının ciddi bir şekilde azalması, az önce bahsettiğimiz üç kuşaklık dönemlerden ikincisinin başlangıç yıllarında

[63] Şerif Mardin bu hususta şunları aktarır (1973 [2012]: 79): "Gerek Türk, gerekse Batılı yazarlar, Osmanlı toplum düzeninde babadan oğula geçen bir aristokrasinin (hereditary aristocracy) bulunmayışının, bu düzenin bir özelliği olduğunu belirtmişlerdir. ... Buna karşılık, son on yıldır, Türkiye üzerine incelemeler yapan Türkler ve Batılılar, Cumhuriyet Türkiyesi'nde babadan oğula geçen bir 'üst sınıf'ın varolduğu görüşündedirler." Mardin şöyle devam ediyor (2012: 109-110): "19. yüzyılda, iktidar merkezindeki tabakalaşma görünümüne, durumu karmaşıklaştıran yeni öğeler eklendi. Artık bürokratlar, 'kulluk' statülerini reddetmekte, siyasal iktidarın dizginlerini ele geçirip çağdaşlaşma hareketinin önderliğini üstlenmekteydiler. Bunlar, İmparatorluğa, kişi haklarının korunmasına ilişkin, Batı kökenli kavramlar getirdiler. Ancak, bu girişimler yakından incelendiğinde, yeni yeni ortaya çıkmakta olan çağdaş bürokrasinin, aslında kendi haklarını belirlemek ve korumak peşinde olduğu açıkça görülür. Çağdaş Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik temelini atan da bu tabaka olacaktır. … bu yenilenen Yönetici Kurum'un üst kademelerindekiler, artık, yasal olarak korunmuş ve vârislerine bırakabilecekleri servetler edinmeye başlamışlardı. Bunların çocukları çağdaş eğitim ve yabancı dil öğrenme olanaklarından da yararlanabilmekteydi. Böylelikle de bir sonraki kuşak, ulemâdan da daha 'billurlaşmış' ayrıcalıklı bir statü sahibi olarak hayata atılabilecekti. Bu durumda başkentte bir bürokratik soylular çeşitlemesi ortaya çıkıyordu."

[64] Mardin bu hususta şöyle yazıyor (1973 [2012]: 89 -94): "Halil İnalcık'ın belirttiği gibi: Osmanlı düzeni iki temel sınıfı içermekteydi. Bunlardan birincisi olan askeri, padişahın bir ber'atla, dinsel yetki ya da icra yetkisi tanıdığı kişilerden, yani saray ve askerî erkândan, devlet görevlileri ve ulemâdan oluşurdu, ikincisi olan reaya'yı ise vergi ödeyen, ama yönetime katılmayan bütün Müslüman ve gayrimüslim teb'a oluşturuyordu. Re-aya'nın "askeri"ye tanınan ayrıcalıklardan yararlanmasına olanak tanımamak, İmparatorluğun temel kurallarındandı ... yönetilenlerin oluşturduğu ... piramidin alt yarısı da yekpare bir yapı değildi. En azından iki tabakadan sözetmek mümkündür: Tüccar/esnaf ve köylüler. ... bu iki tabakanın yönetici zümreden hoşnut olmayışları, ikisini tek bir zümre olarak ele alabilmemizi sağlayacak bir görüş birliğinde olmalarına yol açıyordu." Kemal Karpat'a Mardin'in ikili modelinden farklı olarak Osmanlı'da, Mü slü man ya da gayrimü slimlerden oluşan bir orta sınıfın olduğunu söyler. Bu orta sınıf ulema, devlet memurları, asker ve aileleri, emekli askerler ve entelektü ellerden oluşmaktadır (Karpat, 2008: 32-54).

bizleri, yönetici-askeri-bürokratik kentli azınlık[65] ile yönetilen-yoksul-kırsal çoğunluk[66] olmak üzere kabaca iki kesimle baş başa bırakır.

Osmanlı'dan miras olarak devlet geleneği ile bürokratik kurumları alan yeni Cumhuriyet'in tek partili yönetiminin ilk işi memleketi hem iktisadi hem de kültürel açıdan kalkındırma ve çağdaşlaştırma çabası olur. Sanayi devrimini yaşamamış, tüccar ve esnaf kesiminin de çoğunlukla gayrimüslim olduğu ve onların da yavaş yavaş uzaklaştırıldığı dolayısıyla burjuvazisiz[67] bir memlekette istihdam yaratabilecek bütün olanakların devlet eliyle gerçekleştirilmesi bu şartların doğal sonucu olacaktır. 50'lere yani çok partili hayata geçene kadar ülkenin görece daha dışa kapalı ve katı bir devletçi iktisadi program uyguladığı söylenebilir. Bu dönemde bir orta sınıfın, sonrasında da belki bir "yeni" orta sınıfın yaratılmasına ön ayak olabilecek istihdam olanaklarının devletin sağlayacağı sosyal hizmetler ağının etrafında olacağı da açıktır. Nitekim öyle de olmuştur; hukuk sisteminin hakim, savcı ve avukatlara; bayındırlık hizmetlerinin mühendislere (memleketin yollara, köprülere, barajlara, madenlere ihtiyacı vardır), sağlık hizmetlerinin doktorlara, eğitim hizmetlerinin de (memleketin bir de sıfır kilometre kültüre ihtiyacı vardır) öğretmenlere ihtiyacı vardır. Öte yandan Askeriye ve bürokrasinin yani yönetici sınıfın ihtiyaçları kökleri Osmanlı'ya dayanan Harbiye, Bahriye ve Mülkiye gibi eğitim kurumları üzerinden zaten giderilmektedir.

---

[65] Bugünlerde "Beyaz Türk" denilen ve benim, hayatımın hiçbir döneminde temas edemeğim –aradaki sosyal mesafenin uzaklığına dikkatinizi çekerim- zümrenin kaynağı da yöneten dediğimiz bu ilk grup olmalıdır.

[66] 1927 nü fus sayımında Tü rkiye'nin nü fusu 13.648.270'tir. Bu sayıma gö ren nü fusun %24 belediyeli şehirlerde (il, ilç e ve belde) yaş ıyorken, kalan nü fus % 75,8 belediyelik olmayan kasaba, kö yler ve mezralarda yaş amaktadır. 1945'te toplam nüfusun % 83'ü , 1955'te % 71'i kö ylerde yaş arken, Aralık 2007'de % 70,5'i şehirlerde yaş amaktadır (Aktaran: Karpat, 2008: 202).

[67] Genel olarak burjuvanın, hem iktisadi-sosyal konumu hem de kültürel bir kalıbı belli bir yaşam tarzını ifâde ettiğini düşünen İnsel'e göre burjuva sözcüğü Türkiye'de bu iki anlamı aynı zamanda hiçbir zaman ifade etmemiştir. Milli burjuvazi devletin çıkarları için yaratılacak devlet katından bir zümre olarak tasarlanmış ve merkezi iktidardan ayrı özerk bir varoluş anlamı edinmemiştir (2012: 14). Aynı şekilde Küçükömer'e göre 1923 İzmir İktisat Kongresi'nin, 1925'de kurulan Sanayi ve Maden Bankası'nın ve 1927'de çıkarılan Teşviki Sanayi Kanunu'nun özel girişim alanında tanıdığı bir sürü kolaylık ve önceliğe rağmen istenilen gelişmeler olmamıştır. Yerli kapitalistleri yetiştirebilmek için devletin daha radikal hareket etmesi ve başka bazı kuruluşları ortaya çıkarması gerekmektedir (Küçükömer, 2007: 57).

Bu nedenledir ki şu an konuştuğumuz "kaliteli" beyaz yakalı kitlenin temellerinin atılması, bizden iki üstteki kuşağın ve yoğunlukla da hemen bir önceki kuşağın Bourdieu'nün en temel kültürel sermaye aracı olarak kabul ettiği eğitim (köy enstitüleri, eğitim enstitüleri, öğretmen okulları, hukuk, tıp ve mühendislik fakülteleri gibi) üzerinden yaptığı "sıçramalarla" kentlileşmesi neticesinde olmuştur. Tabi bu sıçramaların sayısı yüksek, dağılımı da geniş olmamıştır. Neticede dünya ekonomisi Büyük Buhran ve sonrasında İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı etkilerle kötü durumdadır/durumda olacaktır ve bunun memleketteki etkileri de hissedilmiş/hissedilecektir. Kötü durumdaki ekonomi, demin bahsettiğimiz kopuşların frekansını ve dağılımını etkilemektedir. Soğuk Savaşı'n da başlaması ve taraflarının kendi nüfuz alanları oluşturma çabaları ciddi miktar bir finansal kaynağın coğrafyalar arasında dolaşmasına neden olmuş, Türkiye de Amerika'da tarafında kalmanın karşılığında bu dolaşımdan payını almıştır.

1950'ye kadar geçen dönemdeki sıkıntının bedelinin ikinci çok partili döneme geçiş denemesinde tek partili dönemin partisine kesilmesi, iktidara gelen Demokrat Parti'nin uluslararası konjonktürden gelen yardımlarla tarımda bir teknolojileşme hareketi başlatmasına ve özellikle halkın görece bir refah yaşamasına vesile olmuştur. Tarımdaki teknoloji hareketi evvelden bahsettiğimiz kırsaldan kopuş sürecini tetiklemiş, bu durum 1980'lerde kent nüfusunun köy nüfusunu geçmesiyle zirvesini bulmuştur. Osmanlı'nın son döneminden beri memleketin sırtında kanbur olan doğucu-batıcı zıtlaşması, bu kamplaşmanın bir fabrika ayarı halini gelmesi, bu durumun arazlı dönüşümler geçirerek siyasi çatışmalara evrilmesi ve neticesinde yaşanan askeri darbeler ülke demokrasisini sıklıkla kesintiye uğratmış ve bu durumlardan doğrudan etkilenen ülke ekonomisi kendini muasır medeniyetler seviyesine yükseltecek -Marx'ın bütün sınıfların en devrimcisi diye adlandırdığı- bir burjuvazi sınıfını istediği oranda hala yaratamamıştır.

Temellerinin 70'lerdeki çeşitli uluslararası ticaret antlaşmaları ve örgütlenmeler ile atıldığı küresel dünya ekonomisi ve onun neoliberal politikaları kapitalist sermayenin dünyadaki dolaşım hızını iyice arttıracak ve dünyayı farklı

coğrafyalarda kesintisiz süregiden yek bir al-sat seansına dönüştürecektir.[68] Bu bağlamda dünyanın güçlü ekonomileri *know-how*[69] yani teknolojik inovasyon ve pazarlama stratejisi haricindeki üretim, dağıtım ve satış gibi operasyonlarını merkezden çevreye doğru kaydıracaktır çünkü devir, sembolik olan üzerinden değer yaratma devridir ve dünya ekonomileri "angarya" işlerini artık, periferide yaptırtacaktır.[70] Bu da uluslararası finans ağının bankalar, borsalar ve piyasalar aracılığıyla periferiye doğru genişletilmesi, çevrenin aktörlerinin de dahil edildiği ortak yatırım hamlelerinin gerçekleştirilmesi, mal ve hizmetlerin efektif dağıtımı için lojistik altyapısının kurulması, çevredeki süreçlerin optimizasyonu ve denetimi için gerekli danışmanlık ve denetim birimlerinin oluşturulması, en nihayetinde de bütün bu süreçlerin eşgüdümlü hale getirilmesi ve aynı zamanda sembolik değerin üst-yapısal olarak yaratılabilmesi için gerekli olan bilişim ve telekomünikasyon altyapılarının kurulması ve merkezle birleştirilmesi demekti.[71]

Ülke bu küresel genişleme payesinden 80'lerden itibaren nasibini almaya başladı (Bkz. Kozanoğlu, 1993; Bali, 2011). Yabancı sermayenin memleket ekonomisine ya da ülke ekonomisinin yabancı sermayeye eklemlenmesiyle beraber bankacılık, finans, danışmanlık, denetim, bilişim, telekomünikasyon, reklamcılık ve

---

[68] Sosyolog Manuel Castells günümüzün politik ekonomisini "bir akışkanlar mekanı" (İng. *space of flows*) olarak değerlendiriyor. Yeni teknolojiler sayesinde küresel piyasanın eşgüdümlü olarak çalıştığı bu dönemde Londra ya da New York borsasında ne oluyorsa, bu Singapur'da anında kayıtlara geçiyordur. Castells'in "zamansız zaman" dediği bu durumda zaman askıya alınmıştır (Aktaran: Sennett, 2012: 160).

[69] İnan, Reich'tan bu hususta şöyle aktarıyor (2012: 16): "1920 yılında bir otomobilin maliyetinin %85'inden fazlası rutin işçilere ve yatırımcılara gidiyordu. 1990 yılında bu iki grubun aldığı pay %60'ın altına düşerken kalan miktar tasarımcılara, mühendislere, plancılara, stratejistlere, finans uzmanlarına, üst düzey yöneticilere, avukatlara, pazarlamacılara ve benzerlerine gidiyordu. Bugün bir yan-iletken çipin fiyatının içinde en fazla %3'ü kullanılan hammadde ve enerjinin sahibine, %5'i malzeme ve üretim tesislerinin sahibine ve %6'sı kol emeği işçiliğine gidiyor, %85'inden fazlası ise özel tasanm ve mühendislik hizmetlerine ve bu hizmetlerin oluşma süreçlerinde yer alan geçmiş buluşlann patent ve telif haklarına gidiyor."

[70] Finans gurusu George Soros piyasaların bu şekilde iş görmesinin sonucu olarak ilişkilerin yerini değişimlerin aldığını söylemiştir. Soros'a göre merkez, çevreyi çok özgül bir şekilde idare etmektedir; çevredeki insanlar emek süreçlerinde merkezden epeyce bağımsız olduklarından misal, Milano'lu bir modacı ile Tayland'lı bir ayakkabı dikiş ustası arasında bir sosyal ilişki olduğu söylenemez. Onlar birbirleriyle ilişki kurmaktan ziyade sadece karşılıklı olarak alıp, satıyorlardır (Aktaran: Sennett, 2012: 25).

[71] Bell hizmet ekonomisinin çeşitli alt sektörlere doğru bölündüğünü söyler. Bunlar; i) taşımacılık, iletişim, perakende satış ve dağıtım gibi "kol emeği"ne yönelik sektörler; ii) beyaz yakalı iş gücünün koordine ettiği ekonomi, bankacılık ve finans sektörleri; iii) kişisel bakım ve eğlence sektörleri, iv) sağlık ve eğitim hizmetleri sektörü, v) Kamu hizmetleri (Aktaran: Cortada, 1998: 173).

medya gibi sektörler gelişti ve burada istihdam edilmek üzere iyi eğitim almış, birkaç yabancı dil bilen, yüzü Batı kültürüne dönük yöneticilere ve yönetici adaylarına ihtiyaç doğdu. Bu ihtiyaç, burada istihdam edilecek personelin yetiştirilmesi gibi bir başka ihtiyacı doğurdu ve bu da eğitim sektörünün genişlemesi hem de uzmanlaşmaya doğru bir ayardan geçmesi demekti. Devletin özelleştirmelerle ekonomik alandan peyderpey çekilmesi ve böylece yabancı sermayenin ortaklaşa yatırımlar üzerinden enerji, otomotiv, inşaat, perakende satış, zincir mağazacılık, hizmet gibi sektörlere girmesi benzer niteliklere sahip personelin bu alanlarda da istihdam edilmesine yol açacaktı.

Bu dönüşüm burada özetlenildiği gibi kolay gerçekleşmedi elbette. Araya giren askeri darbeler, siyasi çalkantılar, yolsuzluklar, terör, çevre ülkelerdeki savaş ve çatışmalar ve ekonomik krizler bu dönüşümü etkileyecek hem de bu dönüşümden etkilenecekti. Ülkedeki özel sektörün bu genişleme ve uzmanlaşma dalgası demin bahsettiğimiz hizmet ağının tamamını içerecek şekilde sadece İstanbul ve çevresinde, silah sanayi özelinde Ankara'da ve köklü bir liman ve ticaret kenti olması bakımından da az da olsa İzmir gibi büyük şehirlerde gerçekleşecekti.[72] Bu alanlarda istihdam edilecek personelin yetiştirilmesi de bu şehirlerdeki yabancı dilde eğitim veren üniversiteler Boğaziçi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Galatasaray, Koç gibi ya da bazı üniversitelerin Marmara, İstanbul, Hacettepe, Dokuz Eylül yabancı dilde eğitim veren bölümleri ve yahut da Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul Teknik Üniversitesi gibi çok köklü okullar tarafından sağlanacaktı.

Yabancı sermayenin memleket ekonomisine eklemlenmesinin mesleki farklılaşma açısından asıl faydası az üstü ya da altı da dahil olacak şekilde bizim kuşağa olacaktı. Eğitim üzerinden maddi ve sosyo-kültürel bağlamdan çıkma/kopma becerisi gösterebilmiş bizden bir önceki kuşağın meslek eğilimleri o dönemin

[72] Sonradan parlayacak olan Adana, Gaziantep, Kayseri, Konya, Eskişehir, Denizli gibi şehirlerde bu uzmanlaşma dalgası bu üç büyük şehirdeki kadar kapsamlı gerçekleşmemiştir diyebiliriz. Bu şehirler belli başlı sektörler özelinde gelişmişlerdir; örneğin Kayseri mobilya, Denizli ise tekstil sektöründe... Bu şehirlerde İstanbul ya da Ankara'dakine benzer bir "kalite" beyaz yakalı personel de dikkate alınacak bir oranda ortaya çıkamamıştır. Bahsi geçen şehirlerin -her anlamdaki- "küçüklüğü" bu durumun en önemli nedeni olarak düşünülebilir. Bu şehirlerdeki beyaz yakalı hizmet alımı büyük şehirlere "küskün" az sayıdaki kalite beyaz yakalılar ile yerelden devşirilen alaylı ve okullu personel üzerinden sağlanmaktadır.

konjonktürüne bağlı olarak birkaç meslekle sınırla kalmış ve çoğunlukla da öğretmenlik ve mühendislik mesleklerine yönelik olmuştu. Diğer taraftan bizim kuşağın önünde –üniversite eğitimini meslek edinme süreci olarak düşünüyorduk- bir sürü seçenek vardı ve işin doğrusunu söylemek gerekirse bu okulları kazanırken çoğunun bizleri hangi mesleklere hazırladığını bile bilmiyorduk. İş piyasalarının bizi "havada kapacaklarını" umarak, çok zorlu bir hazırlık evresinin ardından bu okullara girdik ve mezun olduk. Öyle ki, öğrenciyken "hiçbir şey olamazsak en kötüsü gider bir bankaya MT (Yönetici Adayı/*Management Trainee*) oluruz" diye kendimizi rahatlatacaktık. Tabi, bu konuşma 2001 yılından önceydi. O yıldaki krizden sonra bankacı olmak oldukça zorlaşacaktı çünkü kriz, iş piyasasına bizler sıfır iş tecrübeli değil, aksine yıllarını bu mesleğe vermiş bir sürü tecrübeli bankacıyı sürecekti.[73]

Şimdiki zamanlardan "kalifiye" bir beyaz yakalı adayı olarak iş aradığım dönemlere doğru baktığımda gördüğüm potansiyel iş imkanları manzarası şu şekildeydi; i) plazalardaki yöneticilik pozisyonları [banka genel müdürlükleri, çokuluslu denetim ve danışmanlık şirketleri, holding merkezleri, çokuluslu bilişim teknolojisi şirketleri, telekomünikasyon şirketleri, medya sektöründe faaliyet gösteren şirketler gibi…], ii) Kamu'da kariyer uzmanlığı pozisyonları [bakanlıklarda, özerk kurumlarda, müsteşarlıklarda ve Kamu bankalarının genel müdürlüklerindeki uzman kadroları gibi…], c) sahadaki pozisyonlar [araçla yapılan satış temsilciliği ve pazarlama işi gibi…], d) "bohem" işler [geçici işlerde çalışmayı ya da "serseriliği" yaşam tarzı haline getiren yazar, çizer, grafiker, oyuncu, fotoğrafçı kesimin el attığı işler gibi…], e) ofislerdeki yöneticilik pozisyonları [üretim yapan şirketlerin dış ticaret, müşteri ilişkileri, finans, satın-alma ya da kurumsal satış departmanları ve banka şubeleri gibi…], f) Anadolu'daki yöneticilik pozisyonları [merkezleri Kayseri, Konya, Bursa, İzmir, Eskişehir, Adana, Gaziantep vb. gibi şehirlerde olan şirket ya da holdinglerde çalışan uzman personel gibi…], g) Yurt dışındaki şirketlerde yöneticilik pozisyonları.

73 Behçet Çelik'in "Dünyanın Uğultusu" (2011) adlı romanı tam da bu hikayeyi yani işine son verilen bir bankacının hikayesini anlatır.

Yeni mezun birinin özellikle bu sıralamanın başındaki işlere girebilmesinin çeşitli yolları vardı. Radikal'de gazetesinde yayınlanan başka bir yazımda bu süreci o zamanki ruh halimle hayal kırıklığına uğramış biri olarak şöyle tarif etmiştim (2004):

> Özel sektörde iş bulunabilir mi? … Ama ilk önce şu insan kaynakları sitelerine üye olup, özgeçmiş oluşturmanız gerekir. Ama sanki çalışmıyor gibidirler, başvuru yaparsanız, bazen aylar geçer, başvurunuzun hemen sağındaki bölüm tertemiz kalır, sistemin otomatik olarak gönderdiği "başvurunuz değerlendirilmeye alınmıştır, bir ara canımız sıkılırsa sizi ararız" gibisinden cevabı bile almazsınız. Diyelim ki, bu ilanlardan birinden çağrıldınız, öyle hemen görüşmeye (pardon görüşmelere, artık kaç tane olursa...) alınmazsınız. İlk önce zeka seviyenizi ölçmeleri gerekir. Şöyle acayip şekillerden kimler tarafından hazırlandığı merak edilen sorulardan oluşan test veya testlerden çok kısa süre içerisinde geçmeniz gerekir. Öyle ki bazen bir şirket sizin müfettiş olup olamayacağınıza 16 dakika içerisinde karar verir, pardon müfettiş mi dedim, sadece müfettiş değil bir daha o şirketle gelecekteki olayınız bitiverir, çünkü o sınavı veremeyince yeniden o şirketin ilanlarına başvuramazsınız. Artı, size sınav sonucunda soruların şu kadarını doğru yaptınız, ama bizim barajımız buydu veya biz çan eğrisi uyguluyoruz, sizi şu kadar adam geçti gibisinden bir cevap almanız mümkün değildir. Ondan sonra kafayı yemeye başlarsınız, bendeki sorun nedir, ben neden bu sınavı veremiyorum, geri zekalı mıyım falan demeye başlarsınız. Bu ilk aşama sınavları alan bilgisi sınavı da olabilir. … Başvuru eleme sürecine tekrar dönelim, bazı şirketler bu sınavlara prim falan vermezler, onlar kriterleri uygun arkadaşları direkt görüşmeye çağırırlar. Şirketlerin tercih ettikleri basmakalıp etiketler vardır, bunlardan birisine sahip değilseniz, kaybetmişsiniz demektir. Yine kimse size açıklayıcı bir geri dönüş yapmaz, sadece olumsuz değerlendirdik falan derler. Düz mantık sistemleri vardır, Türkiye'de İngilizce eğitimi en efektif şekilde Boğaziçi, ODTÜ, Koç ve Sabancı üniversitelerinin verdiğini sanırlar vs... İşe alım sürecinin son aşamaları olan mülakatlar hakkında ise söyleyecek fazla bir şey yok, … yine neden kaybettiğinizi söylenmez, hayal kırıklığı ile kalır, evde kafayı yersiniz.

Üniversiteye girmeden evvel, iyi bir bölüm kazanırsam hayatımın kurtulacağına dair inanışın geçerli olduğu bir ortam vardı. Bu havanın verdiği özgüven uzmanlaşacağım alanı seçerken üzerine doğru dürüst hiç düşünmeden karar vermeme neden olacaktı çünkü ne de olsa ne okuduğumdan ziyade okuyacağım yeri hangi puanla kazandığım önemliydi. Puanı yüksek olan bölümlerden en kolay okunacak olanı böyle bir ortamda elbette ki daha cazip duruyordu. Hukuk gibi zor bir bölümü okumanın gereğinin olmadığını düşünerek -ne de olsa hukuk mezunu olmakla elde edebileceğim bir geleceğin muadilini hukuktan daha kolay bir bölümü bitirerek de elde edebilecektim- uluslararası ilişkiler okumaya karar verdim. Yaşın verdiği tecrübesizlik ve cahillikten olsa gerek – ama ortamın yarattığı popülizmden de bağımsız olmayarak- bahsi geçen bölümü bitirince çok da zorlanmadan bir diplomat olabileceğime ciddi ciddi inanıyordum. Önümdeki muhtemel gelecekte

sahip olacağım mesleğe imkansızlıkların yaratacağı bir zorunluluktan değil, "kolaylık" derecesi birbirine eşit olan imkanlardan kendime en uygun olanının tercih edildiği bir seçim üzerinden ulaşacağımı sanıyordum.[74]

Okulun ilk yıllarında her yıl periyodik olarak düzenlenen büyük şirketlerin gelip kendilerini tanıttıkları "Kariyer Günleri"nin de etkisiyle "kalite" bir beyaz yakalı olma hevesliydim. Hatta mezuniyetimden hemen sonra –basit bir stajyer[75] de olsam- o "artistik" kurumsal plazalardan birine girebilmiştim. Bir sürü adamın soyadından[76] oluşan çokuluslu bir danışmanlık şirketinin vergi departmanında çalışıyordum. Bu tarz şirketlere internet üzerinden epeyce bir vakit harcayarak doldurulan İngilizce formlar üzerinden başvuruluyordu. Bu kariyer yolunun niçin istenildiğiyle başlayan sorular demeti, adayların hayatlarını derinden etkilemiş deneyim ve kişilerden bahsedilmesi, bir takım çalışmasının parçası olarak bir gerçekleştirilen bir deneyimin ve adayın bu deneyimdeki katkısının anlatılmasıyla devam ediyordu. Yeni mezunlar için de aynı *online* başvuru süreci geçerliydi fakat görüşme aşamaları farklıydı; bir toplu görüşme bir de bölüm yöneticileriyle görüşme yapılıyor ve başvurunuz olumlu değerlendirilirse teklif aşamasına geliyordunuz. Tecrübeli profesyonellerin işe alım süreci de yine görüşme aşamalarındaki içerik üzerinden farklılaşıyordu sadece.

Hala da bu tip çokuluslu danışmanlık şirketlerine benzer bir yol izlenerek başvuru yapılıyor. Bu tip işe alımlarda başarılı olmanızı etkileyen çok temel iki etken vardı; bunlardan bir tanesi CV'nizin ne kadar kuvvetli olduğu yani kağıt üzerindeki nitelikleriniz,[77] diğeri de mülakat performansınız yani kendinizi nasıl

[74] Yaşadığım kafa karışıklığı sahteymiş, bunu mezun olup iş aramaya başladıktan sonra net bir biçimde anladım. Zaten bu hususta Sennett gayet açık bir tespit yapıyor; varlıklı aile çocuklarının geleceğe dönük kafa karışıklığı yaşama lüksü vardır, diğerlerinin yoktur (2007: 80).

[75] Guy Standing stajların birçok ülkede orta sınıf gençleri için bir "rite de passage" yani kurumsala giriş ritüeli işlevi gördüğünü iddia ediyor (2011: 75). Bu iddianın özellikle plazalarda yapılan stajlar bağlamında bizim ülke için de geçerli olduğunu düşünüyorum. Ama ben kendi staj tecrübemi tam ters istikamette yani kurumsaldan soğuma yönünde kullandım.

[76] Marx Berry'nin çok satar romanı Jennifer Government'in dünyasında, sadece iş sahiplerinin soyadları vardır, onlar da zaten çalıştıkları firmanın adını soyad olarak alırlar, işsizler soyadı yoktur. Bkz. Berry, 2004.

[77] Aygül (2012a: 26) özgeçmiş hazırlama hususunda şunları söylüyor: "Özgeçmişinizi okuyanlar geçmişte ne yaptığınızı anlarlar ama nasıl yaptığınızı ve neler başardığınızı da öğrenmek isterler. İş hayatında başarılar genellikle satış artışı, verimlilik ve karlılıkla ifade edilir. Yeni bir proje uyguladıysanız satışlara veya karlılığa olan etkisini yazmakta yarar vardır. Ulaştığınız hedefleri

pazarladığınızdır. Başvuru aşamasına geldiğinizde kağıt üzerindeki özelliklerinize anlık olarak yapabileceğiniz çok fazla bir şey yoktur çünkü yapabileceğiniz müdahaleler örneğin prestijli bir yüksek lisans derecesi eklemek ya da fazladan bir yabancı dil daha öğrenmek gibi kazanımlar ciddi emek ve vakit gerektirecektir. Fakat öte taraftan kendinizi pazarlama aşamasına gelindiğinde, bu sürecin temel aracı olan iş görüşmelerine hazırlanabilme imkanınız bulunmaktadır.[78] Bu hazırlanmalar bir dereceden adaylar için kendi başlarına bir "iş" haline de gelebilir.[79] Kariyer.net, Secretcv.com, Yenibiris.com gibi hem işverene hem de iş arayan adaylara aradıklarını bulma konusunda danışmanlık ve aracılık hizmeti sağlayan elektronik ortam şirketlerinin gün geçtikçe sayıları ve bilinirlikleri artması biraz da bu yüzdendir.

Nasıl kalifiye beyaz yakalı olunduğunun aşamalarını özellikle yukarıdaki ilk iki maddedeki işler için toparlayacak olursak: Öncelikli olarak "iyi" bir okul ya da okullar zinciri bitirirsiniz, sonrasında ya öncesinde ya eş zamanlı olarak en az bir adet yabancı dil öğrenmeniz gerekir - genelde bu yabancı dil, "iyi" okul zinciri paketi

---

anlatmak için mümkün olduğunda rakamlar kullanmak yerinde olacaktır, "... TL büyüklüğünde bir bütçeyi yönetti", "satışlarda yüzde ... artış sağladı", "... sistemi kuruldu ve yüzde ... verimlilik artışı sağlandı", " ... kişiyi yetiştirdi", "firmayı ... TL kara geçirdi" gibi." Öte taraftan emekli bir beyaz yakalı yönetici olan Akalın'ın (2014a) ise CV hususunun gözüktüğü kadar önemli bir şey olmadığını iddia ediyor [*sic*]: "En sevdiğim şeylerden birisi de şu medyatik, yarı medyatik profesyonel yöneticilerin CV'leridir. O aleme yabancı iseniz ve şahısları tanımayorsanız "vay be abla/abide ne cevher varmış, hakediyor bu mevkileri, Allah daha iyilerini versin!" dersiniz. Az önce yine birisi çıktı karşıma da ciğerini bildiğim, pehhh neler yapmış neler, amma velakin ben çay ocağını emanet etmem. Hepsi palavradır. Ben şahsen utanırdım yazmaya, sözde ödül ve başarılarımın bir tanesini bile yazamamışımdır CV'lerime. Hele basında sanki gazete/dergi tarafından yazılmış gibi çıkanların hepsini kendileri yazmışlardır. Mesela AAA şirketinde çalışıp o yıl dünyanın en iyi satıcısı ödülü aldığı yazar. Oysa AAA şirketinde o sene o "ödülü" alan 1500 kişiden birisidir. Hadi diyelim bi tanesi tek başına almıştır, o iş ve o ürün öyle bir şeydir ki, eşşek bağlasan satar ve ödülü alırsın. Mesela diyelim Türkiye'deki bütün iPhone'ların satışından sorumlu satıcısın, ne büyük başarı öyküsü değil mi? Şöyle söyliim: % 90'i hikâyedir. Şu anda TR'nin [Türkiye Cumhuriyeti] en büyük 100 firmasının CEO'larını sayın, 10 tane filandır işe yarar olanı, gerisi en babasından Yeşilçam artizidir.. Hadi sizi kırmayayım 15 olsun."

[78] Hazırlanma sürecinin nasıl olması gerektiği konusunda bahsi geçen danışmanlık şirketlerinden birinin internet sitesinde yer alan bir yönerge şu şekildedir: Bkz. http://www.pwc.com.tr/tr/kariyer-sayfalari/etkili-mulakat.jhtml (erişim tarihi 16 Eylül, 2014). Benzer bir yönergeye şu adresten ulaşılabilir: Bkz. http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-en_hr_InSearchforaJob_160310.pdf (erişim tarihi 16 Eylül, 2014).

[79] Fortune dergisinin o zamanlarki editörü olan William H. Whyte'ın 1955'te yazdığı "The Organization Man" adlı meşhur kitap belli bir kuşağın yöneticilerinin kurumsal kariyer peşinde koşma tecrübesini ve bunun toplumsal etkilerini anlatmaktadır. Çalışma üst düzey yöneticilerinin nasıl karar aldıklarını ve düşündüklerini, kariyerlerini planlarken nasıl davrandıklarını ve hatta bazı kişilik testlerinde nasıl hile yaptıklarını bile aktarmaktadır.

içerisinde otomatik olarak gelir, "sıkı" bir özgeçmiş/CV (*curriculum vitae*) hazırlanır, internetteki iş arama sitelerinden ya da gazetedeki ilanlar vasıtasıyla iş başvuruları yapılır, bazılarında sınavsız ve doğrudan; bazılarındaysa test veya yazılı sınavlara girildikten sonra iş görüşmesine çağrılırsınız.[80] Bunun Kamu'daki muadil süreci Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) ile başlar. Bu sınav A Kadrosu yani Kamu'daki uzman kadrolar için baraj niteliğindedir. Genel yetenek ve genel kültür başta olmak üzere hukuk, kamu yönetimi, muhasebe, işletme, iktisat, uluslararası ilişkiler, ekonometri, çalışma ekonomisi gibi uzmanlık alanlarından teste tabi tutulursunuz. Her bir alanın kendisine özel katsayılarıyla hesaplanan yüz küsur tane puanınız olur.

Sonrasında her bir Kamu kuruluşu kendi uzman kadroları için ilana çıkar; örneğin Ulaştırma Bakanlığı Avrupa Birliği Uzman Yardımcısı olarak kaç kişi alacağını ilan eder. Diyelim bu sayı dört olsun; bunun dört katı yani on altı kişi mülakata, mülakata çağrılacak olanların da dört yani altmış dört kişi de yazılı sınava çağrılır. Yazılı sınava çağrılacak kişiler KPSS sınavın ilgili puan türünde alınan derecelerin yukarıdan aşağıya sıralanarak altmış dört adaya ulaşılması neticesinde belirlenir. Diğer Kamu kuruluşlarının ön eleme süreci bu şekildedir ama kuruma giriş sınavları birbirlerinden farklılık gösterebilmektedir. Yazılı sınavda başarılı olanlar aynen özel sektör işlerindeki gibi mülakat sürecine tabi tutulur. Sürecin sonunda da beğenilirseniz, işe alınırsınız. Öyle bir süreçtir ki bu, çoğu zaman niçin işe alındığınızı ya da alınmadığınızı bilemezsiniz. Kararı etkileyen bir dolu parametre vardır fakat meselenin asıl nedenlerine gönderimde bulunan bir tane geri dönüş asla yoktur.

---

[80] Selçuk Altun bu tip bir iş mülakatı tecrübesi şöyle anlatıyor (Aktaran: Ahıska, 2006: 61): "Sonbaharda Arthur Andersen'in Arundel Street'teki stres ve stres yüklü binasından ilk kez içeri girdiğimde Türkiye'nin geçmiş, gelmiş ve gelecek en büyük şairi Oktay Rifat son şiir kitabı Koca Bir Yaz'ı bitirmişti. Oxford, Cambridge, London School of Economics ve Imperial College mezunu hırs küpü İngilizlerle katıldığım zorlu eğitimlerde satır aralarında verilen, 'Çok çalışacaksınız, yorulacaksınız ama çok öğreneceksiniz. 30 yaşınıza gelmeden müdürlüğe yükselecek, 40'ınıza gelmeden içinizden bazıları şirketin ortakları arasına girecek. O zaman, 50'nizde işten ayrıtsanız bile sterlin milyoneri olacaksınız. Daha önce ayrılırsanız Arthur Andersen'de çalışmışlığın sağladığı artılarla da kolaylıkla saygın işlere buyur edileceksiniz' mesajları sanırım benim dışımda herkesi heyecanlandırıyordu. Bir an önce bitse de Raymond Carver okusam beklentili oryantasyon eğitimlerinde tek tesellim, çektiklerimin üç yıl sonra, dayım itiraz etmezse, gezegenin başkenti New York'ta Paul Auster'un okulu Columbia Üniversitesi'nde, işletme master'ına kabul edilmem için bana avantaj sağlayacağıydı."

Kamu'daki işe giriş hikayelerinden birkaç tanesini burada örneklendirmek süreci somutlaştırmak adına faydalı olacaktır. Örneğin görüşmecilerden Levent, kariyer macerasına annesinin ODTÜ hayranlığı nedeniyle bu okulda bir yüksek lisans programına girerek başlıyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Sonradan yüksek lisansın bir tür zaman kaybı olduğunu anlayan Levent, programa devam ederken bir yandan da KPSS bazlı başvuru süreçlerine katılmayı da ihmal etmiyor. Bir bankanın bankacılık okuluna başvuruyor ama seviyesinin yetersiz olduğunu düşündüğü için kazanamadığını söylüyor. Bir Kamu kuruluşunun mülakatına kalabilmeyi başarıyor, hatta mülakatı da çok iyi geçiyor ancak 200 başvuran sayısının 4 asıl ve 4 yedekten oluşan başarı listesinde 4. yedek olabiliyor ve bahse konu kuruma giremiyor. Bunun yine de bir başarı olduğunu aktaran Levent, bu tip yarışmalı süreçlerde "torpil" olarak geçen "adam kayırma" hususunda, örneğin bir kuruma 10 kişi alınacaksa bunlardan 3-4 kişinin "torpil"li olduğunu ama kalanının hak ederek girdiğine inanmaktadır. Şu an çalıştığı kuruma başta ilan edilen kişi sayısının arttırılması neticesinde giren Levent, bazı adayların kendi başarısızlıklarını açıklamak için bu bahaneyi kullandığını belirtiyor. İşine bir tesadüf neticesinde girdiğini vurgulayan görüşmeci bu işe giremeseydim, öyle ya da böyle ortalama prestijde bir kuruma girebilirdim diyor. Kamu çalışanı profilinin kurumdan kuruma göre fark ettiğini belirten Levent, eski adıyla Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın ya da BDDK'nın daha kaliteli çalışan profili sahip olduğunu düşünüyor ama aradaki seviyelerin yavaş yavaş kapandığını ekliyor. Özel sektörden bir şirketin, kendisine net 12 bin lira maaş teklif etmesi ihtimalinde devlet garantili işinden –belki- ayrılabileceğini söylüyor.

Özel sektördeki işe giriş hikayelerinden birini somutlaştırmak için burada bir plaza beyaz yakalısı olan Bahattin'in anlattıklarına başvurmakta fayda var (kişisel görüşme, Haziran 2014). Bahattin şöyle anlatıyor [*sic*]:

> … dediler ki üst sınıflar bankalar iyi para veriyor. … sınavlara girdim. Hızlı tüketim şirketlerinin *online* başvuru süreçlerini çok sıkıcı olduğundan hep yarıda bırakıyordum, o yüzden hiçbirine başvuramadım. [Eşi Nihal bu şirketlere başvurmuş ama başvurabilmesine rağmen *online* aşamayı geçememiş.] … [Sektörün en önde gelen şirketlerinden biri hakkında] iyi olduğunu duyunca kastım ve başvurdum. Önce grup mülakatına girdim, sonra *line manager* ile, sonra da birim müdürü ile görüşüp mülakat aşamasının sonuna kadar gittim. Son sekiz kişiye kaldım. Dört kişi aldılar ama beni almadılar. Adam Tokatlı'dır belki, Tokatlı biri gelmiştir, onu seçmiştir. O aşamada liyakata bakmıyorlar bence. Birkaç bankanın sınavına daha

> girdim ama sadece birinin [bir özel bankaya] MT [yönetici adayı] pozisyonu oldu ve şubede görevlendirildim. Kurumsal şubeydi … Orada on dört ay çalıştım ve bıraktım. Sonra Boğaziçi'nde Finans-Ekonomi masterına girdim. Özel derslerle geçimimi sağlıyordum. Master bitmeden askere gittim. Döner dönmez …'a [Önde gelen uluslararası bir denetim ve danışmanlık şirketi] girdim. Netten başvurmuştum. Askerden önce teklif etmişler ama kabul etmemiştim. Dönünce bir daha teklif ettiler ve *audit*'ine girdim. *Junior* olarak sadece beş hafta çalıştım. Sonra … [Türkiye'nin en büyük on holdinginden biri] Holding'ten aradılar. İki katı maaş ve daha prestijli bir iş teklif ettiler, ben de kabul ettim. Yedi sene çalıştım burada. Önümdeki müdürün ayrılmayacağını anlayınca müdür yardımcısı olarak görevimden istifa ettim. Sonra iki-üç sene boşta kaldım. Başka bir denetim firmasıyla görüşüyordum, o iş oluverdi. … yönetici pozisyonu mülakatlarında süreç artık, bir fikir teatisi gibi oluyor. Bir arkadaşım vasıtasıyla pozisyondan haberim olmuştu. … bir noktadan sonra ya *network* ya da *headhunter* devreye giriyor. Burada iki sene çalıştım. Sonrasında başka bir denetim şirketine kıdemli müdür olarak geçtim. Hala buradayım. Bin küsur kişi çalışıyor, otuz küsur kıdemli müdürden biriyim.

Vaktiyle üniversite sınavında Türkiye dokuzuncusu olmuş plaza beyaz yakalısı Hüseyin Basri kariyerine nasıl başladığı hususunu niçin Bilkent Üniversitesi'ni seçtiği noktasından alıyordu; üniversite sınavına hazırlandığı dönemde liseden üst devre arkadaşlarının anlattıklarından hareketle Endüstri, Elektronik ya da Bilgisayara Mühendisliği'nin popüler olduğunu, o nedenle bu bölümleri yazdığını, üniversite olarak Bilkent'i seçmesinin nedeni olarak da hem memleketine yakın olması hem de "3-5 kuruş burs" vermesi olarak aktarıyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). "Buralara girenleri havada kapıyorlar" inanışın da seçiminde etkili olduğunu ifade eden H. Basri, "havada kapmaları önemliydi çünkü birilerinden bir şey istemek, birilerinin karşısına geçip iş istemek fikri daha lisenin sonundayken bana çok uzak ve korkutucu geliyordu" diye aktarıyor. Okul bitince 2001 Krizi olduğu için kimsenin "havada kapılmadığını" fark eden H. Basri o dönemdeki sıkıntıyı şu şekilde ifade ediyordu:

> … bir takım şirketler geliyordu Procter and Gamble gibi. … Baktım bu Procter and Gamble herkesin dilinde. … Bir takım şirketler ben adını duymamışım: Procter and Gamble, ne? Şampuan yapıyor. … Buraya girmek niye bu kadar önemli ki? Nihayetinde Calgon falan yapıyor. Öyle bilinçsiz vaziyetteyiz. … Baktık bir şey yok. Millet de işe giremiyor. 3-4 sene kasanlar, CEO olacağım diye kendisine yirmi yıllık road map çizenler adamlar bile böyle bakıyorlar, ortada iş yok.

Hal böyle olunca H. Basri, anlamsız rakamlardan kurtulurum diye yeni açılan bir özel üniversitede ekonomi okumak için yüksek lisansa başlıyor ve orada asistan oluyor. Orasının da soyut çıktığını söyleyen görüşmeci, "dünyayı anlarım diye

girmiştim ama bilmiyormuşum iktisatı, bildiğin matematik çıktı" diye söylüyor. Akabinde bitirme tezini beraber yaptıkları danışman hocası ona tezde üzerine çalıştığı konuyla alakalı telekomünikasyon sektöründeki bir şirketi öneriyor ve H. Basri bu şirkete giriyor. Birkaç sene burada çalıştıktan sonra telekomünikasyon sektörünün devlerinden birine geçen H. Basri bu işin de tesadüfen kendisini bulduğunu aktarıyor; bir *headhunter* (üst düzey yönetici bulma hususunda uzmanlaşan insanlar) pozisyonla ilgili H. Basri'nin yüksek lisanstan bir arkadaşına ulaşıyor, o işin ne olduğunu dinleyince kendisinin bu konuda uzman olmadığını ama H. Basri'nin bu alanda çalıştığını vs. söylüyor ve ilgili kişiyi H. Basri'ye yönlendiriyor. Hala bu şirkette çalışan görüşmeciye "işinden memnun musun?" diye sorduğumda "Allah bugünümüzü aratmasın. Ben genelde böyle bakarım. Maaşını al, işinin gereğini yap vs. gibi bakmaya başlıyorsun bir yerden sonra. Bu hayat benim projem değil çünkü kırılma noktalarında benim hiçbir etkim yoktu" diye cevap veriyor.

Mülakat süreçlerinde nelere dikkat edildiğine dair birkaç örnek sıralayalım; iş dünyasının tanınan patronlarından biri olan İshak Alaton (1990), Nasreddin Hoca misali diyor ki "Tanımadığın bir yerde kapıdan içeri girdiğinde elbiselerinle not alırsın. Odadan içeri görünüşünle girer, odadan dışarı şahsiyetinle çıkarsın. İlk intiba çok önemli" (Aktaran: Bali, 2011: 46). Yıllarca bu ortamlarda ücretli olarak çalışmış sonrasında da kendi işini kurarak "insan kaynakları" danışmanlığı ve kişisel gelişim uzmanlığına terfi etmiş başka bir işveren İlham Süheyl Aygül'e (2010: 33) göre ise "Beyaz yakalıların dünyası; sempatik ama az yetenekli kişilerin, çok yetenekli ama sevimsiz kişilere tercih edildiği bir dünyadır" çünkü iş hayatında başarı demek en başta "iletişim becerisi" demektir. Ama bazı durumlarda sadece iletişim becerisi ve kılık-kıyafet de yetmeyebilir diye ekliyor Aygül çünkü güzel ve yakışıklı adaylar, iş ilanı verilen pozisyonlar için istenilen yetkinliklere uygun olsun ya da olmasın her zaman otomatik olarak sizin bir adım önünüze geçebilmektedirler (2010: 36).

İşe girme sürecinde birçok haksızlığa uğradığını aktaran Ankara'lı beyaz yakalı Yalçın'e göre işe girişte uygulanan süreçler sadece adayları elemek üzerine kurulu bir sistemdir (kişisel görüşme, Haziran 2014). Bunun Kamu'da daha fazla yapıldığını

iddia eden görüşmeci, özel sektörde ise aynı durumun biraz "süslenerek" yapıldığını belirtmektedir. Mesela, bir bankanın yaptığı bir kişilik testine göre kişiliksiz çıktığını aktarıyor ve girdiği birçok Kamu kurumu mülakatından elenerek çıktıktan sonra "hayırlısı buymuş" demeyi öğrendiğini söylüyor. Şu anda çalıştığı kuruma da normalde girememesi gerektiğini, bunun da bir istisna olduğunu belirtiyor. "Girdiğim ilk sekiz mülakattan elenmişim, normalde bundan da elenmem gerekiyordu ama bir istisna sonucunda dokuzuncuda elenmedim" diye ekliyor. Yalçın her iki sektördeki işe alma sürecinin doğru adamları doğru yerlere götüren bir mekanizma olmadığını düşünmektedir.

Ankara'lı bir diğer beyaz yakalı Alper iş mülakatlarına ilk sıradan girmenin çok önemli bir avantaj olduğuna inanmaktadır (kişisel görüşme, Haziran 2014). Girdiği bütün iş mülakatlarında etnik kökeninden bahseden Alper, bunu yapmasına rağmen işe yaramadığını belirtiyor. Şu an çalıştığı kurumun mülakatında başarılı olmasını, mülakatın sonunda sorulan çok "kazık" bir soruyu (Ponzi Finansman nedir?) bilmesine bağlayan Alper, bu sorunun cevabını mülakattan bir gün evvel ders çalışırken tesadüfen öğrendiğini de ekliyor.

Bir bakanlıkta uzman olarak çalışan Şeyda, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olduktan hemen sonra aslında özel bir bankanın teftiş bölümüne girmeyi istiyormuş. Bu bankanın işe alım sürecinin ön şartı olması bağlamında Şeyda ilk olarak Toefl sınavına hazırlanıyor ve geçiyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Sonra banka klasik sınav yapıyor. Bu aşamaları geçen görüşmeci, bundan sonra üç aşamalı mülakat süreci olduğunu aktarıyor. Bunlardan bir tanesi kokteyl; bu resepsiyonda banka yöneticileri ve diğer adaylarla muhabbet ediliyormuş. Şeyda'ya göre kokteyl aşamasında kimse elenmemektedir. İkinci aşamadaysa *online* doldurulan bir tür zeka testine girildiğini ve bu aşamada adayların elenebildiğini söylüyor Şeyda. Bu aşama da geçilirse, bankanın iş teklifi geliyormuş. Süreç boyunca alınan puanların ilan edilmediğini, adaylara başarılısın ya da başarısızsın dışında bir bilgilendirmenin yapılmadığını belirtiyor. Mülakat aşamasında elenen görüşmeci, yakın bir arkadaşının bütün bu süreçleri geçerek bu bankada işe girebildiğini de ekliyor. Ayrıca mülakat aşamasının belli bir noktasında

banka yetkililerinin, başvuran adayların evlerini ziyaret ettiğini de söyleyen Şeyda, bu süreçte elenmesinde bu ev ziyaretinin etkisi olduğuna inanmaktadır; şöyle ki, o dönem ağabeyiyle yaşadığı ev "öğrenci evi" gibiymiş, "dolayısıyla imajım elbette ki bu işe giren arkadaşımın evini düşününce çok güçlü değildi" diyor.

Bir bakanlıkta uzman olan bir diğer beyaz yakalı Ahmet'e göre Kamu'daki işe alım sürecinde, özellikle mülakatlarda adaylar "sırf haklarını yenmesin" diye öncesinden "birileri"ne ulaşmak zorunda kalmaktadır (kişisel görüşme, Haziran 2014). Sürecin yazılı sınav kısmında herhangi bir haksızlığın olmadığını ima eden Ahmet, yine de bu işlere hangi kıstaslara göre eleman alındığı konusunda bazı şeylerin bilinemeyeceğini eklemekten da geri durmuyor. Bu işlerde sınava bile gerek olmadığını düşünen Ahmet'e göre de, bu sürecin altındaki motivasyon talep fazlasını öyle ya da böyle elemektir. Ahmet şimdilerde en son yapılan iyileştirmelerle kurum değiştirme sıklığının azaldığını da ekliyor. Sınavlara hazırlandığı dönemde dikkatini çeken şeylerden biri, ya yazılı sınavlarda, ya açıklanan listelerde ya da mülakatlarda hep aynı adaylara denk gelmesiymiş, aradan yaklaşık on yıl geçmesine rağmen şu an bile o adayların isimlerini sayabilirim diyor Ahmet. Buradan hareketle şöyle bir akıl yürütüyor görüşmeci; sınav kabiliyeti yüksek bu "başarılı" azınlık bir işe girse dahi, sürekli başka kurumları düşündükleri için güncel görevlerinde de iyi bir performans verememektedirler.

Şimdilerde personel kalitesinde bir düşüş yaşandığını iddia eden Ahmet'in aktardığına göre çalıştığı kuruma en fazla Siyasal'lı, ODTÜ'lü, Boğaziçi'li, Marmara'lı, Hacettepe'li ya da Gazi'liler girebilmektedir. Fakat son zamanlarda Adnan Menderes Üniversite'sinden girenleri de duymuş. Yeni açılan özel üniversiteden gelenler de oluyormuş. Çalıştığı kurumu uzman profilinin diğer üniversitelere doğru genişlediğini ve yayıldığını gözlemleyen Ahmet, Kamu'daki uzman beyaz yakalı istihdamı hakkında şunları söylüyor: "Benim nasıl bir adama ihtiyacım var? [Kamu sektörü] Buna henüz karar verememiş. Mesela Kamu otuz senedir doğru dürüst bir mühendis istihdamı stratejisi geliştiremedi. Aynı şey hukukçular içinde geçerli. KPSS süreci çoğunlukla İİBF mezunlarına yönelik kalmaktadır maalesef."

Ankara'lı bir diğer beyaz yakalı Selim, Kamu'daki işe giriş süreçlerinde Siyasal'lı olmanın ayrı bir özgüven verdiğini belirterek, KPSS temelli bu iş alımlarındaki ikinci bir yönelimin ipuçlarını veriyor; KPSS genelde İİBF'ye yönelik, özeldeyse Ankara SBF'ye yönelik gibidir (kişisel görüşme, Haziran 2014). Selim on yıl evvel beraber uzman yardımcısı olarak girdiği yirmi bir meslektaşının yarısının kendi okulundan olduğunu aktarıyor örneğin. Selim Kamu'da kendi çalıştıkları gibi yerlerdeki yönetici profilinin dönüşümü hakkında şöyle düşünüyor:

> 2012 yılındaki 666 sayılı kararnameden sonra bir kırılma oldu. Kurumlar insanların gözünde eşitlendi. … Artık Kamu'ya çok garanti diye bakmıyor insanlar. Bunun değiştirilmesiyle ilgili bir dedikodu var. Son zamanlarda insanlar bunu algılamaya başladı; sanki daha fazla para ve kariyer imkanı var özel sektörde diye düşünüyor. Biz [kurum personeli] bunun karşılığını şöyle görüyoruz; iyi okul mezunları ya özel sektöre ya da Kamu'nun en iyilerine yöneliyor. Son iki yıldır iyilerin burayı tercih etmemesini nedeniyle kurumdaki Anadolu üniversitelerinin mesela Sivas, Isparta gibi sayısı artmaya başladı. Geçenlerde yaptığımız sınava 200 kişi girebilecekken başvuran sayısı 90 kişide kaldı. Adaylar aynı parayı alacaksam niye buraya başvurayım diye düşünüyor herhalde.

Başka bir beyaz yakalı uzman Senem benzer tespitlerde bulunuyor: Kendi kurumuna X bir şahsın çalışarak ve hiç kimseyi tanımayarak girebileceğini iddia eden Senem, bunun şimdilerde değiştiğini söylüyor çünkü eskiden en iyi okullardan ve sınavlarda derece yapan adaylar gelmekteymiş mesela Boğaziçi, Ankara Siyasal, ODTÜ, Bilkent, bir – iki tane de Gazi gibi (kişisel görüşme, Haziran 2014). Ancak şimdilerde kuruma girenlerin arasında Afyon'daki bir üniversiteden ya da Açık Öğretim'den gelenlerin de olduğunu ekliyor. Başka bir beyaz yakalı uzman Hüseyin şimdiki işine girmeden evvel girdiği bir kurumun yazılı sınavını birinci olarak kazandığını, ama sonradan mülakata gireceklerin belirlendiği bu sınavın geçme notunun düşürüldüğünü, mülakattan sonra kesin girerim dediği işin yedekler listesine bile giremediğini dair ilginç (?) bir anekdot aktarıyor (kişisel görüşme, Haziran 2014).

Bütün bu "ayrımcılık" yetmiyormuş gibi işe alım işini "kötü" yapan bazı kurumlar yüksek orandaki işgücü talebi karşısında doğru dürüst iş analizi bile yapmadan aranan vasıf ve yetkinliklerde abartıya kaçarak Selçuk Erdem'in "piyano çalan, bomba uzmanı Meksikalı cüceler aranıyor" karikatürüne benzer iş ilanları verebilmektedirler. Aygül (2010: 34) "kurumların, üniversitelere sınavla girmiş ve

sınav silsileleri sonucu okullarını yeni bitirmiş adayları, eleyici olmaktan öteye geçmeyecek bir sistemle, tekrar tekrar sınava" tutmasını anlayamadığını belirtiyor. Burada, Frederic Lordon'un (2013: 145) diplomaya dayalı mit üretimi hakkında söyledikleri bu anlaşılmazlığın nedenlerine dair bize ipuçları verebilir; diyor ki Lordon "… günümüzde diplomaya dayalı mit üretimi, … içeriğe kayıtsızlığını ve "seçkinlerin" sertifikalandırılmasından ibaret gerçek misyonunu – yani, bireylerin toplumsal arzu bölüşümüne göre sınıflandırılmasına bahane bulma misyonunu- gizlemeye çalışır canla başla."[81] Kısacası sırf elenmek için eleniyoruzdur ve elemek için yapılan onca zahmet de niçin elendiğimizin asıl nedenini gizlemek ve elenme nedenimizin sorumlusu olarak kendimizi görmemiz ve buna inanmamız içindir.

Entelektüel emeğinden başka bir varlığı olmayan yeni kuşaklar [Tanıl Bora (2013) bizlerden bahsediyor], bu emeğin sıradanlaştığını ve arzının olağanüstü çoğaldığını[82] görmekteler; bu durum yani sıradanlaşan emek ve olağanüstü arz emeğin ucuzlaması ve işsizlik riskinin olağanlaşması manasına geliyor. "Aşırı esnek ve güvencesiz istihdam anlamına gelen prekarizasyona dayalı bu istihdam rejimi, "gençlik", "yenilik", "değişim" kandırmacasıyla birlikte yürüyor (Bora, 2013). Sennett "Karakter Aşınması" (2008: 21) kitabında prekarizasyona bağlı değişimin etkilerinden hareketle şöyle bir sonuca ulaşıyor: "Günümüzde, en az iki yıllık üniversite eğitimi almış genç bir Amerikalı, çalışma yaşamı boyunca en az on bir defa iş değiştirmeye ve bu kırk yıllık sürede en az üç defa temel becerilerini yenilemeye hazır olmalı".[83] Bu da zamane plaza insanlarının –henüz herhangi bir dal

[81] Örneğin Cumberworth Amerika'daki Occupy eylemlerinin ardında dev şirketlerin hissedarlarına ve üst düzey yöneticilerine yönelik olarak açığa çıkan tepkinin bulunduğunu çünkü yürürlükteki liyakat rejiminde bazı okul diplomalarının formel olarak aynı seviyeye denk düşmelerine rağmen diğer diplomalardan daha değerli kabul edildiğini, aynı diplomalara sahip olanlar arasındaysa CEO, üst düzey yöneticilik vb. pozisyonlarda olanlar ile olmayanlar arasında ücret eşitsizliği uçurumunu olduğunu iddia etmektedir (Aktaran: Özatalay, 2014: 178).

[82] Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) Genel Müdürü M. Kemal Biçerli yaptığı açıklamada doktoralı 186, yüksek lisans yapan 3501, lisans yapan 89 bin 973, ön lisans yapan 119 bin 922 kişinin kurumlarına başvurduğunu belirtiyor (Aktaran: Ergün, 2011).

[83] Sennett bu kaypak ve parçalı sosyal şartlarda insanı üç temel zorluğun beklediğini söylüyor. Birincisi bir işten diğer bir işe, bir görevden diğer bir göreve, bir yerden başka bir yere geçişlerin ağırlıklı olduğu bu kısa süreli ilişkiler ağının nasıl yönetileceği meselesidir. Çünkü böyle bir ortamda kişiler hayat hikayelerini belki de bir kendilik bütünlüğüne sahip olmadan doğaçlamak durumundadırlar. İkincisi vasıflı kalabilmek meselesidir. Modern ekonomide işsel beceriler de çok kısa sürelidir, böyle olunca da her çalışan ortalama 8 ile 12 yıl arasında kendini işsel yetenek bağlamında yenilemek zorunda kalmaktadır. Üçüncüsü gelecekteki iş güvensizliğiyle nasıl baş edileceği meselesidir çünkü bu zamanda hiç bir çalışanın yeri garanti değildir ve hiç kimse yeri

tutamamış yerdekilere ek olarak- "bir dalı tutmadan önceki dalı bırakmayan maymunlar gibi" (Mogan, 2014: 46) sürekli bir "iş arama" modunda olmasını gerektiriyor. Çünkü tersi yani üç-beş yıldan fazla aynı yerde çalışmak ya da tek bir işyerinden emekli olmak bu rejimde bir başarısızlık alameti sayılmakta ve de üstelik sürekli iş, araba, telefon, ev, eş, şehir değiştiren "profesyonel" imgesi reklamlar, filmler ve plaza-ofis efsaneleri vasıtasıyla parlatılmaktadır (Bora, 2013).

Bir zamanlar sınıf atlayacakları hayali ile yetiştirilen, bu süreçte de çalışma yaşamında bir tür doğal yönetici durumunda olacakları öğretilen ama sürecin sonucunda hayalin yarattığı beklentinin boşa çıktığını gören (Bora, 2011: 60) beyaz yakalılar açısından, yüceltilen yeni işgücünün profili aynen şöyledir: "Her yerinden bükülebilecek kadar esnek, kendi kendini sömürecek kadar performans delisi... Her an işe koşulabilir, her an erişilebilir" (Meschnig ve Stuhr'den aktaran: Bora, 2011: 24). Durumun vahametine bir örnek şu şekildedir:

> [Kuzeninden bahsediyor] Okuduğu okul Türkiye'nin en birkaç üniversitesinden biri [muhtemelen özel bir üniversite], bölümü ise Uluslararası İlişkiler. Hazırlıkla birlikte sene kaybı olmadan 5 yılda mezun olacağını varsayarsak, başka hiçbir masraf yapmadan ve kitap vesaire paraları hariç, bugünkü değer hesabıyla aşağı yukarı 250 bin Amerikan Doları bir para harcanmış olacak. Ne için Uluslararası İlişkiler'i bitirip diploma almak için… [Aynı bölümü bitiren kız arkadaşıyla geçen beş senenin bilançosunu çıkarmışlar] 750 dolar maaş ile işe başlayıp bir sene boyunca bu paraya çalışmış, ikinci yıl ise maaşı 1200 dolara yükselmişti. Üçüncü yıl olan 2010'da ekonomik kriz nedeniyle zam alamamış (fakat bu sırada patronu bindiği arabanın yeni modelini sipariş etmişti bile!) ve geçtiğimiz yılı ise 1500 dolar maaşla geçirmişti. Ne etti dört yılda toplam geliri? Aşağı yukarı 55 bin dolar. Yani maaş artış hızını da hesaba katarsak, üniversite eğitimi için harcadığı 250 bin doları geri kazanabilmesi için iyimser bir hesapla ortalama 15 sene çalışması gerekiyor (Mogan, 2014: 205-207).

Kalifiye beyaz yakalıların kategorisinin bu tez çalışması özelinde ilgilendiğimiz iki türevinin yani plaza profesyonelleri ve bunların Kamu'daki muadili olan kariyer uzmanlarının özelliklerini Barbara Ehrenreich'ın (Aktaran: Kozanoğlu, 1993: 55-56) profesyonel orta sınıf karakteristiğinden esinlenerek şu şekilde sıralayabiliriz –üniversiteler ve hastanelerde çalıştıkları tespiti değerlendirme dışı tutulmuştur: 1) Meslek: Birçoğu holdinglerde, bankalarda, Kamu kuruluşlarında yani modern ve büyük örgütlerde çalışırlar. 2) Belirleyici özellikler: Uzun bir eğitimi

---

doldurulamaz değildir (Sennett, 2007: 3-4).

tamamlamış ve buna ilişkin unvanları alabilmiş kişilerdir. Yaşam boyu mesleki gelişmeleri izlemeleri, kendilerini geliştirmeleri beklenir. 3) Gelir: Genelde toplum ortalamasının üzerinde kazanırlar. Kendilerine benzeyen insanların yoğunlukta olduğu bir semtte yaşayıp öyle ya da böyle bir ev sahibi olurlar. 4) Yaşam Tarzı: Mütemadi bir şekilde alt sınıflardan kaçar ve üst sınıfları kovalarlar. Sosyal çevreleri de kendi gibi olan insanlardan meydana gelir. "Gelişmiş zevkleri ve hobileri" olduklarına inanırlar.[84]

Ahıska ve Yenal'a göre çokuluslu şirketlerin yereldeki yatırımlarının artması memleketin özel sektörünü hızla uluslararasılaştırmış ve böylece şirketler dünyasında istihdam edilmek üzere mühendislere, bilgisayarcılara, işletmecilere, pazarlamacılara, ekonomistlere, hukukçulara ihtiyacı doğurmuştur. Bu insanlar yeni bir orta sınıfın üyeleri olarak görülebilir. Türkiye'de 80'lerden beri gittikçe daha çok bozulan gelir dağılımı, düşük ücret ve maaşlar göz önüne alındığında, bu yeni orta sınıfın hayli ayrıcalıklı olduğunu iddia eden Ahıska ve Yenal yoğunlukla özel sektörde yüksek maaşlarla iş bulmayı beceren bu kesimi sınıfsallaştıran özellikleri şöyle sıralar: ODTÜ ya da Boğaziçi vb. gibi saygın üniversitelerden mezun olmak, başta MBA olmak üzere yüksek lisans programlarından diploma almak ve yabancı dil bilmek vb. gibi (2006: 61).

Kozanoğlu, döneminin *yuppie*'sinde hayalimdeki plaza insanını tarif ediyor gibi (1993: 57-58):

> Siz de onu tanır gibisiniz değil mi? Ama sizin tanıdığınız Manhattan'da değil İstanbul'da oturuyor. Boğaziçi veya ODTÜ mezunu değil mi? Öyleyse Robert Kolej, G.Saray Lisesi üstüne işletme, iktisat okumuş, yurt dışında master yapmamışsa en 4-

[84] Milton Berman'a göre *yuppie* terimi (kentli genç profesyoneller ya da sınıf atlayabilecek kentli profesyoneller kategorilerinin kısaltması olarak kullanılmaktadır) hırslı, rekabetçi, kendine güvenen, sınıf atlama ihtimali yüksek olan 25 ile 39 yaşları arasında yıllık [asgari desek daha doğru olur] 40 bin Amerikan doları kazanan yöneticilerine gönderimde bulunmaktadır. Berman yuppie'lerin özelliklerini şöyle sıralar: *Yuppie*'ler genelde metropollerde yaşarlar. Bu insanlar işkolik olduklarından ev iş götürebilmekte, gerekirse hafta sonlarında bile çalışabilmektedirler. Bu insanlar randevu defterlerine bakmadan gündelik hayatlarını planlayamazlar. İşte çok fazla vakit geçirdiklerinden oturmak için genelde işe yakın semtleri tercih ederler. Soylulaştırma kapsamında şehir merkezinde inşa edilen yeni apartmanlarda ya da restore edilen yapılarda postmodern elementleri göz önünde bulundurarak yaşarlar. Lüks markalı ürünleri tüketmeyi tercih eder, sıkışık programları olduğundan genelde dışarıda özellikle de otantik restoranlarda en iyi ev yapımı şarabı da söylemeyi unutmadan yemeklerini yerler. Yoğun iş hayatları yüzünden teknolojiyi oldukça yakından takip ederler. Evlilik, çocuk sahibi olma gibi niyetleri genelde kariyerlerinden sonra gelir (Berman, 2008: 1072-1073).

> 5 kez dış seyahate çıkmıştır. Yabancı bankaların birinde, holdinglerin stratejik planlama bölümünde veya bir yabancı denetim kuruluşunda çalışıyor. Dış ticaret sermaye şirketlerinin birinde de çalışmışlığı var. Ayda 1500 doların[85] üzerinde kazanıyor.

Şebnem Burcuoğlu (2013), Twitter fenomeni "Plaza Kaşarı"[86] ile ilk kez karşılaştığında onu şöyle tarif ediyor:

> Önce Louboutin ayakkabılarına gözüme takıldı. Yeni sezon. … Sabancı Üniversitesi'nde burslu okumuş, şu anda… yabancı bir "hızlı tüketim ürünleri" şirketinin pazarlama departmanında marka müdürü olarak çalışıyor. 30 yaşında. Ayda net 12 bin lira kazanıyor. Yıllık satış hedefini tutturursa üç maaşa kadar ikramiyesi var. Yan haklarını saymıyorum kendinizi kötü hissetmeyin diye. Üç yıl içinde direktör olmayı planlıyor.

Ekşi Sözlük'te bir yazar "plaza insanı" başlığının altında bir arkadaşından şöyle bahsediyor [*sic*]:

> Hedefi, manzaralı bir şirkette güzel giyinip işe gitmekti. Nitekim de yaptı dediğini. En büyük audit firmasında çalışıyor. … Bir çantası 3 maaşına denk. Ailesiyle oturuyor. … Bir birikimi yok. … Muhabbeti içki sigara üstüne kurulu… ve 50 yaşına gelince dönüp bakacak, ne[ye] … yaradım bu hayatta diye. ... Bir bakmış ki ömrünü markalara, tiki mekanlara ve saçını fönsüz yüzünü makyajsız görmemiş adamlara harcamış. Çok yazık … hele bir de bütün gençlerin tek hedefi bu ya (Semrin, 2013).

Kalifiye beyaz yakalılar genelde, işlerinden dolayı İstanbul ve Ankara gibi metropol kentlerde, çok odalı dairelerden stüdyo daireye kadar seçenekleri olan güvenlikli siteler içerisinde yaşarlar. Bu yerleşkeler; yerine göre, içinde havuzu, spor salonu, çocuk parkı, marketi, bankamatiği, terzisi, kuaförü olan, tel örgülerle desteklenmiş duvarlarla çevrilmiş ve böylece varoş mahallerden izole edilmiş, site giriş kapılarında güvenlik görevlileri bulunan steril yaşam alanlarıdır (Mogan, 2014: 118). Bu tür kapalı yerleşkeler gücünü yeni hayat tarzlarını, yeni yaşam eğilimlerini, belli sınıf ve statüleri ortak bir zeminde toplayabilmesinden almaktadır (Alver, 2000 [2013]: 99). Ayata (2005: 41-42), yeni orta sınıfın, sınıfsal farkını vurgulama arzusu olduğunu, bu arzunun da düzen saplantısıyla ilişkili olarak –kentteki düzensizliği

[85] Şimdilerde bu ücret, bu kesim için başlangıç maaşına denk geliyor. Beş ile on yıl arasında tecrübesi olanlar –çalıştıkları firmaya ve pozisyona bağlı olarak- ayda yaklaşık olarak 7500 ile 15000 TL arasında kazanabiliyorlar.

[86] Bkz. Erişim tarihi: 16.09.2014, https://twitter.com/Plaza_Kasari

hafiflemek adına- kentin bölümlendirilmesine yani farklı muhit ve mıntıkalara ayrılmasına yönelik bir taleple/talepte kendini gösterdiğini iddia etmektedir.

Raphael Samuel yeni orta sınıfın biriktirmeye değil, para harcamaya meyilli yapısıyla kendini ayrıştığını iddia ediyor. Nerede olursa olsun örneğin mutfak eşyası ya da dünya yemekleri seçiminde, tekne gezisiyle ya da dağ kulübesinde geçirilen bir hafta sonunda, bu insanların zevk sahibi olduklarını kanıtlamak adına gösterişçi tüketimden yana olduğunu belirten Samuel, yeni orta sınıfın sosyal açıdan dışarıya dönük bir karaktere sahip olduğunu yani misafir ağırlamayı sevdiğini, bakışın odağı olmaktan çekinmediğini belirtiyor. Samuel'e göre bu sınıfın mensupları örneğin, evlerine perde takmazlar veya dükkanlarına kepenk taktırmazlar. Açık ofis ve işyerlerinde çalışırlar. Evde aydınlatmaya ve alan kullanımına aşırı özen gösterirler. Bildik anlamda bir sınıf değildirler. Kurumsal hayatlarında dikey bir derecelenme mevcuttur ama açıktan bir kutuplaşma yoktur. Duygusal açıdan da geleneksel orta sınıftan farklıdır. Hazzı ertelemeyen anında yaşamaya çalışan, cömertliğin önemli bir erdem olduğunu düşünen, rahatına düşkün ve zevk sahibi olduğunu göstermeye çalışan duygusal yapıları vardır. Tensel zevkler peşinde koşmak - hukuki sınırların dışına çıkmadan- cinsel kimliklerinin kurucu ve teyit edici bir unsurudur. Yemek ise savaş sonrasının bir burjuva tutkusu olarak bu sınıfın vazgeçilmezlerindendir (Samuel'den aktaran: Smith, 1996: 91).

Yeni orta sınıf meselesinin memleketimiz özelindeki yansımalarına döndüğümüzde Çağlar Keyder çok detaylı bir analize girişmeyip herkesin az çok tahmin edebileceği şeyleri söylüyor. Keyder'e (2014) göre yeni orta sınıf "bunlar, yabancı dil bilen, muhtemelen yurt dışı ilişkileri sağlam, diploma gerektiren mesleklere sahip insanlar, ya da iyi okullara giden ve bu tür mesleklere sahip olacak öğrenciler"dir. YOS'un genel profilinin iki maaşlı aile, muhtemelen bir veya iki çocuk olduğunu belirten Keyder, bu insanların arasında Kayseri gibi illerde yaşayan eğitim, dünyayla ilişki, teknolojik beceri açısından YOS'un sahip olduğu özelliklere sahip olan muhafazakâr insanların da bulunduğunu eklemeyi ihmal etmiyor. Ali Ergur (2012: 51) ise bu hususla ilişkilendirilebilecek daha spesifik bir analize girişiyor ve günümüz yaşantısının kapalı site, kapalı işyeri, alışveriş merkezi

üçlüsünden oluşan "hermetik" bir döngü olduğunu söylüyor. Bu tespitin özellikle yeni orta sınıfa mensup insanlar için kendi gözlemlerime, sahada yaptığım görüşmelerin geri bildirimlere ve bu alandaki literatüre dayanarak çok doğru bir tespit olduğunu düşünüyorum.

Ergur (2012: 52) analizini derinleştiriyor ve hermetik kapanmayı sağlayan üç belirleyici araçtan bahsediyor: "(1) Fizikî anlamda hareketliliği ve bağlantılılığı sağlayan otomobil; (2) zamanı ve mekânı birbiri içinde eriten bir iletişimi mümkün kılan cep telefonu; (3) yüksek düzeyde teknolojikleşmiş kapanma sahaları içindeki tüketim-temelli varoluşu mümkün kılan kredi kartı." Bourdieu'ya göre bu yeni orta sınıf (eski ve muhafazakar dükkan sahiplerinden oluşan küçük burjuvadan farklı olarak), hayatlarını, burjuvazinin sahip olduklarına –kendisinin bilinçli farkındalığı olmadan- öykünmek üzerine kurmuştur (Aktaran: Gülhan, 2014: 74-75). Bourdieu bu duruma alladoxia adını veriyor: Sınıfsal olarak güvencesiz, ezik olanlar oyuna ayak uydurabilmek için siyasi kanaatlerini, tüketim eğilimlerini, yaşam tarzı modellerini burjuvaziden devşirerek kendi sınıf *ethos*'larına yamamaya çalışmakta ve böylece kendi adalet ve eşitlik tecrübeleriyle çelişen kategorik yanlış algılamaları benimsemektedirler (Aktaran: Göker, 2005).

Fotoğraf 3.1

Ernst & Young'ın Los Angeles binasının duvarındaki Philipp Levine'in şiirine eşilik eden Terry Allen'ın Corporate Head[87] heykelinin fotoğrafı. Bkz.

https://www.pinterest.com/pin/118149190197993707/ (erişim tarihi 23 Nisan, 2015).

[87] Detaylı bilgi için bkz. http://www.publicartinla.com/Downtown/Poetswalk/ahead.html (erişim tarihi 23 Nisan, 2015).

BÖLÜM 4: Çalışma Mekanı

Dediler ki
Ben de *business* kafası varmış
Dediler ki
Kariyer istiyorsan
Kafamdan kurtulmam lazımmış
Dediler ki
Somut ol
Ve ben taş oldum
Dediler ki
Haydi evladım
Çarp
Böl, ele geçir.
Ben de en iyisini yaptım.[88]

Philip Levine

"Çalışma nedir? İki tür çalışma vardır: ilki yerkürenin yüzünde ya da hemen altında bir yerlerdeki bir maddenin gene aynı maddenin başka bir parçasına göre konumunu değiştirmek; ikincisiyse, başkalarına bunu yapmalarını söylemektir (Russell, 1997: 63)." Bugün ya da evvelinde çalışma dediğimiz şeyin niteliksel özellikleri, bu iki farklı türün versiyon ve dolayımlarından oluşur.[89] Adana'da yetişen

[88] Ernst & Young'ın Los Angeles binasının duvarındaki Levine'in şiiri. Detaylı bilgi için bkz. http://www.publicartinla.com/Downtown/Poetswalk/ahead.html (erişim tarihi 23 Nisan, 2015).

[89] Burada maddi olmayan emek meselesinde dip not düşmekte fayda var. Ne de olsa konumuzun baş kahramanı olan toplumsal zümrenin emeği teknik olarak bu kapsama giriyor gibidir. Hardt ve Negri (2000b: 334) maddi olmayan emeği şöyle tanımlar: Amacı maddi olmayan nesneler üretmek olan emek türü. Buradan hareketle maddi olmayan emeğin boyutu olduğu söylenebilir (2000b: 109); i) maddi olmayan emek sembollerin manipülasyonudur (örneğin, bilişim teknolojileri alanındaki işler gibi ya da bilgi üretimi gibi), ii) maddi olmayan emek duyguların manipülasyonudur (örneğin duygu üretimi gibi). Dolayısıyla bu cins emeği hem maddi nesneler üreten hem de ilişkiler ve sosyal hayatın kendisini üreten bir biyopolitik emek olarak ele almak daha doğru olacaktır (Negri ve Hardt, 2000b: 111). Onlara (2000a: 58) göre maddi olmayan emeğin örgütlenme biçimi, bizlerin toplum içerisinde özgür birer tekillik ağları olarak ilişkiye girmememize neden olmaktadır. Günümüzde asli olarak üretilen ve yeniden üretilen fikir ya da bilgi değil, ziyadesiyle özgül bir iş bölümüdür ve iş diye yapılan şeyler başka insanların yaptığı başka işlerin neticesinde ortaya çıkan bir zorunluluk, gereklilik

domatesin Kayseri'de bir manavda satılıyor olması birinci türü örnekler. Aynı şekilde, bu domatesin yetiştirildiği yerden satılacağı yere nasıl getirileceğinin sebze-meyve komisyoncuları, nakliyeciler ve perakende satıcılar özelinde belirlenmesi ise ikinci türü. Domatesin bu yolculuğu kendi kendine gerçekleşmez, bir şekilde insan emeğini gerektirir. Bu emeğin kullanılma süreci, yine insanlardan oluşan organizasyonel bir yapı tarafınca yönetilir.

Emeğin, bu yapıyla alışverişini belirleyen iki temel önerme vardır: domatesin bu yolculuğunda, teklif edilen emeğin, bu organizasyonel yapı tarafınca işe yarar görülmesi ve bunun karşılığında verilenin, emek sahibince değerli bulunması gerekir. İlişki aynı zamanda belirli bir süreyi içerir. Süre uzadıkça her iki tarafın teklif ettikleri parçalanıp bölünmeye başlar. Zamanla parçaların içleri boşalır; parçalar zamansallaşır ve akışkan hale gelir. Günlük çalışılır, yevmiye alınır ya da yıllık çalışılır, aylık alınır ve benzeri. Dolayımlı domates arzından finansal kazanç amaçlayanın teklifine talep ya da karşı-arz edildiğinde süreç başlar, sonra uzar, domates unutulur, geriye yalnızca dolayımı kalır. Yetiştirilen görülmez, kazanılanla da domates yenilmez zaten.

> Daha dün, çok değil on bin yıl kadar önceleri, insanlar ancak acıkınca inlerinden çıkarlardı (sözgelimi). Hepsinin aynı saatlerde uyanıp, aynı saatlerde inlerinden fırlamaları, olacak şey değildi. Bugün, bir de bunu her gün yaptıklarını düşününce, aklım durdu. Akıllı hayvan bunu yapar mıydı? Gereksinimi (örneğin açlığı) ona batmaya başlayınca ava ya da toplamaya çıkardı. Günümüzde insanların, yılın hemen her günü, ava çıkmaları, sekizden beşe "iş" talim etmeleri, akıllı işi mi?[90] (Şenel, 1997: 91)

---

ya da sistemlilik durumudur (Aufheben, 2006: 30-32). Toyotizm burada önemli bir terim olarak karşımıza çıkar. Bir hazır-yemek zinciri şubesi gibi işleyen bu üretim biçiminde müşteri A, çalışan B'den belirli bir işi yapmasını ister, B de A'nın istediği gerçekleşmesi için gerekli malzemeyi temin etmek için C'ye bir sipariş geçer, böyle olunca B, C'nin müşterisi olur ve çalışan D'ye emir verme imkanını bulur (Aufheben, 2006: 32). Negri ve Hardt (2000a: 292) bilişim teknolojilerinin yeni hizmet sektöründeki somut işlerin tümünü soyutlaştırıp hepsini sembol manipülasyonundan oluşan homojen bir jölemsi yapıya dönüştürerek vasıfsızlaştırdığını ve merkezden bağımsız iş görüyor gibi duran toyotist üretim biçimini denetim almaya çalıştığını iddia ederler. İşlerin bilgisayar üzerinden yürütüldüğü bu emek dünyasında iş denilen şey (bilgisayar) sembollerinin manipülasyonu eyleminin ayrışık olamayan bir parçası haline gelmektedir (Aufheben, 2006: 36).

[90] Bu durumla ilgili olarak David Graeber (2013) şöyle konuşuyor: "1930'da John Maynard Keynes, yüzyıl sonunda, teknolojinin Büyük Britanya ve ABD gibi ülkelerde haftada 15 saat çalışmaya olanak sağlayacak şekilde gelişeceğini öngörmüştü. Bugün Keynes'in haklılığına inanmak için birçok nedenimiz var. Teknolojik bakımdan, bu seviyeye rahatlıkla ulaşabiliriz. Fakat nedense bir türlü ulaşamadık. Bunun yerine, teknoloji hepimizi daha fazla çalıştıracak şekilde düzenlendi. Bunun yapılabilmesi için basbayağı "gereksiz" işler icat edilmeliydi. Geniş insan toplulukları, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'da, tüm çalışma yaşamlarını, içten içe gereksiz buldukları işlerle meşgul olarak geçirmeye başladılar. Bu durum, oldukça şiddetli bir ahlaki ve düşünsel yıkıma yol açtı.

Çalışmanın, bireye kazandırdığı temel fayda; bireye geçimini sağlatıyor olmasıdır. Birey genelde ve normal şartlarda günün 8-9 saatini, işverene belli bir ücret karşılığında kiralar, satar ya da rehin bırakır. Devrettiğinin karşılığı olarak da kalan 16-15 saati kazanır (Kapitalizmin trüğü de tam burada kendini gösterir; çalışanın ürettiğine değil rehin bıraktığı zamana ücret ödenir aslında). "Niçin çalışılır?" sorusuna verilen cevap, genelde şöyle bir varsayımı içerir; çoğu insan çalışma yeteneğini satmak zorundadır ve hayatlarını bu yeteneklerini satarak ve karşılığında hak ettiklerini alarak kazanırlar. Çalışma karşılığı aldıkları şey; geçmiş çalışmaları ve çalışmaya devam etme hevesleri karşılığında kazandıkları ödüldür[91] (Bauman, 1999: 13).

Çalışmanın getiri-götürü oranı ile çalışmamanın getiri-götürü oranı, bireyden bireye değişebilir. Ancak mantık, çalışmanın kesintisizliğinin çalışılmayan zamanın yaşanmasını (hesaplanamaz bir durum olmadığı sürece) güvence altına aldığını varsayar. Yalnız bu varsayımdaki karşılıklılık durumu biraz ikirciklidir. İnsan, gününün belli bir bölümünü işverene devreder (bu devir işlemi iki türlü fedakarlığı kapsar; işverene önce günün bir bölümü içi boş olarak devredilir sonra da o devredilenin içi emekle doldurulur), karşılığında da ücretini alır. Marksist trampa

---

Kolektif ruhumuzda bir yara açıldı. Ama konu hakkında gerçek anlamda konuşan kimse yok.." Economist'in yaptığı bir habere göre 2008 ekonomik krizinden sonra kurumsal unvan sayısında bir artış görülmüştür (Standing, 2011: 18). Bunun nedenini ücret zammı yerine unvanla ödüllendirme eğilimine ve çokuluslu şirketlerin kompleks yapısına ilişkilendiren dergiye ek bir yorum olarak Standing, bu artışın çok temel bir sıkıntıyı yani prekaryanın artışını yansıttığını düşünmektedir. Ona göre içi boşaltılan işlerin yarattığı ortam unvan enflasyonuyla yani anlamsız unvan çeşitliliğiyle gizlenmeye çalışılıyordur. Sennett'a göre günümüz dünyasının işleri içerikten arındırılmıştır yani tamamıyla operasyoneldir. Zihinsel yüzeysellik gerektiren bu saf operasyonel düşünme biçiminin hakim olduğu bir dünyada iş(ler) artık, sahip olunan bir şey olarak düşünülemez ya da sabit ve belirgin bir içeriğe ilişkilendirilemez; ancak ve ancak sürekli bir değişim içerisinde olan ağlara göre mevzi alma eylemi olarak tanımlanabilir (Sennett, 2007: 118-120).

[91] Örneğin, Lordon bu hususta neoliberal şirketlerin yapmaya çalıştığı şeyin "ücretli emekçilerin bütün hayatlarını ve varlıklarını kendisine tabi kılmak, yani çalışanların eğilimlerini, arzularını, hareket tarzlarını kendi amaçlarına hizmet edecek biçimde yeniden üretmek, kısaca onların tekiliğini yeniden biçimlendirmek ve böylece kendisine matuf bütün eğilimlerin bundan böyle aynı yönde 'kendiliğinden' hareket etmesini sağlamak" (2013: 105) olduğunu söyler. Lordon insanların güdüldükleri gibi değil de, kendi fıtratlarına ve özgür kararlarına göre yaşıyormuş duygusunu doğuracak şekilde güdülebilmeleri için kapitalist sistemin "hizalanmış bir arzu" yaratmaya çalıştığını iddia eder ve şöyle yazar (2013: 126): " … hizalanmış bir arzu doğurmak: Bütün patronların yani hizmete alınanları esir almayı hedef almayı hedefleyen bütün kurumların ezeli ve edebi tasarısı budur. … Rıza üretmek, bireylerin başlarına gelen durumdan sevgi üretmesi demektir. Dolayısıyla neoliberal arzu üretimi bir amor fati üretime girişimidir – ama herhangi bir fatum (kader) değildir bu: Neoliberal şirketin kendi kaderidir, yaderkliğin zirvesinde olan ücretli emekçilere yamadığı kaderdir."

mantığına göre; bu işlemde, devredilen zamanın birey açısından kullanım-değerinin olmaması gerekir.

> Ürünlerin doğrudan doğruya trampası, bir bakıma, değerin nispi ifadesinin basit biçimini alır, ama bir bakıma da almaz. Bu biçim, x kadar A metaı = y kadar B metadır. Dolaysız trampa biçimi ise, x kadar A kullanım-değeri = y kadar B kullanım-değeri biçimindedir. A ve B malları, bu durumda henüz meta değildirler, ancak trampa fiili ile meta olabilirler. Bir kullanım nesnesinin, değişim-değeri olmaya doğru attığı ilk adım, sahibi için kullanım-değeri olmamasıdır ki bu da, ancak sahibinin gereksinmelerinden arta kalan bir kısım olmasıyla mümkündür (Marx, 2004: 97).

Birey kendine yapışık bir parçayı kullanım-değeri olmadığından ya da fazla bulduğundan devrediyordur. İşveren bu takasta ücret gibi kendi varlığından ayrı bir şey verirken, birey kendinden bir parça vermektedir. Hal böyleyken faydadan söz edilebilmesi için, önce bazı şeylerin tabiatından koparılıp deforme edilmesi gerekir. Örnekleyelim; insan yaşamı (bir ömürlük süre olarak) yekpare bir yaşam değildir. Parçalara ayrılabilir ve başkasına devredilebilir. Bu deformasyondan sonra denilebilir ki; çalışma, kullanım-değeri olmayan zamanın, değişim-değeri olan zamana dönüştürülmesidir. Burjuvazi, insanı doğal efendilerine bağlayan karmaşık feodal bağları acımasızca koparmış, insanla insan arasında çıplak çıkardan, duygusuz nakit ödemeden başka hiçbir bağ bırakmamıştır ve böylece bireysel değeri değişim değerine indirgemiştir (Marx'tan aktaran: Merrifield, 2012: 49). Eğer insan, insan olarak çalışmadan kendini var edemiyorsa, demek ki çalışma; insanoğluna doğrudan veya dolaylı yoldan hayatın her döneminde (bebeklik, çocukluk, gençlik, olgunluk, yaşlılık) can veren araçtır. O vakit çalışmak hayatın ta kendisidir.

Hayatının bir kısmını feda ederek, hayatının kalan kısmını elde etmeye çalışan insan, "möbius şeridi üzerinde dolaşan karınca"[92] gibidir. Aslında çalışan birey, en derinlerinde hayat denilen şeridin tek bir yüzden oluştuğunu bilir ama bu gerçeğe katlanamaz. Kafasında şeridin bir ucunu yüz seksen derece büker, sonra da diğer ucuyla birleştirir. Şeridin aslında aynı, ama yanılsamayla farklı gözüken yüzünde belli bir süre çalışan (tırmanan) karınca-insan, ilk yüzeyde hareket etmesinin ödülü olarak şeridin (aslında hala aynı yüzü olan) diğer yüzüne geçmeyi hak eder. Orada dinlenir, yer, içer ve çoğalır. Sarmaldaki dönüş hızlı olmalıdır çünkü yavaşlık, hakikat içinde boğulma ihtimali demektir. İnce bir buz tabakası üzerinde paten

[92] Bkz. Maurits Cornelis Escher'in *Moebius Strip II (Red Ants)* Tablosu, 1963.

yapıyorsanız, buzun kırılmasını önlemek (özünde boğulmamak) için sürat yapmanız gerekir (Bauman, 2009: 8). Olabildiğince hızlı kaymak; bir (tek) yaşam tarzıdır artık.

Çalışanın niçin çalıştığını biliyoruz (buna yaşam mücadelesi dedik) ama bilmediğimiz şey; işverenin onca zenginliğine rağmen hala neden kendisinin çalıştığı ve iş verdiklerini çalıştırdığıdır? Niçin işveren istihdam ettiği elemandan görece daha iyi yaşam olanaklarına sahipken, hatta çalışma faaliyetini bırakıp çalışmadan hayatını sürdürebilecekken, ısrarla çalışmaya devam eder? Sorunun cevabı; işverenin iş verdiği elemandan günlük, yıllık ya da ömürlük bazda daha fazla gelir elde etmesini anlamlı hale getiren gramerin altında gizlidir. Salt gelir farkı, işverenin bu alışverişten elde ettiği gerçek fayda değildir. Gerçek fayda; çalışma faaliyetinin kimin zengin kimin fakir olduğunu, kimin güçlü kimin zayıf olduğunu, kimin patron kimin çalışan olduğunu gösteren anlamlandırma zincirinden devşirilir. Zenginlik ve güç… Yukarıdaki ikiliyi (çalıştıran ve çalışan) ortaya çıkaran, bu solda duran ikilinin dağılımdaki dengesizliktir. O, aslında birbirine yapışık tek bir kavramdır. Zenginlik tek başına yani bağlamı olmadan hiçbir şey ifade etmez. Zenginliği işe yarar hale getiren, etkileşimlerin neresinde durduğu ya da bu etkileşimlerde ne kadar yer kapladığıdır. Yoksa tek başına bir yerde (banka olur, gayri-menkul olur, kasa olur) yığılı duran mal-mülk (ziynet eşyası olur, gayri-menkul olur, menkul olur, finansal enstrüman olur) sadece uzayda kapladığı alandan ibarettir.

Vurgulanmak isteneni farazi bir işveren üzerinden, çalışma ve çalışmama bağlamında detaylandırmaya çalışalım. Bir işveren var ki; belli bir yaşa gelmiş olsun ve mücbir sebep olmadıkça kalan ömrünü hiç çalışmadan geçirebilecek kadar gelir sahibi olsun. Bu işveren, ticari faaliyetine kendine yetecek parayı kazandığını düşünerek son versin. O artık işsiz ve kalan vaktini nasıl geçireceği sorusu şu an bizi ilgilendirmiyor. Bizi ilgilendiren; işini bırakan "emekli" işverenin sahip olduğu zenginliğini nasıl göstereceğiyle ilgilidir. Bir kere, sahip olunan zenginlik, içerdiği anlamdan ötürü başkalarının geliriyle doğrudan veya dolaylı ilgili olduğundan, işi bırakmasıyla şahsın görece zenginliği daha ilk elden tehdit altına girer. Bu tehditle hayatını sürdüren emekli işverenin itibar seviyesi, servetini harcama savurganlığına bağlı olarak belirleneceğinden, bu savurganlık sıradanlaştığında (emekli işveren

makul bir tüketim alışkanlığı edindiğinde sözgelimi) göreceği itibar da sıradanlaşacaktır. Diyelim ki savurganlıkta eksilme yok. Bu durumda itibar (şu itibarın içini açalım artık; birilerine bir şeyler yaptırtma gücüdür bahsi geçen itibar) varlığını sürdürür. Ama itibarın girdiği etkileşimlerin frekansı düşer. Artık altında çalışan sürüsü yoktur çünkü. O, zenginliğinin gücünü kullanabilmek için eskisine göre daha fazla dolayıma girmek zorundadır.

Eskiden (sözgelimi) on bin çalışanından bu itibarı gören kahramanımız, işveren olmadığı bir toplumda itibar görme bağlamında eski seviyeye ulaşmak için yoğun mesai harcamak zorundadır. Evet; birileri restoranda yemeğini hazırlayabilir, birileri saçını kesebilir, birileri arabasını yıkayabilir, birileri kahvesini servis edebilir ama bu etkileşimlerin sayısı ve arz eden tarafı hiçbir zaman eskisi kadar olamaz. Fark, emekli işverenimize sunulan hizmetlerin içeriklerinde değildir. Elbette işverenken, çalışanları onun saçını kesmiyordu ya da arabasını yıkamıyordu (istese yaptırtabilirdi ama şimdi ona girmeyelim). Ama onların işverene bakışıyla, kafedeki garsonun müşterisine bakışı aynıydı/aynıdır. İşte bu bakışa sahip olan insan sayısının azalmasıdır işverenin işverenliği bittiğinde başına gelen. Özünde üzerinde yaptırım/buyurma gücüne sahip olduğu kişi sayısındaki azalımdır. Zenginlik, üzerinde yaptırım gücü kullanılabilecek kişi sayısını arttıran dolayımlar yaratmada kullanılmıyorsa o vakit, zenginliği anlamlı hale getirecek güç yaratılmıyor ya da az yaratılıyor demektir.

Günümüz patronlarının işlerini bırakmakta gönülsüz oldukları eğiliminin altındakileri görmek adına hayali işverenimizi bu sefer çalışırken düşünelim. Konu zenginlik ve güç olduğuna göre, işveren, adının hakkını verdiği sürece şunu garantiler; istihdam ettiği insan kadarından her zaman daha zengin olmayı ve onlara iş buyurmayı. Her işveren-çalışan ilişkisinin bu zemin üzerine kurulduğu düşünülürse, her daim az sayıda işveren olması da garantilendi demektir. Bir işveren bir ticari faaliyete girip x kadar çalışan istihdam ettiğinde; bunun ilk elden getirisi x(+y,z) kadar kişinin hem onun kadar zengin olamayacağı hem de ona rakip olamayacağıdır. Çünkü ücretli çalışma faaliyeti çalışanın kazancını sabitler; böylece çalışan, işveren olmayı sağlayan sermaye ve imkana işverenden bağını koparmadıkça

ulaşamaz. Etkileşim aynı zamanda çalışan bireyin boş zamanını da sabitler.[93] Böylece çalışan bireyin *inovasyon*, *know-how* yaratarak işverene rakip olma olasılığı da azalır. Bu ilişki aynı şartlarda sürdükçe tarafların konumları ileriye dönük sabitlenir. Süreç diğer işveren-çalışan ilişkilerinde de aynı istikamete gider. Böylece işverenler beklenmedik bir olay olmadıkça nesiller süren ve görece daha az kişiden oluşan bir cemaat olarak her daim işveren olmaya ve kalmaya devam eder.[94] Bu durumda, işverenlerin zenginliği ve gücü bu şekilde garanti altına alınmışken yani; bir işverenden "yetecek kadar mal-mülk sahibi oldum, işimi bırakayım" demesi beklenmez. Niçin kendi varlığını vazeden ve onun sürmesini sağlayan işletmeyi başkalarına devredip kenara çekilsin? Niçin (sözgelimi) on bin insana emir verebilecekken, malikanesinde tek ya da üç-beş hizmetçiye emir versin?

Şimdi, çalışmak üzerine genel olarak neler düşündüğümü özetleyen bu girişi yaptıktan sonra asıl konumuza geçebilirim. İçine gireceğim dünyaya (hissedilir bir olgu olduğunu düşündüğüm hemen yanı başımdaki hatta bir dönem parçası bile olduğum[95] kalifiye beyaz yakalıların çalışma hayatı) yaklaşımındaki öncelikli tavrım;

---

[93] Marksist kuram bu durumu sömürge kavramı altında "dışlama" ilkesiyle açıklar. Bkz. Wright, 2005.

[94] Güven Sak (2013) Fortune dergisinin Küresel 500 ve Forbes Milyarderler listelerine baktığında şu resmi görüyor; ilkinde yani şirketlerin gelir büyüklüklerine göre sıralandığı listede çok zayıf olduğumuzu ama ötekinde yani kişisel servet listesinde 43 milyarderimiz olduğunu. Sak, şirketlerimiz büyümüzken nasıl oluyor da patronlarımız zengin oluyor sorusundan hareketle meseleyi şöyle derinleştiriyor: "Müsaadenizle bu halden birkaç sonuç çıkarayım. Birincisi, şirketlerin gelişip serpilmediği bir ortam, ülkenin eğitim ve deneyime kaynak ayırmasını manasızlaştırıyor. Geçenlerde deneyimli bir diplomat dostumla sohbet ediyordum. 'Amerikan şirketleri, emekli olan Amerikan diplomatlarını, yılda birkaç kere fikrini sormak üzere, yüksek maaşla danışman olarak istihdam ediyorlar. Türk şirketleri öyle değil' dedi. Nedeni açık değil mi? Danışman, risk yönetimi için gerekir. Şirket bilançosu idare etmek demek, bir dizi reel dünya riskini ustalıkla yönetmek demektir. Büyük bir şirketiniz yoksa büyük riskler alarak, alanda, reel bir faaliyet yürütmüyorsanız, dünyanın riskleri sizi o kadar da çok ilgilendirmez. Ya da bu işe işte o kadar para ayırırsınız. Aynı durumu uzman avukatlara, iktisatçılara doğru da genişletebilmek mümkündür. Hele hele kuralların değil, ilişkilerin önemli olduğu bir ortamda, eğitimin ve uzmanlığın önemi daha da azalır. Bu ilk nokta olsun. Geleyim ikincisine; Türkiye'de listelerde yer alan şirket sayısının belirgin bir biçimde az, milyarder sayısının ise yüksek olması, patronların servetlerini şirket dışında yapmasından kaynaklanıyor olabilir. Mesela arsa rantının zenginleşmek için son derece önemli olduğu bir ekonomide, küresel ölçekte büyüyecek firma sayısının az ama zengin sayısının çok olması anlaşılır bir durumdur. Sistem sorunudur. Ülkenin yatırım ekosistemi kalubeladan beri böyledir. Değişen bir şey olmadığı gibi, kızacak bir şey de yoktur."

[95] 29.04.2007 tarihinde yolladığım bir iş başvurusu e-postasında kendimi şöyle ifade ediyorum: "Marmara Üniversitesi İngilizce Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunuyum. 2 dil biliyorum. Avrupa'nın tümünü neredeyse dolaştım. Sosyalim ve prezantablım. 5 yıl boyunca kendime uygun işi aradım ama bulamadım. Bu sürede yüzlerce iş başvurusu yaptım, düzinelerce iş sınavına ve iş görüşmesine girdim. Aradığım işe yaklaştığım zamanlar oldu lakin yine de alınmadım. Ve ben bu memlekette bu sıkıntıyı yaşayan tek kişi değilim. Kendimizi geliştirebileceğimiz hem kariyer olarak

kuramsal ve soyut olandan yana değil, gündelik ve somut olandan yana olacak. Aynen Nilüfer Göle (2008: 7) gibi, Charles Wright Mills'in "köprü kurmak" meselesinden hareketle yaşadığımız tarihe nüfuz etmenin yolunun bireysel duyarlılıklarımızla toplumsal rahatsızlıklarımızı ilintilendirmekten geçtiğini düşünmekteyim çünkü. Bunu yapabilmek için sadece bilimsel bilginin yetmeyeceğini de biliyorum. Nitekim Mills de "iktidar seçkinleri" hakkında bir kitap yazabildiyse, bunu salt bilimsel bilgiyle değil; kurulu düzene kafa tutabilmek [şahsıma ait örnekler için bkz. Özmen (2003, 2004, 2006)] için gerekli olan bir hayal gücüyle yazmıştır (Baker, 2012: 126). Bilimsel bilgi ve "hayal gücü"nün yanına somut bireysel deneyimleri de koymak gerektiğini, zira somut deneyimin ağırlığını taşımayan bir fikrin soyutlamadan daha öteye gidemeyeceğini düşünüyorum Richard Sennett gibi (2008: 12).

Ulus Baker'e (2012: 50) göre; toplumsal tipler "'bireyler' veya 'kategoriler' değil, tersine toplumların kendilerinin yarattığı somut bir yaşam sürdüren, hususiyetleri, duygulanışları ve fikirleri olan 'mamullerdir'". Mesela Simmel'de sosyo-psikolojik bir tip olarak Yoksul, gelirle ya da birinin kendini "yoksul" olarak görmesiyle tanımlanmaz çünkü Yoksul ancak, verili bir cemaatin bazılarını özne olarak ele aldığı, onun varlığı ile uğraşan kurumlar yarattığı, hakkında toplumsal pratikler ve yargılar geliştirdiği ve çevresini düzenlediği zaman kendini

---

hem sosyal anlamda bir iş bulmak, su üzerinde yürümeyi becermek gibi bir şey… Ezbere konuşmuyorum; çünkü bu 5 yıl boyunca her cins işverenle görüşmeler yapmak vasıtasıyla tanışma fırsatım oldu. Birçoğunun işletme mekanizmasını inceleme fırsatı buldum akabinde görmediklerimi de arkadaşlarım vasıtasıyla öğrendim. Maalesef birkaç örnek dışında durumumuz dünyanın angaryasını yapmaktan ibaret… Bütün sağlam ekonomiler 'know-how' üzerine akabinde katma değer üretmek üzerine yoğunlaşırken ve para harcarken biz de durum tam tersine işlemekte… Mal ucuz olsun, eleman ucuz olsun, makineler ucuz olsun, patronlar çalışanlarına güvenmesin, düşünen eleman yerine kâğıtla evrakla uğraşan eleman olsun ve saire… Bizim memlekette ekonomik büyüme olgusu yanlış anlaşılıyor zannımca, neden derseniz; büyüme demek patronun zenginleşmesi demek sanki… Veya 100 parça mal üretip 100 liraya satarken, 120 parça mal üretip 120 liraya satmak; büyümek olarak kabul ediliyor. Bu ekstra katkıyı üretmenin kolay yolu zaten üç kuruş paraya çalıştırdığınız insanları aynı paraya daha fazla çalıştırmak. Nasıl olsa bunun denetimi yapan filan yok… Ama gerçek büyüme şu değil midir sizce de; 80 parça mal üretip bunu 120 liraya satmak? İşte bunun yolu siz de çok iyi biliyor olmalısınız ki katma-değer yaratmaktan geçer. Peki, katma-değer nasıl yaratılır? Vizyonu geniş, iktisadi gelişim sürecini bilen-takip eden, insan psikolojisinden anlayan yani müşteriyi tanıyan özünde bol bol düşünen hem de ayakları yere basmadan düşünen bir kadroyla bir yapılanma ile olur. Elinizde bunu yapabilecek gerçekten iyi eğitilmiş genç dinamik bir kitle varken, bu kitleyi ortaokul öğrencilerinin yapacağı işlerde kullanmak, o emeğin karşılığında da 3 kuruş para vermek ve bu insanları bunalımlarıyla yalnız bırakmak, bu memleketin geleceğine vurulmuş/vurulacak en büyük darbedir."

göstermektedir (Baker, 2012: 102). Özne ve nesne arasında, akademik disiplin ile hayat arasında, hayal gücü ile bilimsel bilgi arasındaki bir tür bağlantının "işte-bu"luğu (Baker, 2012: 91-92) olan toplumsal tipler ona tekabül eden ortam ve muhit olmaksızın asla kavranamazlar (Baker, 2012: 51).[96] Sokağın köşesinde görmeye alışık olmadığımız bu insanların yani beyaz yakalıların muhitleri genelde İstanbul Maslak-Gayrettepe[97] civarındaki çoğunlukla "plaza" olarak adlandırılan iş kuleleri ya da başkentteki Kamu kurumlarının yüksek katları binalarıdır. Olur da bir çalışan olarak bu mekanlara seçilirseniz; artık bir kartvizitiniz, bordronuz, sigortanız, seyahat programlarınız, hizmet içi ve yurt dışı eğitimlerini, ofis ekipmanlarınız, iç ve dış müşterileriniz, iş tanımınız, adımları şimdiden belli olan bir kariyer haritanız, tatilleriniz, imkanlarınız, *happy hours*'larınız olacak; yaka kartı takacak, döner kapılardan geçecek, pencereleri açılmayan kulelerde soluksuz yaşayacak, aynı öğle yemeklerini yiyecek, aynı tip giysileri giyecek, aynı kurallarla oynayacak, Excel satırları arasında kaybolup gidecek, bilgisayar ve cep telefonuyla et kemik haline geleceksiniz demektir (Aygül, 2010: 40).[98]

---

[96] Simmel'ci bir anlayışa göre beyaz yakalılar adlandırdığım bu kesimin otantik bir toplumsal tip olup olmadığı hususu bu aşamada tartışmalıdır. Baker'e göre *yuppie* [bizdeki yorumuyla plaza insanı ve onların Kamu'daki muadilleri] bir toplumsal tip değil, çağın profesyonel iktisadi yaşamının toplumsal bir kategorisidir. Ne zaman ki bu toplumsal kategori tanımına, somut olarak, tikel bir toplumsal ilişkiler demeti atfedilir, işte o zaman plaza insanı bir toplumsal tip olabilecektir (Baker, 2012: 103). Simmel'ci bir yaklaşımdan hareketle toplumda verili bir cemaatin plaza insanını bir özne olarak ele aldığını henüz söyleyemeyiz, toplumdaki birçok kesimin plaza insanı diye birinin varlığından bile haberi yoktur çünkü. Özne olarak ele alınmaları kendi içlerindeki farkındalık yaratma çabaları – romanlar (bkz. Çelik, 2011), kitaplar (bkz. Mogan, 2014; Aygül, 2010; Aygül, 2012a; Aygül, 2012b) sosyal medya, sanal platformlar (bkz. Plaza Eylem Platformu: http://plazaeylem.org/) gibi- haricinde yok gibidir.

[97] Bu civarın kent gösterge bilimi açısından ilginç bir yapılaşma gösterdiğini iddia eden Ergur, tezini şu şekilde detaylandırmaktadır (2012: 35-36): "Bölge, üç tip önemli aktör tarafından paylaşılmıştır: (1) Finans ağırlıklı büyük ekonomik aktörler; (2) Teknoloji ağırlıklı bilimsel kurumlar; (3) Strateji ağırlıklı işlevleriyle öne çıkan askerî kurumlar. … Burada, yalnızca münhasıran finans işlevleriyle uğraşan (banka, aracı kurum) işletmelerin bulunduğunu düşünmek doğru olmamakla birlikte, diğerlerinin temel kârlılık alanının finansal etkinliklerden geçtiği göz önüne alındığında, finansın, bir çeşit bileşke ekonomik eksen haline geldiği saptanabilir. Zaten bölgede bulunan birçok holding ya da sermaye grubu, bünyelerinde bir sektörler çeşitliliği barındıran çoklu bir yapı arz etmektedirler. … Hangi gelişme örüntüsünün sonucu olursa olsun, Maslak, elbette tamamı planlanmış olmayan, ama yarı-öngörülmüş yarı kentin doğal ekolojisinin bir sonucu olarak gelişen bir semt/bölge haline, özellikle 2000'li yıllarda gelmiştir."

[98] İşle alakalı olarak yaşanılan varoluşsal bunalıma bir örnek Graeber nezdinde şu satırlarda ifadesini bulur (2013): "Bir defasında, Britanya'daki üniversitelerde gittikçe artan idari sorumluluklar üzerine kafa yorarken, cehennemin bu olabileceğini düşündüm. Cehennem, hayatının büyük kısmını hoşlanmadığı ve özel bir yeteneğinin olmadığı bir işte geçiren insanların meclisidir. Bu insanların usta marangozlar oldukları için istihdam edildiklerini ve zamanlarının büyük kısmını balık kızartarak geçirdiklerini düşünün. Aslında bu yaptıkları işi gerçekten yapmalarını gerektiren herhangi bir şey

Plaza kelimesi günümüzün prestijli çalışma ortamının çeşitli sembollerine gönderme yapar: Döner kapı, resepsiyonda gülümseyen hostesler, resepsiyon gişesinin arka fonunda her hafta değişen çiçek buketi, yaka kartı, kartı okuyan makine, gülümseyen güvenlik görevlisi, aceleci insanlar, steril ortam, gelecek kaygısı, profesyonel hayat, toplu alanların mimarisi, cam, çelik, kapalı mekan, klima havası, halıfleks, asansörler gibi (Sarapis, 2004). Buralarda geçen hayatlar için "Plaza Kaşarı" rumuzlu Twitter kullanıcısı (2013) şunları söylüyor:

> Bol stres, az huzur, çok para, az uyku diyebilirim kısaca… İşin gerçeği, bu hayatın Powerpoint sunumlardan ve Excel dosyalardan ibaret olan ve sizin gerçekte nasıl bir insan olduğunuzu sorgulamayan soyut bir hayat olduğu. Yükseldikçe daha çok para kazanıyorsunuz ama paralelinde yaşam standardınızı da yükseltip daha fazla harcamak zorunda kalıyorsunuz. … Bir elinizde laptop, diğer elinizde kahve, 12 pont topukluların üzerinde asansörün düğmesine basabilecek kadar esnek, her türlü yalakalığı usturuplu bir şekilde yapacak kadar geniş olmanız lazım. **…** Giydiğiniz ceketin markası, … takındığınız o salak gülümseme, patronun üye olduğu spor salonun[a]… ödediğiniz saçma sapan para, … bu hayata tutunmak için yapılması zorunlu şeyler listenizin sadece birkaç maddesi. Günün sonunda sattığınız ne? Bir şişe şampuan ya da bir paket bisküvi! (Aktaran: Burcuoğlu, 2013)

Bir Ekşi Sözlük yazarı (Sarapis, 2004) plaza hakkındaki izlenimlerini şu şekilde anlatıyor [*sic*]:

> ... iş sanat'ta konser vermeye gittiğimizde, o uzaylı gibi bakılıp genellenen insanlarla ortak alanda öğle yemeği yediğimde anladım, plazada çalışmanın ne demek olduğunu. yüzlerce insanın, üstlerinde o bildiğimiz kıyafetlerle, metalik renklerin ve granit taşların egemenliğindeki soğuk ortamda, floresan ışıkları altında, yemek yemek kadar insani, (ya da hayvani, en güzel kelimeyi buldum, "doğal") bir ihtiyaca ulaşabilmek için kaç turnike aşması gerektiğine şahit oldum.

Bu hayatın içinden olan bir tanıdığımın bu hayata dair söyledikleri şöyleydi:

> Evet ... hep aynı stresler heyecanlar korkular kuşkular ve hayat tekrardan ibaret. Bazen uzaklaşıp duvardaki sinek gibi bakacaksın aslında ben olgusu üzerinde kaybolmadan zira herkes de birbirinin tekrarı bir noktadan sonra. ... Aslında her şey yalan derken bir yandan da bahsettiğimiz döngü içinde herkes gibi savruluyorum kimseye karşı özentiler kıskançlıklar beslememe rağmen, herkesi bir şekilde

---

yoktur –diyelim ki, kızartılması gereken balık sayısı da çok azdır. Ama bir şekilde, çalışma arkadaşlarından bazılarının balık pişirecekleri yerde dolap yapmaya daha fazla zaman ayırdığını düşünüp gücenirler ve çok geçmeden ortalık kötü pişirilip mundar [çevirmen murdar demek istiyor] edilmiş bir yığın balıkla dolar; bütün yapılan iş budur." Makineleşmenin endüstri devrimine yaptığı şeyin aynısını bilgisayar teknolojisinin enformasyon çağına yaptığı söyleyen John Naisbitt, durumun yarattığı bunalıma örneğini Vonnegut'un "Piano Player" (1952) romanına gönderme yaparak verir (1984: 22): Hikayede Birinci Endüstri Devrimi kas gücüne dayalı emeği değersizleştirmiştir, ikinci devrim rutin zihinsel emeği, üçüncüyse düşünmenin kendisini.

> anlamaya çalışmama rağmen bir yerden sonra onların algısının farklı olduğunu görünce onlara en iyi cevabın kendi dilinde verileceğini hissediyorum yani aslında baştan yalan olan her şeyin içine ister istemez zafiyetlerim ve egolarım dahil olarak beni baştan çıkarıp diğerleriyle aynı kuyuya itiyor ve yarış başlıyor; buna biz motivasyon diyoruz kurumsal dilde ama kıç korkusu ve ego şişkinliği de denilebilir. Ya da köleye bağlamışsındır, başın hep eğik, hep emir veren ama aslında emir alan da olan kişiye gözlerini dikersin (Başak, kişisel iletişim, 2008).

Yine, bu hayatın içinden bir çalışan izlenimlerini şu şekilde dile getiriyor:

> Çoğumuz 'mavi yakalı' işçilerden daha az ücret alıyor. Ancak plaza yaşamının giyiminden yediğine içtiğine, tatiline kadar sirayet eden tarzına uyum sağlamaya çalışıyorsun. Krizin de etkisiyle giderek ağırlaşan koşullarda çalışıyoruz. İşyerlerinde emeğin ölçümü sistemi var. Mesai arkadaşını gizlice değerlendirmen isteniyor. Performans çizelgelerine sıkıştık kaldık. Ne kadar maaş aldığın gizli, zam oranları gizli. Gözetleniyorsun. Parçalanmışlık duygusu, sendikasızlık, sürekli uzatılan mesai saatleri, hakkını arayamamak ve rekabet… Hatta nasıl eğleneceğimize bile onlar karar vermeye başladı[99] … Bir arkadaşımız iş yeri hekiminden sigorta sektöründe yüzde 40 kadar antidepresan kullanan olduğunu öğrenmiş. … Şirkette çok sirkülasyon oluyor. Bu, çok meşrulaşmış. Kimse bir şey diyemiyor. Sürekli işten çıkarılma stresi yaşanıyor. Hatta "Altı ay kaldı, artık işten çıkması gerekiyor zaten" gibi düşünülüyor. … Sosyal faaliyetlere katılma zorunluluğu var. Şirketin tekne gezisi vardı. Gitmedim diye savunmamı istediler (Aktaran: Ergün, 2011).

Başka bir Ekşi Sözlük yazarının iddia ettiğine göre plaza insanları, plaza yaşantısının yazısız kurallarına adeta "şirk" seviyesinde bağlıdır; öyle ki, yazar plaza dini diye bir şey olsaydı, plaza insanları rahatlıkla "Katolik" olarak adlandırılabilirler diyor (Ciguli, 2014). Plaza hayatı ideolojisi, kişinin kendisini pazarlamasını, yetenek ve becerilerinin ticaretini yapmasını gerektirmektedir (Kozanoğlu, 1993: 108). [İş hayatının bir "şekil"[100] ve "duruş"tan ibaret olduğunu iddia eden Mogan'a (2014: 32)

---

[99] Bir "*Event*" girişimcisi olan Zeynep Kayahan şirketlere, teraryum adını verdiği bu tip organizasyon hizmetleri sağlayan bir oluşumun kurucusu; kim olduklarını ve neler yaptıklarını şöyle ifade ediyor: "Kå farklı disiplinlerden insanları bir araya getirmeyi hedefleyen, kolektif şekilde ilerleyerek beslenen bir oluşum. Hayatın içinde ihtiyaç duyulan yeşil yaşamalanlarını her anımıza yaymak için de proje içinde proje barındırıyoruz. Arkadaşlarımıza ve müşterilerimize çalışma alanlarındaki yaşam kalitelerini yükseltmek için yardım ediyoruz. Pop-up atölye organizasyonları, kurumsal atölye çalışmaları yaratıcılığımızı hayata geçirdiğimiz alanlar." Detaylar için bkz. http://www.thisiska.com/nedir/ (erişim tarihi 23 Nisan, 2015).

[100] Mogan (2014: 41-42) bu şeklin kılık kıyafete şu şekilde yansıdığını söylüyor: "Dar kesim bir gömlek, dar kesim koyu renk takım elbiseler. Dar derken, aman streç gibi yapışmasın. Uygun bir kravat, ki şu aralar o da "dar" olabilir. ...Üzerine yağmurlu ve serin günlerde giyebileceğin bir trençkot. Tabii ki yine dar kesim. Belden oturacak, hatta belinde bir kemeri de olacak. Duruma göre: "sütlü kahve, bej, kırmızı, siyah ekose (meşhur marka) ... Bir şemsiye de kapalı vaziyette elde taşınabilir. ... Ve pahalı, markalı, kocaman bir kol saati uygun olacaktır. ... 'Kol saatine ihtiyacım yok, çünkü bilgisayarımda, cep telefonumda zaten saat var,' gibi mantık oyunlarına girişme. Kol saati önemlidir. ... Kariyerinde ilerledikçe saatin çapı da yavaş yavaş küçülmeye başlar. Ta ki bir şirkette CEO'luğa yükselene kadar. O seviyelere yükseldikten sonra saat seçimi de saçmalaşmaya başlar.

göre; kariyer yapmak, "en iyi olmak" sanatı değildir, aksine "en iyi gibi gözükebilme sanatıdır" ve asla ve asla kendin olmamak demektir çünkü kişi bir ürün, bir rol, bir markalaşma, bir halkla ilişkiler çalışmasıdır.[101] Başka bir ekşi sözlük yazarı, plazalarda mevki korumak için kadın çalışanların neler yaptıklarını şöyle ifade etmektedir [*sic*]:

> … giyim - kozmetik - estetik harcamaları bütçenin önemli bir bölümünü oluşturur. her gün yüzbinlerce kişi mezun oluyordur, ondan daha genç, daha iyi eğitim almış, daha istekli, daha daha daha. onlara karşı tek güçlü silahı vardır: Rakiplerinin toyluğu karşısındaki gittim geri dönüyordum deneyimi. chanel tayyörler, balenciaga çanta, blahnik ayakkabılar, öğle tatilinde yapılan thermage seansları, sabah sabah koşu bandında ter dökmeler, ginseng tabletleri hep daha genç, dinç, up! görünmenin gizli özneleridir (İkon, 2012).

Görüşmecilerden Boğaziçi Üniversitesi mezunu plaza beyaz yakalısı Nihal çalıştığı ortam ve şirketten memnun olduğunu ama yaptığı işten memnun olmadığını aktarıyor ve "mümkün olursa çocuğumu bankacı yapmam" diyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). "Yaptığım işin insanlara faydası yok, parası olana faydası var" diyen Nihal, "iyi bir öğrenci olduğun için üniversite sınavı yaklaşınca bakıyorsun başarılı öğrenciler nereleri yazıyor diye; Boğaziçi'yi, ODTÜ'yü filan görüyorsun, sonra bakıyorsun yine en yukarıda ne var; işte işletme, iktisat filan... Bunları yazarken ne

---

Dikkat et, tüm C- seviye yöneticilerin kollarında rengarenk, hatta fosforlu renklerin kullanıldığı afili saatler vardır. ... Saatin pahalı olması önemlidir. Çünkü Beyaz Yalaka'ların dünyasında 'ucuz ve şık' diye bir durum yoktur." Görüşme yaptığım Ankara'lı beyaz yakalılardan Levent ise bu hususta daha farklı düşünüyor; eskiden markacı olduğunu ifade eden Levent, şimdilerde öyle bir takıntısının kalmadığını, mesela gidip Collins markalı ürünler de alabildiğini, sadece 2-3 tane kaliteli takım elbisesi olduğunu, 500-600 liralık bir takımla işe gitmeyeceğini çünkü kurumdaki ortamın o kadar kaliteli ürünü hak etmediğini ve bir ayakkabıya 150 liradan fazla vermeyeceğini söylüyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Öte yandan plaza beyaz yakalısı çift Bahattin ve Nihal iş yerinde giydikleri kıyafete fazlaca özen gösterdiklerini belirtiyor (kişisel görüşme, Haziran 2014. Bahattin iş kıyafetinde genelde Network, Vakko, W gibi markaları; eşi Nihal ise Roman, Park Bravo, İpekyol, Zara'yı tercih ediyor. İnsanların plazalarda birbirinin ne giydiğine baktığını söyleyen çiftin aktardığına göre meslektaşlarından İtalya'dan özel dikim giyinenler, ayakkabı yaptırtanlar ve gömlek diktirtenler varmış. Üst yönetime çıktıkça bu eğilimin arttığını söyleyen Bahattin, kendine güvenen insanların kılık kıyafet bazlı yönelimlerinin olmadığını, genelde "ezik" tiplerin böylesi özel kesimlere yöneldiğini iddia etmektedir.

[101] Berger'e göre iş bir önem arz etmesi bağlamında sahip olduğu değeri yitirmiştir. Bunun nedenini modernitenin yarattığı özel ve kamusal alan ayrımı olduğu iddia eden Berger, bu iki alanın hem mekansal hem de sosyal bakımdan bölündüğünü ve genelde insanların hakiki kişiliklerini özel alana konumlandırdıklarını düşünmektedir yani "gerçek hayat" ve "hakiki kendilik" özel alanın merkezindedir. İşyerinde sahte bir karaktere ya da kimliğe sahip olan insanlar bir bakıma rol yaparak çalışmaktadırlar (Berger, 1964: 217-218). İlkel kabile yerlilerinin gün içerisinde çıplak dolaştığını ve sadece ayinlerde, ritüellerde maske taktığını söyleyen Aygül'e (2010: 43) göre dev plazalarda, modern ofislerde yaşayan beyaz yakalılar ise benzer şekilde gün boyu maske takmakta ve sadece özel anlarında ve alanlarında maskelerinden ayrılmaktadırlar.

yaptıklarını hiç bilmiyordum. Herkes işletme, iktisat oku; her şey olursun diyordu. Okuduğum bölümden [işletme] çok pişmanım, imkanın olsaydı psikoloji ya da dil ile alakalı bir şey ya da olmadı doktor olurdum. ... Birinin projesi değil ama iyi bir öğrenci olmanın projesiyim" diyerek devam ediyor.

Başka bir plaza beyaz yakalısı Mehmet çalışma koşullarıyla alakalı olarak "ben istersem ofise hiç gitmeyebilirim... *task* önemli, *deadline*'a yetiştir, doğru yap, o zaman problem yok. ... çoğu zaman kafelerde bile çalışıyorum çünkü ofiste dikkatim dağılıyor; sorular geliyor, patronlarım bir şeyler istiyor. ... akşam geliyorum bir saat çocuğumu görüyorum, sonra *laptop* başında çalışmaya devam. ... Evde ciddi ciddi çalışıyorum ... *seniority*'n arttıkça iş azalmıyor tersine artıyor. ... çalıştığım insanlar çok *smart* adamlar, *bullshit* yapamazsın. ... serbest bir ortamımız var, üstümün üstü oruç tutarken ben karşısında şarap içebiliyorum" diyerek anlatıyor (kişisel görüşme, Haziran 2014).

İş dünyasında hiç kimsenin *uzaya mekik göndermediğini* ve bu yüzden de her işi yapabileceğini iddia eden bir diğer beyaz yakalı profesyonel Musa kariyerine otomotiv sektöründeki bir şirketin planlama mühendisi olarak başlamasına rağmen mizacının mühendisliğe uygun olmadığını ifade ediyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Üç yıl o firmada operasyonel işler yapan ve sonrasında istifa edip pozisyonel olarak bir kademe yukarı çıkmasını sağlayan bir inşaat sektörü şirketine giren Musa o noktadan sonra yaptığı işin yelpazesinin genişlediğini, *supply chain section manager*'lık yapmaya başladığını söylüyor. Sonradan hızlı tüketim malları sektöründeki bir şirkete geçtiğini ama orada kısa süre kaldığını anlatan Musa, oradan ayrılınca kariyerine başladığı otomotiv şirketine eski yöneticisinin vesile olmasıyla yeniden döndüğü ekliyor. Orada çalıştığı dönemde verimli olarak üç saat çalıştığını belirten Musa şimdilerde büyük bir ilaç şirketinde satın alma yöneticiliği yaptığını, günlük en iki toplantısının olduğunu, bunlara yaklaşık olarak üç saat harcadığını da aktarıyor. Yaptığı işin özetinin insanları bir kazığa bağlamak ve böylece mümkün mertebe onları dizginlemeye çalışmak olduğunu belirten Musa, günde yaklaşık olarak aldığı iki yüz elli e-postanın ortalama ellisini başkalarına yönlendirip, beş-on tanesine doğrudan kendisi işlem yaparmış. "Altımda çalışanları motive etmeye

çalışıyorum. Öğleden sonra hiçbir şey yapmasam bile *networking*'e çıkarım. Keşke operasyonel işleri tamamıyla devredebilsem, o zaman daha stratejik işlere yönelebilirim. Şirkette *business process reengineering* yapan tek adam benim" diyen Musa orta kademe yönetici insanın işinin insan yönetmektense, daha çok *process* yönetmek olduğunu da ekliyor.

Biraz daha az iş tecrübeli başka bir beyaz yakalı profesyonel Özlem tipik bir iş gününü şöyle anlatıyor (kişisel görüşme, Haziran 2014):

> Sabah geliyorsun. Öyle sabah gazete okumak, kahvaltı etmek filan yok; doğrudan işe girişiyorsun. Üç yıldır böyle çalışıyorum. ... Raporları çekerim. Toplantılar olur. Sonrasında tekrar rutin işlerime dönüyorum. Öğle yemeği yerken senin telefonların çalıyor. ... Planlamalar yapıyorsun, yetişmezse eve gidip de çalışabiliyorsun. ... Yaptığım işin kimseye faydası yok, sadece patrona faydası var.

Şimdi de biraz Ankara'ya "memur kenti" özelliğini kazandıran bizim çalışmamız özelinde plaza insanın Kamu'daki muadiline denk gelen kitleye bakalım. Bu hususta bu dünyaya yakın olduğunu düşündüğüm bir Ekşi Sözlük yazarı (Nickimi Unuttum, 2010) şöyle yazıyor [*sic*]:

> ... meslek memuru olarak adlandırılan ... bu kesim [kariyer uzmanlığı olarak da adlandırılan], çok büyük çoğunluğu türkiye'nin en güzide üniversitelerinden mezun olmuş, kpss puanları 90 civarında olan, kurum yazılılarında böyle bir kitleyle yarışıp onların da arasından sıyrılarak mülakata kalan, girdiği mülakatta daha da damıtılmış olan kitleyle yarışıp seçilen creme de la creme tabakadır. beğenmediğiniz memurluk işinde subay olarak görülen meslek memurları, uzman yardımcılığıyla başlayıp müsteşarlığa kadar uzanan meslek hayatlarının ilk gününden itibaren, kurumuna göre değişen alanlarda makro düzeyde etkisi olan işler yaparlar. kısacası alanıyla ilgili konularda, devlet politikalarının oluşturulması ve uygulanması süreçlerinin yürütülmesi olarak tanımlanan, türkçesi ise o alanda seni yönetmek olan işi yaparlar.

Çoğu "uzman"lardan oluşan bu kalifiye beyaz yakalılar için yine bir Ekşi Sözlük yazarı (Just My Luck, 2014) şunları yazıyor [*sic*]:

> kamuda böyle bir unvan vardır bilen bilir. bakanlıklardan tutun da müsteşarlıklara, bölge müdürlüklerine kadar; thy, rtük, eiaş, epdk, bddk, spk'sından tutun tüik'ine, merkez bankasına kadar hemen her kurumda bulunur. maaşı minimum? 4000 olup ekseri iyi çalışma koşullarına sahiptir uzmanlar. sözümona nitelikli elemandır. bir kuruma uzman olarak girmek için ilgili kurumun mevzuatı uyarınca; genelde kpss, kpds gibi ösym'nin yaptığı sınavlardan şükela puanların yanında bir de mülakatta başarılı olmak gerekir. kimi kurumlarda direkt uzman olmazsınız. uzman yardımcılığı ile başlayıp bir yeterlilik tezi yahut sınavı ile uzmanlığınızı alırsınız. sonra kurumun mevzuatında varsa kıdemli uzmanlık ve devamı.. koordinatör,

> müdür, birim başkanı, daire başkanı, genel sekreter, genel müdür gibi unvanlar. bu unvanların kimi eşdeğer. maaşlar 6'şar 7'şer 8'er...

Bu kesimin Dışişleri'nde çalışan parçası için bir başka yazar (Paramakash, 2003) şunları söylüyor [*sic*]:

> ... koca koca okullarda okurlar. bazıları utanmadan üstüne master, doktora da yapar. sonra tutar devlet memuru olmaya heves eder. saatlerce yazılı sınav verir. sözlüde, bir yandan önüne konmuş kristal kesme bardaktaki suyun kendisi için mi orda olduğunu düşünürken diğer yandan hangi anlaşma ile osmanlı'nın ilk kez toprak kaybına uğradığını hatırlamaya çalışır. karşısına menemen testisi gibi dizilmiş ve onların önünde mi yoksa kendisinin gözünde mi olduğu belli olmayan bir tülün ardında oturuyorlarmış gibi duran sadistler güruhunun bakışları altında boncuk boncuk terler. sonra ne mi olur? faks ve fotokopi makinalarının tamirinden, toplantıda çay söylemek ve küllük boşaltmadan, pencere açıp oda havalandırmadan, başkalarının yazdığı yazıları dosyalamadan, erken gelip en geç çıkmaktan, ıvır zıvır yazı işlerinden, imzaya gelecek olan bir alt müdürüne haber vermek için esas müdürün kapısında bekleyip, imza sırasına girmekten sorumlu aday meslek memuru olunur.

Başkentteki beyaz yakalıların kim olduklarına ve neler yaptıklarına dair bahse konu insanları biraz da kızdıracak şekilde yorum yapan bir diğer yazara (Akil Tutulmasi, 2009) göre bu insanlar [*sic*]:

> çevredeki onca tanıdık içinden (istisnasız): -iki yıldır sabahtan akşama kadar gazete-internet takılıp daha hiç çalışmamış örneklerini; -kurum koridorunda gezerken yan odadan gelen "ulan kalemi yıktın yapma dedik o kadar" nidalarının ne olduğunu sorduğumda "oğlum denetim olsa ayda üç gün ya çalışıyoruz ya çalışmıyoruz; herkes landan birbiriyle oyun oynuyor" cevabını verenleri; -amiri "çocuklar siz tekrar kpss'ye girmek istersiniz, dersinizi çalışın iş beklemiyoruz" diyenleri; -"bizim kurum rahat abi pazartesi toplantı için biraz çalışıyoruz; diğerleri kadar yatmıyoruz ama amerikaya eğitime gönderdiler şimdi de hollandaya" diye böbürlenenleri ve bu insanların tümünün -aylar yıllardır - işe her sabah en az bir saat geç gittiğini düşününce toplamda günde bir saat çalışıyorsa had safhada çalışkan kabul edilebilecek varlık. bir de iş olsun olmasın, cumartesi öğlene kadar işe uğradığı taktirde 60-70 tl. "fazla mesai" parası alanlar var. on gibi binaya gidip; gazete, kahvaltı derken birbuçuk saat geçiveriyormuş söylediklerine göre. "eskiden iyiydi bizim kuruma adam aldırmak kolaydı şimdi kpss olunca torpili ancak mülakatta yapabiliyoruz" diyen gariban amcaları, sosyal güvenlik adaletsizliğini, "hizmet pasaportu" denen nane varken "yeşil pasaport" kıyağını falan tekrar etmeye ise hiç gerek yok.

Bir bakanlıkta kariyer uzmanı olarak çalışan görüşmecilerden Levent çalışmanın bir zorunluluk olduğunu ama bu durumun zamanla keyfe dönüştüğünü aktarıyor; en azından okuduğu (Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler mezunu) bölümle alakalı işler yapmasının ya da uzmanı olduğu bir konuda bir seminer

vermesinin kişisel tatmin sağladığını da ekliyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Bir gününün yaklaşık olarak gazetelere göz gezdirme, resmi gazeteye bakma, rutin yazışmaları takip etmekle geçtiğini aktaran görüşmeci; bu rutinin şu aşamalarını şöyle sıralıyor: ilgili yazıları kendisi tarafından yazılması ve paraflarının açılması, üstlerinin paraflaması ve sonra Genel Müdür'e gönderilmesi vs. "İşimden ben sorumluyum, bu konularla ilgili toplantılara da katılıyorum" diyen Levent kendi uzmanlık alanında devletini iyi temsil ettiğimizi düşünüyor. Çok somut bir iş yapmadıklarını, daha çok bilgilendirme yaptıklarını da ekliyor. "Kırk küsur kişilik genel müdürlükte şu anda topu topu 10 kişi çalışıyor, diğer kişileri gönder hiçbir şey eksilmez" diyen Levent, her Kamu çalışanının günlük 3-4 saatlik boş vaktinin olduğunu iddia ediyor. Aynı şekilde, bir diğer beyaz yakalı uzman Ahmet, "acil bir durum yoksa saat ondan evvel Kamu'da yaprak kıpırdamaz" diyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Ankara'lı bir diğer beyaz yakalı Ümit "burada [Kamu'da] memura küçük küçük işler verilmiştir, hiç kimse kolay kolay büyük işin ne olduğunu, onun kalitesini merak etmez" diye anlatıyor (kişisel görüşme, Haziran 2014).

Bir Kamu kuruluşunda çalışan başka bir beyaz yakalı kariyer uzmanı Gökçe, hayatının bir proje ama babasının projesi olduğundan, babası hayatına müdahale etmese belki de devlette çalışmıyor olabileceğinden, başlarda bu durumun ağrına gittiğini ama sonradan durumu içselleştirdiğinden bahsediyor ve çalışmanın çok gereksiz, sadece para için yapılan bir şey olduğunu, ev hanımı olmaya çok özendiğini de ekliyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Tipik bir iş gününün "saçma sapan" yazışmalarla geçtiğini aktaran Gökçe, bazı günler bunların da olmadığını ve gününün bomboş geçtiğini, bunun nedenin de çalıştığı birimde gereğinden fazla uzman bulunması olduğunu ifade ediyor. Gökçe'nin eşi olan Deniz çalışmanın bir tür angarya, hatta kötü bir şey olduğuna inanmaktadır (kişisel görüşme, Haziran 2014). Çalışmanın birçok insan için paradan daha öte bir şey ifade ettiğini belirten Deniz, kendi yaptığı işi herkesin yapabileceğini ama ondan daha iyi yapamayacağına inanmaktadır. Bir bakanlıkta çalışan başka bir beyaz yakalı uzman Senem kurum olarak farklı olduklarını, işini yaptığın zaman geliş gidiş saatlerine ya da ne olduğuna, ne yaptığına üstlerinin karışmadığını, kendi daireleri özelinde akademik araştırmalar yapıldığını, dışarıdan uzmanlaşmalarına katkı sağlayacak dersler

alabildiklerini; bu nedenle de hem kurumunun hem de kendi dairesinin "*unique*" olduğunu söylüyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Bizlere söz hakkı bolca tanınır diyen Senem üstlerinin kendilerine güvendiğini de ekliyor.

Business'i (iş) ikame eden bir performans olarak *busyness* (meşguliyet) yani sürekli meşgul/görünmek ve böylece "işler halde" ve "hazır" olduğunu göstermek günümüz menajerliğinin gereklerindendir (Bora, 2011: 25). Benzer şekilde Gofmann, diğer kişilerin izlenimlerini etkilemek için yapılan "imaj manipülasyonu"nu tarif etmek için "göstermelik çalışma" eyleminden bahsetmiştir (Aktaran: Kozanoğlu, 1993: 110). Emre Yılmaz'ın (1996 [2012]: 16) genç iş adamına verdiği öğütlerden biri şöyledir: "Yalancı ve ikiyüzlü olmalısın. Böyle olmadığına herkesi inandırabilmenin yolu ilk önce kendini inandırmaktan geçer. 'Rolünü yaşamalısın.' Asla ama asla 'rol yapmamalısın.'". "Tereddütsüz ve kendi kendini dahi ikna etmiş bir insanın yalanını kimse yakalayamaz" diyen Mogan (2014: 48) ise şöyle ilginç bir anekdot aktarıyor:

> Elemanım Z'yi iki yıl önce işe almıştık. Z hem anadili gibi Fransızca bilen hem de bacak boyu Miranda Kerr'e yakın, prezentabl bir yeni mezundu. Ama kızı işe aldıktan birkaç ay sonra Fransızlarla ortaklığımız beklenmedik bir şekilde bitince Z'ye, hadi artık sana ihtiyacımız kalmadı, diyemedik. … Her iki üç ayda bir görev tanımı değişiyordu... Pazarlama departmanında iki yıl boyunca sürünen Z nihayet şirketten ayrıldı. … O makyajlı özgeçmiş ["Yazılan tüm rakamlar gerçekti. 2 yıl içinde şirketin cirosu iki kat artmıştı. Bayi sayısı 4 şehirden 46 şehre yükselmişti. Ama Z'nin bunlarla ilgisi yoktu. O sadece sağda solda evrak götürüp getiren, basit işler yapan ve nadiren Fransızcasından istifade edilen 'kıdemli stajyer' gibi bir konumdaydı."] ile ve bizden aldığı referansla Z öyle sıçramalar yaptı ki, şimdi uluslararası bir firmada pazarlama müdürü, üstelik adı bende saklı bir internet fenomeni (2014: 49).

Mogan'ın aktardığına göre plazalarda sık sık gerçekleştirilen ve genellikle hiçbir işe yaramayan toplantıların dili kadar, ruhu da çok önemlidir ve masa altından telefonla Facebook, Twitter ve Instagram etkinlikleri için en güzel dakikalar olan bu toplantıların amacı genelde bilgi paylaşmak değildir (2014: 62). Meseleye daha profesyonelce yaklaşan Aygül'e göreyse (2010: 81) gücü beslediği düşünülen her türlü ekipman bu platforma yani toplantılara taşınır; marka kalemler, kartvizitlikler, Blackberry'ler, Iphone'lar, kol düğmeleri zırh gibi kuşanılır, raporlar, rakamlar havada uçuşur. Sektörün önde gelenlerinden biri olan uluslararası bir yazılım şirketinde çalışan beyaz yakalı profesyonel Mehmet neredeyse her iş gününün

toplantılarla geçtiğini aktarıyor; "günde en az üç tane oluyor. ... toplantıların yüzde altmışı lüzumsuzluk, hiçbir yere bağlamayan toplantılar oluyor" diyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Kendi gibi plaza beyaz yakalısı olan ve enerji sektöründe çalışan eşi Sena bu toplantıların "*catch-up*" yani işi takip bağlamında gerçekleştiğini çünkü herkesin bir üstüne işini anlatmasının zorunlu olduğunu ekliyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Öte yandan Kamu'da bir üst kurulda çalışan başka bir beyaz yakalı Alper "yaptığım iş değil de işime bağlı imajım beni daha çok tatmin ediyor" diyor ve işinin en tatmin edici yanının uluslararası toplantılara katılmak ve bu toplantılarda kurumu temsil etmek olduğunu ve bundan gurur duyduğunu belirtiyor. Bu işin bir "tık" üstünün uluslararası bir kuruluşta mesela IMF gibi, işe girmek olduğunu da ekliyor (kişisel görüşme, Haziran 2014).

Plazada çalışanlarının iş hayatına dair verdiği öğütler, plazalardaki ortamın nasıl olduğu hakkında bizlere kabaca bir fikir vermektedir. Mesela kendini insan kaynakları uzmanı olarak tanıtan internet fenomeni bir hanım, plaza hayatının kurallarını şöyle sıralıyor [*sic*]:

> İşi iyi yap ama iyi sat. Kapıdan girişte günaydın demeye başla. Yöneticinin saçma esprilerine gül. Oryantasyon döneminde salağa yat. Laptop verildi, maile cevap ver. Akıllı telefon verildi, kapatma, gece gündüz konuş. … Profesyonel ol, yapıyor oluyorum ol. Sosyal ilişkilerini iyi tut. Özel hayatından bahsetme. … Gizli ajandalara dikkat et, politik ol, iletişim, iletişim. Masanı dağınık bırak, çok çalışıyorsun sansınlar; masan çok düzenli olsun, C-level'a hazırlandığını sansınlar. Toplantılara hazırlıklı git, kimin zayıf yönü var bil. … Bir tarzın olsun, mesela 60'lar, ne bileyim Stanislavski ekolü… Şıklıklar, parfümler, aman kişisel bakıma dikkat. … Mail atarken FYI falan de, Plaza'da çalıştığın belli olsun. … Uzun konuşma, uzun konuşan kısa dinlenir, executive özet geç, hoş bir dil kullan, zeka pırıltın fark edilsin. Yemeğe gidildiğinde olabildiğince yavaş yemeye dikkat et, öküz gibi tabağını bitirme, hızı karşındaki yöneticiye göre ayarlayabilirsin. … Selling more than telling, işinizi iyi pazarlayın yoksa ekip sizi yer. … Yaptığınız işi kayıt altına alın, sayılarla konuşun, rakamların harika bir dünyası vardır (Coco Mayo de Medina, 2014).

Wilmott ve Nelson'a göre iş dünyasında ne yaptığınızdan ziyade kimi tanıdığınız daha önemlidir ve sürekli kendinizi yenilemeniz gerekmektedir çünkü bu şartlarda yani proje bazlı işlerde en son yaptığınız iş kadar başarılısınızdır ve ona göre ödüllendirilirsiniz. İmaj ve tanınır olmak her şeydir (Wilmott ve Nelson, 2005: 58). Twitter fenomeni "Plaza Kaşarı" (2013) ise şunları öğütlüyor:

> Direktör olduysanız Burberry trençkot, atkı, şapka, şemsiye edinip hepsini aynı anda giyin. Miu Miu cüzdan ve Prada çanta kullanın. ... Ürün müdürüyseniz MAC Kanyon'a, direktörseniz MAC Bebeköy'e üye olun. 15 günde bir tiyatro veya sinema, iki ayda bir de Londra yapın. Mutlaka kayak tatiline gidin. … Arayın bulun, ofise elinizde Starbucks kahveyle girin. Cuma da olsa, babet değil, yüksek topuklularınızı giyin. Asla makyajsız dolaşmayın. Konuşurken mümkün olduğunca "big picture", "leverage", "win-win" gibi İngilizce kelimeler kullanın. … Yazdığınız e-postaları isim ve soyadınızın sadece baş harfleriyle bitirin. … İş yemeklerinizi akşam Zuma'da, öğlen Nusret'te yiyin (Aktaran: Burcuoğlu, 2013).

İkon rumuzlu Ekşi Sözlük yazarına (2012) göre iş hayatı, plaza insanı için mevki korumak ve kaptırmamak adına bir arena, iş arkadaşları ise müttefik ya da düşmandır; plaza insanı çok çalışmalı, kontaklarını sağlamlaştırmalı, sürekli daha güçlü bağlantılar bulmalı, taarruz-karşı taarruz-taarruz planları yapmalı ve bu planları sürekli revize etmelidir. Aygül (2010: 85) "Öğlene kadar iş, öğleden sonra ilişki üretin", "İletişim ağı oluşturmak, bir ömür boyu sürecek bağlantılar kurmaktır, yabancılar "Contact is contRact"[102] derler" diye akıl veriyor. Mogan ise kişisel gelişim uzmanları ve yaşam koçları diğer beyaz yakalı mesai arkadaşlarıyla ilişkilerde kontrollü ve sabırlı olmayı tavsiye etseler dahi, bu ilişkilerde sonuna kadar agresif olmayı öğütlüyor (2014: 112) ve diyor ki "... böyle şirketlerdeki [kurumsal] beyaz yakalı mesai arkadaşların dünyanın en sinsi ve tehlikeli yamyamlarıdır." (2014: 77). Mogan'ın dikkat çektiği bir diğer grup ayrıcalıklı doğanlardır (2014: 36): "Adamın babası patronun veya genel müdürün eşi dostudur veya aralarında bir çıkar ilişkisi vardır. Sen yıllarca çalışır didinirsin ama bu adam altı ayda senin üç yılda alamadığın yolu alır." Bir de "pusucu"lar ve "çete"ler vardır (Aygül, 2010: 88): "Pusu Üstad'ları genellikle yeteneği olmayan, yukarıya karşı son derece çalışkan, uyumlu, uzlaşmacı ve aidiyet sahibi imajı veren ancak astlarıyla birlikte değil de genellikle onların üzerine basarak ve potansiyel yetenekleri eksilterek, yükselmeyi tercih eden profilllerdir."

Memleketteki beyaz yakalılara has olan en önemli özelliklerinden biri de "plaza dili"dir. Bu dil özel sektörün "en özelinin" hüküm sürdüğü İstanbul'un, plaza denilen dışı cam kaplı yüksek katlı binalarında iş yaparken kullanılan melez bir dildir

[102] İkinci kelimedeki R harfi relation/rölasyon (ilişki) demektir.

(Guldur beni sozluk, 2012).[103] Dilin kökleri bütün gün yabancı yayın ve kitapları okuyan, literatür takip eden akademisyenlerin Türkçe konuşurken yanlışlıkla ve refleksle okuduğu materyallerdeki yabancı terimleri kullanması neticesinde atılmıştır; dolayısıyla aslında plaza dili, akademisyenlerin konuştuğu dilin bir lehçesidir (Pamuktank, 2013). Plazacanın formülü basittir: Türkçe cümle yapısına İngilizce kelimeler konulmalı ve bu İngilizce kelimeler, Türkçe gramerinin çekim kurallarıyla çekilmelidir (Mogan, 2014: 57). Plaza Türkçesini akıcı bir şekilde konuşabilmek için İngilizce *future continuous* (devam eden gelecek) zamanını iyi öğrenmek gerekir; "yapacağım" değil, "yapıyor olacağım" gibi (Türkülivestream, 2013). Bu zaman kipinde örneğin "sizi boş toplantı odasına alacağım" diyemezsiniz çünkü gramerinde yoktur, "sizi boş toplantı odasına alıyor olacağım" demelisinizdir (Devrin Basbakani, 2012). Bu kipe *corporate future tense* (kurumsal gelecek zaman) de denilebilmektedir. Plazaca konuşulan diyaloglar yaklaşık olarak şu şekildedir:

> -Sinan Bey, müşteriye gönderdiğimiz promosyon materyallerinin parasını kime şarj [*charge*] ediyoruz. – Ah, onları müşteri kendi kavır [*cover*] edecek. – İyi ama bacıtınızda [*budget*] bununla ilgili ekspens [*expense*] koymuşsunuz. – Beliz Hanım, o bacıtı önümüzdeki hafta apdeyt [*update*] ediyor olacağım, sizi de sisiye [*cc*] koyarım, siz gereken arkadaşlara forvırd [*forward*] edersiniz. – O zaman sizden gelen imeyle [*e-mail*] göre yeniden bir toplantı set [*set*] edelim Sinan Bey. Sizler de önceki toplantı tarihini ajandalarınızdan drop [*drop*] edin arkadaşlar, yeni tarihle ilgili sizi inform [*inform*] edeceğim sonra. – Tamam Beliz Hanım, ben sikecyılıma [*schedule*] alıyorum şimdi ... - Canan Hanım, geçen Cumartesi çalıştığım için bir of dey [*off day*] kullanacağım. – İyi de Alp Bey, sizin keysinizde [*case*] bu mümkün değil. Size geçen hafta işe gelemediğiniz günün yerine vörk [*work*] yazdık zaten. Ayrıca enyuıl livviniz [*annual leave*] de kalmadı, üzgünüm. – O zaman törd kuartır [*thid quarter*] raporunu başkasına eloke [*allocate*] edin veya autsors [*outsource*] edin lütfen. Çünkü dedlaynı [*deadline*] yaklaştı. Dışarıdan brif [*brief*] alalım. –Okey, kime delege [*delegate*] edebiliriz notlarımı bir siken [*scan*] edeyim. Karşılıklı çek [*check*] ederiz sonra. (Mogan, 2014: 55-56).

Bir özel sektör beyaz yakalısı, pazarlama müdür yardımcısı olarak yeni başladığı bir işte Pazartesi sabahı Outlook'u açmasıyla birlikte aldığı ilk e-postanın içeriğini görünce daha öğrenmesi gereken çok lisan olduğunu fark etmiştir. Zira gelen e-posta aynen şöyledir [*sic*]:

---

[103] "Plazalarda konuşulan bu tuhaf dilden son derece rahatsız olan Bülent Eczacıbaşı, bu dile karşı adeta savaş açtı … ve Eczacıbaşı Topluluğu bünyesindeki şirketlerde "Uydurukça konuşuyor olmayalım!" adlı bir kampanya başlatıldı." (Aktaran: Hatısaru, 2013)

> Son zamanlarda yapılan update [güncelleme] çalışmalarına bağlı olarak, high level [üst seviye] biçimde büyük bir özveri ve confidence [güven] ile devam etirmekte olduğumuz bir üst levela [seviye] atlama processinde [süreç] hepinizin vermiş olduğu emeklerden dolayı size teşekkür ederim. Bu process sürecinde sizlerden beklentimiz, üst levellarda da gücümüzü ve verimliliğimizi artırmak adına, performansınızı best effort [en iyi çaba] düzeyinde tutmanızdır. Şunu hatırlatmak isterim ki, şu kritik dönemde gösterilen bu üst düzey performanslar kurumsal gelişimimize büyük katkılar sağlayacaktır. Umarım sene başında set ettiğimiz kotaya ulaşırız. İyi çalışmalar dilerim. Saygılarımla/brgds (Aktaran: Deerin Adam, 2012).

Başka bir beyaz yakalı şöyle bir anekdot aktarıyor Ekşi Sözlük'te [*sic*]:

> tecrübesizdim. ilk işimdi. dandik bir maaşla dandik bir pozisyondaydım… çalıştığım departmanda bir kız vardı... bir dosyası vardı pending jobs [bekleyen işler] diye... daha önce hiç plazada çalışmadığım için "vaay be, ulan memleketimde ne interneyşınıl işler dönüyor" diye düşündüştüm. ben de ingilizce biliyordum, hatta yanında bir dil daha biliyordum ama hayatımda hiç pending jobs diye bir klasörüm olmamıştı. bu hanım kızımız satınalmaya ben de ihracat operasyonlarına bakıyordum. hatunun satınalma yaptığı hiç bir kurum yurt dışında değildi, ayrıca ingilizce de konuşmuyorlardı. ama talepleri sürekli order [sipariş] ediyor, purchase [satın alma] açıyor, demand'ları [talep] supply [arz] ederken benden support [destek] bekliyordu. .. hiç order etmedim. hep sipariş ettim. hiç start vermedim. hep başladım. hiç double check etmedim. hep iki kere kontrol ettim. ve en önemlisi hiç pending jobs klasörüm olmadı. onunki hala aynı renkte ve aynı yerde. (geek in aad, 2013)

Plazaca'nın Kamu'daki karşılığı için bir Ekşi Sözlük yazarı şöyle diyor [*sic*]:

> buna benzer melez bir dil; ankara'nın henüz tamamının dışı cam kaplanamayan gri kamu binalarında kullanılan, "bilindiği üzere.." ile başlayıp "hususunu keyfiyetlerine/bilgilerinize arz/rica ederim" ile biten türk bürokrasisi yazı dilidir. her iki dil, yalnızca iş görürken kullanılmasına karşın, plaza dili ve edebiyatına hakim kitle daha ziyade az buçuk yurt dışı görmüş genç, (hadi olmadı orta yaşlı) yakışıklı beyler ve güzel kadınlar iken, bürokrasinin yazın diline hakim olanlar ziyadesiyle kelli felli kavruk anadolu amcalarıdır. ha! bir de; plaza dili ve edebiyatına en kazma üniversite mezununun bile intermediate seviyeden başlayabilmesine karşın, bürokrasi yazı dilinde ilerlemek, gerek uzuuuun, upuzuuun ve bitmek bilmeyen ağdalı cümleler gerekse günlük yaşamda hiç kullanılmayan eski kelimeler nedeniyle zordur (guldur beni sozluk, 2012).

Plazaca sadece, İngilizce'yle karışık melez bir dil değildir; bu dilde bildiğimiz Türkçe de farklı kullanılmaktadır. Mogan (2014) şöyle örnekler veriyor; "atıyorum", "örneğin" demektir[104]; "sesli düşünüyorum" anlam olarak "saçmalarsam sorumlusu ben değilim"e denk gelir; "beyin fırtınası" ise, ben tek başıma saçmalayayım, siz de iştirak edin demektir; "bla bla", falan filan demektir vb. gibi. Plazacanın İngilizce

[104] Aynı şeyi ben de yapıyormuşum, bu sayede onu fark ettim. Arkadaş çevremin beni bu hususta etkilediğini düşünüyorum.

kelime telaffuzlarında da ayrıksı bir kullanım vardır; örneğin bir İngilizce kelime, okunuşu "databeyz", yazılışı "database" olmasına rağmen plazacaya "data beys" şeklinde girmiştir (Mogan, 2014: 58-60). Bunun bir başka bir çeşidi -kendi staj dönemimden hatırlıyorum- PwC'un (PricewaterhouseCoopers) "*price*"ıdır. Normalde bu kelime "prays" şeklinde okunması gerekirken, bu ortamlarda İngilizce ödül anlamında gelen "*prize*" kelimesi gibi "prayz" olarak telaffuz edilir.

Niçin plazaca kullanıldığının nedenlerini Ekşi Sözlük'ten bir yazar şöyle açıklıyor [*sic*]:

> başka bir ülkede kurulu, türkiye'de faaliyet gösteren iştiraki bulunan şirketlerde insan ister istemez bu dile adapte olmak zorunda kalıyor. faaliyet alanınızdaki terminoloji ve bu terminolojiyi oluşturan kaynakların hepsi ingilizce ise durum özentiden ziyade daha farklı bir yere kayıyor. çünkü kullanılan bazı terimlerin türkçesi bile henüz oluşturulmamış … fuçır demek varken vadeli işlem sözleşmesi gibi bir çeviriyi kullanmak da zor olmuyor değil (D K A, 2013)

Ekşi Sözlük'te aynı başlık altındaki başka bir açıklama şöyledir [*sic*]:

> dil tek başına bir varlık sebebi değildir, ortak bir kültürün sonucudur. … üretmeyi beceremiyorsan, her şey gibi kültürünü de ithal edersin. … diliniz yetersiz olduğu için kaynak eksiğiniz yok, kaynağımız eksik olduğu için dilimiz yetersiz. ki burdan tekrar üretim eksikliğine döneriz. bonus ; ara eleman ülkesi olmak işte böyle bir şey olmak. … dil ve kültürle ilgili, en bilindik ilişkiyi söylüyorum. üretim, kişilerle alakalı değil, toplumsal ilişkiler ve kurumlarla alakalı bir konudur. … örneğin toplumdaki eğitim kurumunuz, aynı tornadan çıkan insanlar yaratmaya programlanmış bir kurumsa, üretmeye değil, üretileni kullanmaya programlanırsınız ve bu böyle böyle nesiller alır … twitter bir kültürdür örneğin. sen kalkıp twitter yerine "kuş ötüşü" dersen millet sana ... güler. adam olaydın twitterı sen icat edeydin … ama üretemezsin, neden? çünkü ülkende öyle bir döngü yok. tüketim toplumu dedikleri şey sadece avm meselesi değil (Bugun Saat 6 Gibi Sarki Soyluyordum, 2014).

"Kalifiye" beyaz-yakalıların çalışma hayatları oldukça zordur aslında; önceden de belirttiğim gibi "iyi" bir eğitim almayı gerektirir ki yıllar sürer, bir yandan istihdam olanakları açısından spesifik bir yere doğru yönlendirilir, dahası iş bulmak maksadıyla içinde arkadaşlarınızın da bulunduğu birçok insanla zorlu bir yarışın içerisine itelenirsiniz. Kariyer denilen bu süreci Aygül mesela şöyle tarif ediyor (2012a: 16): "Ömrünüzün en güzel yıllarını, içi boş sıfatlarla doldurup, karşılığında sizden en değerli şeyiniz olan zamanınızı alan, yıllar sonra enerjisiz ve posadan ibaret bir şekilde kendinize yönelttiğiniz 'şu kısacık ömrümde ne başardım' sorusuna

verebileceğiniz yanlış yanıtın adıdır.” Aygül benzer bir pişmanlığı başka bir yerde şöyle dillendiriyor (2010: 98): “Plaza labirentlerinde seyrederken, her bir virajda kişiliğiyle örtüşmeyen dönüşleri yaparken, sarsılan ruhunu besleyip, onaracak hayatın gerçek lezzetlerini, günün birinde edindiği makamla ve kazandığı parayla alamayacağını anladığında iş işten çoktan geçmiş olmayacak mıdır?” Yine, Mogan bu hususta şöyle diyor (2014: 229-230):

> Kişiliğini verdin. Onurunu verdin. Yıllarını verdin. Ruhunu verdin. Erkekliğini verdin. Yahu aşkı verdin! Güneşi verdin. Kapalı plazalarda fotosentez yapan bir bitkiye döndün. ... Ve çok öfkelisin. ... Ama bir gün olmadık bir yerde patlıyor bu öfke. Ya kanser oluyorsun ya kalp krizi geçiyorsun veya daha şanslıysan şeker hastalığına veya ülsere dönüşüyorsun. Çevrendeki herkeste ya reflü ya panik atak, ya bir şeylere alerji var.

Benzer şekilde, The Revolution of Everyday Life adlı eserinde Vaneigem her gün sabahın altısında yataklarından kaldırılıp, toplu taşımalarda tıkış tepiş yolculuk ettirilen, günün sonunda da duraklara fırlatılıp atılan bu insanlarda ne kadar insanlık kalmış olabilir ki diye soruyor (1994: 52).[105]

Bu süreci kısaca “karakter aşınması” olarak niteleyen Sennett (2008: 154-155) bu aşınmanın nedenini, kişilerce paylaşılan bir mücadele ve ortak bir kader

[105] Bir dostum iş yerinde yaşadığı yabancılaşmayı aramızdaki bir e-posta iletişiminde şöyle aktarıyordu (Mete, kişisel iletişim, 2008): “Bu işe başlamazdan hemen önce bir terapistten bu konuda yardım alayım dedim lakin doktor dediğin de "en kötü iş, işsizlikten iyidir" diye yardım edebiliyor. Verdiği sakinleştirici hapı attım ilk seferde ama ağzım yüzüm birbirine girdiği için hapın devamını getirmedim. Ama işin bende bıraktığı etki ile seçim yapmak zorunda kalırsam, hapa gayri iradi bir şekilde dönebilirim de ihtimaller arasına girdi. Ama bir yandan da şunu demekten alamıyorum; belki de işten kaçış gerçek insani tepkidir insanlık dışına karşı verilen. İçimdeki son insan parça direniyordur kendine yakışmayanı yapma diye. Böyledir diyorum çünkü bugün iş yerinde gördüğüm daha öncelerden de aşina olduğum yüzler, bedenler, sesler, etler hiçbir şekilde insani olamaz. İnsan bu olamaz. Hayat bu olamaz. Ekrana 12 saat bakan şey bundan keyif alıyor, bunu içselleştiriyor olamaz, bu acıyı çeken ruh bu bedenin içinde olamaz. Çok kötüyüm, çıkış yolu bulamıyorum, tekrar kaçmak yani istifa etmekten bahsediyorum, istemiyorum. Alternatif üretemediğim bir karşı duruş korkaklıktan başka şey olmuyor gibi geliyor. Artık iyice ikna oldum; biri (kim olduğundan emin değilim), iki nokra arasındaki en kısa en düz yoldan gitmek yerine ilk noktaya A deyip sonuncusuna da Z deyip araya başka harfler ve yollar uydurarak, bu iki noktanın arasında dolaşa dolaşa dolaşa dolaşa ne var ne yok tüm yolları deneyerek değerli ne varsa hepsini üzerine alıyor, aldığının mikron cinsini etrafındakilere "lütfetmiş" şekilde veriyor ve buna da en yüce olaymış süsü veriyor. Altını da dinle, imanla, milletle, aileyle şununla bununla dolduruyor. Buna da hayatın gerçeği dedirtiyor. Bunu yapmazsak ihtiyaçlarımız nasıl karşılanacak dedirtiyor. Ortada gerçekten bir iş olsa üzülmeyeceğim belki, ama işin yani mesainin onda dokuzu bağımlı olduğun diğer insan kılıklı geri zekalılarının bu geri özelliklerinin sonuçlarıyla boğuşmaktan başka şey olmuyor valla. Ve burada da aynı alternatifsizliğin olması (çünkü kimse parasını mikro şeyleri değiştirmek için harcamak istemiyor, yürüyor yürüyor böyle yürüsün yapıyor) sonra da benden "X bey sizden üstün performans bekliyorum" oluyor. Oysa benim en optimum verebileceğim o geri zekalılardan biri olmaktan başka bir şey değil.”

anlatısının olmamasına bağlamaktadır. Sennet, bu durumu yaratıldığı yöntemlerden birinin iş dünyası jargonundaki adıyla "silo efekti" denilen tecrit etmek yöntemi olduğunu belirtmektedir; bu yalıtma durumunda çalışanlar tahılların depolandığı silolar gibidir ve neredeyse birbirleriyle iletişim kurmazlar. Bir de bilgisayar ekranına bakarak çalışma alışkanlığının yarattığı sıkıntılar vardır; çalışanlar bu yapay ara yüzlere kendilerini o kadar kaptırmışlardır ki üç masa yanındaki meslektaşına seslenmek yerine mesaj atar olmuşlardır (Sennett, 2012: 166-167)[106]. Uzun vadenin olmadığı, insanların küçük hesaplarla yaşadığı, kısa epizotlar ve fragmanlardan oluşan bir toplumda da, kişiler bir kimlik anlatısı ve yaşam öyküsü geliştirememektedirler (Sennett, 2008: 25). Bu da, bahse konu duruma en çok maruz kalan kesim olmaları hasebiyle özellikle plaza insanlarının hep "-mış gibi yapan" insanlar olarak algılanmasına neden olmaktadır.

[106] Meselenin bir diğer boyutu insanların birbiriyle iletişim kurmadığı iddiasını yalanlar niteliktedir. Örneğin, çoğumuz iş yerlerindeki rekabetin insanların birbirlerinin kuyularını kazmaya varacak kadar çetin olduğunu tahmin edebiliyoruz, dahası bu rekabetin yarattığı en temel efektlerden birinin iş yeri dedikodusu olduğunun da farkındayız. Bu hususta Amerikalı profesör Robin Dunbar (2004) çok ilginç bir argümanı var. Dedikodu olmadan toplumun olamayacağını, dedikodunun insanı insan yapan, onları birarada tutan en temel eylem olduğunu iddia eden Dunbar yaptıkları araştırmalarda insanların birbirleriyle yüzde 65 oranında dedikodu kapsamına girebilecek şeyleri konuştuğunu gözlemlemiştir. Ona göre konuşulanların içerikleri kabaca dört gruba ayrılmaktadır (2004: 100-105): başkalarının neler yaptıklarına dair bilgi edinme, sohbete angaje olan kişilerin kendi aralarındaki bağı kuvvetlendirme ya da ortamda olmayan diğer tanıdıklarını kötüleme çabası, akıl danışma ve son olarak sosyal ağ içerisindeki çıkarcı kişilerin nasıl durdurulacağı meselesi.

BÖLÜM 5: Şehir

Her insanoğlunun üç tip hayatı vardır: Kamusal, mahrem ve gizli.

Gabriel Garcia Marquez[107]

Şehir ve şehirleşme üzerine olan literatüre baktığımızda yüzlerce kitap basıldığını, binlerce araştırma yapıldığını, on binlerce makale yazıldığını görürüz. Onca şeyi görüp de, insanın gözünün korkmaması mümkün değil elbette. Bu kadar şeyin üzerine daha ne yazılabilir diye soruyor insan. Lakin sonrasında şehirlerin o devasalığıyla karşımda durduğunu anımsıyorum; nasıl ki yaşadığım şehrin bir tarafından tutuyor, orada kendime belli başlı mekanlar tutuyor ve geriye kalanın yakınlarından bile geçmiyorsam ya da gittiğim şehirleri ilk yakaladığım yerinden keşfetmeye başlıyorsam, burada da aynı şeyi yapabilir ve mevzuya karşıma ilk çıkan yerinden girmeye ve sonrasında da beyaz yakalı ve şehir ilişkisini kendime mekan etmeye başlayabilirim diyorum. Şüphesiz ki bir kente tamamıyla nüfuz edilemez, her yerine aynı anda girip çıkılamaz; öyle olunca da herhangi bir teoriden de şehri ve şehirleşmeyi tamamıyla çözdüm ve açıkladım demesi beklenilemez. Kentleşme kuramları, şehirlerin nasıl kuruldukları, faaliyet gösterdikleri ve değiştiklerini bir dizi açıklama ve yasayla anlatmaya çalışan araçlardır ve kent yaşamının gözlemlenebilir farklılıkları üzerine odaklanmaz; daha çok büyük anlatılarla haşır neşir olurlar ve tabiatları gereği gözle görülür, test edilir araçlar olmazlar (Hubbard, 2006: 9).

Bu kuramlar Lefebvre gibi balkondan bakmazlar şehre; trafik lambalarının döngüsel ritmini, araçlar ve yayaların dur-kalk hareketlerini, ivedilik ile sakinliğin kontrastını görmezden gelirler (Aktaran: Moran, 2005: 23). Oysa şehir hayatı sıradan bir insan için tam da oralardadır; bir vapur yolculuğundadır, bir otobüs ya da minibüs hattındadır, köşe başındaki bir kahvehanededir, işlek bir caddededir, bir meydandadır, tekinsiz arka sokaklardadır, mahalle aralarındadır, sokak arasındaki

[107] Aktaran: Supurling, 2008.

tablacılardadır, otogarlardadır, sanayilerdedir, gecekondudadır, sokak ortasındaki düğünlerdedir vs. Öte yandan bir beyaz yakalı için şehir daha çok, başka yerdedir; çoğunlukla ofislerde ve plazalardadır, servislerdedir, trafiktedir, şık restoranlardadır, *bistro* ve *pub*'lardadır, kafelerdedir, AVM'lerdedir, *fitness* salonlarındadır, korunaklı sitelerdedir, festivallerdedir, hava alanlarındadır, gece hayatındadır, "piyasa" caddelerdedir, sahil yolunda yapılan koşularda veya yürüyüşlerdedir vs. Lakin bazı yazarlara göre insanlar artık, şehirlerin birer yaşayanı değildir; daha çok o şehrin tüketicileridir (Miles ve Miles, 2004: 11). Sürekli bir şeyleri isteme halinde olan bu insanlar kolay kolay bu durumdan kendilerini kurtaramamaktadırlar çünkü günümüzde bu durum sosyal, hatta psikolojik bir norm haline gelmiştir; isteklerin altında yatan arzuların uyandırıldığı mekandır şehir, tüketmenin bir yaşam tarzı olarak meşruiyet edindiği yerdir artık (Campbell'dan aktaran: Miles ve Miles, 2004: 13).

Şehir kelimesi (İng. *city*) genelde Latincedeki *civitas* (devlet, yurttaşlık anlamına gelir, Arapçadaki karşılığı *medine*'dir) ve *civis* (vatandaş) kelimelerine dayandırılır. Edward W. Soja bu yaklaşımı yeterli görmez ve şehir kelimesinin kökenine uzmanların iki bin yıl boyunca göz ardı ettiği Grekçe bir kelimeden ulaşmaya çalışır (Soja, 2003: 271-273). Kelime *synoikismos*'dur. Kökü *oikos*; ev, üzerinde oturulan yer anlamına gelir. Sonundaki *–mos* eki bir şey sonucu meydana gelen ortam anlamını ifade ederken, başındaki *syn-* eki ise birlikte olma anlamına göndermede bulunur. Özetle *synoikismos* ya da *synekism* evsel özellik taşıyan bir yer ya da mekana birlikte yerleşmekten doğan durum şeklinde tanımlanabilir. Soja'ya göre *synekism* (mekana birlikte yerleşmekten doğan durum) kentsel gelişimin ve büyümenin altında yatan dinamik ve mütemadi bir süreç, sosyal enerjinin ortaya çıkmasını kesintisiz bir şekilde tetikleyen aynı zamanda kendisi de evrime uğrayan bir dinamizmdir ve "şehir kümelenmesinin tetikleyici"si olarak *synekism* bu şekilde formüle edildiğinde farklı kentsel coğrafyalara uzanan kalabalık bir birlikteliğin ortaya çıkardığı yaratıcılık, inovasyon, bir aidiyet, politik bilinç ve toplumsal gelişim durumlarını da ima eder.

Şehrin mekansal içeriği denildiğinde ya da şehir denildiğinde doğrudan fiziksel bir alan anlaşılmamalıdır. Şehir, birbirine geçkin sosyal ilişkiler sonucu meydana gelen bir form, bir semboldür: şehir; kutsal mekanlardır, pazar yeridir, adalet sarayıdır, okuldur yani tecrübelerin anlaşılır işaretlere, sembollere, davranış biçimlerine, bir düzene dönüştüğü yerlerdir (Mumford'dan Aktaran: Harding, 2005: 5). Bu tecrübeleri deşifre edenlerin işaretlerden anladıkları farklılaştıkça şehrin içeriği bölünmeye başlar ve şehir deyince herkes meşrebince –yukarıda sıralanan örneklerdeki gibi- bir şeyler anlar. Misal babam için yaşadığı şehir asla bir sinema, bir kafe, bir restoran ya da bir AVM değildir – teoride bu sayılanların o şehirde olduğunu bilir ama zorla götürülmediği müddetçe babamın pratikte hiçbiriyle alakası yoktur. Şehir onun için eşinin, çoluğunun çocuğunun, kardeşlerinin ve bazı akrabalarının yaşadığı ama aynı zamanda bazı akrabalarının (uzak durmayı tercih ettiği) yaşamadığı bir mekandır o kadar.

"Bizler şehirleri değiştiririz, şehirler de bizleri değiştirir" der arkasından sorar David Harvey (2003: 941): Hayal kırıklığına uğramış bir sürücü olunmadan Los Angeles gibi bir yerde yaşayabilmek mümkün müdür?[108] Burada -şehir ile insan arasındaki ilişkinin mütekabiliyeti konusunda- Harvey'in de sıklıkla Robert E. Park'tan alıntıladığı şu satırlara bakmakta fayda var: "Öyle ya da böyle, dolaylı bir yoldan ve de üzerine aldığı yükün ne'liği konusunda açık bir fikri olmadan insan, şehri meydana getirirken kendisini de yeniden meydana getirmektedir" (2003: 939). Bu değişime verilebilecek bir örnek kentsel bir edim olarak "bir şeyleri kaçıyormuş" ruh halidir. Misal "bir şeyleri kaçırıyormuş" hissinin yoğunluğu acaba hangi şehirlerde daha fazladır? Ben örneğinde bu şehrin İstanbul olduğu çok açıktır. Mesela artık Cumartesi akşamları ruh hali bağlamında daha rahatım -tekrar Kayseri'de yaşamaya başlayalı yedi yıl kadar oldu- çünkü sosyal anlamda beni kendine doğru çekecek hiçbir şeyin o anda burada yani Kayseri'de gerçekleşmediğini

[108] Los Angeles arabalarca ele geçirilmiş bir şehirdir neredeyse; yüzeyi yollarla döşenmiş bu şehirde 1400 kilometrekare yol ağı bulunmaktadır ve bu rakam şehir merkezinin kapladığı alandan daha büyüktür (Thackara, 2005: 52). Crash filminin açılış sahnesinde bu şehirde kaybedilen şeyin dokunma hissi olduğunu söylüyor filmin dedektifi Waters ve ekliyor (Aktaran: Simon, 2009: 23): "Gerçek bir şehirde insanlar yürür... [Ama Los Angeles'ta] kimse sana dokunmaz, her daim metalin ve camların arkasındayız. Dokunmayı o kadar özledik ki, araçlarla birbirimize çarpıyoruz; sırf bir şeyler hissedebilmek için."

biliyorum. Böylece bir şeyler kaçırıyormuşum hissinin yarattığı huzursuzlukla boğuşmak zorunda kalmıyor ve huzurlu bir şekilde evde vakit geçirebiliyorum.

Nitekim Georg Simmel Ortaçağın ve antik dönemin kasaba hayatının, o dönemin yaşam tarzı gereği insanın bağımsızlığını ve farklılaşmasını engellediğini, modern insanın o yaşam biçimin yarattığı engeller karşısında nefes dahi alamayacağını söyler (Simmel, 2008a: 95). Çünkü Simmel'e göre; muhitin küçüklüğü insanın başkalarıyla olan faaliyetlerini, hayat tarzını ve bakış açısını büyük bir titizlikle denetlemekte ve kontrol altında tutmaktadır.[109] Örneğin Jane Jacobs, kentin huzurunun sadece kolluk kuvvetleri tarafından sağlanmadığını, hatta çoğunlukla onlar tarafından sağlanmadığını düşünür. Sokak ve caddelerin güvenliği aslında daha çok, şehir sakinleri tarafından oto-kontrol ve gönüllülük esasına dayanan bir mekanizmayla sağlanmaktadır (Jacobs, 2011: 107). Bunun benzeri çoğunlukla kırsal alanlarda görülür çünkü köylerde herkes herkesi tanır, ötekine karşı "biz buralarda yabancıları sevmeyiz" minvalinde bir tavır takınırlar. Herkes herkesi gözetler; ahali arasında sürekli bir dedikodu, çekememezlik, küsmecilik hali mevcuttur. Kökleşmiş alışkanlıklar ile ani felaketler arasında bir yerde duruyor olma hali kır yaşamına, köye ve taşraya özgü bir durumdur; oysa, şehir hayatı uçları törpülemekte, ara olasılıklar yelpazesini genişletmekte, uyumlu davranarak, idare ederek sakinine felakete karşı kendisini nasıl koruyacağını öğretmektedir (Moretti, 2005: 146). Çünkü ne kadar çok ilişki o kadar çok hesap demektir. Bizdeki ebeveyn-çocuk ilişkisi köy/kır hayatına, öte yandan karı-koca ilişkisi ise şehir hayatına benziyor gibidir. Mesela baba ile oğul ya da anne ile kızı arasındaki ilişki bolca kavga ve gürültü içerse bile kolay kolay toptan kopmaz. Öte yandan karı-koca arasındaki ilişki öyle değildir; sürekli bir karşıdakini idare etme durumunu zorunda kılan bu tarz ilişki, en nihayetinde bu yapılmadığında rahatlıkla bitebilmektedir.

Şehir hayatı demek, cemiyet tipi ilişkiler demek değil midir zaten? Louis Wirth'e göre (2011: 102) şehir hayatının sosyolojik açıdan ayırt edici karakteri

[109] Benzer bir durumun kendi mahallemde yaşandığını söyleyebilirim. Gerçek bir mahalle olma özelliğini hala sürdürebilen bu yerleşkede; misal, altmış metre ötemizde yaşayan ve hemşerimiz olan emekli komşumuz neredeyse bütün gününü ikinci kattaki evinin balkonunda mahalleyi "izlemekle" geçirir. Bu gözlemden biriktirdiklerini sonrasında herhangi bir komşusuyla –örneğin babamla- "kritik" eder.

birincil ilişkilerin yerine ikincil ilişkileri koyması, akrabalık ilişkilerini zayıflatması, aile bağlarını güçsüzleştirmesi, komşuluğu ortadan kaldırması ve geleneksel bağlılıkların altını oyması gibi özelliklerinden gelmektedir. Cemaat tipi ilişki denilen, şimdilerde -şehirlerin hemen hemen her yanımızı sardığı ve köydekilerin de buldukları ilk fırsatta şehre doğru göç ettiği böyle bir dönemde- sadece aile içi ilişkilerde ve hala korunduğu yerlerde akrabalık ilişkilerinde görülebilmektedir. Aile içi ilişki dediğimiz de aslında ebeveynler ile çocuklar arasındaki ilişkidir. Yoksa kardeşler arasında bile (evden ayrılışla beraber bir de kardeşler evlenmeye de başlamışsa), sosyal ilişkilerin sürdürülebilirliği cemiyet hayatının –aşırı uçları törpüleme gibi- gerekliliklerini yerine getirmekle mümkündür. "Köşeli" insanların (ister karı-koca olun, ister sevgili olun, ister kardeş olun, ister akraba olun, ister dost olun) hiç kimse tarafından sürdürülmediği ya da idare edilmediği bir zamanda ve mekanda yaşıyoruz artık. Meselenin beyaz yakalı kısmında, farklı bir durum söz konusu değildir. Birçok beyaz yakalı için akraba denilen insanlar (özellikle dayı, amca, kuzen, teyze, yenge vs.) çok az vakit geçirilen çok uzak insanlardır, üstelik farklı şehirlerde yaşayan insanlarsa bu insanlar hiç görüşülmeyen insanlardır. Evlilikler törpülenmenin şiddetini arttıran kurumlardır. Evlilikten sonra elde edilen "sıfır kilometre" hısım-akraba ahalisi, işte bu yukarıda bahsedilen yelpazenin açıldığı alan olmaktadır. Evli tarafların karşılıklılık esasında dayalı anne-baba, kayınbirader, görümce, baldız, bacanak, amca, dayı, teyze, hala ziyareti her ne kadar cemaat tipi gibi gözükse de aslında, şehirleşmeyle beraber cemiyet tipi ilişki biçimine dönmüştür. Dostluk ilişkileri de bu değişimden müstesna değildir.

Belli bir noktaya kadar idare edilebilen ve sürdürülen bu tarz ilişkiler bir noktada tıkandığında rahatlıkla bitirilebilmektedir. Şehir havasının özgürleştiren yönü de budur. Yani istediğini istediğin zaman terk edebilirsin, istesen de istemesen de her an terk edilebilirsin. Şehir hayatı köşeli bir insan olmana asla müsaade etmez. Köşeli olmanın avantajlarını kullanabileceğin yani nazını çektirebileceğin kişiler sadece ve sadece anne ve babanızdır hatta çoğu zaman annenizdir. Kendi çocuklarınız bile çekmez köşeliliğinizi, çünkü onlar da köşeli davranabilecekleri kişilerin kendi anne-babası olduğunu bilirler içten içe. Öte taraftan bir ilişki biçimi vardır ki; tüm bu ilişki biçimlerinden teknik olarak daha az bağlayıcı gözükür, bir

resmi bir ilişki biçimidir ama kişilerin hayatında yukarıdaki örneklerin hepsinden daha fazla yer kaplayabilmekte, onlardan çok daha fazla can sıkıcı olabilmekte, ilişkiye son vermek hususunda çok daha kısıtlayıcı olabilmektedir. Şehir hayatının uç törpüleyen, ara olasılıklar yelpazesini genişleten, uyumlu davrandırtan, idare ettirten gibi özelliklerinin en yoğun olarak kullanıldığı ve kullanılmasının zorunlu olduğu bu ilişkiler çalışma eylemiyle birlikte gelen ilişkilerdir.

Şehir hayatında hedeflenilenlerle doğrudan bir karşılaşma imkanı yoktur; araya mütemadiyen yan yollar, dolayımlar ve ekstra düzenlemeler girer ve hedefe ulaşmak için uzatılmak zorunda kalınan yol, böylece kişiyi dönüştürmekte dahası varılan hedefi de tanımaz hale getirmektedir (Moretti, 2005: 154). Şehir olmak böyle bir şeydir. Dehlizlerle, yan yollarla, labirentlerle örülü olmayan bir mekanda ne doğru dürüst bir rant yaratılabilir ne de buna bağlı olarak özgürlük imkanı. Bir yerden bir yere doğrudan gidilirse o hat dışında kalan yerlerin kalkınma imkanı nedir? İşte mesela Göztepe'den kalkan otobüsün Mecidiyeköy'de durması yani Mecidiyeköy'ün bir *hub* olması, mekanı ister istemez müthiş değerli hale getirmiştir. Moretti'nin alıntıda bahsettiği hedef elbette ki soyut bir hedeftir, ölüme gidilen yolda yolun uzatılması gibi.[110] Varlıktan uzaklaşmanın ya da eksik olmanın gerçeğinden kaçışın sonucu olarak ölümün bir hedef olmaktan çıkması, ölümün giden yolun bir macera (İng. *journey*) bağlamında hefefin kendisi olması durumudur. Bilinçdışındaki bu eğilimin bilinç üstündeki karşılığı bu duruma özellikle kentte maddi bir altyapı

[110] Klinik deneylerinden edindiği tecrübelerden de hareket eden Freud, haz ilkesinin üstünlüğü ile doğrudan karşıtlık içerisinde olan acılı ya da travmatik olayın ya da olayların, bir türlü bastırılamadığını ve bahsi geçen travmanın yerine geçebilecek başka olaylar üzerinden zorlantılı bir biçimde aynı travmanın sürekli tekrar edildiğini iddia eder. Freud haz ilkesinin de ötesine geçen bu duruma 'ölüm itkisi' adını vermiştir. Ona göre yaşamın asıl amacı ölüme giden doğru yolu bulmaktır. Freud ekolünü takip eden Jacques Lacan ise ölüme doğru sürüklendiğimiz konusunda Freud'le hem fikirdir ancak bu sürüklenmenin ölüm tarafından gerçekleştirilmediğini iddia eder. Ona göre bizi ölüme doğru çeken şey 'eksik' (Bkz. Birkan, 2005: 229) olmamızdır ve bu çekme işi 'arzu'lama üzerinden gerçekleşir. İnsanoğlu sembolik olanın aşinalığından, aşina olmadığı 'gerçek'in boşluğuna düşeceğine, ne kadar acılı olursa olsun hayattaki her şeyi kabul etmeye hazır ve nazırdır (Homer, 2005: 89-90). Fakat bu eksikle yüzleşememenin travması yukarıda belirttiğimiz üzere bir türlü bastırılamadığı ve ölüm de duygusal olarak *jouissance* tarafında olduğu için, insan, elinde olmadan gerçekleşmesi imkansız olan yokluğun yerine bir şey(ler) koymakta, sonra da onu (onları) kaybetmektedir. Böylece acıdan haz almaya başlayan insan (ölüme güdümlü yaşamamızdan ötürü, kendimizi ölüme yakın hissetmek için ve ölümün *jouissance* tarafında olmasından dolayı) mütemadiyen aynı durumu tekrar edip duruyordur, aynen Freud'un torununun iplik makarasıyla oynadığı gibi. Oyunun adı *Fort-da*'dır yani "gitti – işte, geldi"dir (Freud, 1961: 8-9). Freud'un torunu annesinin yokluğuyla kendince baş edebilmek için elindeki iplik makarasıyla bu oyunu uydurmuştur. Önce bir obje kaybedilir, sonra da bulunur ve aynı şey sürekli tekrar edilir. Tüm hikaye budur.

kurmaktır. Ölüme giden en doğru bulma hususunda "olabildiğince karıştırma" eylemi kapitalizm öncesi topluluklar da muhtemelen vardı. Nihayetinde ölüm itkisi kapitalizm ile ortaya çıkmış bir şey değildir. Bilinçdışından gelen bu motivasyonun istediği dünyayı kurması (şehirlerin tarihine baktığımızda) bir günde olmamıştır, olamayacaktır da. Hala sürmektedir.

Paradoksal olacak şekilde, şehir ancak kişiyi yolundan alıkoyduğu, onunla başka şey arasına girdiği ve kişiye zaman kaybettirdiği ölçüde kendisini göstermektedir çünkü şehir hayatı durup bazı şeyleri seyretmeye zaman tanımaz, sadece faaliyete zaman tanır (Moretti, 2005: 155-156). Beyaz yakalılar için bu, çalışma faaliyetidir ekseriyetle. Nadiren de boş zaman faaliyetidir. Her şey bir "faaliyet" olmuştur ve iş yapıyor gibi yapılmaktadır. Hangi saatte trafiğe çıkılacağının, hangi yollardan gidileceğin önceden hazırlıkları yapılır, boş zamanların nasıl kullanılacağının bile. Kimlerle sosyalleşilecekse birkaç gün öncesinden karşılıklı araşılır, programlar uydurulur, yapılacak aktivite ve gidilecek mekanlar kararlaştırılır, orada ne yenilip içilecekse internet, *blog*lar, telefon aplikasyonları, arkadaş çevresinden önceden araştırılır ve rezervasyonlar yapılır vs.[111] Şehirli insanın hayatına, başka mekanın insanlarının bilmediği bir kabus çökmüştür; "bir şeyleri kaçırma" ya da daha doğrusu "bir yere geç vararak" bir şeyleri kaçırma kabusu (Moretti, 2005: 148).

O kadar insanın, dolayısıyla o kadar mekanın, o kadar kaynağın, o kadar bölüşümün, o kadar bağlantının, o kadar ilişkinin, o kadar etkileşimin, o kadar ihtimalin olduğu bir mekanda böylesi bir hissiyat elbette ki anlaşılır. Fakat bu durumun rahatlıkla bir tür rahatsızlığa dönüşebilme ihtimali vardır. Genelde iki türlü olur rahatsızlık; ya arkanızdan atlılar kovalıyor gibi o mekandan bu mekana sürüklenirsiniz, ya da o kadar imkanın ve ihtimalin –"çıkabilirim ama çıkmak istemiyorum lakin her an çıkabilirim" gibi iç rahatlatmalarla- etrafınızda olmasından

[111] Bu hususta Simmel şunları söylüyor (2008a: 90): "Dakiklik, hesaplanabilirlik ve kesinlik, bütün karmaşıklığı ve uzanımlarıyla metropol varoluşunun insan hayatına dayattığı niteliklerdir; bunlar, yalnızca metropolün para ekonomisiyle ve zihinsel doğasıyla yakından ilgili olmakla kalmaz. Bu özellikler aynı zamanda hayatın içeriğine de damgasını vuracak, akıldışı, içgüdüsel başına buyruk özelliklerin ve itkilerin safdışı edilmesine yarayacaktır... Gerçi akıldışı itkilerin damgasını vurduğu başına buyruk kişilik tipinin kentte var olması asla imkansız değildir, ama bu kişilikler tipik kent hayatıyla uyuşmaz."

"tuhaf" bir keyif duyar ve hiç çıkmayarak dizini büker, boş vakitlerinizde özellikle de hafta içi akşamlarında evde otururusunuz. Böylesi büyük şehirler, içinde barındırdığı insanları böylesi tezatlar içine sokmaktadır. Ya yeteri kadar paranız olur ve onca ihtimalin peşinden koşar hepsine yetişemediğiniz için delirirsiniz; ya da yeteri kadar paranız olmaz, bu sefer de o kadar ihtimali görüp peşinden gidemediğiniz için bu gerçeği hazmedemeyip bastırarak bilinçaltında "delirirsiniz".

Kamu'daki beyaz yakalılardan biri olan Levent, bazı sosyal medya ağlarının insanları şehir hayatında da bir tür yarışa ittiğini ve dolayısıyla ayrıca bir stres yarattığını düşünüyor. Hatta bazen bu durumun yani tanıdıkları bir çiftin şehirdeki bir mekana gidip sosyal ağ üzerinden yer bildirmesi neticesinde onları takip eden diğer çiftin, biz niçin oraya gitmedik diye kavgalara bile neden olduğunu da söylüyorlar (kişisel görüşme, Haziran 2014). "Kendimizi [sanal ortamda] çok ele vermemeye çalışıyoruz" diyen Levent, bazen başkaları için yaşadığı hissine kapıldığını de ekliyor ve diyor ki "iyi yere gidersek mesela eşime hemen söylüyorum, hemen bizi *tag*'le (yer bildirimi yapmak için kişilerin sanal ortamda etiketlenmesi) diye; [çünkü] hem keyif alıyoruz hem hava atıyoruz." Akıllı cep telefonlarındaki sosyal ağ aplikasyonlarının yeni mekanları ve o mekanların işe yarar ürünlerini keşfetmede çok işe yaradığını düşünen çift, bu aplikasyonlar sayesinde Ankara'daki bir balık restoranında ahtapot tandır yediklerini ve yemeğin lezzetinin müthiş olduğunu söylüyor.

Bir diğer beyaz yakalı uzman Ümit sosyal medyanın işlevsellik açısından bazı şeyleri değiştirdiğini ama ekstradan stres yükü yarattığını düşünmektedir (kişisel görüşme, Haziran 2014). Bu platformların bir "*show off*" (gösteriş yapma) meydanına dönüştüğünü iddia eden Ümit'e göre insanlar artık habire şunu yiyorum, bunu yapıyorum diye strese de girmektedir. Mekan araştırırken fikir edinmek için kendisinin de sosyal medya uygulamalarına başvurduğunu, hatta yurt dışı görevine giderken mutlaka Ekşi Sözlük'ten buralar hakkında araştırma yaptığını da ekliyor.

İstanbul'lu plaza beyaz yakalısı İpek sosyal medyada yeme-içme bağlamında hiçbir şey paylaşmadığını ve bundan nefret ettiğini söylüyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Bu eğilimi "*food porn*" (yiyecek pornosu) olarak dillendiren

görüşmeci, "bu imkanları bulamayanlar var, neyi kanıtlıyorsun" diye serzenişte bulunuyor. Ona göre insanlar o kadar mutsuz ki sosyal medya üzerinden sürekli mutlu olduklarını kanıtlamaya çalışmaktadırlar; "yemeğin en güzel yerinde hadi bir *selfie*, anı öldürüyorsun" diye ekliyor. Kendisinin sosyal medya platformlarını siyasi amaçlarla kullandığını belirten görüşmeci "bunlar hep *show off*, oysa ben giderim en güzel konseri dinlerim, hayatta da paylaşmam" diye de devam ediyor.

James Joyce yaşadığı zamanlardan tipik bir şehirsel edimin zorunluluk gereği karşıdan karşıya geçmek değil, şehirde amaçsızca gezinmek olduğunu söylemiştir (Moretti, 2005: 158-159). Misal, hiç unutmam annemlerin yolda yürürken kulak misafiri oldukları ve bana anlattıkları görece yoksul bir ailenin sohbetini. Gece şehrin ışıltılı sokaklarında çekirdek çitleyerek dolaşan ailenin küçük kızlarından biri, yaptıkları gezinme eylemini ve verdiği keyfi, zenginlerin bunu hiç yapmadığını vurgulayarak aynen şöyle diyormuş: "Anne, bu zenginler yaşamayı hiç bilmiyorlar." O küçük kıza aynen katılıyorum çünkü ne zaman Komando Caddesi yokuşunun sonundaki Kayseri'yi yukarıdan gören mekandan gün batımını izlemeye gitsem, park yerinde en fazla üç ya da beş tane lüks araç görürüm. Geri kalan hep on ile on beş bin lira aralığındaki elden düşme araçlardır. Ya da ne zaman şehrin betonlarından kaçıp az miktardaki yeşil ve sulak alanlarına doğru gitsem, hep orta halli ya da alt kesimden insanların piknik yaptığını görürüm. Emre Yılmaz zenginliğin en garip yanının zorunluluk dışında halkla ilişki kuramama yoksunluğu olduğunu iddia ediyor. Ona göre zenginler sokaktaki insanla bağımsız hiçbir ilişki kuramazlar, kurmazlar; dahası bunun böyle olduğunun farkına bile varmazlar. Yılmaz genç işadamlarına bu hususta öğütlerini şöyle sıralıyor (2012: 156):

> Halkımızdan haz etmemekten, onları sadece ormanlara çöp bırakan yığınlar olarak görmekten rahatsızlık duyuyorsan genç dostum, onlarla daha fazla para-dışı temaslarda bulunmaya gayret etmelisin. Bu temas fırsatlarını da sen yaratmalısın. Güneye tatile arabayla değil otobüsle git ... Oysa varolmanın neşesi (ve sıkıntısı) – şöhret, hırs, imaj, statü, gibi işadamı beyinlerini yiyen kanserlerden arınıp bir sosyal hiç, bir yok olabilmenin o tatlı keyfi ancak bu insanlarla [halk] birlikteyken yaşanır. Yükse sosyetedekilerle değil.

Çoğu beyaz yakalı profesyonel, yaşadığı şehri tam olarak tanımaz, bilmez – şehir deyince hala sokak, mahalle, semt vb. anlıyorsak tabi eğer. Her gününün şehirde geçmesinin verdiği rahatlıkla, şehrin bilinmeyen yerlerinin ve yönlerinin

keşfini sürekli erteler. Çalışmaktan geri kalan ya da çalışma faaliyetinin şehir tarafından bölündüğü anlarda şehir kişiye görünür hale gelir. Misal; vapurda (eskiden tabi) bir sigara tellendirirken, otobüste ya da metroda içerdekilerle göz göze gelmemek için camdan dışarıyı ya da camdaki yansımanı seyrederken, durakta toplu taşıma aracı beklerken, bir akşamüstü balkonda yemek yerken, cadde kenarı bir kahvehanede çay içerken ya da bulvar ve caddelerde dolaşırken... Bu noktada Moretti (2005: 158) modern şehrin, sokağı bir toplumsal deneyim mekanı olarak kati ve onmaz bir biçimde değersizleştirdiğini iddia eder; bu durumun sebebi -Simmel ve Walter Benjamin'in iddia ettiğinin aksine- kelimenin tam manasıyla bir toplumsal deneyimin şehirdeki imkansızlığı değil, bu deneyimin başka bir yerde gerçekleştiriliyor olmasıdır. Moretti'ye göre; kentsel yaşamın getirdiği en büyük yenilik kentin, insanları sokaklara dökmesi değil, aksine oradan buradan toparlayıp evlere ve ofislere tıkıştırması ve kamusal alanı derinleştirmekten çok, mahrem olanı yaratmasıdır.

Örneğin İstanbul'un plazalarında çalışıp güvenlikli sitelerinde oturan birçok kalifiye beyaz yakalı -trafiği saymazsak- mesai günlerinde şehir hayatına temas bile etmez. Sabah bilmem kaçıncı kattaki dairesinden asansöre biner, kapalı otoparkına iner, arabasına geçer, yola koyulur, çalıştığı plazanın kapalı otoparkına girer, tekrar asansöre biner ve ofisine geçer. Plazanın hemen altında ya da hemen yanındaki bir restoranda öğleyin yediği yemek, eğer sayılabilirse şehirle olan tek temasıdır. Bu rutinin aynısı akşam mesai çıkışında tekrar edilir. Başkentin beyaz yakalıları için de durum pek farklı değildir. Bir korunaklı sitenin yine bilmem kaçıncı katından sabah asansöre binilir, otoparka inilir, araca binilir, misal Eskişehir Yolu'ndan Ankara istikametine doğru yola düşülür, Kamu kurumlarındaki park yeri sıkıntısından dolayı araç, bazen kurumun sıkışık otoparkına, çoğu zaman da kurumun kenarındaki ya da arkasındaki bir sokağa park edilir (Ankara'nın şehirsel temas bağlamındaki fazlalığı budur), öğleyin yemekhanede değil de yakınlardaki bir restoranda yenilen yemek de günün tek temasıdır.[112] İşe gidip-gelmede servis kullananların ise diğerlerinden az biraz fazlası vardır; o da, evden servis durağına kadar yürünen yol kadardır.

[112] Özel bir bankanın genel müdürlüğünde çalışan plaza beyaz yakalısı Ulaş öğlenleri yemekhaneye gitmediğini, iş arkadaşlarıyla birlikte plazanın hemen yanındaki sitenin altındaki kahvehaneye gidip

Robert E. Park ve meslektaşları günümüz şehir hayatı hakkında ilginç bir tespitte bulunuyor (Aktaran: Moretti, 2005: 138): Onlara göre kent yaşamının içyüzüne dair bildiklerimizi aslında hikaye ve roman yazarlarından öğrenmişizdir ve itiraf ederler; şehirlerimizin herhangi biri için, Emile Zola'nın deneysel romanlarında olduğu kadar bile tarafsız ve araştırmaya dayalı incelemeler yapılmamıştır. Kent edebiyata, edebiyat da kente tasvir yoluyla nüfuz eder, der Moretti (2005: 139). Neticede ona göre kent her şeyden önce mekansal bir mevcudiyettir; her bileşeninin değeri ve anlamı ancak tasvir ve tasnif edilecek nesneler üzerinden ortaya çıkabilmektedir. Aynı şeyler köy için, kırsal kesim için ya da başka yerler için de söylenebilirken, kenti burada farklı kılan –aynı özellik roman için de geçerlidir- mekansal yapısının yani yoğunluğunun hareketlilikteki artışla uyumlu halde olmasıdır. Moretti'nin burada hareketlilikten kastettiği mekansal hareketlilik hatta daha da önemlisi toplumsal hareketliliktir. Şehir havasının özgürleştiren bir diğer yönü de budur. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlere önce okumaya gelen, sonrasında birer kalifiye beyaz yakalı olmayı başarıp sosyo-ekonomik açıdan yukarılara çıkma olanağı ancak gerçek mahiyette birer şehir olan yerlerde mümkündür.

Benim gibi İstanbul'a üniversite okumaya giden birçok tanıdığım mezuniyetten sonra burada kalmaya karar vermiş ve sonrasında birer de iş bularak ve evliliklerini de burada gerçekleştirerek İstanbul'a iyice *yer*leşmiştir. Lakin Ankara, İstanbul, Bursa ve Adana gibi büyük şehirlerin diğer sanayi şehirlerinden (Eskişehir, Gaziantep, Denizli, Kayseri ve Konya vb. gibi) farkı, görece küçük şehirlerin ya da tam anlamıyla henüz "şehir" olamamış şehirlerin toplumsal hareketliliğe sadece ekonomik alanda izin vermesidir. Evet; üniversite bitirmek, iş bulmak, iş kurmak ve aile kurmak vb. gibi eylemler bu şehirlerde de gerçekleştirilebilir ve işe bağlı olarak bir finansal sıçrama da yaşanabilir. Bu şehirlerde profesyonel beyaz yakalılara

---

orada kozsuz king oynadıklarına dair ilginç bir anekdot aktarıyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Bu alışkanlığın uzun bir geçmişinin olduğunu söyleyen görüşmeci bir yandan tost yediklerini, bir yandan da kağıt oynadıklarını, masadaki diğer oyuncuların direktör pozisyonunda olduklarını da belirtiyor. Vaktiyle enerji sektöründe bir şirkette çalışmış başka bir plaza beyaz yakalısı İpek ise, o dönem öğle yemeklerini genellikle şirketin yemekhanesinde yediğini aktarıyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Maslak civarında dışarıda yemek yemenin bedelinin kişi başı 30 lira olduğunu belirten İpek, "kimse yemez öyle her gün, müdürler bile oturur yemekhane yer" diye aktarıyor.

ödenen ücretlerin İstanbul ve Ankara'ya göre genel olarak daha düşük olduğu rahatlıkla söylenebilir. Örneğin 2008 yılının sonunda Kayseri'de Türkiye'nin en büyük mobilya şirketlerinden birinin ithalat departmanına yeni başlayan (İng. *junior*) olarak girdiğimde aldığım aylık ücret net 1300 TL civarıydı. Oysa bundan iki yıl önce İstanbul'da bir hafta çalışarak istifa ettiğim yayıncılık sektöründeki net maaşım 2000 TL idi.

Yukarıdaki sanayi kentlerinin "küçük"lüğü meselesine tekrar dönersek, bu şehirlerin sportif etkinlik, kültürel etkinlik, gastronomik etkinlik vb. gibi gösterişçi tüketimin sergilenebileceği kamusal mekanları oldukça sınırlıdır. Bu şehirlerden Kayseri, Konya ve Denizli; İstanbul ve Ankara ile karşılaştırıldığında tartışmasız bir şekilde bir köy gibi kalır. Gösterişçi tüketim bu şehirlerde başka mecralarda sergilenirler; mesela Kayseri özelinde konuşursak pahalı bir lüks araç bunlardan bir tanesidir. Bir milyon nüfusu olan bu şehirde değeri ortalama yüz elli bin avro olan Porsche'nin Panamera adlı modelinden rahatlıkla on-on beş tane görebilirsiniz. Bir diğer mecra büyük, gösterişli ve dolayısıyla pahalı bir bağ evi satın almak ya da yaptırtmaktır. Bir diğeri de ev ziyaretleri ve günlerde gösterilmek üzere alınan ev eşyalarıdır. Lakin meselenin diğer boyutuna geçildiğinde Kayseri'de ne pahalı *fitness* salonları, ne gurme kafe ve restoranlar, ne de pahalı kültürel etkinlikler vardır. Kayak etkinliği bile ucuzlaştırılarak yerelleştirilmiştir.[113]

Bu şehirde yani Kayseri'de servetleri arasında uçurum olan iki insan yan yana yemek yiyebilmekte ve çay-kahve içebilmektedir. Hemen örneğini vereyim; benim gibi ayda net üç bin üç yüz (3.300) lira civarı kazanan bir araştırma görevlisi ile yaklaşık dört yüz elli milyon (450.000.000) Amerikan dolarlık servetiyle Türkiye'nin en zengin isimlerinden biri olan Memduh Boydak[114] "Taş Mekan" isimli et restoranında yan yana masalarda yemek yiyebilmektedir. Bu istisnai bir durum değildir; daha öncesinde de Bahar Caddesi'ndeki Özsüt'te çay içerken, Memduh

[113] Yaklaşık üç yüz milyon avro harcanarak yenilenen ve genişletilen Erciyes Dağı'ndaki kayak tesisleri kesinlikle ülkedeki diğer kayak tesislerinden hem daha iyi hem de daha ucuzdur. Şehir merkezinden dağa ücretsiz belediye otobüsleri kalkmaktadır. Piste çıkış lift'lerinin öğrenciler için günlük ücreti 25 liradır. Özellikle düşük gelirli ve orta halli Kayseri'li ailelerinin rağbet ettiği çocuk kızak parkları mevcuttur. Bkz. http://kayserierciyes.com.tr (erişim tarihi 20 Eylül 2014).

[114] Bkz. http://www.milliyet.com.tr/iste-turkiye-nin-en-zengin-insani/ekonomi/ekonomidetay/28.02.2013/1674545/default.htm (erişim tarihi 20 Eylül 2014).

Boydak'ı ailesiyle tatlı yerken görmüşlüğüm vardır. Aradaki servet yenilen ya da içilen malzemede değil, oturulan evde ve binilen araçlar da kendini göstermektedir. Ben mekana elli bin liralık VW Golf ile gelmiştim, o ise dört yüz elli bin liralık Panamera'sıyla. Kişisel servetlerimiz arasındaki yirmi üç bin (23.000) katlık oransal fark araçlarımızın değeri söz konusu olduğunda dokuz kata iniyor; yenilen, içilen söz konusu olduğunda neredeyse sıfırlanıyordu.

Lüks ile sefaletin ya da zengin ile fakirin birbirine bu denli yakın oluşunu yani toplumsal şiddetin bu hayasız alametini, şehirli insanın gözünde tahammül edilir kılan şeyin nedeni, aynı durumun feodalizm çağındaki nedenlerinden oldukça farklıdır; çünkü bir vakitler bu kontrastı yani lord ile dilencinin aynı resimde yer almasını meşru kılan şey, toplumsal ilişkilerin değişmezliği gerçeğidir (Moretti, 2005: 149). Mesela İstanbul ve Ankara gibi günümüzün büyük şehirlerinde yani toplumsal hareketliliğin yoğun ve yüksek olduğu buralarda "yukarı çıkma", "aşağı inme" ya da "sağa sola gitme" imkanı epeyce büyük, geniş ve macera doludur. Şehir sakinlerinin baş döndürücü bir hızla yükselip sonra aynı hızla düşmeleri, Balzac'tan Maupassant'a on dokuzuncu yüzyıl romanının ana temasıdır (Moretti, 2005: 149-150). Moretti'ye göre bunun nedeni fiziki mekan açısından şehrin, gelişen toplumsal ilişkiler ağı olarak anlatı zamansallığının dekoru haline gelmesidir ve böylece roman, şehrin anlamının belirli bir mahallede bulunamayacağını ve bu anlamın ancak bir zamansal silsile aracılığıyla (yani bir süreçle) ortaya çıkabileceğini göstermiştir. Burjuva kentinde mekansal yan yanalığın, anında kronolojik bitişikliğe yani insanın kaderinin beklenmedik bir anda yön değiştirmesi fikrine tercüme edildiğini ve meşruiyetini kazandığını iddia eden Moretti, meseleyi Goriot Baba'dan alıntılayarak netleştirir: "Feleğin çarkı dönüyor işte' dedi Vautrin; 'dün gece bir düşesin balosundaydı, bu sabah ise bir tefecinin yazıhanesinde, yani merdivenin en alt basamağında- tam bir Parisli gibi."

Aynen İstanbul'dan bir arkadaşımla geçirdiğimiz bir günde olduğu gibi. Şöyle ki eskiden beyaz yakalı şimdilerde ise patron olan ve epeyce para kazanan arkadaşım ile beraber bir hafta sonu geçiriyorduk. Vakit geçirmek için İstinye Park'a gitmiştik. Bu alışveriş merkezinde görece daha pahalı markaların bulunduğu bir sürü lüks

aracın park ettiği açık hava bir alan vardı. Alanın ortasındaki bistroya geçip oturduk. Orada otururken garip bir şekilde kendini kötü hissetmiştim çünkü sınıfsal olarak orayı yakışmadığımı düşünüyordum. Etraftaki insanlara baktığımda tarzlarının benden farklı olduğu kesindi. Mesela hemen yan masada yetmiş yaşlarında *en grand toilette* bir İstanbul beyefendisi, ailesiyle birlikte öğle yemeğini yiyor, başka bir masadaysa etkinliğine bir şişe şarap eşlik ediyordu. Oysa biz arkadaşla mekanda çay ve soda içiyorduk. Bu mekandan ayrılıktan sonra arkadaşımın yeni aldığı ikinci el BMW 3.20 model arabanın jantındaki bir problemi tamir ettirmek için Maslak Oto Sanayi'ye gittik. Az önce aynen Balzac romanlarındaki gibi merdivenin en üst basamağındayken, iki saat sonra görece olarak en alt basamağındaydık. Orada şunu düşündüm; "demin yan masada yemek yiyen yaşlı beyefendi acaba hayatı boyunca arabasını tamir ettirmek için sanayiye gitmiş miydi?"

Şehirlerdeki mekansal ve kültürel sınırlar on sekizinci yüzyılda iyice belirgin olmaya başlamıştır; sınırsal mesafenin korunması önemlidir çünkü zengin, fakirden kendisine hastalık ya da ahlaki yozlaşma bulaşmasını istemez (Sibley'den aktaran: Moretti, 2005: 149). Ancak on dokuzuncu yüzyıl Paris örneğinde, Haussmann eski teneke mahalleleri yıkarken farkında olmadan geleneksel kent yoksullarının içe dönük ve dışarıya sımsıkı kapalı dünyasını da yıkmıştır ve böylece yoksul mahallelerin ortasında koca koca delikler açan bulvarlar, yoksulların buralardan geçerek ilk kez şehre ve şehir hayatına girmelerini sağlamış ve böylece her mekana dalan, sınır tanımayan, kendi temposunu herkese dayatan şehrin ve şehir hayatının bu hızla gelişen sokak ve bulvar trafiği yoksulları göz önünden uzaklaştıran engelleri de ortadan kaldırmıştır (Berman, 2008: 210-217).[115]

---

[115] Bu karşılaşmaların hikaye edildiği en güzel örneklerden bir tanesi Baudelaire'in Paris Sıkıntısı'ndaki Yoksulların Gözleri öyküsüdür. Geç dönem 1850'ler ya da 1860'lar Paris'inde geçen bir zengin ve yoksul karşılaşmasını şöyle anlatır Baudelaire (2006: 57-58): "Kahve ışıl ışıldı. Havagazı da bir başlangıcın bütün canlılığını gösteriyor, aklıkla gözleri kör eden duvarları, gözler kamaştıran, geniş aynaları, çubukların, kornişlerin yaldızlarını, boyunlarından bağlı köpeklerin götürdükleri tombul yanaklı maiyet beyzadelerini, yumruklarına konmuş atmacaya gülen hanımları, başlarının üstünde meyveler, yemekler, av etleri taşıyan tanrıçaları, peri kızlarını, kollarını uzatıp Bavyeralı kadınlara küçük testiyi sunan Hebes'leri, Ganymedes'leri, sorguçlu aynaların iki renkli dikili taşını, kısacası, pisboğazların buyruğuna verilmiş bütün tarihi, bütün söylenbilimi var gücüyle aydınlatıyordu.
Tam önümde, kırk yaşlarında, sakalı kırlaşmış, yorgun yüzlü bir adamcağız dikilmişti yolun üstüne, bir eliyle küçük bir oğlan çocuğunu tutuyor, öbür kolunda da yürüyemeyecek kadar zayıf bir küçük

Günümüzde birçok yerde de süregiden bu durum birlikte yaşama pratiği açısından aslında çok önemli bir fırsattır. Maddi ve manevi koşullardan dolayı bilinçli ya da bilinçsizce başkalarından ayrışan ve ayrıştırılan, üstelik normal şartlarda da birbirleriyle karşılaşması pek mümkün olmayan insanların ortak kamusal alanların kullanılması zorunluluğu neticesinde bir şekilde birbirleriyle karşılaşmak zorunda kalması/bırakılması; aslında, karşılıklı görünür olma, karşılıklı farkında olma, birbiriyle tanışma, birbirini tanıma ve anlama gibi bir dolu etkileşimin, sonrasında belki de iletişimin doğmasına yol açabilecek bir potansiyel içermektedir. Bauman'a göre (2012: 27) farklı yerleşim alanlarından gelen insanların yüz yüze görüşebildiği, tesadüfen karşılaşabildiği, birbirlerine kafa tutabildiği, konuşup, kavga edip tartıştığı ya da uzlaştığı, özel problemlerini kamusal alana taşıdığı ve kamusal meseleleri de özel kaygılar haline getirdiği, (Cornelius Castoriaodis'in "özel 'kamusal" agoralar dediği türden) şehirsel mekanların sayı ve hacim olarak giderek azalmaktadır.

İyi bir kent, insanlara eylemlerinin sorumluluğunu hayali bir düzen ve ahenk dünyasında değil, tarihsel olarak ön görülemez bir toplumda üstlenme şansı sunar; onun sırrı da buradadır zaten (Bauman, 2012: 51). Yalnızca estetik ahenk ve aklın reçetelerine göre bir kent mekânı icat etmekle uğraşanlara Bauman'ın tavsiyesi şudur: İnsanlar, sadece başkalarının iyi emirleri ya da iyi planlarını izleyerek iyi olamaz, dolayısıyla önce bir durun ve bunun üzerine kafa yorun. Misal, Londra'da kentsel deneyimin bu denli zenginliğine katkı sağlayabilen şu tip kulüpler vardır; diyelim ki, akşam karnınız acıktı ve dışarıda yemek yiyeceksiniz ama size eşlik edecek kimse yok, dahası yalnız başınıza da yemek istemiyorsunuz; işte böyle anlarda bu tip bir kulübe gidiyorsunuz (önceden kulübün üyesi olmak şartıyla elbette) tam da bunun için tasarlanmış yemek masasına oturuyorsunuz, sizin durumunuzda olan diğer kulüp üyeleri de bu masalara oturabiliyor ve tanımadığınız ya da az tanıdığınız diğer üyelerle sohbet ederek yemeğinizi yiyebiliyorsunuz (Morgan, 2009: 78).

---

yaratığı taşıyordu. Hizmetçi görevi yapıyor, çocuklarına akşam havası aldırtıyordu. Hepsi de paçavralar içindeydi. Olağanüstü denebilecek kadar ciddiydi bu üç yüz, bu altı göz de yalnız yaş nedeniyle ayrılıklar gösteren, eşit bir hayranlıkla, kımıltısızca seyrediyordu yeni kahveyi.
'Ne güzel! Ne güzel!' diyordu babanın gözleri, 'yoksul dünyanın bütün altınları gelmişler de, bu duvarlara yerleşmişler sanki.' – 'Ne güzel! Ne güzel!' diyordu oğlanın gözleri, 'ama ancak bizim gibi olmayanların girebilecekleri bir yer burası.'"

Situationist (Durumcu) sanat akımının eylemi olan *dérive* (Fr.) yani dolanma kısmen, bu denli bir zenginliği yakalama aracı olarak düşünülebilir ve bu açıdan *métro–boulot-dodo* (Fr.) yani git-çalış-gel-uyu eziyetinin tam zıttına yerleştirilebilir. Evden işe-işten eve pratiğinin tersine, dolanma eylemi tesadüflere daha açıktır, alışık olanın dışındaki anları bulmaya daha müsaittir, açık uçlu bir zaman algısı vardır, yolculuğu rutinden çıkarıp bir keyif haline dönüştürebilmektedir (Moran, 2005: 49). Meseleye bu şekilde yaklaştığımızda şehir çözülmesi gereken bir sorun olmaktan çıkar ve yabancıların birlikte nasıl yaşayabileceği üzerine çözülmesi imkansız bir sorunsala dönüşür (Stevens, 2007: 5). İnsanlar şehirlere sadece temel ihtiyaçlarını gidermek için gelmezler; sevmek ve sevilmek için gelirler, kendilerini gerçekleştirmek için gelirler, etraflarındaki o muazzam çeşitlilikten nasiplenmek, onu keşfetmek ve anlamak için gelirler (Maslow'dan aktaran: Stevens, 2007: 5). Stevens'a göre bir kenti kent yapan, ona karakterini veren tam da bu potansiyelleri barındırmasıdır.

Günümüz kitle toplumuna nasıl katlanacağımız meselesi, bu kitleyi oluşturan insan sayısıyla alakalı bir durum değildir; en azından birincil derecede bu değildir. Bu şekilde düşünen Arendt'e göre asıl problem insanları bir araya getirecek ya da onları birbirleriyle ilişkilendirecek toplumsal varoluşun gücünü yitirmesidir (Arendt, 1958: 52-53). Sennett, Kamusal İnsanın Çöküşü adlı eserinde kapitalist ve seküler şehir kültürüyle birlikte kamusal olanın git gide azaldığını iddia etmektedir. Hayatlarımız git gide "özel"leştiğini, ilişkilerimizin mahremleştiğini iddia eden Sennett'e göre bu gidişat daha zengin bir hayata doğru değildir çünkü bu yönelimde akıl tembelleşmekte, insanların duygularını ifade zenginliği azalmakta, insanlar kendi hayat hikayeleri ve duygularıyla hiç olmadıkları kadar uğraşmaya başlamaktadırlar. Bu da bir özgürleşme değil, aksine bir tuzağa düşme durumudur (Sennett, 1996: 4-5).

Wirth'e göre şehir hayatı insan ilişkilerini parçalı bir karaktere büründürmekte, bu da ister istemez şehir sakinlerini şizoid kişiliklere dönüştürmektedir (Aktaran: Miles ve Miles, 2004: 8). Bu bölünmüşlük durumunda insanlar birbirine fiziksel olarak yakın olmalarına rağmen, sosyal açıdan uzaktırlar (Miles ve Miles, 2004: 8).

Bu hususta Goffman, "savunma amaçlı uyarımsızlaştırma" davranışından bahseder. İnsanlar bu durumda birbirlerine en başta sınıflayıcı bir bakışla baktıktan sonra, mümkün olduğunca az fiziksel temas riskine girecek şekilde yürürler ya da mevzi alırlar. Kişiler etrafını bir imge repertuvarı sayesinde tarar, çevresindekileri basit temsil kategorilerine ayırır ve böylece kent deneyiminin karmaşıklığını azaltır (Aktaran: Sennett, 2002: 329). Bu tip bir geri çekilişin kişinin ezildiğini hissetmeksizin kamusal yaşama katılabilmesinin tek yolu olduğunu düşünen Sennett (1996: 46), bu tarz katılımın köklerini 19. yüzyıl Paris ve Londra'sında bulur; o vakitler buralarda ve sonrasında diğer Batı başkentlerinde önceki yüzyıllarda görülmeyen bir davranış modeli gelişmiş ve yabancıların birbirleriyle konuşma hakkının olmadığı ve insanların yalnız kalma hakkının kamusal bir hal olduğu düşüncesi yerleşmiştir.[116] Kamusal davranış artık, bir gözlem, bir pasif katılım ve bir çeşit röntgencilik sorunudur; Balzac bu durumu "gözün gastronomisi" olarak ifade etmiştir (Aktaran: Sennett, 1996: 46). Bu tarzın başka bir çeşidi Simmel'in *blasé* (Fr.) tutumudur; yine benzer bir şekilde, burada kişinin en uzaktaki deneyimlere kucak açma durumu varken, bir yandan da en yakınındaki ilişkilerin önünün kapatılması vardır (Allen, 2000: 65).

Günümüz teknolojisi insanların ortak fiziksel mekan paylaşımını epeyce bir azaltmış, bu da teknolojik imkanlara sahip olan kişilere yeni bir tür şehirleşme deneyiminin önünü açmıştır (Miles, 1997: 18). Misal, buradan hareketle şöyle bir

---

[116] Bu konu üzerine Sennett şöyle yazıyor (2002: 309): "Kitap okuyan ya da sessizce pencereden dışarı bakan sıkış tıkış bedenlerle dolu tren vagonu, on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmış büyük bir toplumsal değişikliğe işaret ediyordu: Sessizlik bireysel mahremiyeti korumak amacıyla kullanılıyordu. Vagonlarda olduğu gibi sokaklarda da insanlar yabancıların kendileriyle konuşmamasını, yabancıların konuşmasına mahremiyetlerinin ihlali gibi bakmayı bir hak gibi görmeye başladılar. Hogarth'ın Londra'sında ya da David'in Paris'inde bir yabancıyla konuşmanın onun mahremiyetini ihlal etmek gibi bir yan anlamı yoktu; insanların kamuya karıştıklarında konuşmaları bekleniyor ve onlarla konuşuluyordu....1840'lı yıllarda geliştirilen Amerikan tren vagonu yolcuları sessizlikleri içinde rahat bırakılma arzusunu neredeyse garanti altına alan bir konumda yerleştiriyordu. Kompartımanları olmayan Amerikan vagonunda bütün yolcular ileriye, birbirlerinin yüzlerine değil enselerine bakacak şekilde oturuyorlardı. Amerikan trenleri genellikle -Avrupa standartlarına göre- çok büyük mesafeler kat ediyorlardı ama Eski Dünya'dan gelen ziyaretçiler, insanın, vagondaki insanlar arasında hiçbir fiziksel engel olmamasına rağmen koca Kuzey Amerika kıtasını hiç kimseyle bir kelime etmek zorunda kalmadan kat edebilmesine hayret ediyorlardı. Sosyolog Georg Simmel'e göre, toplu ulaşımın ortaya çıkmasından önce insanlar çok nadiren uzun bir süre sessizce, sırf bakarak bir arada oturmak zorunda kalıyorlardı. Toplu taşımada oturmanın bu "Amerikan" yolu, artık Avrupa'da insanların kafe ve publarda oturma biçimlerinde de gözlenmeye başladı."

benzetme de bulunabilir miyiz; park ve bahçeler ortak mekan deneyimi bağlamında vaktiyle bir kente ne yaptıysa, şu anda da aynı şeyi cep telefonları yapmaktadır yani şehir deyince "kablosuz bir park alanı"ndan bahsediyor olabilir miyiz acaba (Thackara, 2005: 87)? İşte burada, Sennett'in belirttiği gibi gerçek ya da mecazi mesafeler eşitsizliklere tercüme ediliyor diyebiliriz; mesafeler büyüdükçe bağlılıklar azalmakta ama öte yandan mesafelerle doğru orantılı olacak şekilde eşitsizlikler de artmaktadır (Sennett, 2007: 55).

Çağlar Keyder'e göre, kendi memleketimizde bu eşitsizlikler nüfusun küçük bir bölümünün dünya ekonomisinin doğurduğu yeni dinamiklerle herkese de nasip olmayan/edilmeyen imkanlar (maddi, kültürel, sosyal sermaye gibi) üzerinden hızla bütünleşebilmesinden kaynaklanıyordur; şöyle ki, küresel pazarla bağlantı kurabilen girişimciler, bankacılar, bilgi sektörü çalışanları, veri tacirleri, serbest meslek erbabı yeni paradigmayla kolayca bütünleşmek üzere eğitilmişlerdi ve dünyadaki benzerleriyle aynı ücret ve gelir düzeylerine yükselebiliyorlardı (2009: 35). Tüketici mallarında ve hizmetlerinde bir çeşitlenme yaşandığını, toplumun kaymak tabakası ile geri kalanı arasındaki tüketim olanakları eşitsizliğinin göze batacak kadar belirginleştiğini iddia eden Keyder'e göre, memleket iki bölmeli bir toplum haline gelmiş, her ikisinin hayat tarzları iyice ayrışmış ve tüketim alışkanlıkları arasındaki mesafe oldukça artmıştı.

Bu farklı iki kesimin insanlarının yolları ancak şu şekilde kesişebilmekteydi; toplumsal hiyerarşinin tepesinde duran bu yeni bilgi seçkinlerinin iş yeri temizliği, getir-götür işleri, ev bakımı, çocuk bakıcılığı ve benzeri başka türlü düşük vasıf gerektiren hizmete dayalı ihtiyaçlarının karşılanması gerekiyordu ve bu ihtiyaç hiyerarşinin alt basamaklarında çok farklı türden kişisel hizmetleri sunan bu iş gücü sayesinde gideriliyordu (Keyder, 2009: 36). Beyaz yakalılar hayat tarzı, değer yargıları ve tüketim kalıpları gibi hususlarda epeyce uzaklaştığı bu kesim ile artık nadiren ve zorunluluktan karşılaşmaktadır. Örneğin, zorunlu askerlik hizmeti böyle bir karşılaşma mekanıdır, aynı şekilde üniversite böyle bir yerdir, gündelikçilerin ve kapıcıların yeni orta sınıfın mensuplarıyla kapalı sitelerdeki karşılaşmaları bu kategoriye girer, otantisite arayan yeni orta sınıfın soylulaşmış mekanlarda esnaf ile

muhatap olması bu türden bir karşılaşmadır, çoğunlukla AVM'lerde gerçekleşen tezgahtar ile yeni orta sınıf mensubu müşterinin ilişkisi böyledir.

Sanayileşme ve modernite şehrin ve şehir sakinlerinin hızına hız katmış ve onları yavaşlatacak her türlü sürtünmeyi yok etmeyi kendisine misyon edinmiştir. Bildiğimiz anlamda şehir, aslında bu ikisinin çabaları neticesinde ortaya çıkmıştır. Sermayenin olabildiğince hızlı dolaşımı için ne mühim idiyse, şehirler ona göre kurulmuş, düzenlenmiş ya da yıkılmış, yeni baştan yapılmıştır. Toprağından kopan insanın emeği de sermayenin bir parçası olduğu için, onun da hızlanması, sürtünmeyi azaltması ve akışkan hale gelmesi gerekmiştir. Dünya değiştikçe diğer bir deyişle yaşanılan mekan değiştikçe, insanlar da değişmiş; ister istemez yaşadıkları mekanın ritmine ve havasına uymak zorunda kalmışlardır. Simmel için, şehir hayatının kamusal boyutundaki gayri şahsilik ve yüzeysel davranma durumu, para ekonomisinin kurallarına hizmet etmesi için yaratılmış olan sanayi kentinin doğuşuyla doğrudan ilgilidir (Aktaran: Hubbard, 2006: 18). Simmel'e göre para ekonomisinin varlığı ve ilişkilerdeki baskınlığı, etkileşimlerin sadece değişim değeri ve üretkenlik temelinde gerçekleşmesini yaratmıştır ve sonuçta da kan bağı, akrabalık ve başka türlü yakınlıkların bir arada tuttuğu ilişkiler ister istemez yukarıdaki iki temel lehine çözülmeye başlamıştır. Bu dünyanın şehir plancıları – kapitalist bir kovanın arılarıymış gibi- sermaye-birikim mekanları olarak iş görecek şehirler kurmak maksadıyla durmaksızın çalışmışlardır (Aktaran: Hubbard, 2006: 41).

Jane Jacobs şehirleşme sürecinin bu boyutunu "Economy of Cities" adlı eserinde öz bir şekilde şöyle ifade ediyor (Aktaran: Soja, 2003: 276): "Şehirler olmasaydı, hepimiz fakir olurduk." Şehirlerin sermaye-birikim mekanları olduğunu ima ediyordur bu satırlar. Bir fahişenin hem ürünün kendisi hem de satıcısı olması gibi, şehirler de hem üretilen şey hem de o şeyi üretendir. Burada bir noktaya dikkat etmek gerekir; sermaye-birikim mekanı olan şehirden anlamamız gereken malın-mülkün şehrin ortasında yığılı olması durumu değildir – ki bir yanda da öyledir aslında. O şehrin insanının, taşının, toprağının, binasının, pazarının, havasının, suyunun, denizinin para eder olmasıdır. Açalım bu cümleyi; şehirde yaşayan insanın

emeği değişim eylemine konu olabiliyorsa, başka bir deyişle şehirli insan iktisadi faaliyetin içinde emeğini kullandırtabiliyorsa kısacası çalışıyorsa, bu şehrin taş ve maden ocakları varsa ve buralar işliyorsa, bu şehirde piyasaya dönük tarım yapılıyorsa, bu şehrin evlerinin alım-satımından kazanç sağlanıyorsa, işyerleri ve dükkanları kiralanabiliyorsa, arazilerinden ileriye dönük kazançlar bekleniyorsa, bu şehrin çarşılarında insanlar dolaşıyor ve o insanlar bir şeyler alıp satıyorsa, bu şehir dışarıdan turist çekiyorsa, bu şehrin limanlarına mal geliyor ve limanlarından mal gidiyorsa, şehrin kıyı şeridine oteller yapılıyorsa ve buralarda şehri ziyaret edenler kalıyorsa bu şehir değerlidir ve değerini de piyasa belirliyordur. Jacobs'un kastettiği zenginlik, sanırım böyle bir zenginliktir.

Mesela sırf bu yüzden memleketimizde fırın açılır gibi üniversite açılmaktadır. Üniversitenin ne işe yaradığı hususunda yaratılan hava, onun bir meslek edinme bağlamında "ekmek kapısı" olduğudur ve üniversiteler gidilmesi gereken kurumlar olarak sürekli özendirilmektedir. Bunun temel nedenlerinden biri bizden bir üstteki kuşağın hele de fakirlik görmüş ve yoksulluk çekmiş olanlarının -ülke ekonomisinin hizmet sektörü üzerinden döndüğünü hatırlarsak burada- sosyal etkinlik kapsamına girecek faaliyetler hususunda para harcama heveslisi olmaması ve ancak çocuklarının geleceği söz konusu olduğunda paralarını harcamaya razı olmalarıdır. Şehir ve üniversite ikilisinden muazzam bir ekonomi yaratılmaktadır.[117] Bunun literatürdeki adı "öğrencileşme"dir (İng. *studentification*). Öğrencileşme terimi üniversite ya da yüksekokul barındıran yerleşim yerlerinin zamanla geçirdiği sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel dönüşüme gönderimde bulunmaktadır (Smith, 2005: 74). Smith'e göre, bu süreç kavramsal düzeyde, küçük çaplı aktörlerin bu tarz yerleşim bölgelerinde öğrencilerin barınmalarının doğrudan yarattığı dönüşümü ifade etmektedir. Ama biz buraya öğrencilerin yeme-içme, ulaşım, eğlence vb. gibi

[117] Bir üniversite öğrencisinin eğitime devam ettiği dört yıl boyunca ne kadar harcama yapabileceğine dair bir internet sitesinin haberi şöyledir: "Dört yıllık üniversite hayatına kaç hayal, kaç gerçek sığar? Kaç insan tanınır; kaçı dost hanesine yazılır? Dört yılın ne kadarı hatırlanır, dört yıldan geriye ne kalır? 'Hesaplayan adamlar' olarak, ortalama bir öğrencinin İstanbul-Moskova mesafesince yol yürüdüğünü, ağırlığının 2-3 katı makarna yediğini, ölümünün radyasyondan olacağını ve Holosko artı bir miktar para harcadığını saptandı; karşınızda rakamlarla bir üniversitelinin hayatı." Bahse konu hayatın mizahi bir kısa filmi için bkz. http://onedio.com/haber/rakamlarla-bir-universitelinin-hayati-1-ogrenci-4-yil-294496 (erişim tarihi 20 Eylül 2014).

ihtiyaçlarının karşılanması sayesinde gerçekleşecek değişimi de rahatlıkla ekleyebiliriz.

Şehrin değerli oluş meselesine buradan yaklaştığımızda şehrin sınırları da artık coğrafyaları üzerinden tanımlanmaz hale gelir. Lefebvre (2003: 3-4) bu sınır aşan şehirliliğe "şehir dokusu" (İng. *urban fabric*) diyor. Lefebvre göre; bu ifade şehrin fiziki dünyasından öte bir şeyi kastetmekte, şehrin taşra üzerindeki uzantılarının her türlüsünü kapsamaktadır. Buradan hareketle; evde geçirilen bir tatil, bir otoyol, taşradaki bir market hepsi aslında şehrin bir parçasıdır. Şehirler uzadıkça, her yer şehir oldukça, şehrin sınırları görece daha sabit göstergeler (geleneksel, ırksal, ulusal, akrabalığa, aileye, dostluğa özgü aidiyet tanımlamaları) üzerinden değil de yüzer-gezer, akışkan, sürtünmesiz piyasa araçları üzerinden belirlendikçe ulaşılacak sonuç; aslında, şehrin kendisini kaybetmek olacaktır. Kitlesel üretim, gittikçe akışkan hale gelen toplum ve otantik olmayan (disneyleşmiş – İng. *disneyfied*) sahte yerler neticesinde yaşadığımız dünya giderek yersizleşmeye (İng. *placeless*) başlamış; bu yersiz dünyada maddi olarak kökleşemeyen insan, varoluşsal olarak da belirli bir yere bağlanamaz hale gelmiştir (Relph, 1976). Otoyollar, kavşaklar, havaalanları, alışveriş merkezleri gibi transit geçiş mekanlarıyla analoji kurulduğunda – Marc Auge buraları "yer olmayan" (İng. *nonplace* ya da Ar. *la mekan*) olarak tanımlamaktadır- kent mekanlarının bu örneklerdeki gibi hiçbir yere varmayan ve sürekli başka yerleri gösteren birer simge haline geldiği görülür (Auge, 1995).

Mesela, beyaz yakalılar özelinde bu geçiş mekanları çoğunlukla, yabancıların "*commute*" (İng.) dediği işyeri ile ev arasında katedilen mesafelerde tecrübe edilmektedir.[118] Demin de söylediğim gibi örneğin İstanbul'un plazalarında ya da başkentin yüksek katlı Kamu kurumlarında çalışıp bu şehirlerin güvenlikli sitelerinde oturan birçok beyaz yakalı sabah bilmem kaçıncı kattaki dairesinden asansöre biner, kapalı otoparkına ya da apartmanının önüne iner, arabasına ya da servisine biner, yola koyulur, çalıştığı plazanın ya da kurumun otoparkına girer, tekrar asansöre biner

[118] Urry'e göre modern birey hareket halindeki bireydir; şöyle ki, modernite fikrinde merkezi önem arz eden hareket halinde olmak düşüncesi, modern toplumların yer değiştirme ve seyahat deneyiminde çok çarpıcı değişikler meydana getirmiştir. Öylesine bir değişimdir ki bu, modernite düşüncesinin sembolü olarak artık, flanör tipi anılmaz, onun yerine tren yolcusu, araç sürücüsü ya da uçak yolcusu geçmiştir (Urry, 1995: 141).

ve ofisine geçer. Mesela plaza beyaz yakalısı Ulaş işten eve dönüşlerde bir yaz modunun bir de kış modunun olduğunu söylüyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Yaz modunda işten servisle eski mahallesindeki tenis kulübüne gittiğini, eşi Avrupa yakasındaki işinden metrobüsle buraya gelene kadar geçen sürede yaklaşık bir-bir buçuk saat tenis oynadığını, sonrasında eşinin sabahtan metrobüs durağının civarına park ettiği otomobilleriyle gelip kendisini kulüpten aldığını, buradan Caddebostan Sahili'ne geçtiklerini ve orada paket yemek alıp yediklerini ve vakit geçirdiklerini aktarıyor.

Beyaz yakalıların *yer*sizlik deneyimi yaşadıkları bir diğer aktivite ulus-içi ya da ulus-ötesi uçak seyahatlerdir. Danışmanlık ve denetim hizmeti veren şirketlerde çalışan beyaz yakalılar neredeyse bütün mesailerini şehir dışında ya da ülke dışında geçirirler. Diğer sektörlerde çalışanların ise periyodik olarak aldıkları eğitimleri ya da katıldıkları uluslararası toplantıları vardır. Kamu'da çalışan uzman personelin yine en kötü ihtimalde iki ayda bir katıldığı uluslararası ya da ulusal toplantısı vardır. Hal böyle olunca, bu toplantıların etrafına örülen zamanın şöyle mekanlarda geçmesi doğaldır; havaalanı ve otoparkları, güvenlik kuyrukları, alandaki *fastfood* dükkanları ya da CIP *lounge*'ları, otel odaları ve lobileri vb. gibi. Mesela Bauman'ın şu hikayede anlattığı, havaalanlarında çok sık karşılaşılan bir resimdir (2000: 153):

> Birkaç ay evvel bir havaalanının barında eşimle beraber aktarma yapacağımız uçuşu bekliyordum. Hemen yanı başımızdaki masada 25-35 yaş aralığında elinde cep telefonu olan iki adam oturmaktaydı. Bu iki adam yaklaşık bir buçuk saatlik bekleyiş süresi boyunca ara vermeden telefonun diğer ucundaki şahısla konuşuyordu ama yanındakiyle tek kelime etmemişti. Ancak bu durum, birbirlerini önemsemedikleri anlamına gelmiyordu. Aksine, tam da birbirlerinin bu bağlamdaki mevcudiyeti onları bu davranışa yönlendiriyordu.

Adından da anlaşılacağı üzere bu transit geçiş mekanlarının gerçek mahiyette bir hafızası da yoktur. Auge'nin bu yer-olmayan yerleri son 48 saatten daha fazla tarihi olan mekanlar değildir (1995: 104). Bu hafızasızlık riskinden dolayı günümüzün mobil ve hızlandırılmış dünyasının şehirlerinde yeni bir eğilim ortaya çıkmıştır: Toplumsal belleği, "*lieux de memoiré*" (hafıza yerleri) adı verilen özel alanlara toplamak (Moran, 2005: 124). Pierre Nora'ya göre modern toplumlar, hafızayı modernitenin tersine çevrilemez lineer zamanının geri getirilmesinin sembolik yolu olarak görme eğilimindedirler ve bu nedenle engel olamadıkları

değişimin yarattığı sonuçları unutmak maksadıyla kentte müzeler, anıtlar ve koruma alanları yoluyla bir tarih dizayn ederler ve böylece bu yapılar üzerinden sabitlenen bellek bir tür tetikleyici olarak iş görmeye başlar çünkü günümüzün dünyasında geleneğe, göreneğe ve alışkanlıklara eklemlenmiş, onlar üzerinden tecrübe edilecek ortamlar (Fr. *milieux*) kalmamıştır (Nora'dan aktaran: Moran, 2005: 124). Günümüz kentinin, hafıza silme konusunda sihirli güçleri var gibidir; onun için sadece zaman sadece şimdidedir ve bu övünülecek bir şeydir (Kracauer'den aktaran: Hubbard, 2006: 19).

Beyaz yakalıların hafta sonlarında genellikle, bu hafızasız mekanlardan bir tanesi olan AVM'ler etrafında örgütlenmektedir. AVM'ler postmodern hayatın şehir dokusunda vücuda gelmiş hali gibidir, kentin yeni mabed alanlarıdır ve buraların işlevi sadece ihtiyaçların giderilmesi bağlamında alış-veriş imkanı sağlaması değildir, AVM'ler aynı zamanda boş vakitlerin geçirildiği, insanların eğlendiği ve seçenek bolluğu yanılsamasının sunulduğu yerlerdir (Aktaran: Thorns, 2002: 133). AVM'ler demokratik yerlerdir; statünüz, mesleğiniz, gelir durumunuz, yaşınız, cinsiyetiniz ne olursa olsun, içeriye girip vitrinlere bakma ve gezen insanları seyretme özgürlüğünüz vardır (Shields, 1992: 3-5).

Ergur'un (2012: 49-50) "hermetik yaşam döngüsü" dediği sistemin üçüncü ayağını oluşturan AVM'ler güvenlikli sitelerin kategorik olarak dışladıklarını, onların çatışma içinde oldukları sınıflarla bir araya getirerek sanal etkileşimden sonraki mümkün olan en yegâne agora'da toplumsala dair sürekli bir yanılsamayı içselleştirebilmektedir. Ergur'a göre günümüzün kolektif eylemi ya tekno-merkezci bir sanal etkileşimde, ya tüketim- temelli bir alış-veriş merkezinin uçucu kamusallığında mümkün olabilmektedir. İşte bu nedenledir ki diyor Ergur, AVM'lere erişim, eğer söz konusu yerler, seçkinciliği fazla-vurgulanmış bir yerler değilse, genellikle mümkün olduğunca kolaylaştırılmıştır. Ergur'a göre AVM'ler, tüketim çıkmazının içinde sürekli sıkılan, daha çok tüketmekten başka bir anlamı olmayan bir yenilik arzusunun peşinden koşan, kendine has bir estetik bağlamı inşa etmekten ziyade, kitsch bir yap-bozu oldukça parçalı ve eklektik yaşam güzergahının temel güdüleyicisi haline getirmeye çalışan günümüz boş gezenlerinin mekanıdır

(2012: 45). Beyaz yakalıların içinde bu boş gezenlerden bir dolu vardır. Ancak burada çağdaş boş gezen ile *flaneur*'ü birbirine karıştırmamak gerekir. Çünkü *flaneur*, burjuva kodlarını kullanır, onları sorgular ve sorunsallaştırır (Gluck'ten aktaran: Ergur, 2012: 45); oysa bizim boş gezenimiz sadece bir boş gezendir.[119]

Örneğin, bir beyaz yakalı kariyer uzmanı olan Levent için, şehir yani Ankara işinden dolayı burada olduğu ama burada yaşamaktan da keyif aldığı bir mekandır (kişisel görüşme, Haziran 2014). Küçük bir Anadolu kentinde büyüyen, İstanbul'da okuyan ve Ankara'da işe giren Levent, bu üç şehirden birini seçmek zorunda kalsa, Ankara'yı tercih edeceğini belirtiyor. Şehir, Levent ve eşi için hafta sonu İncek'te yapılacak bir *brunch*, ortalığı kolaçan etmek gidilen bir AVM, gece hayatı iştirakine bağlı olarak gidilen Tunalı ya da Arjantin Caddesi'ndeki ya da Tepe Prime AVM civarındaki Gaga Manjero ve Hayal Kahvesi gibi gece kulüpleri veya pub'lar, nadiren gittikleri (üç yıl evvel) bir Elton John konseri, tiyatrodan da geri kalmayalım diye sekiz ay evvel gidilen bir Devlet Tiyatroları oyunu, ahtapot tandır ve kılıç şiş yedikleri ve iki kişi 190 lira hesap ödedikleri lüks bir balık restoranıdır.

Aynı şekilde, Kamu'da uzmanlık görevini icra eden bir diğer beyaz yakalı çift Yalçın ve Gökçe için şehir yani Ankara iş ve ev dışında herhangi bir bağ

---

[119] Bu denli bir karıştırma eylemi, memleket insanının en sık yaptığı davranışlardan biridir. Örneğin bunlardan bir tanesi, insanımızın hissettiği can sıkıntısını varoluş sıkıntısıyla karıştırmasıdır (Akalın, 2014c). Bu durumu Akalın, Yusuf Atılgan ve onun Aylak Adam romanı üzerinden şöyle açıklıyor [*sic*]: "Aylak Adam usta işi bir roman intibaını uyandırmamıştır bende. Üstelik fazlasıyla Camus kokar. Yabancı'nın ve Sartre romanlarının edebiyat çevrelerimizi yakıp kavurduğu bir ortamın ürünüdür. Karakterin özentiliği de kendini pek hissettirir… AA'daki [Aylak Adam'daki] karakterin toplumuna yabancılaşması otantik bir zeminde otantik bir karakterin müstantike yabancılaşması değil. Zaten toplumda karşılığı olmayan bir karakterin, nesnel temelleri olmayan bir yabancılaşmayı deneyimleyor gibi yapmaya çalışma gayreti[dir] ... 1960'lar İstanbul vidyolarına da bakarsanız, o toplumda pek öyle bir yabancılaşma yaşanacak gibi görükmez. Köylü yabancılaşma yaşamaz. Hele kentlileşmeye çalışan köylü yabancılaşmanın henüz 2 asır gerisindedir. Bizzat o yılları ucundan kıçından yaşayanlar da bilip anlayabilir. Avrupa'nın en büyük (her anlamda) varoluşsal bunalımının yaşandığı bir dönemin derin çelişkileri içindeki bireyinin paraşütle memlekete indirilmesi girişimi. Öyle bir şey olsa n'olur biliyonuz mu? O Fransız, Alaman her ne ise şappadanak bunalımdan filan çıkar, neşeyle ıslıklar çalarak, zıp zıp zıplayarak boğaz kenarında kızların peşine düşerdi. O manada bunalım, sıradan birey (ya da entelektüel) için 2014 yılında bile henüz lükstür bu coğrafyada. O'nun içinde koskoca savaş var, ırkçılık var, Holocaust var, direniş var, gerçek üstücülüğü deneyimlemiş ve aşmış bir edebiyat ortamı, kültürel edebi problemler, felsefi açmazlar, 34.589 adet şey var. Aylak Adam'da ne var? Zero Conduite! 374 adet "köy romanı"nın (o da nasıl bir çelişki ise allam? köy ve roman?) arasında bir tane uyduruk şehir züppesi sergüzeşti … Yusuf Bey sıkıyordu (ve harbiden sıkılıyordu) idiyse Sysphos Söyleni (by Camus) kopyası bir şey yazsaydı, o zaman AA da başka türlü düşünür başka türlü yazardı. Türk entelektüeli can sıkıntısını varoluş sıkıntısı zanneder."

kurmadıkları ve uygun koşulları yaratabilseler yaşamayacakları bir yerdir (kişisel görüşme, Haziran 2014). Onlar için bu şehir Eymir Gölü etrafında yapılan bir yürüyüş, nadiren gidilen bir sinema, çok önceleri gidilmiş bir Haggard konseri, ODTÜ'nün tiyatro festivali, Genco Erkal'ın hatırına nadiren gidilen bir Devlet Tiyatrosu oyunu, her hafta sonu gitmeye çalıştıkları bir opera, özel günlerini kutlamak için gittikleri Teppenyaki, Günaydın, Butcha, Peperoncino gibi restoranlardır.

Bir şehirde yaşadıkça oraya alışan ve oradan ayrılmak istemediğini ifade eden bir üst kurul çalışanı Alper ve akademisyen eşi için şehir yani Ankara, çoğunlukla herkesin giremediği "cazibeli" ODTÜ kampüsüdür, hafta sonları Eymir'de yapılan gezinme amaçlı bisiklet turudur, nadiren gidilen mesela bir Mabel Matiz konseridir, Kentpark AVM'de eşinin arkadaşlarının vesile olması sayesinde gidilen ama Alper'e kalsa hayatta gitmeyeceği doğaçlamaya dayalı bir tiyatro performansıdır, arada sırada gidilen Ümitköy civarındaki Niche vb. benzeri restoranlardır, yine mekan olarak Leman ve Bomonti'nin seçildiği nadiren çıkılan gece hayatıdır (kişisel görüşme, Haziran 2014).

Başka bir Kamu çalışanı beyaz yakalı Selim için şehir yani Ankara; hayatını kazandığı, aynı şartlarda başka bir yer bulsa rahatlıkla terk edebileceği bir yerdir, öte yandan Ankara onun için çocukları enerjisinin atsın diye gidilen bir AVM, hava uygunsa arkadaşlarla birlikte bahçeli bir mekan örneğin Beysukent Liva'da edilen bir hafta sonu kahvaltısıdır, eşinin işinden kaynaklı vakit geçirilebilen sosyal tesislerdir, çok nadiren gidilen bir bir Leman Sam konseridir, kızıyla birlikte gittiği bir çocuk tiyatrosu oyunudur, eski Etlik garajındaki Peçenek'te yenilen bir dönerdir, yine aynı civardaki bir haşlamacıdır, Aspavalar'da mideye indirilen dürümlerdir, Şentepe'de Şaban Usta'nın yerinde kuzu tandır yediği bir iftardır (kişisel görüşme, Haziran 2014).

Başka bir beyaz yakalı uzman Ümit için şehir yani Ankara, memleketi İzmir'deki kökleşmiş problemlerinden kendini azade hissettiği ve huzur bulduğu, bir yandan sıkıcı olduğunu, burada bir şey yapmak istediğinde "çırpınmak" zorunda kaldığını iddia ettiği bir yerdir (kişisel görüşme, Haziran 2014). Şehir Ümit için

gündelik hayatında Dikmen Vadisi ya da İncek'te hafta sonu ettikleri bir kahvaltıdır, canlı müzik dinlemek için düzenli bir şekilde gidilen Jolly Joker, If ya da November'dir, Eymir'de sürülen bisiklettir, ODTÜ'de dinlenilen bir MFÖ konseridir, Tepe Prime Piola'da yenilen İtalyan yemekleridir, senede beş defa seyredilen Devlet Tiyatroları oyunudur.

Bir diğer kamu çalışanı beyaz yakalı Senem için şehir yani Ankara, bazen sevdiği bazen tiksindiği ama uzak kaldığında özlediği bir yerdir (kişisel görüşme, Haziran 2014). Senem'in gündelik hayatında şehir Uzakdoğu mutfağını keşfettiği Teppenyaki gibi restoranlarda, semt semt gezilen sokaklarında, kardeşleriyle buluşulan ev ziyaretlerinde, senelik 2400 lira verilen ama üç kez gidilip bir daha da gidilmeyen *fitness* salonlarındadır.

Başka bir Kamu çalışanı beyaz yakalı Ahmet için şehir evlenmeden önce daha sık çıkabildiği nargile akşamları, şimdilerdeyse daha çok Mogan ya da Eymir Gölü civarında yapılan piknikler, arkadaşlarıyla İncek'te yapılan bir kahvaltı, Atatürk Orman Çiftliği'nde yenilen bir kokoreçtir. Ama bir gece hayatı değildir (kişisel görüşme, Haziran 2014).

Plaza beyaz yakalısı çift Bahattin ve Nihal için şehir yani İstanbul, bazen sevilen bazen nefret edilen, nefret edildiği zaman ilk fırsatta kaçılacak olan bir yerdir. İstanbul onlar için ayda bir kere gidilen Vatan Caddesi'ndeki Hatay Akdeniz Sofrası, balık için gittikleri Yeniköy Takanik ya da Kireçburnu Mer Balık, evlilik yıldönümünde mesela karadut çorbası içerek ya da okyanus suyunda pişirilmiş lagos yenilerek deneyimlenen ve iki kişi yaklaşık 500 lira hesap ödenen Mehmet Gürs'ün füzyon mutfağı, on yıldır dinlemek istediği ve nihayet gidebildikleri bir Pink Martini konseri, Fatih Çevre Tiyatrosu'nda izlenilen Metot adlı bir oyun, "*limited*" düzeyde katıldıkları ve genelde Jolly Joker ve Hayal Kahvesi gibi mekanların tercih edildiği bir gece hayatıdır (kişisel görüşme, Haziran 2014).

Başka bir plaza yakalısı Mehmet için şehir yani İstanbul, yaşanması zor, kalabalık, yeme-içmesinden iyi faydalanabildiği ama kültüründen faydalanamadığı, entelektüel tartışmaları yaşayan insanlarında bulamadığı, yollarında *hala* minibüs

gördüğü her an terkedilebilecek bir yerdir (kişisel görüşme, Haziran 2014). Eşi Sena ve Mehmet için şehir, kızları için gittikleri AVM'ler, nefes almak için gidilen Maçka'daki bir park, Sena klasik müzik dinlemediği ve Mehmet de etrafından gidecek adam bulamadığı için gidilemeyen klasik konserleri, en son üç sene evvel gidilmiş bir sinema aktivitesi, hatırlamayacak kadar uzaklarda kalan tiyatro oyunları ama öte yandan her hafta sonu gidilen Zorlu Center AVM'deki Jamie'nin İtalyan restoranı, içmek ve yemek için gidilen kebapçılar ve sokaklarında turlanılan Nişantaşı'dır (kişisel görüşme, Haziran 2014).

Başka bir plaza beyaz yakalısı Hüseyin Basri için şehir yani İstanbul, bağlılık hissetmediği ama gittikçe alıştığı, ayrılma niyetinin her geçen gün ertelendiği ve belki de unutulduğu bir yerdir (kişisel görüşme, Haziran 2014). Şehir onun için *urban trekking* kapsamında gezilen eski İstanbul'dur, Ramazan aylarında "her teravihte farklı bir camiye gideyim" kişisel projesi kapsamında hem ibadet etmek hem de camilerden çektiği fotoğrafları ve izlenimleri sosyal medyada paylaşmak için gittiği tarihi yarımadanın görülen görülmeyen bütün camileridir, on beş günde bir seyredilen Galatasaray'ın iç saha maçlarıdır, dört sene evvel gidilmiş bir İlhan İrem konseridir, arada sırada gittiği Üsküdar'daki Filizler Köfte'dir ama "araba varken niçin faytona bineyim" mantığından hareketle ilkel bulduğu ve bu yüzden gitmediği tiyatro oyunları değildir, hem alkollü içki kullanmadığı hem de anlamlı bulmadığı için katılmadığı bir gece hayatı değildir.

Bir diğer plaza beyaz yakalısı İpek için şehir yani İstanbul, bir küstüğü bir barıştığı, bir aşık olduğu bir gıcık kaptığı sevgilisi gibidir (kişisel görüşme, Haziran 2014). İpek için şehir hafta sonları Caddebostan Sahili'nde yapılan bir yürüyüştedir, Cihangir semtinde arkadaşlarıyla nadiren yapılan bir *brunch*'tadır, her hafta sonu mutlaka gidilen bir sinema salonundadır, hafta içi *toast masters*[120] etkinliği için gidilen bir *wining and dining* (şarap eşliğinde uzunca vakit geçirilen akşam yemekleri) akşamındadır.

Kapitalizm yerleşik olanı kökünden sökerek hareketli kılmış, serbest dolaşımı engelleyeni ortadan kaldırmış ya da silmiş, biricik olanı değiş-tokuş edilebilir hale

[120] Bkz. https://www.toastmasters.org (erişim tarihi 15 Mart, 2015)

getirmiş ve her şeyi modernleştirmiştir (Crary, 2010: 22). Şehirler de bu süreçten şüphesiz ki nasibini almıştır. Rönesans şehirleri uyumlu ikonografik kavramlarla tasvir edilmesinden anlaşılacağı üzere tarihi köklerine sadıktır oysa aynı şey modern şehir için geçerli değildir. Modern şehir, kültürel mirasın belirlediği rotadan çıkmıştır ve nereye gittiği de belli değildir (Harding, 2005: 10). Modernizmin şehri kutsaması, insanı kendine ve etrafındakilere yabancılaştırarak umutsuzluğa gem vurması üzerinden gerçekleşmiştir (Miles, 1997: 15). Modern kent, hafıza silen sihirli güçlere sahip gibidir; o, sadece şimdi'de yaşamakta ve de bununla övünmektedir (Kracauer'den aktaran: Hubbard, 2006: 19). Bu yüzden günümüz şehrinde sosyal düzenin sembolik göstergeleri saatler ve trafik lambalarıdır (Wirth, 2011: 101).

Steve Pile, modern insanın –uyanık olmasına rağmen- uykudaymış gibi yürüdüğünü ve konuştuğunu iddia eder (2003: 83-84). Ona göre; şehir, rüya sahnesi gibidir. O sahnenin ana unsuru şehirdir ve öyle "yalan" bir tiyatro dekoru değildir. Bu sahnede geçen hikayenin ateşleyicisi sokaklardır. Oradaki her bir unsur birçok anlamın yoğunlaşmasından, muhtemel şok ve şiddetli kayıtsızlık anlarından oluşur ve hiçbir zaman tam olarak anlaşılmaz. Modern insan, rüyalar ve şehirler sayesinde asla uykudan uyanmaz. Unutuşun ve anımsamanın; açığa çıkarmanın ve gizlemenin çeşitlemelerinden oluşur bu uyku. Gerçek bir zamanlar olduğu haliyle var olmaz artık; köken mitlerinin, gerçeklik simgelerinin, otantisite arayışının her tarafa yayıldığı bir mekandır burası ve neticede nostalji adının hakkını tam anlamıyla verecek şekilde burada vücuda gelir (Baudrillard, 1984: 253). Yaşanmamış olana özlem duyar ve yaşanmamış anılarla dolup taşar kentli insan (Boym, 2001). Şehir onun için, hiç yaşamadığı zamanlara ve mekanlara yolculuk etmesini sağlayan bir zaman makinesidir artık. Onunla şehrin sokaklarında dolaşır, içebilirse çeşmelerinden su içer, hamamlarında yıkanır, ara sokaklarında top oynar ve böylece uyumaya devam eder.

BÖLÜM 6: Ev

Bir kulübede bir saraydakinden farklı düşünülür.

Karl Marx[121]

Alman filozof Heidegger insan (İng. *human*) kelimesinin kökeninin Latince humus'tan geldiğini, bu kelimenin de bereketli toprağı ifade etmek için kullanıldığını söyler (Aktaran: Rifkin, 2001: 131). Mülkiyet ilişkileri bağlamında ele alındığında çok uzun zamandır derin bağlar kurduğumuz ve neredeyse insanın özü olarak değerlendirilebilecek (en azından Semavi dinlere göre) toprakla olan bu bağımız belki de ev sahibi olmanın kökeninde yatan temel motivasyondur diye aktarır Rifkin çünkü ona göre bir ev sahibi olmak; bir yere ait olmak, bir yere bağlı kalmak ve bir kökü olmak gibi kadim hissiyatları deneyimlememize aracı olmaktadır (2001: 132). Heidegger 1954'te yayınlayan bir klasik olmuş meşhur makalesinde iki önemli soru sorar: "yerleşmek nedir?" ve "yerleşmenin inşa etmekle ilişkisi nasıldır?" (1993: 347-348). Ona göre inşa etmek ile yerleşmek aynı şey değildir; yerleşmek her daim, kendini inşa edilen bir yapı aracılığıyla vücuda getirirken, her inşa edilen yapı orada bir yerleşim olduğu anlamına gelmemektedir. Heidegger, bir kamyon şoförünün yollarda kendini evinde hissedebileceğini, yine aynı şekilde değirmende çalışan bir emekçi kadının orada kendini evinde hissedebileceğini ya da bir mühendisin benzer şekilde bir fabrika aynı hissi yaşadığını ama hiçbirinin buralara yerleşmediğini iddia etmektedir. Heidegger için yerleşmek, dünyada olmanın tek biçimi olarak inşa etmek üzerinden gerçekleşmez, hatta onu aşan bir durumdur yani ancak yerleşebiliyorsak inşa edebiliyoruzdur (1993: 362).

[121] Aktaran: Baker, 2012: 63.

Mekanın Poetikası'nda evin, mekana ait mahrem değerlerin fenomenolojik açıdan incelenmesinde ayrıcalıklı bir yer tuttuğunu iddia eden Bachelard'a göre (1994: 3-4) "evimiz dünyanın köşesidir. Sıklıkla söylenildiği gibi, kelimenin tam manasıyla o bizim ilk evrenimizdir, gerçek bir kozmostur." Bachelard'ın burada özellikle ilgilendiği husus, mahrem mekanın ve onun vücuda gelmiş halinin nasıl olup da anılar, hatıralar ve duygular üzerinden yaratıldığı ve yaşanıldığıdır (Blunt ve Downling, 2006: 12-13).[122] Urry'e göre (1995: 24) Bachelard evi, salt fiziksel bir obje olarak görmemektedir; mekanlar, misal içinde birilerinin doğduğu ev gibi, hatıraların bıraktığı izlerle kişilerin kafasında yer edinmiştir. Foucault'un da dediği gibi, bir boşluğun içinde yaşayan insanlar değilizdir, bizler bir örneğinin diğerine indirgenemeyeceği ya da ötekinin üzerine eklenemeyeceği bir ilişkilerin setinin içinde yaşamaktayızdır (Aktaran: Philo, 2000: 229). Örneğin Bergson'un kafa yorduğu zaman algısı da mekanın bu özgül tarafıyla alakalıdır; zaman ile mekanın ilişkisinde mekan, zamana kalitesine kazandıran bir gerekliliktir ya da Game'in zekice belirttiği gibi hatırlamaya imkan veren bir dönüşüm aracıdır (Aktaran: Urry, 1995: 24). Buradan hareketle denilebilir ki ev benzeri mekanlar, hatıralarımızın oluşmasında önemli bir rol üstlenmektedir; örneğin, bedenlerimiz yaşadıkları ilk evi asla unutmazlar, onların mevcudiyetleri sanki bedenlerimize kazınmışlardır (Urry, 1995: 24).[123] Ev her daim, toplumun önemli bir düğüm noktası, kişiliklerin oluştuğu

[122] Bu hisler, duygular ve hatıralar içkin bir şekilde mekansaldırlar; dolayısıyla denilebilir ki, ev mekanı aşan, mekanı bir "yer"e sabitleyerek aynı zamanda o "yer"i de kuran bir grup birbirine geçkin fikir ve hissin oluşturduğu mekansal bir kurmacadır (Blunt ve Dowling, 2006: 2). Öyle olunca, ev sadece fiziksel mevcudiyeti ve hane halkı vb. gibi içeriğiyle tanımlanmaz çünkü bunlar, bir evi bir "yuva" haline getirecek olan kompleks bir sosyo-mekansal ilişkiler ve duygular örüntüsü kendi başlarına içermezler (Blunt ve Dowling, 2006: 2). Öte yandan, Marksist kuram için ev, toplumsal yeniden üretimin gerçekleştirildiği mekan olarak kabul edilmektedir; şöyle ki, burada emek gücü yeniden üretilir; çalışanlar beslenir, dinlenir, kuşanır ve barınır (Blunt ve Dowling, 2006: 11). Buradaki amaç emek sahiplerinin çalışmaya devam edeceklerini hem maddi hem de duygusal açıdan garantiye almaya çalışmaktır. Evi, kapitalist sistemin ideolojik açıdan yeniden üretim aracı olarak gören Marksist kuram, ev sahibi olma niyetinin kapitalistler tarafından teşvik edildiğini iddia etmektedir çünkü ev sahibi olmak, kapitalist değer sistemine bir şekilde de olsa angaje olmak ve devrim potansiyelinin azalması demektir (Blunt ve Dowling, 2006: 11).

[123] Morley'in bu hususta hassasiyeti medyanın bu süreçteki rolüyle alakalıdır (2007: 204). Morley burada, kişisel hatıraların çoğunun çocukluktan kalma bazı televizyon programı ya da karakteri etrafında örgütlendiğine dikkat çekmektedir. Bachelard'ın ev bahsinde, ev maddi bir oluşum olarak çocukluk hatıralarının üzerine işlenildiği bir iskelet işlevi edinmektedir, işte buradan hareket eden Morley günümüz dünyası için bu işlevi yerine getirenin bu tip medyatik elementler de olabileceğini iddia etmektedir. Bu hususta Morley'e oldukça katılmaktayım. Şöyle ki (şimdilik) hala doğduğu ve büyüdüğü evde yaşayan biri olarak, bana çocukluğumu hatırlatan şeyler çoğunlukla yaşadığım evin maddi uzantıları ya da parçaları değildir. Öte yandan 80'lerde gösterilen bir Fransız çizgi filmi olan

ve hatıraların kökleştiği yerler olması bağlamında kutsanmıştır (Madanipour, 2003: 62). Mahremiyet alanının merkezlerindendir ev, Nagel'in belirttiği şekliyle elalemin gözünden kaçtığımız, kasıntılığımızı üzerimizden attığımız ve kendimizi o mekandaki diğer insanlara açtığımız yerlerden biridir (Aktaran: Madanipour, 2003: 62). Thorns (2002: 121) ise evin bir barınak, refahı muhafaza etmenin bir yöntemi, hatıraları sergilemenin sahnesi, kişisel ya da kolektif kimliğin ifade edildiği bir alan ve de aile hayatının kurulduğu bir mekan olduğunu söylüyor.

Bir özel kişilik olarak bireyin tarih sahnesine çıktığı anın 19. yüzyılın başları olduğunu söyleyen Benjamin'e göre (1999: 21) ev de o andan itibaren işyerinin karşısına konumlandırılan bir yer olarak görülmeye başlanmıştır. Mahrem barınaklar olarak görülmeyen konut, o ana kadar kişilerin işyerleriyle bütünleşik içinde sadece aile halkının yaşamadığı, aynı zamanda akrabaların, hizmetçilerin ve himaye edilen bireylerin de yaşadığı büyük çaplı yapılar olarak düşünülmektedir (Heynen, 2005: 6-7). 19. yüzyıldan itibaren mahrem mekan muamelesi görmeye başlayan konut, çocuk sahibi olma vb. gibi bedensel ihtiyaçlarının karşılandığı, emek gücünün yeniden üretildiği duygu yoğunluklu enformel ilişkilerin alanı olan bir karakteri de edinmiştir ve bu özellikleri yüzünden gayri şahsilik, resmiyet, yansızlık ve evrensellik gibi değerlerle hemhal olan kamusal hayatın tam karşısına konumlandırılmıştır (Turner, 2008: 39). Toplum ve birey, çalışmak ve hayat gibi burjuva kültürünün yarattığı ayrışmaların neticesinde ev bir yuva olarak bireyselliğin "yer"leştiği, kişinin toplumu geride bırakıp kendi olabildiği bir yer haline gelmiştir ve böylece ev, belki de insanlık tarihi boyunca ilk defa çalışma mekanından ayrı bir yer olarak algılanmaya başlamıştır (Benjamin'den aktaran: Mieville, 1998: 25).

Diğer yandan, 1926-1927 kışında Benjamin Moskova'ya yaptığı bir ziyarette, bu durumun karşıt bir örneğini Rusların hangi mekansal şartlarda yaşadığına dair yaptığı gözlemlerde buluyor. Benajmin'e göre Moskova'nın o dönemi oldukça sıra

---

Clementine'in tema müziğini ne zaman duysam hemen çocukluğum gözlerimin önüne geliverir (Bkz. http://alkislarlayasiyorum.com/icerik/90654/clmentine-clementine-1-bolum-altyazili erişim tarihi, 15 Nisan, 2015). Bunun teknoloji ve medyayla bu kadar içli dışlı olmanın yarattığı bir efekt olduğu düşüncesindeyim. Manyetik bir bantta depolanan, şimdilerdeyse dijital olarak saklanan bu görsel kayıtların, kesilmezden evvel, bir zamanlar gölgesinde oyun oynadığım söğüt ağacından daha dayanıklı olduğunu düşünmekteyim. Çoğu zaman, üzerine özellikle yoğunlaşmazsam, eski yerinden her gün geçmeme rağmen orada öyle bir ağaç olduğu aklıma bile gelmiyor.

dışı bir dönemdir çünkü devrimin yaşanılan mekanı nasıl bir şekilde değiştirip dönüştürdüğünü açıktan görülebilmektedir. Benjamin'in dikkatini yoğunlaştırdığı meselelerden bir tanesi Rusların, küçük burjuva karakteri olan "konfor"dan (İng. *coziness*) ev mekanında nasıl kurtuldukları hususudur. Bu burjuvacı konforun izlerinden kurtulmanın yollarını odalardaki mobilya ve eşyaların yerini haftalık olarak değiştirmede, duvarlara tablo ya da benzeri resimleri asmamada, kanepelere yastık koymamada ve vitrinde süs eşyası sergilememede bulan Ruslar, Benjamin'e göre bu dönüşümü gerçekleştirebilmişlerdir çünkü onların gerçekte "yer"leştikleri mekan ev değil; işyerleri, kulüpler ya da sokaklardır. Onlar kolektif yaşamın hakkını tam anlamıyla verebilmek uğruna özel hayatlarından vazgeçmişlerdir (Benjamin'den aktaran: Heynen, 2005: 17).

Ev meselesini kendi konumuza doğru özelleştirdiğimizde ilk iddiamız şu olur: Beyaz yakalı profesyoneller, genelde kentin modern gettoları sayılabilecek, kapalı devre korunaklı sitelerde, yine kendileri gibi Beyaz yakalı insanlarla beraber yaşama eğilimi gösterirler. İhtiyaca göre dört odadan stüdyo daireye kadar seçenekleri olan, havuzu, spor salonu, çocuk parkı, marketi, bankamatiği, terzisi, kuaförü site içinde bulunan, tel örgülerle desteklenmiş yüksek duvarlarla çevrili siteler içerisinde kurulmuş, varoş mahallerden izole edilmiş ve kapılarında birkaç güvenlik görevlisinin beklediği steril yaşam alanlarıdır bu gettolar (Mogan, 2014: 118).[124] Adından anlaşılacağı üzere bu yapılanmanın altındaki temel motivasyonlardan biri buralarda yaşamayı tercih eden kitlenin kente karşı duyduğu güvenlik algısına bağlı özel alanlara geri çekilme hamlesidir.[125] Bir diğeriyse sınıfsal

[124] Mogan (2014: 119) kitabında Ali Ağaoğlu'nun yaptığı dairelerin TV'de reklamlarının döndüğü dönemde onlarca mesai arkadaşının öğle tatilinde bu inşaat şirketinin satış ofisine gidip, pazarlık ederek ön ödemeyi yatırdığını aktarıyor bizlere. Aynı şekilde, benim görüşme yaptığım beyaz yakalı profesyonellerden bir çift şu an o dairelerden birinde oturmakta; çelişkili bir şekilde hem bu müteahhidin içinde olduğu betonlaşma eğilimine hem de onun arkasındaki siyasi - iktisadi iradeye itiraz etmelerine rağmen bu daireyi satın almakta bir beis görmediklerini aktardılar yaptığımız görüşmede. Niçin o daireyi satın aldıklarını sorduğumda verdikleri cevap, dairenin ileriye dönük değerlenme potansiyelinin çok yüksek olduğu inanışıydı. Şu an o daireyi satmayı düşünen çift, bu satış gerçekleşirse 300 bin lira gibi kar elde edeceklerini söylüyor.

[125] Arthur Brittan'a göre bu tarz bir özel alana doğru geri çekilmenin dört temel nedeni vardır (Aktaran: Tomlinson, 1990: 42); i) birlik bağının çözülmesi olarak ifade edilen cemaat tipi ilişkilerin azalması, ii) sınır tanımaz bir tüketimin eğilimiyle birlikte yürüyen seçkinci zevklerin ortaya çıkması, iii) savaş sonrası endüstri toplumunun vadettiği refah toplumunun bireylere tanıdığı mahrem alanda doğru çekilme hakkı, iv) ailenin bir üretim hanesinden bir tüketim hanesine doğru geçişini takiben aile hayatının mahrem alana kapatılması.

ayrışmanın gereği bir hareket olarak konum belirleme ve göstermeye yönelik bir çaba gibi düşünülebilir. Orta sınıfın uydu kentlere doğru çekilmesi güvenlik unsuru bağlamında dış dünyadan, ötekinden ve belki de kendi geçmişinden kesin ve tavizsiz bir kopuş olarak algılanabileceği gibi, seçkincilik bağlamında örnek teşkil edecek alternatif bir zihniyet, toplumsal birliktelik ve yaşam tarzı yaratma çabası ve bunun üzerinden toplumun daha geniş kesimleri ile olan farklılıkların vurgulanması olarak da görülebilir (Ayata, 2005: 55). Kapatma kurumlarından farklı olarak, kapanma sahaları adını verebilecek bu yerleşim yerlerinin en temel özelliği, gönüllü katılım üzerine kurulu olmalarıdır (Ergur, 2012: 60).[126] Ergur, İstanbul ve Ankara başta olmak üzere birçok başka şehirlerde de çeşitli az ya da çok yoğunlaşmış türevleri olan bu yerleşim yerlerinin bir kapalı yaşam tarzları sistemi oluşturduğunu ifade ediyor ve bu sistemi hermetik yaşam döngüsü olarak adlandırıyor.

Sibel Bozdoğan'ın Türkiye'deki konut tipini üçe ayırdığı topolojisinde 1980 sonrası döneme denk düşen korunaklı siteler, 1923-1950 arasının kübik villa tipinden ve 1950-1980 arasının yapılaşma tipi apartmandan[127] kitlelerden hem fiziksel hem de sosyal açıdan uzak kalmayı sağlayan seçkinciliğiyle oldukça farklıdır: Konfor ve işlevselcilik unsurlarının yanına keyif, yaşam kalitesi ve ayrıcalıklı olmak gibi yeni unsurlar da ekleyen bir pazarlama stratejisiyle ortaya çıkan bu sitelerin temel argümanı kapalı devre izleme sistemi ve güvenlik görevlileri aracılığıyla kendisine ait olmayanı yani tanımı gereği "kentli olmayan"ı dışlamasıdır (2010: 417).[128] Bozdoğan'a göre, bu özellik modern Türkiye tarihi açısından çelişik bir duruma işaret etmektedir çünkü erken Cumhuriyet dönemi şehir hayatını ve onunla birlikte gelişen apartmanlaşma hareketini fazlaca kozmopolit ve Batılı bulup eleştirirken, bu eğilimin taşıyıcıları olan kozmopolit ve yüzü Batıya dönük memleket insanları şimdilerde şehirden bu uydu kentlere doğru kaçmaya başlamışlardır.

---

[126] Korunaklı site yapılanmasının tarihi ve tanımının detaylı bilgisi için bkz. Bagaeen ve Uduku, 2010.

[127] Ayata'ya göre (2005: 39) kent merkezlerindeki apartmanlaşma bu konut tipinin altında yatan kat mülkiyeti sistemi, yüksek arsa fiyatları, altyapıya yeterli yatırım yapılmaması ve halkın satın alma gücünün düşük olması gibi nedenler sonucunda ortaya çıkan ciddi konut açığına çözüm olarak geliştirilmiştir.

[128] Bozdoğan (2010: 417), bu korunaklı ve ayrıcalıklı sitelerin potansiyel müşterileri olarak tanımladığı "Beyaz Türkler"in özelliklerini şöyle sıralıyor; çoğunluğu iyi eğitim almış, uluslararası bağlantıları kuvvetli, teknolojiye yatkın üst düzey yöneticiler, müdürler, borsacılar, gazeteciler ve medya guruları.

Bu tip sitelerde her ne kadar kapalı devre gözetleme sistemi bulunsa da (dışarıdan gelecek tehditlere yönelik bir özelliktir) bireyleri sürekli gözetleyen, kusur arayan ve kötü niyetli dedikodular yapan mahalle havası önemli ölçüde ortadan kalkmıştır (Ayata, 2005: 51). Ayata'nın belirttiği gibi site sakinleri birbirlerine karşı mesafeli ve kapalıdır, genel beklenti herkesin kendi işinde ve gücünde olması yönündedir. Komşuluk ilişkilerinin görece çok zayıf olduğu bu yerleşkelerde yaşayan bir hanımın komşuları hakkındaki düşünceleri şöyledir (Aktaran: Ayata, 2005: 50):

> …Bu tip insanlar yeni bir eve taşınırken sadece bavullarını alıp geliyorlar. Eski komşularını ve mahallelerini tamamen terk ediyorlar. Bu insanlar hep aynı pahalı mağazalardan, -aynı pahalı restoranlardan ve aynı pahalı tatil köylerinden konuşup dururlar. Evlerini profesyonel dekoratörler döşüyor. Sınıf atlama derdindeki bu insanlar sonunda eve bir de köpek alınca sosyal tırmanışlarını ispat etmiş oluyorlar.

Cemaat tipi sıkı bağlılıkların ya toptan neredeyse yok olduğu ya da çok ciddi bir tehdit altında olduğu günümüzün atomize olmuş dünyasında insanların bu açığı kapatmak adına yeni sosyal bağlar oluşturma çabasındadırlar (Madanipour, 2003: 138). Buradan bakınca günümüz toplumunda sosyal kimliği oluşturan en önemli aracın mekansal boyutla ilişkili olduğu söylenebilir; örneğin Madanipour'a göre, kişinin nerede yaşadığı, çevresiyle hareket bağlamında nasıl bir ilişki kurduğu ve nerelere gidebildiği ya da gidemediği daha doğrusu mekanı nasıl tükettiği oldukça önemlidir, çünkü kişiler aynen diğer şeyleri tükettiklerinde olduğu gibi mekanın tüketimi üzerinden yani oturduğu semtler, siteler, boş vakitlerinde gittikleri yerler üzerinde de benzeşmekte ya da farklılaşmaktadırlar. Değirmenci'nin ifade ettiği üzere (2011: 285), bireysellik vurgusuyla paradoks gibi görünen bir aynılığa gönderimde bulunan bu eğilim kentin rahatsız edici olarak tanımlanan tüm unsurlarından arındırılmış bir tür orta-üst sınıf ütopyası üretme çabası olarak da okunabilmektedir. Değirmenci'ye göre işte bu nedenle, bu yerleşim alanlarında yaşayanların tüketim kalıplarında bir ideal köy imajını yaratacak şekilde farklı unsurların örneğin, toprakla uğraşma, organik besinler tüketmeye özen gösterme, bitkisel ilaçlara yönelme gibi bulunması hiç de tesadüfi değildir.

Bu eğilim bir açıdan konutun basitçe barınma işlevinden çok daha ötede bir kimlik ve statü aracı olarak görülmesi ve tüketim kültürünün anlam kodlarına dahil

olmasıyla, başka bir açıdan da güvenlik talebini gittikçe arttıran ve şehir merkezini korkutucu biçimde tanımlayan bir paranoya üretimi ile beslenmektedir (Değirmenci, 2011: 283). Daha önceleri de konutun böyle bir işlevi olduğu burada öne sürülebilir; şöyle ki, vaktiyle kentin muhitleri farklı sosyo-ekonomik bir düzeyden gelen kesimlerin ikamet alanları olarak hiyerarşik şekilde ayrışmakta ve kendi sınırları çizmekteydi; ancak bu bağlamda yeni olan, daha öncesinde eğlence, iş, alış-veriş alanları gibi farklı işlevlere olan mesafesiyle ya da tarihi açıdan rağbet gören semtlere yakınlığıyla derecelenen muhitler, şimdilerde sözde aynı yaşam tarzına sahip, aynı sosyo-ekonomik düzeyde olan kesimlerin bir aradalığına dayalı olarak yani zümre odaklı bir sembolik değer üretimi yoluyla derecelenmektedir (Değirmenci, 2011: 283-284).

Kitle iletişim araçları sayesinde şehir merkezini tekinsiz, keşmekeş, tehditlerle dolu bir kent paranoyası üzerinden üretilmesinin ve tanımlanmasının bu pazarın temel promosyon aracı olduğunu iddia eden Değirmenci'ye göre (2011: 284:285) bahsi geçen bu kent paranoyası evi kentin korkutucu kamusal alanından kaçış imkanı sunan bir sığınak haline dönüştürmüş, bu evlerin istiflendiği site alanlarının da yabancıların hoş görülmediği, sözde aynılığın etrafında oluşan ortak hedef ve pratikler çerçevesinin sağladığı güveni veren lakin bir yandan da tam tersi özellikleri de mahremiyet, bireysellik, mesafeli olma gibi içeren bir konforla sunulmasını da kolaylaştırmıştır. Oysaki güvenlikçi sistem ontolojik bir zorunluluk ve doğal bir durum olan "güvende olma"dan farklı bir nosyondur; yapay bir olgudur, yapay bir oluşumdur ve çözüm getirmeye çalıştığı güvenlik probleminin bizatihi kendisini doğurmaktadır (Aydın, 2009: 214-218). Mesela Jacobs (2011: 105), herkesin sandığından (kalabalıklar kötüdür, parklar iyidir gibi) farklı bir güvenlik tezi ortaya atmış ve parkların sanıldığının aksine tehlikeli yerler olduğunu, kalabalık semt kaldırımlarının çocukların oynayabileceği alanlar olarak daha güvenli yerler olduğunu iddia etmiştir. Onun iddiasına göre; bir şehri yaşanabilir hale getiren özellikle de kadınlar ve çocuklar için gereken güvenlik ihtiyacı Corbusier'ci şehir planlaması geleneğinin yüksek katlı binalarının ve gökdelenlerinin yok ettiği "sokağın gözleri" yani kamusallık bilincinin yaratacağı bir mahalleli gözetimi tarafından karşılanmaktadır. Yani Jacobs'a göre gerçek güvenlik ve ait olma hissi,

düzgün planlanmış mahalle ve onun geniş, kalabalık ve çok işlevli sokakları sayesinde gerçekleşebilmektedir.

Örneğin, Ankara'da yaşayan bir güvenlikli site sakini beyaz yakalı görüşmecinin eşi olan Ayla, komşularıyla alakaları olmadığından, kocası Levent evde olmadığında başına bir şey gelmesinden ve kimsenin bu duruma müdahale etmeyebilecek oluşundan endişe duymaktadır (kişisel görüşme, Haziran 2014). Lakin Ayla, bir yandan da korunaklı sitede yaşamanın güvenlik açısından bazı önemli avantajlarının olduğunu da ekler; örneğin, işten geldikten sonra akşam karanlığı çökse dahi site içerisinde tek başına yürüyüş sporu yapabildiğinden ve eğer böyle bir yerleşkede yaşamasalardı bunu yapamayacağından bahseder. "Sadece kapıcıyı tanıyorum" diyor Ayla. Eşi Levent, bu kapalı yerleşkelerde kendi gözlemlerine ve kanaatine dayanarak kimsenin birbiriyle yani komşusuyla sosyalleşmediğine iddia ediyor (kişisel görüşme, Haziran 2014).

Ankara'nın 100. Yıl semtinde güvenlikli site olmayan bir apartmanda oturan beyaz yakalı çift Yalçın ve Gökçe de komşularıyla bir ilişkilerinin olmadığını belirtiyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Güvenlikli sitede oturmuyorlar ama evde alarm var; Gökçe imkanım olsa güvenlikli site isterim diyor çünkü ileride çocuğu olduğunda çocuğunun güvende olmasını istiyor. Yalçın güvenliğin bariz bir şekilde ihtiyaç olduğunu ama güvenlikli sitelerdeki görevlilerinin doğru dürüst çalışmadıklarına inanıyor. Hayallerindeki evin bahçeli bir ev olduğunu aktaran çift, bu evin yine kapalı bir sitede olmasını tercih edeceklerini söylüyorlar.

Bir üst kurul çalışanı beyaz yakalı Alper ise Kızılay'a 20 km uzaklıkta aynı şekilde güvenlikli site olmayan bir apartmanda oturmaktadır (kişisel görüşme, Haziran 2014). O semtte oturmasının nedenini eşinin kız kardeşinin orada oturmasına, civarın zamanla değerlenebileceği ihtimaline ve yaşadığı dairenin görece uygun fiyatlara satılmasına bağlayan Alper, yakın zamanda evi soyulduğu için eve alarm taktırdığını anlatıyor.

Ben burada başka bir örneği İstanbul'dan verebilirim; geçen yaz gittiğim bir İstanbul seyahatimde Bahçeşehir'de bir güvenlikli sitede oturan (vaktiyle beyaz

yakalı ama şimdilerde patron) eski ev arkadaşımla Bahçeşehir'in şehir merkezine uzak olmasından dolayı Bebek'te iki arkadaşıyla hafta sonları kalmak için tuttuğu ikinci dairesinde kalmıştık. Sabahleyin Boğaz'da kahvaltımızı ederken arkadaşıma bir telefon geldi; telefonun diğer ucundaki komşusu Bahçeşehir'de oturdukları sitede bir-iki saat önce bir cinayetin gerçekleştiği haberini veriyordu.[129] O an arkadaşım yüzündeki ifadeyi unutamıyorum; adam gerçekten korkmuştu, bir an için güvenlikli sitenin güvenliğinin yalandan ibaret olduğunu anlamışçasına acilen o evden taşınmayı düşündü. Yaklaşık altı ay sonra da Ortaköy'den yine güvenlikli site olan bir yerleşkeden bir daire satın alarak oradan taşındı.

Madanipour'a göre (2003: 141) şahsiyetsizliğin ağırlıklı olduğu günümüz dünyasında ilişkiler araçsal bir eylemliliğin temellendirdiği bir soyutlamaya indirgenmiş ve bunun sonucu olarak da toplum deyince akla bir dolu yabancının oluşturduğu bir kalabalıktan öte bir şey gelmemeye başlamıştır. Bu tip bir yabancılaşmaya karşı koyabilmenin en kolay yollarından biri olan yaşam tarzı ve sosyo-ekonomik düzeyin sözde aynılığına dayanan komüniteler, yaşama mekanı olarak seçtikleri nevi şahsına münhasır gettoların yalnızlığına doğru çekilmeye başladığından beri kamusal alanın temeli sayılan başkalığın ve çeşidin barındırdığı toplumsal enerji azalmıştır (Sennett'ten aktaran: Morley, 2007: 220).[130] Corbusier'ci mimarinin sonuçlarından biri olan bu tip bir potansiyelsizleşme değişimin kestirilemeyen sosyal unsurlarını içinde barındırmayıp şehir hayatını yalıtmış, sokakların canlılığını öldürmüş, piyasa caddeleri tektip alış-veriş merkezleriyle değiştirmiş; kentin etrafını izole olmuş korunaklı sitelerle, okullarla, hastanelerle ve kampüslerle doldurmuştur (Sennett, 2006: 1). Yılmaz defalarca basılmış kitabında soruyor ve cevaplıyor (2012: 119):

---

[129] Detaylı bilgi için bkz. http://webtv.hurriyet.com.tr/haber/istanbul-da-site-havuzunda-cinayet_81354 (erişim tarihi, 6 Nisan, 2015).

[130] Jane Jacobs, Jürgen Habermas, Marshall Berman, Richard Sennett ve Paul Virilio gibi düşünürler modernizmin erken dönemine ait kamusal kültür karakteristiğinin mahrem olana yönelik bir geri çekiliş üzerinden banliyö kültürüyle yer değiştirdiğine dair tespitlerde bulunmuşlardır (Aktaran: McQuire, 2009: 54). McQuire'a göre bu böyle olmuşsa sebebi kısmen, otomobilin ortaya çıkışının yarattığı yıkıcı etki, kısmen de televizyonun kamusalın "mekanı" halime gelmesi yüzündendir. Modern şehir sonu tükenmeyen bir hareketliliğin ve emniyetsizliğin mekanıdır, öylece olduğu yerde duran bir depo değildir (McBeath ve Webb, 1997: 254). Hayek ve öğretmeni Mises'den öğrenmişizdir bunu; bizler şehirlerde, başkalarının eylemlerinin olumsallığı neticesinde ortaya çıkan durumları kestirmenin belirsizliğinde yaşamaktayızdır (Aktaran: McBeath ve Webb, 1997: 254).

> Nasıl Yönetmelisin? Herkesi kendi dünyasına tıka. Bunun için ideal mekan küçük bahçeli evler veya içinde her türlü konfor ve rahatın olduğu sitelerdir. … Müşterilerini ve işçilerini evlerinde rahat ettir. Havuzları, tenis kortları, hobileri, bilgisayarlarıyla kendi içlerine dönsünler. Küçük evlerinde küçük keyiflerin tadını çıkarsınlar. … Herkes kendi işine baksın. Başkalarının mutluluğunu boş vererek kendi mutluluklarının gerçekleşmesi dışında hiçbir fazladan yükümlülük altına girmesinler. Kariyerlerini ve şahsi mutluluklarını her şeyin üstünde tutsunlar. … "Başkaları" kavramının hayal edilebilecek en geniş anlamı bireyin kendi çekirdek ailesinin dışına taşmasın. Ben, karım ve çocuklarım. Bir de güzel evimiz.

Ayata'ya göre (2005: 44) erkekler ve kadınlar benzer motivasyonlarla bu getto hayatını tercih ediyor gibi görünseler de, erkeklerin ev ortamından hoşlanmasının bazı özgün tarafları bulunmaktadır; misal erkekler için ev, aileyi şehirdeki hayatın tehlikelerinden koruyan bir sığınağı, yozlaşmış bu dünyada her an kaçılabilecek bir manevi huzur kaynağını, insanın şehirde maruz kaldığı günlük baskılardan kurtulmak istediği bir yeri ifade etmektedir. Evin sağladığı rahat ve huzur nedeniyle sevildiğini, kişinin orada bedenen ve zihnen rahatlayabildiğini, kendiyle daha barışık hale gelebildiğini ve kamusal hayattaki ötekine-yönelik benliğine karşılık "gerçekten kendisi" olabildiğini belirten Ayata için, ev ayrıca erkeklerin kendi başarılarını duyumsayabildiği bir araç olarak zikredilir çünkü erkekler için evdeki eşyaların değeri kadar evin değeri de genellikle onların mesleki başarılarının bir kriteri olarak algılanmaktadır. Ayata'nın aktardığına göre bu duygu orta yaşlı bir bilgisayar mühendisinin ağzında şöyle dile gelmiştir: "Eve, mobilyalara, yer karolarına, bunların güzel ve düzenli dizilişlerine bakmaktan ve bütün bunların benim eserim olduğunu düşünmekten büyük mutluluk duyuyorum." Evin fazlasıyla kadınsı dünya bir dünya olduğunu da düşünen erkekler de vardır ve bu düşünce o erkekleri evden işe doğru kaçma arzusunu da içermektedir; misal, bir küçük işletme sahibi bu eğilimi şöyle anlatıyor: "Ev kadının dünyasıdır. İş ise benim. İşte olmayı hep daha çok tercih ederim. İşyeri sadece bana ait, orayı kimseyle paylaşmıyorum. Evi sevmediğimden değil, ama iş beni hep çekiyor. … İşime adeta tapıyorum" (Aktaran: Ayata, 2005: 45).

Adrian Franklin "kişiselleşme tezi" adını verdiği iddiasında Britanya'daki insanların yavaş yavaş kamusal alandan evlerine doğru çekildiğini belirtir; bu eğilimin nedenini insanların işyerinde, kamusal alanda ve siyasette gerçek mahiyette hiçbir şey yapamadıklarına yani güçsüz olduklarına bağlayan Franklin, ev ortamının

kişilere kimliklerini, bağlılıklarını ve aidiyetlerini yeniden sağlayabildikleri bir kontrol ve otonomi alanı sağladığını belirtmektedir, bu durum özellikle ev sahibi olanlarda daha da yoğun yaşanmaktadır (Aktaran: Morley, 2000: 25). Lakin eve çekilme yani özel alana gömülme meselesiyle ilgili Hall ilginç bir tespitte bulunmaktadır: Orta sınıflar her ne kadar evlerinin özel alanlarına çekilseler, kentin keşmekeşinden korunaklı sitelere doğru kaçsalar da kamusal hayatın çok temel bir cihazından kurtulmayı başaramamaktadırlar, mahrem alanın en derinlerine sızan bu alet Hall'a göre telefondur (Hall, 1966: 141). Williams telefonun bu özelliğinden hareketle günümüz yeni orta sınıfının hayat tarzını "mobil kişiselleşme" terimiyle formüle etmiştir (Aktaran: Morley, 2007: 199). Williams'a göre "mobil kişiselleşme"nin sağladığı iki temel tatmin vardır; insanlar aynı anda hem evlerinin sağladığı ontolojik emniyet ortamının sınırları içerisinde kalabilmekte hem de önceki kuşakların belki de hayal bile edemeyeceği yerlere sanal bile olsa durdukları yerden gidebilmektedirler. Cep telefonu günümüz insanlarının sanal adresleri olmuştur, evde olma huzurunun yeni hali gibidir (Williams'tan aktaran: Morley, 2007: 1999). Bir zamanların flanör'ü (Fr. *flaneur*) bugünün fonör'ü (İng. *phoneur*) olmuştur bile diyebiliriz hatta (Luke, 2003).

Radyo, televizyon ve telefonla başlayıp ön adı "akıllı" olan bir dolu alete doğru evrilen bilişim teknolojisi ev merkezli bir tüketimin her geçen gün daha da fazla parçası haline gelmeye başlamıştır. Bunun en belirgin örneklerinden biri Kumar'a göre ev merkezli eğlence endüstrisidir (2004: 176-177). Ona göre dışarı çıkmak ile evde takılmak ikincisinin lehine yer değiştirmiştir çünkü her şeyden önce bir ailenin akşam sinemaya gitmesi ve öncesinde ya da sonrasında dışarıda bir restoranda bir şeyler yemesinin maliyeti evde film izlemenin ve yemek yemenin maliyetinden oldukça yüksektir. Bilişim teknolojisi sektörü devlerinden birinin pazarlama stratejisinin "evleri cennet kadar rahat yapmak" olduğundan bahseden Kumar, uzaktan kumandalı video oynatıcılar, dev ekran plazma televizyonlar, ortamın sıcaklığını otomatik bir şekilde ayarlayan klimalar, sevdiğiniz müzikleri hatırlayabilen müzik setleri sayesinde evlerin can sıkıntısının hiç yaşanmayacağı yerler haline geldiğini söyler. Zamanla bu senaryoya bilgisayarların da daha yoğun bir şekilde eklemleneceğini düşünen Kumar'a göre uzman tüketicilerin artması, iş

dünyasında gerçekleşecek organizasyonel yeni yapılanmalar, otomasyon teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, ev yarının üçüncü dalga uygarlığında yeniden merkezi bir yer edinecektir. Akıllı evler sayesinde bu durumun gerçekleştiği bile söylenebilir: Bu hususta Taylor ve diğerleri ciddi bir eleştiri de yapmıştır; kullanıcılarının yerine evde eğlence, sağlık, eğitim ve yemek ile alakalı birçok işi düzenleyen bu tür teknolojilerin insanları salaklaştıracağını düşünen bu ekip, buradan hareketle insan ile teknoloji arasındaki ilişkinin de ciddi bir dönüşüme uğrayacağına inanmaktadır (Aktaran: Harper, 2011: 3).

Ankara'da, Eskişehir yolu üzerindeki bir güvenlikli sitede yaşayan görüşmecilerinden Levent ve eşine, niçin burada oturmayı seçtiniz diye sorduğumda, eşi Ayla en başta konum diye cevap veriyor ve şöyle devam ediyor: "Hem iş yerine hem de akrabalarıma yakın … imkanım varsa her daim güvenlikli sitede otururum" (kişisel görüşme, Haziran 2014). Levent ise burada oturmanın bir statü göstergesi olduğunu söylüyor. Bir buçuk senedir oturmalarına rağmen burada komşuluk ilişkisi kuramadıklarını (hatta taşındıklarında yan komşuları hoş geldiniz bile dememişler) belirten çifte göre bunun nedeni binada kendilerini gibi genç insanlar olmaması ve apartman toplantılarına katılmamalarıdır. Çift evde geçirdikleri vakitlerde çoğunlukla internetten dizi izlediklerini, tablet bilgisayarlardan sosyal ağ sitelerini gezdiklerini, nadiren çay içtiklerini, ama düzenli olarak kendi yaptıkları tatlıları tükettiklerini aktarıyor. Televizyon izlemediklerini söyleyen çift, evde vakit geçirmeyi çok sevdiklerini; evin huzurlu bir ortam olduğunu, kendileriyle baş başa kalıp başka hiçbir şeyle ilgilenmedikleri bir yer olduğunu da ekliyor. Evde Downtown Abbey, White Queen, Modern Family, Cheers, Frasier gibi dizileri sıklıkla izlediğini söyleyen Levent, bunun artık bir bağımlılık haline geldiğini, öte yandan bu yabancı diziler sayesinde yabancı dil "kulağı"n da geliştiğini belirtiyor. Evde ağırladıkları misafirlerin çoğunlukla akrabalardan oluştuğunu aktaran Levent ve Ayla, nadiren olsa da iş yerinden tanıdıkları arkadaşlarını evlerinde ağırladıklarını, ama bunun kendi arkadaş çevrelerinde yaygın bir alışkanlık olmadığını söylüyor. Tanıdıkları evli çiftlerin, çift olarak görüşecekleri zamanlardaysa çoğunlukla dışarıda bir yerlerde buluşmayı tercih ettiklerini aktarıyor.

Ankara'lı beyaz yakalı bir diğer çift Yalçın ve Gökçe de kendilerine benzeyen insanlarla görüştüklerini ifade ediyor, hatta Gökçe, "ben kesin olarak çeşitli partilere oy veren arkadaşlarla muhatap olmak istemiyorum" diyerek bu tercihinin altını çiziyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Genelde ortak zevklerinin uyuştuğu insanlarla görüşen çift, maddi şartların bu görüşmelerin sayısını azalttığını düşünüyor. Mümkün olduğunca evde vakit geçirmeye özen gösteren ikili bu vakitlerde mümkün olduğunca yemek aktivitesine giriştiklerinden; Leyla ile Mecnun, Kardeş Payı, Behzat Ç. ve Game of Thrones, Friends gibi dizileri televizyondan takip ettiklerinden ve kendilerini en çok ziyaret eden insanların ebeveynleri olduğundan bahsediyor.

Başka bir kamu çalışanı beyaz yakalı Ahmet eşinin mesleğinden dolayı Gölbaşı civarında bir TOKİ konutunda, kirada oturmayı tercih ettiklerini ama buranın bir güvenlikli site olmadığını belirtiyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Oturdukları civarın pek kozmopolit olmadığını aktaran Ahmet, komşularının çoğunun da kendisi gibi memur olduğunu gözlemlemiş. Civarın park, çocuk oyunu alanı vb. imkanlarından memnun olan Ahmet bir güvenlik problemi olmadığını da ekliyor. Birinci katta oturmasına rağmen dairesine alarm taktırmayan Ahmet'e göre oturdukları civara -şehirden kopuk olması bağlamında biraz getto kaldığından- hırsızlar kolay kolay "dadanamamaktadırlar." Evlerini, eşiyle birlikte zevklerine göre döşediğini söyleyen Ahmet'in mobilya tercihleri Bellona ve İstikbal gibi yerli markalardan yana olmuş, ama beyaz eşyada Siemens'i tercih ettiklerini de ekliyor Ahmet. Evde televizyon bulundurmadıklarını belirten görüşmeci, eğer televizyonla ilgili bir ihtiyaç hasıl olursa, tablet bilgisayarların aplikasyonlarından yararlandıklarını aktarıyor. Evde sık sık bir şeyler izlediklerini ama bunun televizyon olmadığını daha çok internetten takip ettikleri Persons of Interest, Breaking Bad, House of Cards ve Game of Thrones gibi diziler olduğunu anlatıyor. Komşularıyla görüştüğünü aktaran Ahmet, bu durumun bir istisna olduğunu da hemen ekliyor. O da kendi kuşağının eğiliminin komşularla az, hatta sıfır ilişki düzeyinde olduğunu gözlemlemiş. Yirmi beş daireli apartmanda on yaşın altında kırk çocuğun olduğunu aktaran Ahmet, apartmanda "mahalle ortamını kurmuş durumdayız" diyor. Apartmanda oturanların biri polis, biri öğretmen, birkaç tanesi kendileri gibi uzman,

biri de bankacıymış. Hep benzer tipte insanlar olduklarını, nedeninin de rastlantı olduğunu söylüyor. Apartman yöneticisi olan polis memuru organizasyon yapma heveslisi biriymiş, hatta bir iftar yemeği bile organize etmişler.

Ankara'da eşinin işinden dolayı bir Kamu lojmanında oturma imkanı elde etmiş başka bir beyaz yakalı Selim, eşiyle birlikte evlerini döşerken kendilerince beğendiği şeyleri almaya çalıştıklarını belirtiyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Dışarıya güzel gözüküp gözükmediğine bakmadıklarını, daha çok kendilerinin rahat edip etmediğine bakarak eşyalarını seçtiklerini ifade eden Selim yirmi dört yaşında evlendiğini, bir tarzının, bir zevkinin olmadığını da ekliyor. Geriye doğru dönüp baktığında ev estetiği bakımından pek başarılı olmadığını düşünen Selim, "artık zevklerim gelişti. Bunu nasıl fark ettim? Yurt dışına gidip bir otel odası görüyorsun, arkadaşların evlerine gidip onların eşyalarını görüyorsun, böyle olunca da bazı şeyler değişiyor" (kişisel görüşme, Haziran 2014) diye anlatıyor. Yeni bir ev almayı düşündüklerini belirten Selim, işte o zaman evi nasıl döşeyeceğimizi çalışacağız diye de ekliyor.

Başka bir beyaz yakalı uzman Ümit nerede oturacaklarına karar verirken kendi çalıştığı kurumu merkez alan beş kilometrelik bir çap belirlediklerini çünkü kiraladıkları evin hayatın merkezine yani şehir merkezine, kültürel imkanlara yakın olmasını istediklerini aktarıyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Güvenlikli site olmayan bir apartmanda eşiyle birlikte yaşayan Ümit çoğu beyaz yakalılar gibi komşularıyla bir alakalarının olmadığını ama öte yandan bir mahalle ortamının bulunduğunu ifade ediyor; Ümit örneğin bakkalı, tesisatçıyı vs. tanıdığını belirtiyor. Ümit ve eşi evi döşerken doğrudan dikkate aldıkları şeyin önce konfor sonrasındaysa estetik olduğunu söylüyor. Oturdukları evin çizgisinin modern ve konforlu iddia eden Ümit hazır mobilya üreten firmaların modern sayılabilecek neyi varsa aldıklarını, ileride bir ev satın alma niyetleri olduğunu ama bu yeni evin güvenlikli site olmasını istediklerini de ekliyor. Ümit'e göre bunun nedeni olur da bir gün çocuğu olursa, çocuğun hiç değilse betonun içinde birazcık yeşil alanı, bisiklet sürebileceği güvenli bir yolu olan bir yerde büyümesini istemesiymiş.

Ankara'lı beyaz yakalılardan Senem çalıştığı kurumun sağladığı bir ayrıcalık

sayesinde lojmanda oturduğunu, bu imkandan faydalanmanın sırayla gerçekleştiğini ve kurumdaki herkese lojman çıkabildiğini belirtiyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Kendi lojmanlarının çok güvenli olduğunu, orada başka kurumların üst düzey yöneticileriyle komşu olduklarını aktaran Senem lojmandaki komşuluk ilişkisinin sıfır düzeyinde olduğunu gözlemlemiş. "Etrafta hiç çocuk görmüyorsun" diyen Senem'e göre sadece kendi düzeyinde uzmanların değil, aynı zamanda diğer üst düzey bürokratların çocukları da görünmüyormuş ortalıklarda. Senem'in daire başkanlarından biri de benzer bir gözlem de bulunmuş; Nevbahar taraflarına doğru içeri girince çocuk sesleri duyabildiğini söyleyen daire başkanı Çankaya'da bu sesleri hiç duyamadığından yakınmış. Senem Oran civarındaki lojmanlarda durumun farklı olduğunu düşünüyor; oralarda daha çok uzman ve memurların oturduğunu bu nedenle de civarda cıvıl cıvıl çocuk sesleri duyabildiğini iddia ediyor ve buradan hareketle unvan arttıkça komşuluk ilişkisinin azaldığı tespitini yapıyor. Diğer beyaz yakalılar gibi Senem ve eşi de (eşi de kurum çalışanı) evde geçen hafta içi akşamlarında televizyon izlemeyip internetten Lost, Prison Break, Fringe, Game of Thrones gibi dizileri takip ediyor.

Bir diğer beyaz yakalı uzman Hüseyin maddi imkanlarının kısıtlı olmasından dolayı Ankara'da güvenlikli site olmayan bir apartman dairesi satın aldıklarını, ama ileride imkanları olursa güvenlikli siteye geçmek istediklerini belirtiyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Evi döşerken eşiyle birlikte ağırlıklı olarak Ikea adlı hazır mobilya üreticisinin ürünlerini tercih ettiklerini ve bu markanın çizgisini beğendiklerini ifade ediyor. Evin dizaynından ziyade kendisine -klasik Türk eğilimleri bağlamında örneğin büyük salon, büyük mutfak ve büyük yatak odası gibi- kafa yorduklarını anlatan Hüseyin borçlarını kapatınca evin içini yeniden ele alacağını söylüyor. Yalnızlığı seven Hüseyin üç tip çevresinin olduğunu aktarıyor: Çocuklu aileler, internet kafede bilgisayar oyunu oynadığı ve beraber Cumaya gittiği bekarlar ekibi, bir de üniversite çevresi. Birleşik Devletler'de işletme yüksek lisansı yaptığı sırada yaşadığı bir deneyim ona mutluluğun fotoğrafını vermiş; çocuğu hemen yanında oyun oynarken eşi de o sırada çay demlemektedir, elinde kitabı bir yandan da kulağına Cranberries grubunun şarkıları gelmektedir. İşte, o sırada kendini çok mutlu hissettiğini aktaran Hüseyin, bu aşamadan itibaren bu duyguyu hayatının

sonuna kadar yaşamak istediğini ifade ediyor.

Plaza beyaz yakalısı Bahattin, kendilerini güvende hissetmek adına finansal açıdan mantıksız bir hareket yaparak, yaşadıkları yer olan İstanbul'da ev satın aldıklarını ifade ediyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Evin hissiyat bağlamındaki karşılığının güven duygusu olduğunu aktaran Bahattin, ek olarak "ev kendinin olduğunda içini kafana göre döşeyebiliyorsun" diyor. Eşi Nihal de meseleye aynı şekilde yaklaşıyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Maslak'ta güvenlikli bir sitede olan daireyi satın alma nedenleri olarak çift şunları sıralıyor: İş yerine yakın olması, reel olarak değer kazanabilecek olması, sıfır olması, ödeme koşullarının çok uygun olması, tesliminin çok yakın bir zamanda gerçekleşecek olması. Plaza beyaz yakalısı çift evlerini döşerken yeterince paraları olmadığından Tepe Home ve Ikea'da minimumda alınabilecek ne varsa onu almışlar. Eşya seçimindeki hassasiyetinin Bahattin rahatlık, Nihal ise zevk olduğunu belirtiyor. Evdeki en pahalı eşya TV sehpası; Koleksiyon isimli bir mağazadan almışlar, fiyatı 5000 lira (Bkz. Fotoğraf 6.5). Ful ahşap, el yapımı ve işlemeli olan konsolunu alma nedenini "dizayn" diyerek açıklıyor çift. Bahattin şöyle devam ediyor:

> Bu tamamen zevk ve öyle açıklayabileceğin bir şey değil. İkimizin zevkinin ortak kesiştiği yer çünkü biz eve ve eşyaya önem veriyoruz. Vakit geçirdiğimiz yerin rahat olması ve göz zevkine hitap etmesi gerekiyor. Evde en çok gördüğün yer TV konsolu çünkü koltuğa oturuyorsun, televizyon açık olsun ya da olmasın oraya bakıyoruz, o yüzden baktığımızda zevk alacak bir şey istedik.

Plaza beyaz yakalısı çift Mehmet ve Sena İstanbul Mecidiyeköy civarında bir güvenlik sitede bulunan dairelerini satın alırken tamamıyla rasyonel yaklaştıklarını aktarıyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). "Ya daha iyi bir semtten kötü bir ev ya da daha kötü bir semtten iyi bir ev alacaktık" diyen Sena ikinci seçenekten yana karar kıldıklarını ifade ediyor. İşe yakın olmasının ayrıca önemli olduğunu da belirtmeyi unutmuyor. Evi döşemeyi önceliklendirmediklerini ifade eden Mehmet, bir önceki kirada oturdukları evlerinden getirdikleri eşyaları kullandıklarını ekliyor ve "eve borcum varken niçin eşyaya para harcayayım" demeyi de unutmuyor. Ev, Sena için işin bir uzantısı olarak görülüyor. "Sadece hayatımı kolaylaştıran bir şey, o kadar" diyen Sena çok çalıştıklarını vurgulamak için "öyle ki yatak odamızda gizlenebilen

çalışma masası bile var" diyor. Sena için ev şu aşamada, işe ara verdiğinde ihtiyaçlarını en hızlı giderildiği yerden daha fazlası değildir.

İnsanların evlerine çekilmesine neden olan mahrem alana çekilme süreci başka bir süreci de –ev ve ev eşyası üzerinden farklılaşmayı da- ister istemez tetikliyordu. İşçiler ve ondan önceki sınıflar gibi nesneler de artık, görece sabitlenmiş geleneksel anlam ve sembolik bağlardan kopuyorlardı (Pawlett, 2007: 11). Pawlett, bu süreçte bazı objeler banal hale geldiğini ya da sıradanlaştığını ve geleneksel olanın sembolik ya da ritüelimsi anlamını kaybettiğini iddia ekmektedir. Yatak artık tek başına, evlilik benzeri bir kuruma gönderim yapmamakta ve bu açıdan bir değer ifade etmemektedir artık. Nesneler yaşanmışlıklarla dayalı köklü değerler içermemeye başlamıştır (Pawlett, 2007: 12).

Örneğin, Ankara'lı beyaz yakalı Yalçın'ın ev dizaynındaki önceliği süslü püslü eşyalar değildir, o daha çok koltuğa oturduğunda "öküz gibi yatabileyim"i istemektedir ama eşi Gökçe'nin eşyalar uyumlu olsun, estetik olsun türünden hassasiyetleri bulunmaktadır (kişisel görüşme, Haziran 2014). Yalçın'ın aktardığına göre Gökçe salonun boyasının nasıl olacağı konusunda 15 gün düşünmüştür. Eşinin, dizayn ettiği duvarı bir sanat eseri gibi seyrettiğini söyleyen Yalçın, eşinin yurt dışında olduğu zamanlarda bile o salon duvarının fotoğrafını çekip eşine yolladığını, onun da fotoğrafa bakıp ne kadar güzel evim var diyerek mutlu olduğunu anlatıyor (Bkz. Fotoğraf 6.6). Gökçe kullandığı ürünlerin polyester veya Çin malı olmamasına dikkat etmektedir. Herhangi bir tencereyi değil, en iyi tencereyi almaya çalıştığını belirten Gökçe, Emsan markalı bir tencere alacağına İtalyan tenceresi alırım diyor. Nevresimdeyse Chakra markasını tercih ediyor.

Bir üst kurul çalışanı Alper, satın aldıkları evi döşerken daha çok eşinin isteklerine göre hareket ettiklerini, eşinin temel hassasiyetin renk uyumu olduğunu söylüyor (kişisel görüşme, Haziran 2014). Mobilyaların çoğunu Ankara Siteler'deki bir firmadan önceden ısmarlama yöntemiyle satın alan çift, istisnai birkaç mobilyanın da tamamıyla maddi gelir hassasiyeti gözetilerek hazır mobilya üreticilerinden alındığını da ekliyor.

Bir nesnenin biyografisi çok muazzam bir kültürel artefakt olabilmektedir. Kopytoff bu durumu Afrikalılar için bir otomobilin hikayesinin ne kadar önemli olduğu üzerinden örnekler; aracın kimden alındığı, satın almak için nasıl ve nereden para bulunduğu, alıcı ile satıcının ilişkisi, aracın ne tür işlerde kullanıldığı, aracın vaktiyle kimler tarafından kullanıldığı ya da kimlere ödünç verildiği, hangi tamirciye götürüldüğü ve ne tür tamirler gördüğü, hurdaya çıkana kadar geçen sürede nerelerden nerelere doğru gittiği detayı o yörenin insanları tarafından oldukça önemsenmektedir ve bu açıdan müthiş bir kültürel veri aktarımı aracıdır (1986: 67).[131] Lakin, günümüzde objelerin anlamı moda döngüsünün etkisi altındadır; örneğin, öğrencilik günlerinizin bol yaşanmışlıklı özel anlamlı çek-yatının zamanla, istenmeyen bir eşya haline kaçınılmazdır, velev ki duygusal nedenlerden dolayı saklamaya gayret ettiğiniz bu eşyanın bir süre sonra, işaret sistemindeki yerinize bağlı kimliğinizi tehdit eden ve modernliğinize halel getiren bir anomaliye dönüşme ihtimali çok yüksektir (Pawlett, 2007: 12-14). Sembolik olandan işlevsel olana doğru dönüşümün başka bir örneğini mutfak eşyalarından verir Pawlett; örneğin, yemek masası birçok insan için kuvvetli aile bağlarını, aile içi sadakati, rahatı ve güveni temsil eder ve bu tür sembolik duygular ve değerler esnek değildirler. Pawlett'a göre sembolik bağlar biricik ve eşsizdir, dahası asla soyut değildir, yerlerini hiçbir şey dolduramaz; işte burada devreye işaretler girer, bunlar yaşanmışlıkların yerlerine geçebilen soyutlanmış kodlardır ve kolaylıkla modaya indirgenebilirler. İşaretler gerçekliğin stereotip versiyonlarıdır, daha esnek ve yönetilebilir araçlardır ve dışa yönelik kimlik bütünlüğünü daha az tehdit ederler, bununla birlikte sembolik olana göre daha az anlamlı ve daha az yoğundurlar; sembolik yaşanmışlıkların soyutlanması neticesinde ortaya çıkan "uyaran"lar gibidir (Pawlett, 2007: 15).

Meseleye buradan yaklaşınca Baudrillard ile hemfikir olup tüketimin pasif bir eylem olmadığını iddia edebiliriz; o aslında, farkında olarak birbirimizle konuştuğumuz bir dildir (Aktaran: Pawlett, 2007: 18). Mesela İstanbul Kadıköy'deki bir Kahve Dükkanı/Kahvaltı ve Brunch Lokantası/Eski Eşya Mağazası olan Mitte.Co

[131] Teknolojik aletlerin özellikle dijital veri içerikli olanların tarihleri kendi üzerlerinde hali hazırda depolanmaktadır günümüzde; mesela akıllı telefon ya da bilgisayar sabitdiski gibi. Uygun bir destekleyici teknolojiyle tüm bu eşyaların kişisel tarihlerini aynen araba biyografisi örneğinde olduğu gibi görebiliriz.

tam da buradan kendi pazarlama retoriğini oluşturmaktadır. Dedemin Şarkışla'daki evinin vitrininde onca yıldır görüp muhtemelen "dandik" bir kahve takımı diye düşündüğüm fincanların hikayesini ve aslında ne kadar kaliteli olduklarını Mitte.Co'nun sosyal medya sitesinde okuduğumda gözlerime inanamamıştım. Dahası dedemin vitrinindeki bu fincanların hikayesini anneme sorduğumda bu kez de duyduklarıma inanamamıştım; meğerse o fincan takımı babamların annemi istemeye gittiklerinde hediye olarak götürdükleri fincan takımıymış. Annem ve ailem için gerçekten eşsiz bir sembolik değer taşıyan neredeyse kırk yıllık bu fincanların aynıları şimdilerde bu eski eşya mağazasında satılmaktaydı hem de sembolik değer ile tüketim işaretleri meselesine tam bir örnek olacak şekilde. Şöyle yazıyordu sitede:

> 90'lı yıllar ve öncesinde doğmuşların gördüğünde "ay gözüm bir yerden ısırıyor sanki" diyeceği kahve fincanları ya da bizdeki ismi ile anane/babane fincanları, Amerikan asıllı olan Anchor Hocking isimli markanın 1950'li yıllarda üretmeye başladığı Fire-King isimli, bir yandan gökkuşağının renklerini taklit ederken bir yandan da parıl parıl parlayan mutfak ürünleri ailesine aittir. ... 1950-1970 yılları arasında Anchor Hocking tarafından üretilmiş Fire-King ürünlerin ilk bakışta göze çarpacağı garanti olan ortak özelliği, özel bir teknik ile ışıl ışıl parlatılmış (Slumdog Millionaire bonusu: bu hafif parlaklıktan 'lustre' diye bahsedilir) yüzeyleridir. Fire-King mutfak ürünlerinde şeftali rengi 1950 yılından beri popülerliğini korurken, "aurora" ya da inci rengi parçalar en nadir bulunanlar olur. ... "Ben orjinal Anchor Hockings isterim. Hem şeftali rengi hem inci rengi isterim" diyenler, keşke başka bir şey isteseymişsiniz çünkü her ikisi de mitte.co'da var. Ama tabii ilk gelen alır.[132]

Ev özellikle de beyaz yakalılar bağlamında ele alabileceğimiz şekliyle korunaklı ya da güvenlikli siteler meselesi, bu alandaki literatüre bakıldığında en temelde, o duvarların dışında kalanlarla bağlantısız olma isteğinin vücuda gelmiş hali gibidir. Bu hususta ima edilen yani şehirde yaşamanın "ilkel" örneğinin apartman dairesi olduğu, sonrasında da bunun korunaklı siteye doğru evrildiği bir "yer"leşme meselesinde vurgulanan bu güvenlik hattının içinde kalanların dışarıdan uzak durması değil, aynı zamanda o hattın içinde yaşayan sözde aynı kendi gibi olan insanlardan da uzak durma tercihidir aynı zamanda. Bu tip yerleşkelerde azalan komşuluk ilişkisi bu durumun kanıtı olarak sunulur çoğunlukla. Onun dışında daha makro olacak şekilde günümüz toplumsal hayatının zaten cemaat tipi ilişkilere pek müsaade etmediği, bireyselliğin her şeyin önüne geçtiği, teknolojinin ilişkileri maddi

---

[132] Bkz. http://mitteco.tumblr.com/post/98803984057/ah-ah-nerede-o-eski-bayram-kahveleri (erişim tarihi 10 Aralık, 2014).

olandan sanal olana doğru kaydırdığı ve ortak kullanım alanlarının azaldığı gibi birçok şey daha akla gelir.

Ev meselesine hele de güvenlikli sitenin içindeki ev meselesine bütün bu tespitlerin etrafında yanaşacak olursak, buralar bize bireyin konfora gömülmüş yalnız biricikliğinin ya da iki-üç kişilik sınırlı yalnızlığının kutsandığı ama öte yandan da kamusallıktan istediği oranda nasiplen(e)mediği mahrumiyet alanları gibi gözükür. Klişe ya da kafalara yerleşik olanın dışına çıkılmadıkça bu tespitler doğru gibi de gözükürler. Örneğin güvenlik meselesi bu alanların cazibesi arttıran tam da böylesi bir hassasiyettir. Bir diğer cazibe arttırıcı unsur buraların sahibine ya da kullanıcısına kendini ayrıcalıklı hissettirebilme özelliğidir. Ayrışmanın maddi ve kültürel boyutlarına vurgu yapan ve temelde bu iki hassasiyet üzerinde yükselen bu tip konut alanlarının içerdiği sosyal ilişkiler hem fiziksel görünürlükte (içinde yaşamaktan ya da dışarıdan gözetlenmekten bahsediyorum) hem de metinsel görünürlükte (ilgili literatürden bahsediyorum) mesafeli, bireyci, soğuk, duygusuz, sürprizsiz, emniyetli, cemiyetçi, samimiyetsiz, kendini beğenmeci vb. gibidirler. Oysa sosyolojide görünür olan demek, her zaman gerçekte olan demek değildir. Marquez'in de dediği gibi (Aktaran: Spurling, 2008) insanların bir kamusal hayatı, bir mahrem hayatı ve belki de –günümüz için konuşuyorum- en önemlisi bir de gizli hayatları vardır ve bu gizli hayatlarda olan biteni, sosyolojik yöntem çoğunlukla elinden kaçırmaktadır. Eskilerin doğrudan fiziksel mekana yapışık olan ihtiyaçları ve buna bağlı yan ihtiyaçları örneğin arkadaşlık, dostluk, sevgililik, komşuluk, akrabalık vb. ilişkileri yenide o eskiden kalma şekilsel mevcudiyetiyle belki de bulunmuyordur artık. Bütün kamusal alanın ve hatta özel alanın kapitalizm ya da modernite gibi makro süreçlerle işgal edildiğini düşündüğümüz bir toplumsal hayatta, bu süreçlerin biriciksizleştirme efektinden kurtulmuş bazı şeylerin buralarda kendini göstermek gibi bir imkanının olamayacağını varsayıyorum. Bu nedenle bu tip kapalı yerleşkelerde "görünürde" görünmeyen bazı etkileşim potansiyellerinin "görünürde"ki somut hassasiyet ve motivasyonların arkasına gizlenerek insanların gizli hayatlarında ortaya çıktığını buraya not düşmek istiyorum.

Fotoğraf 6.1[133]

Plaza beyaz yakalısı görüşmeci çiftlerden birinin yaşadığı dairenin penceresinden bir manzara. Yer: İstabul. Tarih: Haziran, 2014.

[133] Kaynak belirtilmediği müddetçe tezde kullanılan fotoğraflar tez yazarına aittir.

Fotoğraf 6.2

Beyaz yakalı uzmanlardan birinin penceresinden yaşadığı güvenlikli sitenin bir manzarası. Yer: Ankara. Tarih: Haziran, 2014.

Fotoğraf 6.3

Beyaz yakalı uzman görüşmecilerden birinin yaşadığı daireye ait salondan bir fotoğraf. Yer: Ankara. Tarih: Haziran, 2014.

Fotoğraf 6.4

Beyaz yakalı uzman görüşmecilerden birinin yaşadığı dairenin salonu. Yer: Ankara. Tarih: Haziran, 2014.

Fotoğraf 6.5

Bahattin'in bahsettiği televizyon konsolu. Yer: İstanbul. Tarih: Haziran, 2014.

Fotoğraf 6.6

Beyaz yakalı uzman Yalçın'ın bahsettiği salon duvarı. Yer: Ankara. Tarih: Haziran, 2014.

Fotoğraf 6.7

“Ah Ah Nerede O Eski Bayram Kahveleri?” bahsinde geçen Anchor Hockings markalı fincanlar. Fotoğraf: Zeynep Kayahan.

SONUÇ

Yaşantımız sanki ateşten gömlek
İçimizden gelir bin defa ölmek
Hakkımız değil mi bizim de gülmek
Bizi bu fark yaraları öldürür[134]

Bu araştırma özel sektör ve Kamu sektöründe çalışan profesyonelleri İstanbul ve Ankara örneğinde incelemeye çalışmıştır. İstanbul'da (özellikle Maslak civarında) ulusal ya da çok-uluslu finans/bilgi teknolojisi/danışmanlık şirketlerinde çalışan iyi eğitimli, yabancı dil bilen, prezentabl olduğu düşünülen ve kariyer gelişimine oldukça önem veren genç-orta yaştaki profesyonellerin ve bunların Kamu sektöründeki (özellikle Kamu özerk kurumları ve bakanlıklardaki vb.) muadillerinin yaşam tarzlarına odaklanan bu analiz, bunu gerçekleştirirken her iki tarzın "mekansal" boyuttaki ayrışmasına özellikle önem vermeye ve bu ayrışmayı olabildiğince yeni bir sosyolojik bakış açısıyla derinlemesine analiz etmeye çalışmıştır.

Şimdilerden "kalifiye" bir beyaz yakalı adayı olmak için iş aradığım dönemlere doğru baktığımda iş imkanları manzarası şu şekildeydi; i) plazalardaki yöneticilik pozisyonları [banka genel müdürlükleri, çokuluslu denetim ve danışmanlık şirketleri, holding merkezleri, çokuluslu bilişim teknolojisi şirketleri, telekomünikasyon şirketleri, medya sektöründe faaliyet gösteren şirketler gibi…], ii) Kamu'da kariyer uzmanlığı pozisyonları [bakanlıklarda, özerk kurumlarda, müsteşarlıklarda ve Kamu bankalarının genel müdürlüklerindeki uzman kadroları gibi…], c) sahadaki pozisyonlar [araçla yapılan satış temsilciliği ve pazarlama işi gibi…], d) "bohem"

[134] Sözlerini Ali Tekintüre'nin yazdığı 1982 yılında piyasaya çıkmış Fark Yaraları isimli Müslüm Gürses şarkısından bir dörtlük.

işler [geçici işlerde çalışmayı ya da "serseriliği" yaşam tarzı haline getiren yazar, çizer, grafiker, oyuncu, fotoğrafçı kesimin el attığı işler gibi…], e) ofislerdeki yöneticilik pozisyonları [üretim yapan şirketlerin dış ticaret, müşteri ilişkileri, finans, satın-alma ya da kurumsal satış departmanları ve banka şubeleri gibi…], f) Anadolu'daki yöneticilik pozisyonları [merkezleri Kayseri, Konya, Bursa, İzmir, Eskişehir, Adana, Gaziantep vb. gibi şehirlerde olan şirket ya da holdinglerde çalışan uzman personel gibi…], g) Yurt dışındaki şirketlerde yöneticilik pozisyonları.

Özellikle ilk iki maddedeki ilgilendiğimiz personelin yetiştirilmesi de bu şehirlerdeki yabancı dilde eğitim veren üniversiteler Boğaziçi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Galatasaray, Koç gibi ya da bazı üniversitelerin Marmara, İstanbul, Hacettepe, Dokuz Eylül yabancı dilde eğitim veren bölümleri ve yahut da Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul Teknik Üniversitesi gibi çok köklü okullar tarafından sağlanmaktaydı/sağlanıyor. Kalifiye beyaz yakalı işlere ulaşmak aslında oldukça zordur; bir kere iyi bir eğitim almayı gerektirir ki yıllar sürer. Aldığınız eğitim hem maddi hem de manevi anlamda birleştirici değil ayrıştırıcıdır; size benzemeyen insanlarla etkileşim sıklığınız bir yandan düşerken (iyi bir eğitimi çok az kişinin alabildiğini varsayıyoruz) öte yandan da istihdam olanakları bakımından spesifik bir yere doğru yönlendirilirsiniz. Üzerine "hayatınızın işini" (harfi harfine hayatınızın işidir çünkü büyük ihtimalle bütün hayatınız boyunca yapacaksınızdır) bulmak amacıyla içinde arkadaşlarınızın da bulunduğu birçok insanla çok çetin bir yarışın içerisine itelenirsiniz ve böylece çalışma hayatınız boyunca sürecek olan karakterinizin aşınma süreci de başlar.

Tezin özellikle ikinci bölümünün ilgili literatürden faydalanarak ele aldığı gibi görünürde birbirinden farklı iki tip yaşam tarzı anlayışı bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi daha çok egzersiz, diet, beslenme, alkol ve sigara vb. odaklı kişisel bakım ve sağlık konularıyla ilgilenirken, öteki sınıf yapısı ve sosyal tabakalaşmayla alakalı olan kültürel tüketim alışkanlıklarına ve beğenilere odaklanmaktadır. Sahip olunan işlerden yola çıkan "*a way of life*" kabilinden bir yaşam tarzı iddiası beyaz yakalı profesyoneller için tek başına yetersiz kalmaktadır. Birçok plaza beyaz yakalısı için yaptıkları iş örneğin *Auditing* (finansal denetim) bir yaşam tarzı olarak

değerlendirilemez. Çünkü işin içeriği bu insanların hayatlarıyla ilgili doğrudan bütüncül bir tarz belirlenmesine izin vermemektedir. Yaratıcılığa imkan verebilecek bir şeyler üretme olanağının çok az iş alanlarıyla sınırlı olduğu ve iş denilen pratiğin iyi yapılma ölçütünün daha hızlı ve daha çok yapmak olduğu günümüz dünyasında sadece iş ya da meslekler üzerinden bir tarz geliştirebilme imkanı oldukça sınırlı kalmıştır.

Meselenin tüketim boyutu bir yaşam tarzı belirlenmesi hususunda daha avantajlı bir konumdadır. Nihayetinde hiçbir piyasa –özel bir durum olmadıkça- biz müşterilere "sizin paranız burada geçmiyor" dememektedir. Tüketmek eyleminin etrafında gerçekleştirilmeye çalışılan farklılaşma ya da ayrışma eksenli "değer yaratma/yaratabilme" özgürlüğü, günümüzde yaşam tarzının niçin daha çok tüketim eğilimleri üzerinden kabul gördüğünün bizler için cevabını vermektedir. Lakin tez çalışmasının sonucunda elde ettiğim verilere dayanarak tüketim de tek başına yaşam tarzını belirleyemediğini düşünmekteyim. Beyaz yakalılar sadece tükettikleriyle değil, aynı zamanda yaptığı işler üzerinden kendini ayrıştırmakta ve bu ikisinin birleşimden oluşan bir hayat tarzı benimsemektedirler. Buradan hareketle yaşam tarzını belirleyen temel eylemin birinin hayatın kazanılması bağlamında üretim, diğerinin de kazanılanların harcanması bağlamında tüketim tarafında olduğu söylenebilir.

Ortalama otuz yıllık bir hayata üretmek bağlamında çok az şey sığdırabilen beyaz yakalı (birkaç diploma, birkaç ilişki, birkaç iş vs.), diğer taraftan bir sene içerisine kıyafetten gastronomiye, ev eşyasından ev alımına, tatilden spor etkinliğine, elektronik cihazlardan kültürel etkinliklere kadar bir dolu tüketim eylemini rahatlıkla sığdırabilmektedir. Üstelik çok olanın az olan karşısındaki niceliksel gücü, bir tarzın oluşması için lazım geleni bolca tüketmek gibi göstermektedir. Bu yanılsamaya kapılan birçok beyaz yakalı sonradan, çokça tüketmek eylemini kaliteli (ürünlerin kalitesinden değil, tüketim eylemini saran zamanın kalitesidir burada vurgulanan) olana doğru evriltmeye çalışmıştır. Günümüz plaza insanı ya da beyaz yakalı uzmanı vaktiyle Michelangelo'nun koca bir mermer bloğunu yavaş yavaş işlediği gibi değil,

on bin parçalı tüketim yap-bozunun her bir parçasını diğerine uydurmaya çalışarak bir kopya resme, bir "stile", bir "tarza" ulaşmaya çalışır.

Beyaz yakalılarda tüketim sadece temel ihtiyaçların giderilmesi olarak düşünülmediğinden, çünkü görece toplumun geri kalanında ortalama olarak daha fazla kazandıklarını kabul ediyorum (sahadan edindiklerimle böyle olduğuna ikna da oldum) o anki modayla bağlantılı olarak hem birilerinden ayrışma hem de birileriyle benzeşme bağlamında sürekli bir değişim içerisindedir; beyaz yakalılar bazen "birileri" gibi tüketmekte bazen de "ötekiler" gibi özellikle tüketmemektedir. Bu işaret zamirleri yani onlar (yukarıdakiler) ve ötekiler (aşağıdakiler) feodal düzenin vassal ve süzereni gibidirler; sürekli yer değiştirirler. Trendlere bağlı bu yer değiştirmeleri kolaylaştıran ve hızlandıran bir kaç şey vardır: Hazır tüketim araçlarının bolluğu, parayla herkesin her şeyi alabilmesine olanak veren tüketim eyleminin demokratik karakteri (çünkü üretim faşist, tüketim demokratiktir) ve orijinal ürünün sahtesini üreten kopyacı ekonomiler. Bu mütemadi devinimin içerisinde tarzının silikleştiğini düşünen bir azınlık kitle (Bourdieu'nun deyimiyle yeni küçük burjuva ya da bizdeki yansımasıyla yeni orta sınıf) tüketim kalıplarında – baştaki "*a way of life*" kabilinden bir hevesle emek ile ürün arasındaki henüz yabancılaşmamış o idealdeki ilişkiye özenen ve dolayısıyla otantisite arayan - bir süreçleşme, bir bütünlükçü uzmanlaşma yoluna gider ve buradan da kendilerini takip edecekler için bir *trend pioneer* (trend öncüsü) ya da *trend setter*'lık (trend belirleyeci) görevi üstlenirler.

İşte *bobo*'luk böylesi bir şokun yansımasıdır. Ege'de bir üzüm tarlası alayım, şarapçılık yapayım, böylesi bir hevesin ürünüdür. Evin bir kenarında köşesinde organik tarım yapayım, yine böylesi bir örnektir. Bir agrandisör edineyim, eve bir karanlık oda kurayım ve 1965 model makinelerle çektiğim fotoğrafları basayım, benzer bir arayışın sonucudur. On beş bin liraya mal edilen toplama bisikletle Diyarbakır'dan İspanya'ya gideyim, aynı hevesin başka bir neticesidir. Üzerime on beş lira alıp, kırk beş günde otostopla Kayseri'den Katmandu'ya gideyim, aynı kafanın eseridir. Çay gurmesi olayım, bunun için gerekirse gidip İtalya'da eğitim alayım, aynı eğilimin başka bir çeşididir. Yıllarca yaptığım reklamcılığı bırakayım ve

yoganın peşinden gideyim, en usta Yogi'lerden eğitim alayım ve onların müritliğini yapayım yine aynı çabanın bir türevidir. Daha birçok çeşidi vardır bu eğilimin; Aikido ustası olmak, motorla dünyayı gezmek, futbol üzerine *blog* kurmak, araba modifiye etmek vs. gibi. Görüldüğü gibi, asıl dert vaktiyle kaybettiğine yani otantik olana yöneliştir.

Tüketimle örüntülü ya da emekle bağlantılı ya da her ikisinin ortaklığından oluşan bir yaşam tarzı modeli, önemli toplumsal sonuçlar alabilme hususunda ya da yorumsadığım şekliyle ifade edersem siyaset yapma hususunda çok etkili gibi durmamaktadır (tez konum özelinde konuşuyorum). Saha çalışmasında özellikle bu konuya yoğunlaşmadım ama konu ister istemez bu hususa bir şekilde bulaşıyordu ve görüştüğüm beyaz yakalıların çoğu memleketteki siyasetin hala bir kimlik siyaseti olduğunu ve siyasetin de bu kimliklere ilişkin şablonlar ve kalıplar etrafında döndüğünü ifade ediyor ya da ima ediyordu. Örneğin görüşmecilere "nasıl bir yaşam tarzına sahipsiniz?" diye sorduğumda şöyle cevaplar alıyordum: Ankara'lı beyaz yakalı uzmanlar "Çok sıradan, çok yavan;" "bir parça sıradan, bir parça sıra dışı;" "monoton ama ortalama değil;" "popüler, Batı'ya dönük;" "iyi aile babası olduğum, mukadderatçı;" "basit, aile odaklı, hatta sıradan," "çok şükür güzel," "sığ;" "rahat, konforlu;" "sıradan da değil, sıra dışı da değil" diyordu. İstanbul'lu beyaz yakalı profesyoneller ise çoğunlukla şunları söylüyordu: "Sıradan," "*so far so good*," "herkes ne yapıyorsa öyle," "memleketin yüzde doksan beşinden farklı," "karakterli," "o an ne istiyorsam onu yaptığım;" "mazbut, mutaassıp denemez, sıkıcı, sağa yakın;" "normal, sıradan," "kariyerli," "zevke düşkün."

Özetle, günümüzün insanı yaşam tarzını biçimlendirirken eski zamanların insanlar gibi salt emekleri ya da başka bir deyişle meslekleri üzerinden hareket edememektedir çünkü kapitalist üretim biçimiyle birlikte emek binlerce çeşide bölünmüş, dahası tüketim de benzer bir "kazığa" bağlamıştır. Aralarındaki fark, nesneleri tüketmede –paranın geçerlilik ve likidite özelliği sayesinde- demokratik bir havanın olması ama aynı demokratik tavrın emeğin dolaşımda yoğun bir şekilde bulunmamasıdır. Yani üretim faşist, tüketim demokratiktir. Yaşam tarzı meselesinin doğru anlaşılması için, aynen hakikatle ilgili meselelerin tamamında olduğu gibi

meseleye bütünlükçü yaklaşılması gerekir. Tarzın yansıdığı eylemler bağlamında tüketmek kadar üretmek de, ayrıca hem üretimin hem tüketimin yansıdığı mekanlar da önemlidir. Kişinin bedeni bilincinin mekanıysa, bahse konu bilincin ve bedenin sahibinin nasıl bir süreç sonucunda üretildiğine, aynı şekilde bu ikisinin nasıl tüketildiğine odaklanmak elzemdir.

Tez çalışmasının bütün o anlattıklarından hareketle devşirmeye çalıştığı bir diğer husus Simmel'ci bir anlayışa göre plaza beyaz yakalısının ya da beyaz yakalı kariyer uzmanının otantik bir toplumsal tip olup olmadığı meselesidir. Çalışma sonucunda Kamu'daki beyaz yakalılarının bir tip olmadığı anlaşılmıştır çünkü başka bir tip yani memur, bu insanların tipsel özelliklerinin doğmasına, yetişmesine ve serpilmesine müsaade etmiyordur. Plaza insanlarının bir tip olup olmadığı ise tartışmalıdır. Simmel'ci bir yaklaşımdan hareketle toplumda verili bir cemaatin plaza insanını bir özne olarak ele aldığını henüz söyleyemeyiz, toplumdaki birçok kesimin plaza insanı diye birinin varlığından bile haberi yoktur çünkü. Özne olarak ele alınmaları kendi içlerindeki farkındalık yaratma çabaları –romanlar, kitaplar, sosyal medya, sanal platformlar gibi- haricinde yok gibidir. Çalışacakları mekanların (plazalar) olması, yiyip içebilecekleri mekanların açılması, yaşayacakları korunaklı sitelerin yapılması, plaza insanının çevresinin tam olarak düzenlendiğini anlamına gelmez çünkü henüz bu insanların varlığıyla uğraşan kurumlar yaratılmamış, haklarında toplumsal pratikler ve yargılar geliştirilmemiştir. Bütün bunların neticesinde kesin olarak "plaza insanı diye bir toplumsal tip yoktur" diyemem. Ama "vakit" erken olduğu için bir toplumsal kategoriden bir toplumsal tipe geçiş aşamasında -yani "P"lazası büyük ama "i"nsanı küçük olacak şekilde- bir geçiş tipinden Plaza "i"nsanı diye söz edebiliriz.

KAYNAKÇA

Ahıska, M., ve Yenal, Z. (2006). *Aradığınız Kişiye Şu An Ulaşılamıyor Türkiye'de Hayat Tarzı Temsilleri 1980-2005*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.

Akalın, A. B. (2014a). Erişim tarihi 22 Aralık, 2014

https://www.facebook.com/groups/flaneur/search/?query=CV

Akalın, A. B. (2014b). Erişim tarihi 14 Aralık, 2014

https://www.facebook.com/groups/flaneur/search/?query=Eskiden%20köylülük%20önemli%20bir%20oranda%20iken

Akalın, A. B. (2014c). Tutunamayanlar. Erişim tarihi 14 Aralık
https://www.facebook.com/groups/flaneur/permalink/744847465576916/

Akil Tutulmasi. (2009). *Memur*. Erişim tarihi 13 Temmuz, 2014
https://eksisozluk.com/memur--71811

Aktar, A. (1990). *Kapitalizm, Az Gelişmişlik ve Türkiye'de Küçük Sanayi.* İstanbul: Afa Yayınları.

Allen, J. (2000). *On Georg Simmel: Proximity, Distance and Movement*. M. Crang ve N. Thrift (Der.), *Thinking Space* (pp. 54-70). Londra: Routledge.

Alver, K. (2013). *Siteril Hayatlar: Kentte Mekansal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler* (3. Basım). Ankara: Hece Yayınları.

Archer, M. *Culture and Agency: The Place of Culture in Social Theory* (Revised Edition). 1996: Cambridge University Press.

Arendt, H. (1958). *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press.

Aufheben. (2006). Keep on Smiling: Questions on Immaterial Labour. *Aufheben,* 14, 23-44.

Auge, M. (1995). *Non Place: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. Londra: Verso.

Ayata, S. (2005). Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı (Çev. Z. Yelçe). D. Kandiyoti ve A. Saktanber (Der.), *Kültür Fragmanları: Türkiye'de Gündelik Hayat* (s. 37-56). İstanbul: Metis.

Aydın, M. (2009). *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*. İstanbul: Açılım Kitap.

Aygül, İ. S. (2010). *Beyaz Yakalının Seyir Defteri*. İstanbul: Fastbook Yayınları.

Aygül, İ. S. (2012a). *Beyaz Yakalının Akıl Defteri*. İstanbul: Optimist Yayınları.

Aygül, İ. S. (2012b). *Beyaz Yakalının Keyif Defteri*. İstanbul: Optimist Yayınları.

Bachelard, G. (1994) [1958] *The Poetics of Space.* (Çev M. Jolas). Boston MA: Beacon Press.

Bagaeen, S., ve Uduku, O. (2010). Gated Histories: An Introduction to Themes and Concepts. S. Bagaeen ve O. Uduku (Der.), *Gated Communities Social Sustainability in Contemporary and Historical Gated Developments* (s. 1-8). Londra: Earthscan.

Baker, U. (2012). *Kanaatlerden İmajlara: Duygular Sosyolojisine Doğru* (Çev. H. Abuşoğlu, 2. Basım). İstanbul: Birikim Yayınları.

Bali, R. N. (2011). Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar (9. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Başer, N. (2010). *Lacan*. İstanbul: Say Yayınları.

Baudelaire, C. (2006). *Paris Sıkıntısı* (Çev. T. Yücel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Baudrillard, J. (1984). The Process of Simulacra. B. Wallis (Der.), *Art After Modernism: Rethinking Representation* içinde (s. 253-281). New York: New Museum of Comtemporary Art.

Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme (Toplumsal Sonuçları)* (Çev. A. Yılmaz, 4. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2001), *The Individualized Society*. Cambridge: Polity Press.

Bauman, Z. (2010). *Sosyolojik Düşünmek* (Çev. A. Yılmaz, 7. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (1999). Ç alış ma, Tü keticilik ve Yeni Yoksullar (Ç ev. Ü . Ö ktem). İstanbul: Sarmal Kitabevi.

Bauman, Z. (2009). Akış kan Aş k, İ nsan İ liş kilerinin Kırılganlığ ına Dair (Ç ev. I. Ergü den). İstanbul: Versus Kitap.

Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Malden: Polity.

Bayer, S. (2013). *Kendi İçine Düşenler Ansiklopedisi* (2. Basım). İstanbul: Okur Kitaplığı.

Bell, D., ve Hollows, J. (2006). Towards a History of Lifestyle. D. Bell ve J. Hollows (Der.), *Historicizing Lifestyle: Mediating Taste, Consumption And Identity from the 1900s to 1970s* içinde (s. 1-20). Hampshire: Ashgate Pub Co.

Benjamin, W. (1999) *The Arcades Project,* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bennett, T., Savage, M., Silva, E. B ve diğerleri. (2009). *Culture, Class, Distinction*. Londra: Routledge.

Berger, P. (1964) Some General Observations On The Problem Of Work. P. Berger (Der.), *The Human Shape of Work*. New York: Macmillan.

Berman, M. (2008). Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor (Çev. Ü. Altuğ ve B. Peker, 11. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Berman, M. (2008). *The Eighties in America (Great Events from History)*. Pasadena: Salem Press Inc.

Berry, M. (2004). Jennifer Government (Reprint edition). New York: Vintage.

Bir takim dis mihraklar (2009). *Anahtarlık.* Erişim tarihi 12 Aralık, 2014. https://eksisozluk.com/entry/16557944

Birkan, T. (2005). Sözlük. *Yamuk Bakmak: Popüler Kültürden Jacques Lacan'a Giriş* içinde (243-251.) İstanbul: Metis Yayınları.

Blackshaw, T. (2010). Bauman's Challenge to Sociology. M. Davis & K. Tester (Der.), *Bauman's Challenge Sociological Issues for the 21st Century* içinde (s. 70-91). New York: Palgrave Macmillan.

Blunt, A. ve Dowling, R. (2006). *Home (Key Ideas in Geography)*. Londra: Routledge.

Bora, T., Bora, A., Erdoğan, N., ve Üstün, İ. (2011). *"Boşuna mı Okuduk?" Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Bora, T., ve Erdoğan, N. (2011). "Cüppenin, Kılıcın ve Kalemin Mahcup Yoksulları" Yeni Kapitalizm, Yeni İşsizlik ve Beyaz Yakalılar. *"Boşuna mı Okuduk?" Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği* içinde (s. 13-44). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. (2011). "Herkes İşsiz Ama Seninki Farklı" Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliğine Genel bir Bakış. *"Boşuna mı Okuduk?" Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği* içinde (s. 49-71). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. (2013, 02 Temmuz). Beyaz Yakalıların I˙syanının Ardında Ne Var? *Radikal*. Erişim tarihi 16.09.2014

http://www.radikal.com.tr/hayat/beyaz_yakalilarin_isyaninin_ardinda_ne_var-1140107

Bottero, W. (2005). Stratification: Social Division and Inequality. Londra: Routledge.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste* (Çev. R. Nice). Cambridge: Harvard University Press.

Boym, S. (2001). *The Future of Nostalghia*. New York: Basic Books.

Bozdoğan, S. (2010). From 'Cubic Houses' to Suburban Villas: Residential Architecture and the Elites in Turkey. C. Kerslake, K. Öktem ve P. Robins (Der.), *Turkey's Engagement with Modernity Conflict and Change in the Twentieth Century* (s. 405-424). New York: Palgrave Macmillan.

Brooks, D. (2001). *Bobos In Paradise: The New Upper Class and How They Got There*. New York: Simon & Schuster.

Bruce, S., ve Yearley, S. (2006). *The Sage Dictionary of Sociology*. Londra: SAGE Publications Ltd.

Bugun Saat 6 Gibi Sarki Soyluyordum. (2014) *Plaza Türkçesi*. Erişim tarihi 16 Temmuz, 2014
https://eksisozluk.com/entry/43036058

Burcuoğlu, Ş. (2013, 02 Şubat). "Plazalar akvaryum, biz de yemin peşindeki balıklarız". *Milliyet*. Erişim tarihi 16.09.2014
http://www.milliyet.com.tr/-plazalar-akvaryum-biz-de-yemin-pesindeki-baliklariz-/pazar/haberdetay/24.02.2013/1672680/default.htm

Candea, M. (2010). Revisiting Tarde's House. M. Candea (Der.), *The Social after Gabriel Tarde* içinde (s. 1-23). Londra: Routledge.

Certeau, M. D. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi - 1 (Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları)* (Çev. L. A. Özcan). Ankara: Dost Kitabevi.

Ciguli. *Plaza İnsanı*. Erişim tarihi 16 Haziran, 2014
https://eksisozluk.com/entry/44692611

Coco Mayo de Medina (2014). HR Kronikleri. Erişim tarihi 16 Eylül, 2014
http://hrkronikleri.blogspot.com.tr/2014/07/kurumsal-copluk.html

Corrigan, P. (1997). *The Sociology of Consumption: An Introduction*. Londra: SAGE Publications Ltd.

Cortada, J. (1998). *Rise of the Knowledge Worker*. Londra: Routledge.

Crary, J. (2010). Gözlemcinin Teknikleri: On Dokuzunca Yüzyılda Görme ve Modernite Üzerine (Çev. E. Daldeniz, 2. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.

Çelik, B. (2011). Dünyanın Uğultusu. İstanbul: Can Yayınları.

Çiğdem, A. (1997). *Bir İmkan Olarak Modernite*. İstanbul: İletişim Yayınları.

D K A. (2013). *Plaza Türkçesi*. Erişim tarihi 16 Temmuz, 2014 https://eksisozluk.com/entry/38880369

Deerin Adam. (2012). *Kurumsal Turkche*. Erişim tarihi 13 Temmuz, 2014 http://deerinadam.blogspot.com.tr/2012/06/kurumsal-turkche.html

Değirmenci, K. (2011). Kentsel Mekanda "Yerin" ya da "Otantik" Olanın Yeniden İnşası. E. Eğribel ve U. Özcan (Der.), Değişim Sosyolojisi Dünyada ve Türkiye'de Toplumsal Değişme (s. 277-291). İstanbul: Kitabevi.

Devrin Basbakani. (2012). *Plaza Dili ve Edebiyatı*. Erişim tarihi 16.09.2014 https://eksisozluk.com/entry/30927360

Dikeçligil, B. (1980). Yaşama Tarzı ile Gelir Seviyesi Arasındaki İlişki. *Sosyoloji Konferansları,* 18. Kitap*,* 93-114.

Douglas, M. ve Isherwood, B. (1979) *The World of Goods: Towards an Anthropology of Consumption*. Harmondsworth: Penguin.

Dunbar, R. I. M. (2004). Gossip in Evolutionary Perspective. *Review of General Psychology,* 8(2), 100-110.

Ercan, F. (2000). Küreselleşme Sürecindeki Yerellikler: Homojenleşme ve Farklılaşma / Güç ve Eşitsizlik Üzerine. F. Atacan, F. Ercan, H. Kurtuluş ve M. Türkay (Der.), *Mübeccel Kıray İçin Yazılar* içinde. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Ergur, A. (2012). Hermetik Yaşam Döngüsünün Kuruluşu: Sanayi-Sonrası Yaşam Biçimleri, Tüketim Örüntüleri ve Kentle Steril Temas Yordamları. *İletişim,* Özel Sayı 2, 11-68.

Ergün, D. B. (2011, 03 Temmuz). Turnikeden Sonrası Tam Bir Tufan. *Radikal*. Erişim tarihi 16.09.2014 http://www.radikal.com.tr/turkiye/turnikeden_sonrasi_tam_bir_tufan-1054929

Featherstone, M. (2007). Consumer Culture and Postmodernism (Second Edition). Londra: SAGE Publications Ltd.

Fink, B. (1996). *The Lacanian Subject*. New Jersey: Princeton University Press.

Frade, C. (2009). The Sociological Imagination and Its Promise Fifty Years Later: Is There a Future for the Social Sciences as a Free Form of Enquiry? *Cosmos and History: the Journal of Natural and Social Philosophy*, Vol. 5, No.2, 9-39.

Freud, S. (1961). *Beyond the Pleasure Principle* (Çev. J. Strachey). New York: W. W. Norton & Company.

Frisby, D. (2012). *Modernlik Fragmanları* (Çev. A. Terzi). İstanbul: Metis.

Gane, N. (2004). *Future of Social Theory*. Londra: Continuum.

Gasset, O. Y. (2007). *İnsan ve Herkes* (Çev. N. G. Işık, 3. Basım). İstanbul: Metis.

Geek İn Aad. (2013). *Plaza Türkçesi*. Erişim tarihi 13 Temmuz, 2014 https://eksisozluk.com/entry/38879576

Gerke, S. (2002). Global Lifestyles under Local Conditions: the New Indonesian Middle Class. C. Beng-Huat (Der.), *Consumption in Asia Lifestyles and identities* içinde (s. 135-158). Londra: Routledge.

Giddens, A. (1991). Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity.

Göker, E. (2014). Sosyoloji Kavga Değil, Nefs-i Müdafaa Sporudur! V. S. Öğütle & E. Göker (Der.), *Gezi ve Sosyoloji: Nesneyle Yüzleşmek, Nesneyi Kurmak* (s. 124-136). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Göker, E. (2005). *Alladoxia*. Erişim tarihi 15 Haziran, 2014 https://eksisozluk.com/entry/8287117

Göle, N. (2008). *Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere* (4. Basım). İstanbul: Metis.

Graeber, D. (2013). Gereksiz İşler Olgusu Üzerine (Çev. C. M. Dallı) Erişim tarihi 14 Aralık, 2014 http://www.birikimdergisi.com/guncel/gereksiz-isler-olgusu-uzerine

Guldur Beni Sozluk. *Plaza Dili ve Edebiyatı*. Erişim tarihi 13 Temmuz, 2014 https://eksisozluk.com/entry/31036513

Gülhan, S. T. (2014). Teşhisin Tedhişinden Çıkış: Gezi Eylemleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma İçin Öneriler. V. S. Öğütle ve E. Göker (Der.), *Gezi ve Sosyoloji: Nesneyle Yüzleşmek, Nesneyi Kurmak* içinde (s. 17-79). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hall, E. T. (1966). The Hidden Dimension. New York: Anchor.

Harding, D. (2005). *Writing The City: Urban Visons and Literary Modernism*. Londra: Routledge.

Hardt, M ve Negri, A. (2000a), *Empire*. Londra: Harvard University Press.

Hardt, M ve Negri, A. (2000b). *Multitude*. New York: The Penguin Press.

Harper, R. (2011). From Smart Home to Connected Home. R. Harper (Der.), *The Connected Home: The Future of Domestic Life* (s. 3-18). Londra: Springer.

Harvey, D. (2011). Contested Cities: Social Process and Spatial Form. R. T. LeGates & F. Stout (Der.), *The City Reader Fifth Edition* içinde (s. 230-237). Londra: Routledge.

Harvey, D. (2003). The Right to the City. *International Journal of Urban and Regional Research,* 27.4, 939-941.

Hatısaru, S. (2013, 20 Mayıs). Eczacıbaşı "Plaza Dili"ne Savaş Açtı. *Milliyet*. Erişim tarihi 16.09.2014
http://www.milliyet.com.tr/eczacibasi-plaza-dili-ne-savas/ekonomi/detay/1711083/default.htm

Heidegger, M. (1993) [1978]. Building Dwelling Thinking. D. F. Krell (Der.), *Basic Writings from* Being and Time *(1927) to* The Task of Thinking *(1964)* (s. 347–63). Londra: Routledge.

Hennion, A. (2005). Pragmatics of Taste. M. D. Jacobs & N. W. Hanrahan (Der.), *The Blackwell Companion to the Sociology of Culture* içinde (s. 131-144). Londra: Wiley-Blackwell.

Heynen, H. (2005). Modernity and Domesticity Tensions and Contradictions. H. Heynen ve G. Baydar (Der.), *Negotiating Domesticity: Spatial Productions of Gender in Modern Architecture* (s. 1-46). Londra: Routledge.

Homer, S. (2005). *Jacques Lacan (Routledge Critical Thinkers)*. Londra: Routledge.

Hubbard, P. (2006). *City*. Londra: Routledge.

İkon. (2012). *Plaza Kadını*. Erişim tarihi 16 Eylül, 2014
https://eksisozluk.com/entry/29039131

İnan, K. (2012). *Teknolojik İş(lev)sizlik: Kitle Üretiminden Yaratıcı Tasarıma*. İstanbul: İletişim Yayınları.

İnsel, A. (2008). Sosyal Sınıflar Tarihe Mi Karıştı? *Toplum ve Bilim,* 113, 21-28.

İnsel, A. (2012). Türkiye'de Burjuvazinin Serüveni Ahmet İnsel. *Görüş*, *76*, 13-16.

Jacobs, J. (2011). The Uses of Sidewalks: Safety (1961). R. T. LeGates ve F. Stout (Der.), *The City Reader Fifth Edition* içinde (s. 105-109). Londra: Routledge.

Johnson, R. (2002). Defending Ways of Life: the (anti-)Terrorist Rhetorics of Bush and Blair. *Theory, Culture and Society*, 19(4), 211-231.

Just My Luck. *Uzman*. Erişim tarihi 16 Temmuz, 2014 https://eksisozluk.com/entry/44953919

Karademir, I. (2009). *Different Facets of New Middle Classness: A Case Study In The City of Ankara*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Karpat, K. H. (2008). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*. Ankara: İmge.

Kayalı, K. (2010a). *Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı (Görüntüde Dinamizmin Gölgelediği Tıkanıklık)* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kayalı, K. (2010b). *Türk Kültür Dünyasından Portreler* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Keyder, Ç. (2009). Arka Plan. Ç. Keyder (Der.) *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında içinde* (s. 9-40). İstanbul: Metis.

Keyder, Ç. (2014). *"Yeni Orta Sınıf"a Dikkat*. Erişim tarihi 12 Aralık, 2014 http://arsiv.taraf.com.tr/haber-yeni-orta-sinifa-dikkat-157992/

Konner, L. (Yapımcı) & Taylor, A. (Yönetmen). (2005). *Zizek!* [Belgesel Film]. ABD, Kanada: Hidden Driver Productions ve The Documentary Campaign

Kopytoff, I. (1986). The Cultural Biography Of Things: Commoditization As A Process. Arjun Appadurai (Der.) *The Social Life Of Things: Commodities In A Cultural Perspective* (s. 64-91). Cambridge: Cambridge University Press.

Kozanoğlu, H. (1993). *Yuppieler, Prensler ve Bizim Kuşak*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kumar, K. (2004). *From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of the Contemporary World*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Küçükömer, İ. (2007). *"Batılılaşma" Düzenin Yabancılaşması* (5. Basım). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Lacan, J. (2001). *Ecrits: A Selection (Routledge Classics)* (Çev. A. Sheridan). Londra: Routledge.

Laclau, E. ve Mouffe, C. (1985) *Hegemony and Socialist Strategy*. Londra: Verso.

Latour, B. (2007). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Latour, B. (1988). The Pasteurization of France (with Irreductions). Cambridge: Harvard University Press.

Latour, B. (2002). Gabriel Tarde and the End of the Social. P. Joyce (Der.), *The Social in Question: New Bearings* içinde. Londra: Routledge.

Lavelle, J. F. (2012). *Blue Collar, Theoretically: A Post-Marxist Approach to Working Class Literature*. North Carolina: McFarland.

Lefebvre, H. (2003). *The Urban Revolution* (Çev. R. Bonono). Minneapolis: University of Minesota Press.

Lefebvre, H. (1991). *Critique of Everyday Life Volume I Introduction* (Çev. J. Moore, 2. Basım). Londra: Verso.

Lordon, F. (2013). *Kapitalizm, Arzu ve Kölelik: Marx ve Spinoza'nın İşbirliği* (Çev. A. Terzi). İstanbul: Metis.

Luke, R. (2005 [2003]). The Phoneur: Mobile Commerce and the Digital Pedagogies of the Wireless Web. P. Trifonas (Der.) *Communities of Difference: Culture, Language, Technology* (s. 185-204). New York: Palgrave Macmillan.

Madanipour, A. (2003). *Public and Private Spaces of the City*. Londra: Routledge.

Maffesoli, M. (1996) *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society*. Londra: Sage.

Mardin, Ş. (1973 [2012]). Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri. *Türkiye'de Toplum ve Siyaset* içinde (s. 35-78). İstanbul: İletişim Yayınları.

Marx, K. (2004) Kapital: Kapitalist Ü retimin Eleş tirel Bir Tahlili Birinci Cilt (Ç ev. A. Bilgi). Ankara: Sol Yayınları.

McBeath, G. B. ve Webb, S. A. (1997). Cities, Subjectivity and Cyberspace. Sallie Westwood ve J. Williams (Der.), *Imagining Cities: Scripts, Signs and Memories* (s. 249-260). Londra: Routledge.

McDowell, L. (2003). Cultures of Labour – Work, Employment, Identity and Economic Transformations. K. Anderson,Mona Domosh, S. Pile ve N. Thrift (Der.), *Handbook of Cultural Geography* (s. 98-115). Londra: SAGE Publications.

McQuire, S. (2009). Mobility, Cosmopolitanism And Public Space In The Media City. S. McQuire, M. Martin, & S. Niederer (Der.), *Urban Screens Reader* içinde (s. 45-63). Amsterdam: Institute of Network Cultures.

Merrifield, A. (2012). *Metromarksizm Şehrin Marksist Bir Hikayesi* (Çev. N. Ünver). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Mieville, C. (1998). The Conspiracy of Architecture: Notes on a Modern Anxiety. *Historical Materialism,* 2(1), 1-32.

Miles, M. (1997). *Art, Space and the City: Public Art and Urban Futures*. Londra: Routledge.

Miles, M., ve Miles, S. (2004). *Consuming Cities*. Londra: Palgrave Macmillan.

Miles, M. (1997). *Art, Space and the City: Public Art and Urban Futures*. Londra: Routledge.

Mills, C. W. (2010*). The Sociological Imagination* (40. Basım). Londra: Oxford University Press.

Mogan, S. (2014). *Beyaz Yalaka*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

Moran, J. (2005). *Reading the Everyday*. Londra: Routledge.

Moretti, F. (2005). Homo Palpitans: Balzac'ın Romanları ve Kentli Şahsiyet (Çev. Z. Altok). *Mucizevi Göstergeler* içinde (s. 137-159). İstanbul: Metis Yayınları.

Morgan, D. (2009). *Acquaintances: The Space Between Intimates and Strangers*. Berkshire: Open University Press.

Morley, D. (2000). *Home Territories: Media, Mobility and Identity*. Londra: Routledge.

Morley, D. (2007). *Media, Modernity and Technology The Geography of the New*. Londra: Routledge.

Naisbitt, J. (1984). *Megatrends: Ten New Directions Transforming Our Lives*. New York: Warner Books.

Nickimi Unuttum. (2010). *Memur*. Erişim tarihi 13 Temmuz, 2014 https://eksisozluk.com/entry/19309042

Ortaylı, İ. (1995). İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı (3. Baskı). İstanbul: Hil Yayın.

Osgerby, B. (2006). Rapture of the Deep: Leisure, Lifestyle and the Lure Sixties of Scuba. D. Bell ve J. Hollows (Der.), *Historicizing Lifestyle: Mediating Taste,*

Consumption And Identity from the 1900s to 1970s içinde (s. 88-107). Hampshire: Ashgate Pub Co.

Öğütle, V. S., ve Göker, E. (2014). Önsöz. V. S. Öğütle ve E. Göker (Der.), *Gezi ve Sosyoloji: Nesneyle Yüzleşmek, Nesneyi Kurmak* içinde (s. 9-14). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Özatalay, C. (2014). Gezi Direnişi: Antikapitalist mi, Alter-Kapitalist mi? V. S. Öğütle ve E. Göker (Der.), Gezi ve Sosyoloji: Nesneyle Yüzleşmek, Nesneyi Kurmak (s. 170-185). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Özatalay, C. (2012). *Sosyal - Toplumsal Ayrımı Üstüne*. erişim Tarihi 14 Aralık, 2014
http://res--communis.blogspot.com.tr/2012/09/sosyal-toplumsal-ayrm-ustune.html

Özmen, Z. (2003, 21 Eylül). İşsiz Mezun Üretim Sistemi. *Radikal*. Erişim tarihi 16 Eylülll, 2014
http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=2563&ek_tarihi=21/09/2003

Özmen, Z. (2006, 01 Ekim). İİBF Mezunları. *Radikal*. Erişim tarihi 16 Eylül, 2014
http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=6292

Özmen, Z. (2004, 27 Haziran). Her Yer Karanlık. *Radikal*. Erişim tarihi 16 Eylül, 2014
http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=3594&tarih=19/07/2004&ek_tarihi=27/06/2004

Pamuktank. (2013). *Plaza Dili ve Edebiyatı*. Erişim tarihi 16 Eylül, 2014
https://eksisozluk.com/entry/32000251

Paramakash. (2003). *Aday Meslek Memuru*. Erişim tarihi 13 Temmuz, 2014
https://eksisozluk.com/aday-meslek-memuru--595866

Pawlett, W. (2007). *Jean Baudrillard: Against Banality*. Londra: Routledge.

Philo, C. (2000). Foucault's Geography. M. Crang & N. Thrift (Der.), *Thinking Space* (s. 205-238). Londra: Routledge.

Pile, S. (2003). Sleepwalking in the Modern City: Walter Benjamin and Sigmund Freud in the World of Dreams. G. Bridge ve S. Watson (Der.), *A Companion to the City* içinde (s. 75-86). Oxford: Wiley-Blackwell.

Reed, K., ve Cucumel, G. (2010). An Analysis of Time Use to Reveal National Differences in Lifestyle Patterns. P. Blyton, B. Blunsdon, K. Reed, ve A. Dastmalchian (Der.), *Ways of Living Work, Community and Lifestyle Choice* içinde (s. 17-32). New York: Palgrave Macmillan.

Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. Londra: Pion.

Rifkin, J. (2001). *The Age of Access: The New Culture of Hypercapitalism, Where all of Life is a Paid-For Experience*. New York: Tarcher.

Ritzer, G. (2007). *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Oxford: Blackwell Publishing.

Rose, J. (2010). *Görme ve Cinsellik* (Çev. A. D. Temiz). İstanbul: Metis Yayınları.

Russell, B. (1997). Aylaklığa Övgü. *Cogito, 12,* 61-71.

Sak, G. (2013, 13 Temmuz). Şirketlerimiz Büyümezken Patronlarımız Nasıl Zenginleşiyor? *Radikal*.

Sarapis. (2004). *Plaza İnsanı*. Erişim tarihi 16 Haziran, 2014 https://eksisozluk.com/entry/4061493

Scase, R. (2007). *Global Remix: The Fight for Competitive Advantage*. Londra: Kogan Page.

Semrin. *Plaza İnsanı*. Erişim tarihi 16 Eylül, 2014 https://eksisozluk.com/entry/38852139

Sennett, R. (2002). Ten ve Taş (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Sennett, R. (2012). *Together The Rituals, Pleasures and Politics of Cooperation*. New Haven: Yale University Press.

Sennett, R. (1996). Kamusal İnsanın Çöküşü (Çev. S. Duran ve A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2008). *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri* (Çev. B. Yıldırım, 3. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2007). *The Culture of the New Capitalism*. New Haven: Yale University Press.

Sennett, R. (2006). *Open City*. Erişim tarihi 10 Aralık, 2014 http://v0.urban-age.net/0_downloads/Berlin_Richard_Sennett_2006-The_Open_City.pdf

Shields, R. (1992). Space for the Subjects of Consumption. R. Shields (Der.), *Lifestyle Shopping The Subject of Consumption* (s. 1-17). Londra: Routledge.

Sigmund, F. (1961). Beyond the Pleasure Principle (Çev. James Strachey). New York: W. W. Norton & Company.

Simmel, G. (2008a). Metropol ve Tinsel Hayat (Çev. N. Kalaycı). Modern Kültürde Çatışma içinde (s. 85-102). İstanbul: İletişim Yayınları.

Simmel, G. (2008b). Moda Felsefesi (Çev. N. Kalaycı). *Modern Kültürde Çatışma* (s. 103-134). İstanbul: İletişim Yayınları.

Simon, B. (2009). *Everything but the Coffee: Learning about America from Starbucks*. Berkeley: University of California Press.

Slater, D. (2003). Cultures of Consumption. K. Anderson, Mona Domosh, S. Pile ve N. Thrift (Der.), *Handbook of Cultural Geography* içinde (s. 147-164). Londra: SAGE Publications.

Smith, D. P. (2005). "Studentification": the Gentrification Factory? R. Atkinson ve G. Bridge (Der.), *Gentrification in a Global Context* (pp. 73-90). Londra: Routledge.

Smith, N. (1996). *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. Londra: Routledge.

Soja, E. W. (2003). Writing the City Spatially. *City*, 7, 269-280.

Supurling, H. (2008). *Gabriel García Márquez: a Life by Gerald Martin* - Review. Erişim tarihi 18 Aralık, 2014 http://www.telegraph.co.uk/culture/books/non_fictionreviews/3563061/Gabriel-Garcia-Marquez-a-Life-by-Gerald-Martin-review.html

Standing, G. (2011). *The Precariat: The New Dangerous Class*. Londra: Bloomsbury Academic.

Stevens, Q. (2007). *The Ludic City: Exploring the Potential of Public Spaces*. Londra: Routledge.

Şenel, A. (1997). Çalışma, Baban Gibi, Köle Olma. *Cogito, 12,* 89-92.

Tekeli, İ. (2009). *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi Ve Yerellik Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Thackara, J. (2005). *In the Bubble Designing in a Complex World*. Cambridge: MIT Press.

Thorns, D. C. (2002). *The Transformation of Cities Urban Theory and Urban Life*. New York: Palgrave Macmillan.

Tofler, A. (1971). *Future Shock*. New York: Bantam Books.

Tomlinson, A. (1990). Home fixtures: Doing-it-yourself in a privatized world. A. Tomlinson (Der.), *Consumption, Identity and Style: Marketing, Meanings, and the Packaging of Pleasure* içinde (s. 40-51). Londra: Routledge.

Touraine, A. (1971). *Post-industrial Society* (Çev. L. F. X. Mayhew). New York: Random House.

Turner, B. S. (2008). *The Body and Society: Explorations in Social Theory* (3. Basım). Los Angeles: SAGE Publications Ltd.

Türkülivestream. (2013). *12 Örnekle Plaza Türkçesine Giriş*. Erişim tarihi 16.09.2014
http://onedio.com/haber/12-adimla-plaza-turkcesine-giris-182744

Urry, J. (1995). *Consuming Places*. Londra: Routledge.

Urry, J. (2000). *Sociology Beyond Societies: Mobilities for the Twenty-First Century*. Londra: Routledge.

Vaneigem, R. (1994) *The Revolution of Everyday Life* (Çev. Donald Nicholson-Smith). Londra: Rebel Press/Left Bank Books.

Wallerstein, I. (1991). *Unthinking Social Science*. Cambridge: Polity.

Wallerstein, I. (2008). *Gulbenkian Komisyonu Sosyal Bilimleri Açın* (Çev. Ş. Tekeli, 6.Basım). İstanbul: Metis Yayınları.

Wallerstein, I. (1999). The Heritage of Sociology, The Promise of Social Science. *Current Sociology*, 47(1), 1-37.

Watson, N. (2001). Postmodernism and Lifestyles. S. Sim (Der.), *The Routledge Companion to Postmodernism* (s. 53-64). Londra: Routledge.

Weininger, E. B. (2005). Foundations of Pierre Bourdieu's Class Analysis. E. O. Wright (Der.), *Approaches to Class Analysis* içinde (s. 82-118). New York: Cambridge University Press.

Whyte, W. H. (1956). The Organization Man. New York: Simon & Schuster.

Willmott, M. ve Nelson, W. (2005). Complicated Lives: The Malaise of Modernity. West Sussex: Wiley.

Wirth, L. (2011). Urbanism as a Way of Life (1938). R. T. LeGates ve F. Stout (Der.), *The City Reader Fifth Edition* içinde (s. 96-104). Londra: Routledge.

Wright, E. O. (2005). Foundations of a Neo-Marxist Class Analysis. In E. O. Wright (Ed.), Approaches to Class Analysis (pp. 4-30). New York: Cambridge University Press.

Wynne, D. (1998). *Leisure, Lifestyle and the New Middle Class: A Case Study*. Londra: Routledge.

Yüksel, Y. (2008). *Esnek Kapitalizm ve Maddi Olmayan Emek Üreticileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Yılmaz, E. (2012). Genç Bir İşadamına (28. Basım). İstanbul: Angora.

Zaptçıoğu, D. (2012). *"Yeterince Otantik Değilsiniz Padişahım"*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Zijderveld, A. C. (2007). *Sahnelik Toplum Sosyolojinin Yeniden Tanımlanması* (Çev. K. Canatan). İstanbul: Pınar Yayınları.

Zizek, S. (2004*). İdeolojinin Yüce Nesnesi* (2. Basım). İstanbul: Metis Kitap.

Zizek, S. (2011). Şövalye Aşkı Ya Da Şey Olarak Kadın (Çev. T. Birkan). *Kırılgan Temas* içinde (s. 116-143). İstanbul: Metis Yayıncılık.

ÖZGEÇMİŞ

ZEHNİ ÖZMEN

KİŞİSEL BİLGİLER

Unvan: Araştırma Görevlisi
Doğum Tarhi: 16-03-1979
Medeni Durumu: Bekar
Adres: Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü 38039 Melikgazi Kayseri
E-posta Adresi: zehni@erciyes.edu.tr
Telefon: 352-2076666 (33675) / 532-2213924 (mobil)
Askerlik Durumu: Yapıldı.

EĞİTİM

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
Doktora, Sosyoloji, Mayıs 2015 (tahmini)

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri
Yüksek Lisans, Radyo Televizyon ve Sinema, Ağustos 2011

Marmara Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul
Lisans, (İng.) Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Haziran 2002

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce (Akıcı – 85 YDS, Eylül 2013)
Fransızca (Okuma)

İŞ DENEYİMİ VE KATILIMLAR

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Kayseri
Araştırma Görevlisi, Şubat 2012 – Devam ediyor.

AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Araştırma Alanları

Sosyal Tabakalaşma, Yaşam Tarzı Sosyolojisi, Kent Sosyolojisi, Görsel Çalışmalar ve Psikanaliz

Akademik Makaleler

"Fantazi ve Tekinsiz Gerçek: Çalınan Mektup'tan Süt Kardeşler'e Zorlantılı Yinelemeler." Sosyologca 6 (2013): 277-289 - Sociological Abstracts'ta endeksleniyor.

"Bir Altkültür Örneği Olarak 'Apaçiler'." Sosyoloji Divanı 1 (2013): 113-121.

Çeviriler

Litwak, Eugene. "Mesleki Hareketlilik ve Geniş Aile Birliği." Muhafazakar Düşünce 31 (2012): 77-100.

Uluslararası Atölye Çalışmaları

The 2nd Workshop : Strasbourg - Neudorf, Mart 2013, Erciyes Üniversitesi ve Ecole nationale supérieure d'architecture de Strasbourg, Strasbourg Fransa.

The 1st Workshop : Germir, Ekim 2012, Erciyes Üniversitesi ve Ecole nationale supérieure d'architecture de Strasbourg. Kayseri Turkey.